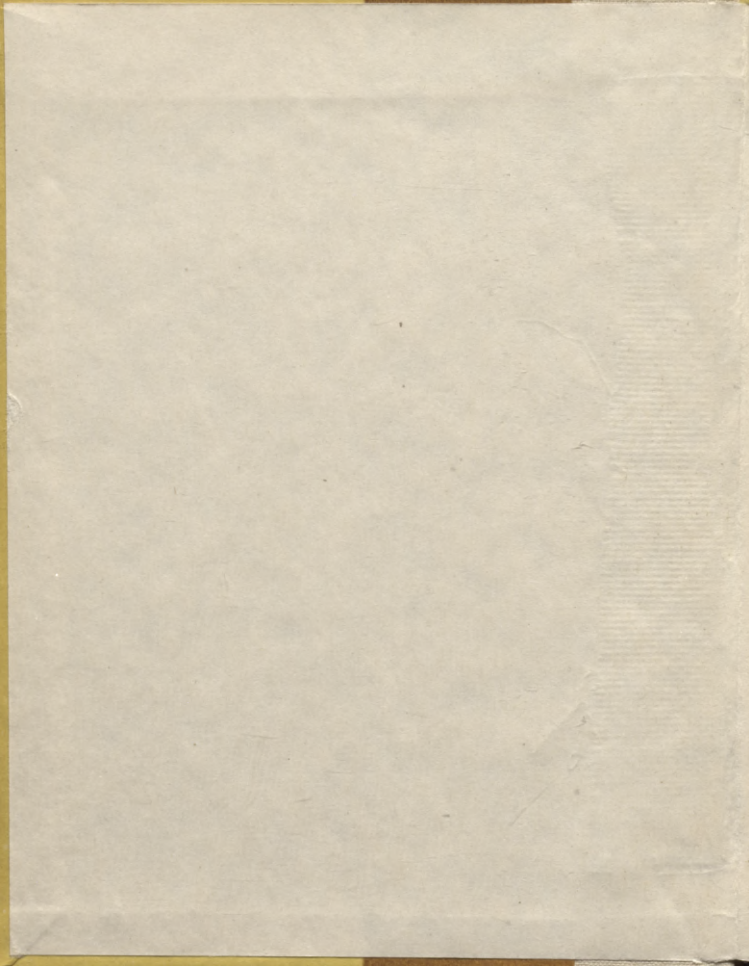

Varavilksne

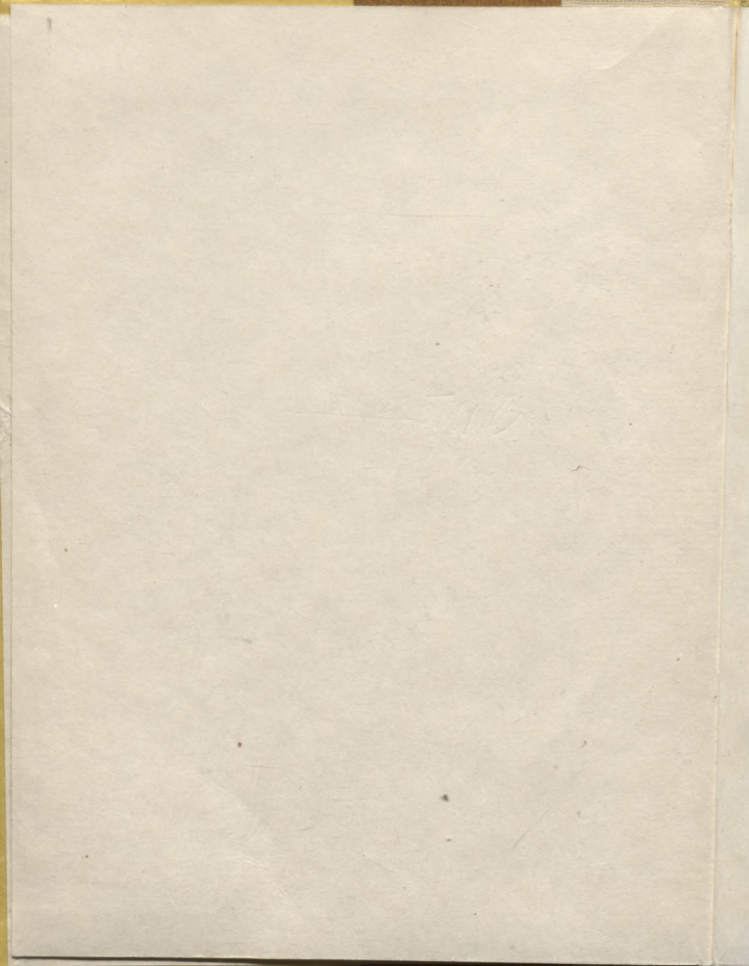
1988

88-2
23

WINTERKUNST

1988

L 88-2
23

LJES
1988

L
83

Varavīksne

1988

030207184

011.331.110

Literārā mantojuma gadagrāmata

RĪGA «LIESMA» 1988

PRIEKŠVārds

Starp 1888. gada literatūrvēsturiskajām atcerēm būtiskākā ir Andreja Pumpura «Lāčplēša» simtgade. Pirmizdevums nāca klajā 1888. gadā īsi pirms Trešiem vispārīgiem Dziesmu svētkiem, un svētku dienās — no 18. līdz 21. jūnijam — grāmata strauji uzsāka savu ceļu tautā.

«Varavīksni» ievada divi raksti, kas veltīti šim nozīmīgajam kultūrvēsturiskajam notikumam. Viens — Jāņa Kalniņa un Gunāra Priedes saruna Kritikas un literārā mantojuma redakcijā par Andreju Pumpuru un viņa radīto tautas eposu literārā procesa kontekstā. Otrs — Vaidas Villerušas skrupulozais, uz arhīvu materiāliem balstītais pētījums par Pumpuru dzimtas vēsturi 18. un 19. gadsimtā.

Simto dzimšanas dienu šogad atzīmējam četriem literātiem: Kārlim Ieviņam (10. martā), Arvedam Svābem (25. maijā), Birutai Skujeniecei (21. septembrī) un Augustam Ģiezenam (15. decembrī). Plašākam lasītāju lokam tie maz pazīstami, jo viņu literārais mantojums pēckara gados vēl nav ticis izvērtēts un apgūts. Jubileju rosināti, tagad esam pievērsušies arī viņiem.

Koncentrētu pētījumu par Kārli Ieviņu un viņa daiļradi devusi Inese Treimane.

Arveda Svābes daiļrades būtisks, principiāls vērtējums rodams līdz šim npublicētā Andreja Upīša rakstā. Tā ir viena nodaļa no Tautas rakstnieka 50. un 60. gadu lielā darba — «Latviešu literatūras vēstures» tā sauktā sestā variantā.

Ar npublicētu Birutas Skujenieces rakstu «Strīds strīda dēļ» mūs iepazīstina Māra Enģele. Dzejniece un skatuves māksliniece to uzrakstījusi sakarā ar polemiku, ko 1929. gadā izraisīja Riharda Rudziša kritika par jauno dzeju. Raksts rosina domāt par ļoti mūsdienīgām problēmām. Protams, terminoloģija 20. gados ir cita nekā 80. gados, arī autores

stils, tāpat kā visa viņas personība, ir nedaudz ekstravagants un romantiski sakāpināts, tomēr, lasot šo dramaturģiskā formā izveidoto «strīdu», nevaram nesajust tā aktualitāti: kā vārdā rakstnieks raksta? Kā viņš izprot savu mākslinieka misiju? Kas nosaka mākslas darba mūža ilgumu?

Pieminot izcilo antikās literatūras speciālistu un tulkotāju Augustu Ģiezenu, gribējās fiksēt dažas viņa cilvēciskās īpašības. Tādējādi tapa rakstu kopa — skolēnu atmiņas par savu skolotāju un redaktora atmiņas par tulkotāju. Atsevišķas epizodes no senajiem skolas gadiem ieskicējuši Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijas (Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolas) bijušie audzēkņi — kinodramaturgs Viktors Lorencs (mācījies skolā no 1939. līdz 1947. gadam), dzejnieks Egils Plaudis (1945—1949) un ārsts profesors Ilmārs Lazovskis (1946—1950). Par sadarbību ar tulkotāju stāsta redaktors Ābrams Feldhūns.

Kā iepriekšējā «Varavīksnes» laidienā atzīmētā simtgadnieka Kārļa Egles jubilejas atskaņa tapis Ojāra Zandera raksts par ievērojamā druvenīeša saistību ar savu dzimto novadu un viņa ieguldījumu Jāņa Poruka daiļrades popularizēšanā.

Turpinot Krišjāņa Barona simt piecdesmitajā gadskārtā iesākto principu — katru «Varavīksnes» laidieni veidot zināmā tematiskā vai hronoloģiskā vienotībā, šogad esam nonākuši pie rakstniekiem, kas pārstāv latviešu literatūras demokrātiskās tendences mūsu gadsimta pirmajā trešdaļā.

No visjaunākās literatūrpētnieku paaudzes — Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultātes absolventiem — debitē divas autore — Aivija Everte («Gleznieciskums Jāņa Jaunsudrabiņa krāsu tēlojumos») un Antra Vīksna («Krāsu epiteti Friča Bārdas dzejā»). Radnieciskā tematika dod interesantu iespēju salīdzināt dažādu virzienu un stilu rakstniekus kādā vienā aspektā. Atklājas atšķirīgais un līdzīgais realista un romantiķa pasaules skatījumā, iezīmējas krāsu gleznieciskā un filozofiskā uztvere.

Dažu maz zināmu vaibstu Austras Skujiņas portretā atklāj viņas agrīnās vēstules, kuras kopā ar topošās dzejnieces jaunības drauga Fēliksa Stabules atmiņām publicēšanai sagatavojusi Andra Konste.

Priecīgs pārsteigums mums visiem ir līdz šim nezināmais Jāņa Poruka

dzejolis «An mein Liebchen», kuru atradis un komentējis Andrejs Kuršītis un latviski atdzejojis Leons Briedis.

Folklorai veltītajā nodaļā ir trīs apcerējumi. Janīna Kursīte pievēršusies mitoloģijai, respektīvi, seno tautu priekšstatiem par dievību mūžīgo atdzimšanu, tādējādi iekļaujot latviešu mitoloģiskās domāšanas analīzi plašākos kontekstos. Viktors Grāviņš pētījis, kurš no debesu spīdekļiem tautasdziesmās varētu būt ieguvis Ausekļa vārdu, Arturs Goba izvirzījis hipotēzi par mitoloģisko Jāni latviešu tautas tradīcijās.

Sajā laidienā dots Alda Vēvera sastādīts retrospektīvs «Varavīksnes» personu rādītājs par laiku no 1977. gada līdz 1987. gadam.

Sastādītāja

SIMTGADES

JĀNIS KALNIŅŠ, GUNĀRS PRIEDE

ANDREJA PUMPURA EPOSS «LĀČPLĒSIS» (1888)

*(Saruna Kritikas un literārā
mantojuma redakcijā)*

G. Priede. Lielvārdē kolhozs gan saucas «Lāčplēsis», bet par Andreju Pumpuru nekas liels ap sešdesmito gadu beigām jau vairs nebija zināms. Dzimis un dzīvojis, jā, bet, kur tieši, neviens nemācēja pasacīt, tāpat kā par Ausekli — strādājis par skolotāju draudzes skolā un izrādes iestudējis, bet kādas, kur, kad? Ne jausmas!

Laimīgā kārtā ap to laiku, kad radās doma par muzeju, izpētē iesaistījās tik nopietni un darbīgi cilvēki kā Saulcerīte Viese un Imants Pijols. Atklājums sekoja atklājumam. Neviens, piemēram, nezināja, vai dzīvi vēl ir kādi Pumpura pēcnācēji, un pārsteigums bija liels, kad Imants pavēstīja, ka Rīgā iepazīties ar eposa autora dēlu, mazdēlu, mazmazdēlu un mazmazmeitu... Vai tiešām? Atradās vēl citi no Pumpuru dzimtas, atbrauca uz muzeja atklāšanu 1970. gada 8. septembrī, arī tagad turpina joprojām sadarboties. Jau toreiz ar piemiņas akmeni iezīmējām Pumpura tēva kapu Lielvārdē, bet vēlāk, muzeja 15. gadadienā, plāksni uzstādījām Imanta Pijola atrastajā Pumpura mātes atdusas vietā Matīsa kapos Rīgā. Uzietas tika Ogresgala Vecuteles, kur Auseklis 1874. gadā iestudēja Tomsona «Miku», arī tur par šo faktu vēsta plāksnīte. Bet patlaban jau šķiet, ka tas viss un vēl daudz kas cits bijis zināms vienmēr...

Pumpura dēls Indriķis mira 1985. gada maijā, un ģimenes vēlējums bija, lai es vadītu bērnu ceremoniālu Meža

kapu Lielajā kapličā. Savos atvadu vārdos teicu, ka aizgājējs, dzimis 1890. gadā, ir divus gadus jaunāks par tēva eposu, bet eposs «Lāčplēsis», tāpat kā brāļu Kaudzišu romāns «Mērnieku laiki» (iznācis deviņus gadus agrāk) un Ausekļa dzeja, taču ir mūsu literatūras pamatu stūrakmeņi, ar tiem taču sākās. Cik jauna ir mūsu latviešu literatūra, tikai viena cilvēka mūžs! Par to daudz domāju arī vēlāk, bet toreiz Meža kapos jutos kā tādā zinātniskajā fantastikā, tos atvadu vārdus tur sacīdams Andreja Pumpura dēlam. Es, kas jau pamatskolā biju mācījies «Lāčplēsi» un vēlāk ar Raiņa «Uguni un nakti» aizrāvies. Pēc izvadīšanas apkārt sanāca mūziķi, savu «Ave Maria» beiguši, un satraukti jautāja, vai viņi neesot pārklājusies, varbūt es teicis — mazdēls? «Dēls, dēls!» es atbildēju. Bet savādi un pārsteidzoši jau tas varēja likties. Patiešām. Lāčplēsis, Laimdota, Spīdala (ko Rainis pārdēvēja par Spīdolu), Kangars — tas viss tā iegājis mūsu kultūrā, ka šķiet — bijis kopš laika gala, un pēkšņi — viena cilvēka mūžs pagājis! Tikai!

Par eposa dziļo iedibinājumu tautā jo uzskatāmi var pārlicināties tajā pašā Pumpura muzejā. Interese ir ārkārtīgi liela, gada laikā tur iegriežas ap 18 000 apmeklētāju. Ar visu šo nepārskatāmo pulku varonīgi galā tiek Anastasija Neretniece, Dzidra Bļodone un Zinaida Mežapuķe. Ir bijuši atsevišķi gadījumi, kad man nācies iet viņām palīgā un arī vadīt kādas ekskursijas, un tad esmu kaut kā īpaši izjutis, cik tas viss ir dzīvīgi. Kā skatās, kā klausās atbraucēji no tālām vietām, no Ventspils rajona, no Liepājas. Un šis dzīvīgums nesaistās ar eposa literārajām vērtībām. Man ir tāda sajūta, ka liela daļa to pat nav lasījuši, varbūt vienīgi bērniņā kaut kad, skolas gados. Taču simpātijas pret to visu ir milzīgas, attieksme — fenomenāla.

Es antikvariātā iegādājos «Lāčplēša» pirmizdevumu — no 1888. gada. Lasīju un domāju, cik tas zēns ir bijis tomēr drosmīgs, ar trijām draudzes skolas klasēm veidodams nacionālo eposu savai tautai.

J. Kalniņš. Toreiz vispār tie cilvēki, kas kultūrā darbojās,

visu ko darija. Ko vajadzēja, to darija. Un man liekas, ka arī Kaudzītes «Mērnieku laikus» lielā mērā uzrakstīja tāpēc, ka vajadzēja. Pēc tam viņiem vajadzēja skolas grāmatas rakstīt — un viņi rakstīja tās. Nu, vismaz daļēji tāpēc. Un Brīvēmnieks arī, viņš jau nebija nekāds dzejnieks, bet vajadzēja, un viņš rakstīja dzejas.

G. Priede. Tas bija viņu pienākums. Un Pumpurs izveidoja eposu. Ne jau ar literārajām kvalitātēm tas zīlbināja, bet kaut kas tur bija precīzi trāpīts. Izrisināts no teiksmām un pasakām Lielvārdes novadā, no māju nosaukuma «Lāčplēši», no tautasdziesmām. Rakstīja viņš tālu no dzimtenes — Odesā un kur vēl — un pats atzīmē, ka varoņu vārdus ņēmis no dažādiem Latvijas vietvārdiem, kurus atsaucis atmiņā, jo neesot bijis citu materiālu. Tā radās Koknesis, Kangars, Burtnieks, Lielvārdis un citi. Ja Pumpuram būtu bijis, kur pameklēt, tad viņi varbūt sauktos Urķis un Nurķis, kā Lautenbaham. Laimdoša — tas jau ir tāds izdomājums. Tāpat kā droši vien arī Spīdala.

Pārbaudījām, kuras no eposā citētajām tautasdziesmām ir no Lielvārdes, un izrādījās, ka tādu ir trīs, visas — kāzu dziesmas (ceturtajā dziedājumā). Pārējās ir no citiem novadiem.

J. Kalniņš. Pumpurs klejoja apkārt kā mērnieka palīgs, turklāt, cik zināms, viņš bija jautras dabas, un, kur jau bija kāda ballīte vai kas, tur viņš bija klāt. Nostāstu, teiku, pasaku stāstīšana, man liekas, viņam jau bija dabā. Pēc dažādiem materiāliem redzams, ka viņš mīlējis vakaros ļaužu pulkā uzturēties, piemēram, kādā krogā — ne jau mūsdienu krogā, tas bija tāds kā kultūras nams, klubs. Tur viņš mīlējis visādus šausmu stāstus stāstīt. Kad visi gājuši pamazām uz mājām, viņš stāstījis arvien briesmīgākus, tā ka dažam labam, īpaši sievietēm, bijis bail pat uz mājām iet.

Mani vienmēr nodarbinājusi doma, kāpēc Kaudzītes Matīss, kuram varēja būt konflikti ar Pumpuru Līzes Rātminderes dēļ, nekad nav ne ar zīlbīti slikti izteicies par Pumpuru, bet gan ar vislielāko cieņu, turpretī par Ausekli ir

Lāčplēsis,

Latvju tautas varonis.

Tautas epus.

Pec tautas teikām sacerejis

Pumpurs.

Rigā.

B. Dirīka un beedru apgadībā.

A. Pumpura «Lāčplēša» pirmizdevuma vāks (1888)

skaidri redzams, ka Matiss to lāgā necieš. Man liekas, ka Pumpuram viss tas tautiskums bija vairāk kā dabas cilvēkam, tiešs, neforsēts, un Kaudzites Matīsam tas ļoti patika. Turpretī Ausekļa skaļums un visi tie dievi, kas ir Ausekļa dzejā, Kaudzišiem likās kaut kas no Pietuka Krustiņa.

«Lāčplēsi» ir visas tālaika demokrātiskās idejas, kad cilvēki domāja par savu zemi, par savu tautu, tautas nākotni. Tas praktiski viss ir šai vienā darbā ieausts, turklāt vienkāršā stāstījumā, viegli uztveramā, skaidri izkārtotā. Pat bērni var visu to uztvert. Tas «Lāčplēsim» ir liels pluss. Tā arī man šis Pumpura darbs jau no bērnības it kā nāk līdzī. Mātesmāsa man lasīja «Lāčplēsi» priekšā, kad es pats vēl nepratu ne lasīt, ne rakstīt, lasīja kārtu kārtām, un man nekad neapņika klausīties. Starp citu, šī grāmatiņa man vēl saglabājusies, gan jau stipri noplīsusi, un nemaz nezinu, kā cauri visiem kara gadiem izdzīvojusi. Tas ir pirmais Pumpura Kopoto rakstu izdevums, ko sagatavoja Juris Kalniņš. Mana mātesmāsa, kas mūža lielāko daļu bija nodziņojusi Rīgā, Pumpura dzeju un «Lāčplēsi» uztvēra kā lielu vērtību, un tā es arī ar to tiku saradis.

Divas pēdējās «Lāčplēša» rindas cenzors bija nosvītojis. Tās atrada ierakstītas divos «Lāčplēša» pirmizdevuma eksemplāros. Starp citu, pašas beigas

Tad zels tautai jauni laiki,
Tad būs viņa svabada,

kas skaidri izsaka «Lāčplēša» centrālo nolūku un no kā baidījās cenzors, manuprāt, ir puslīdz liekas, diezgan didaktiskas, jo iepriekš viss ir jau pateikts mākslinieciski spēcīgā valodā:

Un ar reizi nāks tas brīdis,
Kad viņš [Lāčplēsis] savu naidnieku,
Vienu pašu lejā grūdis,
Noslicinās atvarā.

Citādi ir ar rindām, kuras nogrimušajā Burtnieku pili ierakstītas vecos tīstokļos un kurās sacīts, ka tautām vajag

būt tiesīgām pašām sev iecelt vadoņus un valdoņus, bet, ja ievēlētie valdoņi nepilda «tautisku prātu», tad tādus «itin kā citus nederīgus kalpus» atcelt. Sis rindas spilgti pauž Pumpura demokrātiskos uzskatus un eposā ir būtiski svarīgas. Starp citu — kāds kuriozs. Kad es, rakstīdams par «Lāčplēsi» skolas mācību grāmatā, tiku šis rindas atgādinajis, tad atradās arī mūsdienās cilvēki, kam šāds Pumpura demokrātisms šķita aizdomīgs. Uztraucās, vai nav kaitīgi mūsdienu lasītājam darīt zināmas Pumpura domas, ka nederīgus vadītājus tautai ir tiesības atcelt. Par laimi, viss beidzās Pumpuram par labu...

G. Priede. Nejauši uzšķirās interesanta vieta — Piektā dziedājuma sākumā: «Spīdala kad bija izšķīruse Lāčplēsi ar savu mīļāko, mierā vis vēl viņa nepalika, tiem joprojām ļaunu darija.» Cik mīli tas izklausās! Cik pazīstami, cik tuvi!

J. Kalniņš. Ķaut gan veidots uz tautas teiku un pasaku pamata, tomēr «Lāčplēsis» ir literārs darbs. Bet mums tas ir ar eposa nozīmi. Bet, ja tā strikti ņem, tad jau, piemēram, «Kalevala» arī tādā veidā, kā uzrakstīta, nekur tautā nedzīvo.

Dažādu pasaules tautu eposus Pumpurs, šķiet, ir ļoti labi pazinis. Par eposiem Pumpurs raksta «Lāčplēša» ievadā, un tas ir ļoti gudri uzrakstīts.

Pumpurs raksta, ka parasti eposā ir ietverti notikumi, kas nozīmīgi tautas dzīvē. Latviešiem tas ir 13. gadsimts. Eposā teiku varoņi kļūst par tautas varoņiem, paceļas visā lielumā un diženumā. Ar «Lāčplēsi» Pumpuram tas ir pilnīgi izdevies. Pumpurs raksta: «Tādā laikā karakteri paceļas augsti pār vispārību un tauta dabū visaugstāko sajēdzienu par vīrišķu varonību, un teiku varoņi līdzās paliek par tautas varoņiem, tie cīnās, krīt vai uzvar kā nākamā laika perioda priekškarotāji.» Pēc ievada spriežot, Pumpuram šis darbs nav stihiski radies. Tas bija arī nacionālā goda jautājums tolaik. Vāciešiem un citām tautām eposi bija, šo eposa lietu jo īpaši vācieši cilāja, uzskatīja, ka tautas, kurām ir eposi, ir itin kā pilnvērtīgākas, cienījamākas. Pumpurs raudzīja pierādīt, ka latviešiem šāds eposs var tapt.

G. Priede. Visām tautām pie viņu eposiem kāds ir pielicis roku. Pumpurs, man liekas, ir visdemokrātiskākais, jo viņa darbā nav nekādu elitārisma pazīmju.

J. Kalniņš. «Lāčplēsis» ir nākamo laiku priekškarotājs.

G. Priede. Un ievads — tā ir programma, ko viņš dod. Vai viņš to būtu izstrādājis pirms tam, kad sāka rakstīt, vai vēlāk — rakstišanas gaitā?

J. Kalniņš. Laikam jau vēlāk. Kāpēc varēja rasties tāds «Lāčplēsis» — ar tik brīvām domām, ar tādu atklātu karagājieni pret vācu kundzību? Laikā, kad Latvijā valdīja vācu muižniecība un garīdzniecība! Pumpurs nestrādāja nevienā vāciskā iestādē, nebija ne rakstvedis, ne skolotājs, kas būtu bijis atkarīgs no vācu kungiem. Viņš bija cariskās armijas dienestā, tāpēc viņš bija brīvs no tiešās vācu kundzības. Armijā neviens neinteresējās, vai tur kāds latvietis raksta kādu eposu. Krievu armijas virsniekiem par to bija maza bēda. Piedevām vēl tas bija laiks, kad carisms uzsāka gājieni pret vāciešu kundzību Baltijā. Tas, ka «Lāčplēsi» tik spēcīgi vācieši aizskarti, — tas īsteni saskanēja ar tālaika orientāciju. Izdevīgi bija tas, ka Pumpurs nedzīvoja Latvijā un nebija ne no viena vācu kunga atkarīgs.

Starp citu, Pumpurs nekur nav rakstījis savu vārdu. Ne kur viņš nav Andrejs. Tikai — Pumpurs. Tas labi saskanēja ar laika garu, tas ir pavasaris, tas ir plaukums. Tas ir laiks, kad viss attīstās. Arī Brīvēznieks tajā laikā bieži publicējas bez vārda. Ir tikai Brīvēznieks. Ne velti arī Auseklis pieņēma pseidonīmu ar sava laika nozīmi. Bet Pumpuram jau pats uzvārds deva šo sakritību.

Latviešu tautas pasakas un teikas, no kurām ir izaudzis eposs, nav nekādā pretrunā ar mūsu dainu pasaules uztveri. Latviešu pasakas radikāli atšķiras no citu tautu, īpaši vācu pasakām, kurās ir daudz vairāk nežēlības. Mūsu pasakās un teikās pamatā ir tie paši ētiskie un estētiskie kritēriji, kas tautasdziesmās.

Sarunu pierakstījusi Livija Volkova

VAIDA VILLERUSA

IESKATS ANDREJA PUMPURA

DZIMTAS ĢENEALOĢIJĀ 18./19. gs.

Vaida Villeruša dzimusi 1930. gadā Rīgā. 1949. gadā beigusi Rīgas 6. vidusskolu, 1956. gadā — Rīgas Medicīnas institūtu. Strādā Rīgas pilsētas 4. kliniskajā Sarkanā Krusta slimnīcā par ķirurgu.

Interese var vēsturi V. Villerušu pirms piecpadsmit gadiem aizveda Rīgas Vēstures un kuģniecības muzeja aktivistu pulkā. Viņa pētīja arhivu materiālus par 18. gadsimta Rīgas ārstu — muzeja pamatlicēju Nikolaju Himzeli, pēc tam vairāku senu Ikšķiles dzimtu ģenealoģiju. Šī darba turpinājums ir publikācija par Andreja Pumpura dzimtas vēsturi.

Pumpuru dzimtas vārds cieši saistīts ar Lieljumpravas draudzi, muižu un pagastu. Ķeizariene Elizabete Lieljumpravas muižu 1760. gadā dāvina par dzimtipašumu Fitinghofu dzimtai, kurus tautā sauc par Vītiņiem vai Pītingiem. Daugava kā josta pārdala muižas zemes — lielākā daļa atrodas upes labajā, mazākā — kreisajā krastā. Pēdējo sauc par Mazjumpravu pēc pusmuižas vārda, kas atrodas kreisajā krastā iepretim Lieljumpravas muižai. Labā puse var lepoties ar samērā labi iekoptu zemnieku zemi, muižas ēku un lielo parku ap to (ne velti muižas dārzniekam ir četri dārzniekpuiši), 1741. gadā uzcelto baznīcu (tā gan ir koka, bet uz augstiem mūra pamatiem) un Lielo, t. s. Krievu ceļu, kas vijas cauri Lieljumpravai, padarot tās atrašanās vietu ekonomiski izdevīgu. Lai gan A. Pumpurs raksta: «Bērni vēl nedabojā nekādu skolas mācību, bija tik no mācītāja

pavēlētā zināmā mājas mācība ...» — tomēr jau no 1668. gada zviedru kartēs stabili zīmēta arī Lieljumpravas skolas māja. Tas nebūt nav bieži — no Rīgas līdz Koknesei atsevišķas «skolas mājas» tikai trīs vietās — Ikšķilē, Lielvārdē un Lieljumpravā. Skolotāji gan sākotnēji visi vācu izcelsmes — Johans Kņābe, Gventers, Simons Blūms (pirms tam muižas kalējs, tad stārasts) un tikai no 1845. gada Jānis Āboliņš, kas sevi sauc par Johannu Ābolingu. Ir Lieljumpravai arī sava pasta stacija ar pasta komisāru un pasta pušiem, mežzinis, mežsargi, krūmsargi, vairākas dzirnavas, kaļķu cepļi un ķieģeļcepļi ar veselu baru krievu strādnieku no netālās Fridrihštates (tagadējās Jaunjelgavas), kuri strādā poļu meistarū vadībā.

Kreisajā Daugavas pusē pārsvarā lieli meži, kas saplūst ar Taurkalnes, Valles, Misas—Iecavas un Lindes mežiem. Tas padara dzīvi noslēgtāku, ļauj ilgāk saglabāties senajām ieražām un paradumiem. Mājas galvenokārt novietotas gar Rīgas—Fridrihštates ceļu, kas iet līdztekus Daugavai. Pārējās — meža vidū ieplēstos līdumos un izcirtumos.

Daugava gan šķir, gan apvieno abas puses, jo kā Vidzemes, tā Kurzemes krasta jumpraviēši šo dzīvo satiksmes ceļu izmanto vienādā mērā. Pa Daugavu uz Rīgu peld kreisā krasta kokmateriāli, labās puses akmeņi, ķieģeļi. Senie māju vārdi saglabājušies līdz mūsu dienām. Tā joprojām te ir Torbāni (Tohrban), Tenteni, Pēpani, Ibani, Audzenieki, Maltani un Tīrumnieki — mājas, ar kurām saistās Pumpuru dzimtas vārds. Nav vairs Ūķirānu (Keyran), Langmaņu. 1782. gadā revīziju listēs Lieljumpravā minētas 112 mājas, 1850. gadā — 125. Reizēm mājas parādu vai robežu iztaisnošanas dēļ ar visiem iedzīvotājiem tiek pārskaitītas citai muižai — Krapei, Rembatei. Tautā joprojām dzīvi nostāsti, ka kungi tās «nospēlējuši uz kārtīm».

Pumpuru dzimta sākotnēji atrodama Lieljumpravas Vidzemes puses pašā centrā — Langmaņu mājās. Tās ir lidzenumā, sen iekoptu lauku vidū, patālu no muižas (apmēram sešus kilometrus). 18./19. gs. mājas parasti divas līdz piecas

kopā, sākotnēji visas ar vienu nosaukumu un atšķiras tikai ar saimnieku vārdiem. Māju nosaukumi dažādojas vēlāk. Langmaņi ir divējas mājas: Langmaņ—Mārtiņi un Langmaņ—Pēteri. Pēdējo liktenis bēdīgs — jau 18. gs. no tām saimniekus izliek un tur izveidota t. s. muižas saimniecība — «Langmann Hoflage». 1782. gadā šajos Langmaņos vēl dzīvo saimnieks Pēteris ar ģimeni, bet viņu jau sauc «Jau-nas Muischas Pehteris». 1795. gadā Pēteris var jau list līdumu jaunā saimniecībā — Jaun—Jaujenos. Palikušajos Langmaņos (ar 78. revīzijas numuru) dzīvo Pumpuru dzimta. Vecākā šīs dzimtas pārstāve, kas minēta 1782. gada revīzijā, ir Bārbele — tad jau 62 gadus veca, t. i., dzimusi 1720. gadā. (Dzimšanas gadi līdz 1834. gadam ir aptuveni, jo aprēķināti pēc revīzijas listēs minētā vecuma, kas ne vienmēr precīzs.) Viņas vīrs netiek minēts — tātad jau miris. Bārbele šeit saukta par saimnieka māti, bet saimnieks ir viņas dēls Mārtiņš. Bārbele mirst 1785. gadā — 65 gadu vecumā. Pagaidām nav izdevies atrast, vai Bārbeles dēlam Mārtiņam būtu kādi brāļi vai māsas, arī vēlākās revīzijās citi Pumpuri, kas nebūtu tieši Mārtiņa pēcteči, neparādās. Iespējams, ka Bārbele ar savu dzīvesbiedru ir kādas plašākas dzimtas viens nozarojums, kas atnācis uz Lieljumpravas Langmaņiem ap 18. gs. vidu. To gadu plašo ģimeņu starpā reti ir tikai kāds viens attiecīgā uzvārda nesējs. Turklāt vārds Bārbele Lieljumpravas draudzē citur ne reizi nav sastopams. Ir Annas, Ilzes, Grietes, Mades, Edes, Līzes, reizēm arī Maijes un Māres. Savukārt vārds Bārbele samērā plaši izplatīts Skaistkalnes, Vecumnieku, Jaunjelgavas katoļcīcīgo vidū. Tur daudzkārt sastopams vārds Barbara, Barbele, Bārbele.

Langmaņu saimniekam Mārtiņam 1782. gadā ir 35 gadi (*1747. g.), viņa sievai Ilzei 32 (*1750. g.). Viņiem Langmaņos dzimst trīs dēli un viena meita (mazi mirušie var nebūt reģistrēti revīzijās): 1776. gadā — Jānis, 1779. gadā — Pēteris, 1782. gadā — Jēkabs un 1784. gadā — meita Made. Mārtiņš Langmaņos nesaimnieko ilgi — viņš mirst jau

BARBELE

*1720
+ 1785

MARTINS

*1747
+ 1797

∞ ILZE
*1750

JĀNIS

*1776
+ 1824

∞ EDE
*1780

MAIJE

*1803

ANDRIEVS

*1806

∞ ILZE
*1813

PĒTERIS

*1808
+ 1874

∞ ILZE
*1810
+ 1867

INDRIKIS

*1811

∞ LIZE
*1820

JĀNIS

*1814
+ 1866

∞ GRIETE
*1794
+ 1868

MADE

PĒTERIS

ILZE

EDE

JĀNIS

ANNE

MARTINS

ANDRIEVS

LIZE

JĀNIS

GRIETE

LIZE

ANNE

JEKABS

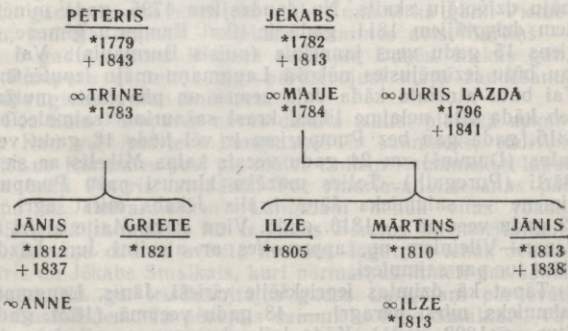
ANDREJS

ANNE

JĀNIS

ELIZE

JĀNIS

Vīļa Lāča Latv. PSR
VALSTS BIBLIOTEKA
88 - 14938

50 gadu vecumā. Mājas pārņem viņa vecākais dēls Jānis — Andreja Pumpura vectēvs, kas ap 1800. gadu ir precējies ar 1780. gadā dzimušo Edi Anša meitu, jo 1803. gadā viņiem jau dzimusi meitiņa Maije. Tad viens pēc otra dzimst četri dēli: 1806. gadā — Andrievs, 1808. gadā — Pēteris, 1811. gadā — Indriķis un 1814. gadā — Jānis. Par iespējamām meitām ziņu nav, jo sieviešu kārtas pārstāves reģistrētas nekārtīgi. Jaunā saimnieka Jāņa brālis Pēteris jau 1811. gadā ir aizgājis no Langmaņiem par kalpu uz netālaļām Mistaut—Jures mājām. Jāņa jaunākais brālis Jēkabs ir precējies ar 1784. gadā dzimušo Maiju Anša meitu un dzīvo turpat Langmaņos, minēts kā kalps. Interesanti, ka starp šīm divām revīzijām krasi mainījies Langmaņu māju dzīvotāju skaits. No daudzajiem 1795. gadā minētajiem dzīvotājiem 1811. gadā ir tikai Pumpuru ģimene un viens 15 gadu vecs jauneklis (puisis Burmanis). Vai te jau būtu iezīmējusies nākošā Langmaņu māju izputēšana? Vai būtu atņemta kāda daļa zemes un pievienota muižai? Jeb kāda cita nelaime likusi krasi sašaurināt saimniecību? 1816. gadā gan bez Pumpuriem ir vēl kāds 16 gadu vecs kalps (Dumiņš) un 24 gadu vecais kalps Miķelis ar sievu Dārti (Puregaiļi). Toties mazāka kļuvusi pašu Pumpuru ģimene — saimnieka Jāņa brālis Jēkabs mirst agri — 32 gadu vecumā — 1813. gadā. Viņa sieva Maije aiziet uz Pēpan—Vilciņiem un, apprecoties ar atraitni Juri Lazdu, kļūst tur par saimniecei.

Tāpat kā dzimtas iepriekšējie vīrieši, Jānis, Langmaņu saimnieks, mirst pāragri — 48 gadu vecumā (1824. gadā, citur arī 1822. gadā). Kādu laiku Langmaņos vēl dzīvo un saimnieko Jāņa atraitne Ede ar saviem četriem dēliem, no kuriem Indriķis ir nākošā dzejnieka tēvs.

Pēc Edes nāves, kura samērā drīz seko savam vīram, saimnieka lomu Langmaņos uzņemas viņas vecākais dēls Andrievs, būdams tikko 18—19 gadu vecs. Šis jauneklis nevarētu būt pieredzējis saimnieks, tādēļ ne gluži patiesi liekas Andreja Pumpura pārmetumu pilnie vārdi: «...vecākais brālis, tēva

mājas saņēmis, pēc kādiem gadiem izputināja visu mantību un, mājas atstādams, aizgāja uz lielvārdiešiem.» Jāņem vērā Andrieva jaunība, vecāku nāve, māju paputējušais stāvoklis, tās saņemot, kad kalpu tajās gandrīz nav. Visās citās apkārtējās mājās ir plašas saimes ar lielām kalpu ģimenēm. Tomēr tie nav tikai «kādi gadi», kā saka A. Pumpurs. Andrievs saimnieko Langmaņos vismaz desmit gadus, jo vēl 1833./34. gadā minēts kā saimnieks.

Ņemot vērā Indriķa un Andrieva vecāku miršanas gadus, A. Pumpura norāde, ka viņa tēvam vecāki miruši mazam, nav isti precīza. Tēvam mirstot, Indriķim ir apmēram 13 gadu, mātei mirstot — 14—15. Sajā vecumā Lieljumpravā jaunekļi jau it bieži ir kalpi, pat ne puisī vai puspuisī. No piecu gadu vecuma bērni jau stabili minēti kā gani. Piemēram, Indriķa brālēns — Jēkaba atraitnes dēls Mārtiņš — jau 5 gadu vecumā ir gans attālajās Duķēs. Liekas gan, ka Pumpuru dzimta sāpīgi pārdzivojusi māju zaudēšanu, tādēļ rūgtumā vaino Andrievu.

Pēc Edes Pumpures nāves dzimta izklīst plašākā apkārtnē. Kad vēl Andrievs Langmaņos ir saimnieks, Indriķis aiziet uz Kurzemes pusi pie mātes radiem Tīrumniekos, tāpat viņa brāļi Pēteris un Jānis. Pēc Andrieva aiziešanas par kalpu uz lielvārdiešiem Langmaņi nonāk citās rokās. 1835. gadā saimnieks tur ir Ansis Bērziņš no mācītājmuižas. Bērziņa dzimta svētīta meitām. Iegātņos ienāk Jēkabs Stūris un Jēkabs Smalkais, kuri pārmaiņus minēti par saimniekiem. 20. gs. trīsdesmitajos gados Langmaņi pārdēvēti par Burtniekiem. To pēdējais saimnieks bijis Smalkais. Tagad vecā dzīvojamā māja nojaukta, jaunākā stipri pārbūvēta, apkārtne ļoti izmainījusies. Tikai pāris lielu ozolu gar bijušās gatves malu liecina par senajiem Langmaņiem.

Tālāk dzejnieka tēvabrāļa Andrieva mūžs ir raibs — kalpa gaitas viņš uzsāk Lielvārdē — 1835. gadā ir kalps Maz—Pēču mājās pie Ogres upes, tad Svelmēs. Pēc tam Lieljumpravas Škūnēs, 1842. gadā Zvirgzdēs. Neilgu laiku (1844—1850) Andrievs minēts kā Cūkpuišu saimnieks. Šis

mājas ir Daugavas kreisajā krastā, pirms tam tur saimnieks ir A. Pumpura aprakstītais Juris Dugais (oficiālos dokumentos — Tugais), kas aiziet par saimnieku uz Torbāniem. Pēc 1850. gada Andrievam atkal kalpa gaitas, šoreiz pie brāļa Indriķa Dīriķu mājās. Andrieva ģimene ir bērniem svētīta — viņam ir piecas meitas un četri dēli. Tādēļ, domājams, kalpa gaitas ar tādu bērnu baru nav vieglas. Andrieva attiecības ar brāļiem sirsnīgas — par to liecina ne tikai savstarpējie aicinājumi kūmās, bet arī tas, ka, kļūstot par Cūkpuišu saimnieku, viņš tūdaļ tur pulcina savus radus: brāli, citu brāļu bērnus, tēvabrāli.

Otrs Jāņa un Edes dēls Pēteris arī pēc vecāku nāves uzsāk kalpa gaitas, un viņa darba vietu nosaukumi nav mazāk raibi. Viņš precējies ar Ilzi Andreja meitu, viņiem ir divi dēli un trīs meitas. Sākumā Pētera ģimene ir kalpi Daugavas labajā pusē — tajā Lieljumpravas daļā, kas tuvāk Krapei. Jādomā, ka šajā pusē viņus piesaista tēvabrāļa atraitne, tad jau Pēpan—Vilciņu, vēlāk Vec—Pēpanu saimniece. Pēteris un Ilze ir kalpi Vilciņiem tuvējās mājās — Šķutēnos, Stoprānos, Vājiņos, bet, kad brālis Jānis kļūst par Lāčplēšu saimnieku, kalpi tajos. Kādu laiku pie Andrieva Cūkpuišos, pie Puigas Smilgās, atkal Lāčplēšos, Cūkpuišos, kamēr Pētera dēls ieprecas Melmenos — mājās netālu no Lāčplēšiem. Melmeni tagad pārdēvēti par Melleniem, ir netālu no Lāčplēša stacijas, pēdējās mājas, kas piederējušas Lieljumpravai šajā pusē. Pētera dēls kļūst par vienu Melmenu saimnieku, un šī nu ir vieta, kur visilgāk saglabājies Pumpuru vārds Lieljumpravā — ir Melmen—Zemturi un Melmen—Pumpuri. Pēteris mirst 66 gadu vecumā Melmen—Pumpuros, bet viņa sieva Ilze — 57 gadu vecumā. Pēdējais šo māju Pumpurs miris šī gadsimta 50. gadu beigās.

Trešais Jāņa un Edes dēls ir dzejnieka tēvs Indriķis. Viņš pēc vecāku nāves no Langmaņiem aiziet uz Tīrumniek—Juriem. Tās ir pagasta lielākās mājas, atrodas apmēram piecus kilometrus no Daugavas, kreisajā krastā pie ceļa, kas savieno Daugavu (bijušo Mazjumpravas pusmuižu) ar Birz-

gali. Sajās mājās daudzu paaudžu garumā saimnieki ir Plūmes. Jānis Plūme apprec netālo Krauku māju saimnieka Anša Zemuļa meitu Edi, kura kļūst par Tīrumniek—Juru saimniecei. Indriķis viņu saucis par savu audžumāti, A. Pumpurs «Tēvijā» viņu dēvē par Indriķa mātes Edes radinieci (pusmāsas?). Dzejnieks Edei Plūmei, visur sauktai par Miļo māti, veltī ļoti sirsnīgus vārdus — viņa ir tāli izslavēta ārste un labdare, viņa zina daudz ko pastāstīt par veciem laikiem, viņas stāstos un pasakās kāri klausās mazais Andrejs. Viņai veltīts dzejolis «Teiku vācelīte»:

Reiz dzīvoja veca māmuliņa
Iekš mūsu tuvajiem radiem.
Tai dziesmu un teiku vācelīte
Bij piekrāta seniem gadiem.

«Tēvijā» vēl par Miļo māti rakstīts: «Miļā māte bija liela grāmatniece, tā savā laikā Jauntīrumnieku mājās vecā Lielvārdes prāvesta uzdevumā ierīkojusi skolu, kur viena pati mācījusi daudz pagasta bērņus grāmatas lasīšanā.» Ede nāk no Krauku mājām, kur «saimnieku dzimtes piederīgie jau no seniem laikiem bij izslavēti par lieliem grāmatniekiem». Edes tēvs Ansis Zemulis un vectēvs Andrievs Zemulis ir baznīcas pērminderi un pagasta runas vīri, tāpat viņas brālis Jēkabs un brāļadēls Jānis Zemulis.

Tīrumnieku saimnieks Jānis Plūme mirst 1837. gadā, par saimnieku kļūst viņa znots — vecākās meitas vīrs Andrievs Briģis. Laikā, kad tur dzīvo Indriķis Pumpurs, saimnieko Briģis. Savu dzīvesbiedri Indriķis noskata Miļās mātes radu vidū — 1838. gada 23. oktobrī viņš apprec Edes Plūmes brāļameitu Līzi Zemuli. Līzei apprecoties ir 18 gadi, Indriķim Pumpuram — 27. Līze, tāpat kā citi viņas dzimtas piederīgie, ir «ļoti laba grāmatu lasītāja un dziedātāja». Gadu pēc apprecēšanās Līze un Indriķis dzīvo Kraukās pie Līzes tēva, pēc tam viņi rentē Ķeirānu meža mājiņu, kas ir netālu no Kraukām.

Tīrumniekos tagad ierīkota lopu ferma, saglabājušās tikai atsevišķas saimniecības ēkas no vecajiem laikiem. Toties

Kraukās joprojām saimnieko Zemuļi. Tagadējais īpašnieks Voldemārs Zemulis ir Miļās mātes brāļa Jēkaba mazdēla mazdēls. Krauku mājas ir Daugaviešu—Birzgales ceļa malā, apmēram vidū starp abām. Vecā dzīvojamā māja bijusi pretējā pakalnītē, taču kopš sendienām te zaļo vecie Krauku ozoli un liepas. Kraukās 1839. gadā dzimst un tūdaļ mirst Līzes un Indriķa pirmais dēliņš. No 1841. gada Pumpuri rentē Ņeirānu meža mājiņu. Paši Ņeirāni ir lielas mājas Daugavas malā, starp upi un Jaunjelgavas ceļu. Mājas it kā būtu ļoti izdevīgā vietā, taču saimniekošana ne vienmēr tur gājusi gludi. 1823. gadā «Latviešu Avīzu» 23. numurā lasāms: «Lindes draudzes tiesa... to Vidzemes Jumpravu muižas zemnieku Ņeiren Andrei maksu nespēcības dēļ no mājām izliek...» Sis Andrejs ir Roze — veca Lieljumpravas dzimta, kas gan kādu laiku pēc šī sludinājuma atkal ir Ņeirānu saimnieki. Rozes plaši, dažādās paaudzēs saradojas ar Pumpuru dzimtu. Tādējādi arī likumsakarīga šķiet Indriķa un Līzes Pumpuru dzīvošana Ņeirānu meža mājiņā. Tā laikam ir tik maza, ka revīzijas listēs atsevišķi netiek atzīmēta. Te 1841. gada 10. septembrī dzimst Indriķa un Līzes dēls Andrejs (metriku grāmatā ierakstīts kā Andrievs), kristīts 20. septembrī. Par viņa kūmām ņemti: tēvabrālis Andrievs, saimnieks Zieds un Ņeirānu saimniece Anna Roze.

Tagad pašu Ņeirānu māju vairs nav — tās nojauktas Ņeguma spēkstacijas būves laikā, to pamati, kaudzē sagrūsti, veido nelielu, krūmiem apaugušu uzkalniņu ūdens malā preti Maltāniem. Pavasaros te vēl zied vecie Ņeirānu ceriņi. Ņeirānu meža mājiņas vietā pie Brēķiem iestādīts piemiņas ozols. Vecie cilvēki gan stingri iebilst, ka ozola vieta neatbilstot meža mājiņas atrašanās vietai. Tā esot bijusi īsteni mežā, kur vēl nesen bijuši redzami vecie pamati. Taču, ozolu stādot, šī vieta esot likusies necila, bijušas arī šaubas par ozola augšanu tur, tādēļ tas iestādīts laukā pie kādreizējās Brēķu pirtiņas. Var jau būt arī, ka meža mājiņai pašai savas pirtiņas nebija un nākošais dzejnieks ir dzimis Brēķu pirtiņā. Katrā ziņā šīs vietas nav tālu viena no otras.

Pēc diviem trim gadiem Indriķa Pumpura ģimene pārceļas uz Dīriķu mājām. Tās ir netālu no Ķeirāniem, Dīriķu upītes otrā — kreisā krastā. 1845. gadā tur mirst iepriekšējais saimnieks, Pumpuru radnieks Zariņš, un Indriķis kļūst par šo māju saimnieku. Dīriķus Andrejs Pumpurs apraksta «Tēvijā» — tajos paiet viņa agrīnā bērnība. Mājas gleznainā pakalnē, ko sauc par Torbēnu kalnu (netālu mežā veci cilvēki zina rādīt torbāju — kūdrāju, kur kūdra griezta jau senos laikos). Gar Dīriķiem iet ceļš uz Fridrihštati, tālāk uz Jēkabmiestu. Netālu Mazā Jumpravmuiža ar Ardeļa dzirnavām, pretējā virzienā Lindes muiža ar skaisto terašu parku un raktu kanālu. Lejā plūst Daugava — uz tās kūsa dzīve. Uļļu krogā, Sudmalkrogā un netālajā Robežkrogā apgrozās dažādi cilvēki — plostnieki, laivinieki, ceļa braucēji un gājēji. Te ir lietuvieši, krievi, poļi, klejojoši vācu amatnieki un ebreji. 1845. gadā Dīriķos dzimst un tūdaļ mirst Indriķa un Lizes trešais dēliņš. Tas ir jau otrs gadījums ģimenē, liecina par Lizes grūtībām radībās un dod arī izskaidrojumu, kālab bērnu pulks nav tik liels kā abiem vecākajiem brāļiem. 1846. gadā Dīriķos dzimst Pumpuru meita Anne. Ilgi gan Indriķa saimniekošana šajās mājās neturpinās — jau pagājušā gadsimta piecdesmitajos gados viņam māju rente parādu dēļ uzteikta. Dīriķu mājas sagrautas Pirmajā pasaules karā un sākotnējā vietā vairs nav atjaunotas. Par kādreizējo māju tagad liecina tikai Sprīdišu un Audzenieku laukos uzartie ķieģeļi un pamatu akmeņi. Kad mazais Andrejs dzīvo Dīriķos, uz kaimiņu mājām Maltāniem pārnāk pie mazmeitas Miļā mātē. Vistuvākajās kaimiņu mājās Torbānos dzīvo «Tēvijā» kolorīti aprakstītais Dugais (Tugais). Netālu no Dīriķiem ir Meža kapi, kuru ķestera laivu pa Daugavu aizpludina Andrejs ar draugiem. Pajumti pēc Dīriķu atstāšanas Indriķa ģimene atrod sievas dzimtajās mājās Kraukās. Tur tagad saimnieko Līzes brālis Jānis. Interesanti, ka vecais Zemulis — Jāņa tēvs Jēkabs, atdevis mājas dēlam, atraitnis būdams, nepaliek savās Kraukās, bet pāriet uz Dīriķiem pie meitas un znota, kamēr tie tur saimnieko,

Jēkabs Zemulis 1846. gadā Dīriķos mirst, apglabāts Meža kapos.

Saimnieka godu Indriķis Pumpurs vairs neatgūst. Samērā neveiksmīgi izmēģinājies savā vīndedža amatā citās vietās, 1857. gadā pāriet par kalpu pie jaunākā brāļa Jāņa uz Lāčplēšiem. Te 1858. gadā mirst dažus gadus vecais Indriķa un Līzes dēls Jānis; no šejienes «kalps Andrievs Pumpurs» 1858. gadā uzsāk mērnieka mācekļa gaitas Rembatē. 1859. gadā Indriķis ar sievu un meitu Līzi pāriet uz Lielvārdi, lai nekad vairs Lieljumpravā neatgrieztos.

Indriķa jaunākais brālītis Jānis pēc vecāku nāves no Langmaņiem arī dodas uz mātes dzimto pusi — Daugavas kreiso krastu. Kalpa gaitas viņš uzsāk Ķeirānos, taču jau 21 gada vecumā, t. i., 1835. gadā, aizprecas pāri visam pagastam uz tālinajiem Lāčplēšiem Birzgales mežos. Lāčplēši ir jaunākas mājas par pārējām — iepriekš minētajām. Tie dibināti tikai ap 1816. gadu kā jauna saimniecība līdumā meža vidū. Smagāko māju iekopšanas darbu veic Bierns Briģis — Miļās mātes znota tēvs. Briģi ir Šķūnes māju saimnieki jau 17./18. gs. mijā, taču visiem dēliem mājas ir par mazu, to tieksme pēc zemes tik liela, ka vairākas jaunās saimniecības (savā laikā arī Melmeni) rodas tieši pateicoties Briģiem. Bierns, līdumus plēšot, pārpūlējies un mirst jau 31 gada vecumā. 1820. gadā mājas pārņem viens no tuvējo Melmenu saimnieka dēliem — Jānis Zemturis. Tas ar sievu Grieti Jāņa meitu, dzimušu Briģi, apsaimnieko Lāčplēšus līdz savai nāvei 1835. gadā. Zemturiem ir vairākas meitas, vienīgais dēls miris mazs. Atraitne Griete Zemtūre apprecas otrreiz — Lāčplēšos tajā pašā 1835. gadā iegātņos ienāk Indriķa brālītis Jānis, apprecēdams divdesmit gadus vecāku sievu. Jānis — pretēji pārējiem brāļiem — ir saimnieks ilgus gadus — 31 gadu, līdz savai nāvei. Viņa sieva Griete, otrreiz kļuvusi atraitne, mirst pāris gadu vēlāk. Jānim un Grietei Pumpuriem ir tikai viens dēls Jānis, kas mirst 12 gadu vecumā ar nervu drudzi, kā tajā laikā apzīmēja vairākas infekcijas slimības. Lāčplēšu Pumpuriem tāpat mantinieku nav, mājās

sāk saimniekot agrākais kalps Jēkabs Strautiņš, kurš apprecējis Grietes Pumpures pirmās laulības meitu.

Jāni Pumpuru, tāpat kā citus brāļus, ar ģimeni — brāļiem, māsām — vieno ciešas radniecības saites. Bieži pārējie brāļi, kalpi būdami, rod pajumti Lāčplēšos. Tur dzīvo un strādā Jāņa brāļi Pēteris, Indriķis, brāļu dēli un meitas. Arī Lāčplēšu saimnieces Grietes Pumpures pirmās laulības meitas saradojas ar Pumpuru dzimtu. Lāčplēšos daļu savas bērnības pavada arī nākošais dzejnieks. Jādomā, ka Lāčplēšu māju vārds, stāsts par šo māju iekopšanu lielo mežu vidū, netālās mežsarga mājas Ķivēni, kur dzīvo un par mežsargu strādā viens no Puigu dēliem — pie kura laiku pa laikam dzīvojot, vecais Puiga neskopojas ar seno teiku stāstīšanu (teiku par Lielvārdes pili Andrejs Pumpurs dzirdējis no viņa), — tas viss nogulsnejas dzejnieka apziņā jau bērnū dienās. «Tēvijā» Pumpurs raksta: «... no viņa esmu dzirdējis iz bruņinieku laikiem dažas teikas par Lielvārdes veco pili, kuras pa daļai uzzīmētas «Lāčplēša» sacerējumā.»

Lāčplēšu mājas, gandrīz vienīgās no visām, kas saistītas ar Pumpuru vārdu, daļēji saglabājušas savu sākotnējo izskatu. Ir vēl kalto laukakmeņu saimniecības ēkas, vecā guļbaļķu dzīvojamā māja, nesen palikusi bez saimnieka, kā arī īpatnēja, jau Strautiņa laikā celtā māja ceļa malā (izmantota gan kā lazarete, gan kā «degvīna monopols», gan veikals). Lāčplēši no nelielām liduma mājām kļuvuši par spēcīgu saimniecību jau 20. gs. sākumā. Uzplaukumu sekmēja Maskavas—Ventspils dzelzceļa līnijas ievilkšana (atklāts 1901. gadā, šķērso Lāčplēšu māju zemi). 20. gs. divdesmitajos gados te uzcelta lielā Lāčplēšu stacijas ēka. Vecie iedzīvotāji pat apgalvo, ka toreizējais Lāčplēšu saimnieks Strautiņš, dodot stacijas būvei zemi bez maksas, panācis Iecavai projektētās lielās stacijas būvi šeit, mežu vidū.

Bez iepriekš minētiem Pumpuru dzimtas locekļiem vēl ir Bārbeles divu mazdēlu dzimtas. Pētera Pumpura ģimene, kuras vārds saistīts ar Kalkaļu—Dzērvēm — mājām Lieljumpravas pagasta Lēdmanes robežu stūrī. Jēkaba Pumpura

dzimta uz daudzām paaudzēm saistās ar Pēpan—Vilciņiem. Abas šīs mājas Daugavas labajā pusē.

Viss iepriekšējais liecina, ka 18./19. gs. Pumpuru dzimta Lieljumpravā plaši sazarojusies, saistīta ciešām ģimeniskām saitēm, visur raksturota kā gaiša, lasīt pratēja, pasaku un teiku zinātāja, dziesmu dziedātāja dzimta.

20. gs. Pumpuru saites ar Lieljumpravu pamazām sarūk, dzimtas locekļu skaits mazinās, Pumpuru uzvārds sastopams arvien retāk. Un tagad — 1986. gadā — neizdevās bijušās Lieljumpravas robežās atrast kādu šīs kādreiz plašās dzimtas pārstāvi ar Pumpuru uzvārdu.

Darbā izmantoti Latvijas Valsts vēstures centrālā arhīva materiāli:

1. Lielvārdes, Lieljumpravas metriku grāmatas F 235-A4-L1486-1495.
2. Lielvārdes muižas rev. listes F 199-A1-L245.
3. Lielvārdes pastorāta rev. listes F 199-A1-L246.
4. Lieljumpravas, Mazjumpravas rev. listes F 199-A1-L168.
5. Rembates rev. listes F 199-A1-L371.
6. Alstiķes rev. listes F 630-A1-L284.
7. Lindes—Birzgales rev. listes F 630-A1-L411.
8. Rembates—Lielvārdes pagasta tiesas materiāli F 55-2-365.
9. Karšu materiāls par Lieljumpravu F 6828; F 7404.

Izmantotā literatūra:

1. A. W. Hupel «Topographische Nachrichten von Lief- und Ehistland»; B I—III Rīga, 1774.—1782.
2. W. v. Bienenstamm «Geographischer Abriß der Gouvernemens Ehist, Liv- und Kurland» R., 1826.
3. Lieflandische Adressenbuch Rīga, 1909.
4. A. Pumpurs. Tēvijā. R., 1980.
5. A. Pumpurs. Raksti. R., 1935.
6. «Latviešu Avīzes», 1822—1853.

7. Konversācijas vārdnīca. RLB Zinību komisijas izd. R., 1906.

8. Latviešu konversācijas vārdnīca. R., 1927.

Izmantoti arī bijušā Lieljumpravas pagasta — tagadējā Daugaviešu un Birzgales ciema iedzīvotāju Jāņa Irbes, Vol-demāra Zemuļa, Jāņa Lapas, A. Blumbergas atmiņu stāstījumi.

INESE TREIMANE

KĀRLIS IEVIŅŠ

(1888—1977)

Es mūžīgs meklētājs esmu —
Jau ilgi es meklējis —
Ar ilgu ugunīm sirdī
No šūpla es izkāpis.

Pēc zelta visi stiepj rokas, —
Man riebjas raut un plēst!
Es ienīstu savu miesu:
Tai gribas tik dzert un ēst.

Es meklēju citu zemi,
Kur daiļš un šķīsts ir viss, —
Vienu vienīgu tīru sirdi
Kaut būtu es atradis!

Tā sava pirmā krājuma ievaddzejolī 1912. gadā sevi pie-teica divdesmit četrus gadus vecais Jaunpils skolotājs Kār-lis Ieviņš (īstajā vārdā K. Paķulis). Vēlāk skolotājs kļūst par rakstnieku — vairāku dzejoļu krājumu, romānu, lugu un daudzu stāstu krājumu autoru, viņš nodarbojas arī ar žurnālistiku. Bet 1912. gadā «Domu» 10. numurā par viņa «Meklētāja dziesmām» V. Knoriņš rakstīja: «Tagadējā sa-biedriskā iekārta rada cilvēka garīgo vientulību: nav kopu dzīves un interešu, kas mācītu saprasties, sakust vienā būtņē. Pilsoniskais pūļa cilvēks neizjūt visu šī lāsta smagumu, jo viņam materiālās intereses galīgi nomākušas cilvēciskās, bet toties smagāki tas izjūtams dzejniekam sapņotājam...»

Sakāpināti «jūtīgs» pret šo lāsta smagumu ir K. Ieviņa dzejas cilvēks. Viņa krājums ir vienots noskaņā, pasaules izjūtā. It kā uz vienas stīgas spēlēts. Līdzās citu dzejnieku

romantiķu grāmatām, kuras iznāk aptuveni šai laikā (K. Strāla «Zirnekļa tīklā» 1910. g., K. Skalbes «Sirds un saule» 1911. g., «Sapņi un teikas» 1912. g., P. Rozīša «Ziedu krūze» 1912. g. u. c.), K. Ieviņa dzejā visvairāk nemiera, romantisku ilgu un nesamierināma maksimālisma. Prasība pēc tīras dvēseles, mantas pielūgsmes noliegums, kas tik vētraiņi izlaužas pirmās grāmatiņas lappusēs, nepazūd arī tālākajā rakstnieka gaitā. Turklāt indivīds K. Ieviņa darbos mēdz būt ne vien konfliktā ar pasauli, bet arī pats ar sevi — viņā cīnās prāts un jūtas, miesa un gars. Interesanti šī cīņa atklājas stāstā «Grēcīgie svētcēlnieki» (1926). Tā centrā ir Zviedrijā dzīvojošā latvieša Silnieka traģiskā mīlestība. Silnieks ir pārliecināts, ka viņa intelekts pilnībā pārvalda jūtas, ka viņa mīlestībā uz Lindrena kundzi «nav iekārojuma, grēka un greizsirdības, ka viņi pieder viens otram dvēselē». Un tomēr stāsta varonis spiests pārliecināties, ka dabu nav iespējams aizliegt, ka cilvēks — tas ir ne tikai saprāts un griba, bet arī miesa un asinis. Tikai savai romantiskajai ilūzijai zūdot, Silnieks saskaras ar visu dzīves pilnskanību un arī — nežēlību. Šai stāstā ir ne mazums banālu situāciju un sentimentālu dialogu, tomēr nojautu par patiesu dvēseles drāmu tas sniedz. Jo K. Ieviņa veidotie raksturi ir psiholoģiski pārliecināši. Viņa varoņu izjūtām un domām piemīt viegli izsekojama pakāpenība. K. Ieviņš ir uzmanīgs vērotājs, rūpīgs detaļu zīmētājs, un šinī ziņā arī viņu, iespējams, varam pieskaitīt pie A. Birkerta proponētā literatūras «zemnieciskā stila» pārstāvjiem. Uz psihoanalīzes pamata balstīta arī romānu diloģija — «Sievietes meklēšana» (1926) un «Cīņa ar sievieti» (1936). Tajos mazāk varoņa pārdzīvojuma dziļuma, vairāk distancēta, vēsa vērojuma. Reinis Selga tikai noskatās dižajā dzīves tirgū, kur aiz labklājības un tikumības fasādēm tiek drudzaini pirkti un pārdoti, kur pāri visam stāv tikai viens bauslis — bauda. Selga vēro šo cilvēcisko komēdiju, nosoda to un tomēr pats tajā piedalās, mefistofeliski savijot intrigas un kārtojot nākamās mizanscēnas. Šāda savrupa vieta ir daudziem K. Ieviņa

darbu galvenajiem varoņiem, kuri ne vien savas tautības dēļ, bet arī garīgi ir tēlotajā vidē svešinieki. Viņi darbojas kā notikumu katalizatori un iznes vislielāko autora domas slodzi. Varētu teikt — manifestē autora tēlu. Minētajā dieloģijā bez atsevišķu raksturu ticamības ir maz saistoša, tomēr šķiet, ka t. s. sieviešu jautājums rakstnieku nodarbinājis ne tikai kā iespēja savērt dažādas mīlestības peripetijas vai pakutināt mazprasīgas publikas instinktus, bet arī kā nopietna sociāla parādība. Līdz ar savu varoni zaudējot ilūzijas par emancipēto pilsonisko sievieti, K. Ieviņš ar bažām jautā: «Bet vai šai sabiedrībā un ļaudīs, kuri jau lielākā vai mazākā mērā saģiftēti ar modernās kultūras slimības dīgļiem, vairs atrodama sieviete — cilvēces atjaunotāja, augšup vedēja, varoņu, praviešu un dievu dzemdētāja?» Sabiedrības vainas un slimības rakstnieks nedemonstrē pašmērķīgi, lētas intereses uzkurināšanai. Vairāk vai mazāk mākslinieciski veiksmīgi, bet K. Ieviņa darbos vienmēr samanāma kāda ideāla, kāda mērķa klātesamība. Rakstnieka skats vērsti pagātnē — «atpakaļ pie cilvēces bērnu dienu laimes pirmavotiem». Labi saskatāma arī šo «laimes pirmavotu» konkretizācija Ruso ideju garā — dzīve dabā, vienkāršā, veselīgā darbā, izkopjot un attīstot savas dabiskās spējas. Tādi cilvēki kā Kornēlija («Mežrozītes mīlestība», 1926) un Tora («Cīņa ar sievieti») savā vitalitātē un svaigumā krasi disonē ar rutīnēto, klīrīgas etiķetes korsetē iežņaugto sabiedrības krējumu. Bet kāds tad ir cēlonis dabiskuma un tikumības zudumam? Rakstnieks to nemeklē sociālās iekārtas konkrētībā, viņš visu nelaimju sakni saskata pašā civilizācijā. K. Ieviņa lietojumā vārds «civilizēts» ir sinonīms vārdam «samaitāts». Viņa uzskatus un šaubas savdabīgi atklāj Mizantropa un mazā mūka sarunas «Pasakā par mazo mūku» (krājumā «Dvēseļu nemiers», 1938). Demonstrējot brīvu orientēšanos pasaules kultūras vēsturē, rakstnieks izveidojis savu civilizācijas uzplaukuma un norieta cēloņu versiju un ielicis tajā daudz patiesa satraukuma par sava laika cilvēka likteni. Tomēr radikālās sociālās izmaiņās rakst-

nieks izeju nemeklē. Līdzīgi vēl dažiem citiem latviešu romantikiem, K. Ieviņš visu vērību veltī vienīgi cilvēka tikumiskajai pilnveidei, atsevišķas klaji brēcošas netaisnības, cerot nogludināt nelielu reformu ceļā. Tāpēc naivi un pat negribēti ciniski izskan atmiņu tēlojumā «Pagraba asni» paustais aizkustinājums par Zviedrijā redzētajām trūcīgo ļaužu bērnu vasaras kolonijām. Tādas derētu izveidot arī Latvijā, jo tajās «no jaunām dvēselēm tiek izrauta agri ieaugusi apātija, dzīves nogurums un pamodināta viņās cerība un cīņas prieks. Tupeniši, ko dzīves saimnieks piemirsis savā pagrabā, tikuši iznesti saulē. Bālie asni drīz vien pārvēršas zaļās lapās un ziedos.»

Liekas, varam apgalvot, ka paša autora uzskatiem pilnībā atbilst arī stāsta «Svētā Vendelīna kalpones nāve» (1926) centrālā varoņa domas par franču filozofa M. Monteņa esējām. K. Ieviņš raksta: «Viņš (M. Monteņš — *J. T.*) atradis, ka cilvēka laime pastāv sevis paša atrašanās, viņa saskaņošanās dzīvē ar dabu. Mūsu pašu ilūzijas dažreiz vairāk stāvam mums ceļā uz pareizu dabas domas un sevis paša saprašanu. Monteņš grib atsvabināties no visām ilūzijām, redzēt sevi taisni tādu, kāds viņš patiesībā ir. Viņš nodziļinās sevī, savā laikā un cilvēkā. Un paliek skeptiķis. [...] Šī godīgā pašanalīze, šī kailuma atsegšana visu priekšā bez kauna un bez lepnuma, bez liekulības — šī patiesā dziņa redzēt un parādīt sevi visā īstenībā mani Monteņa esejos valdzināja visvairāk.» Gandrīz šos pašus vārdus saka arī Reinis Selga romānā «Cīņa ar sievieti»: «Tas cilvēks, kas spēj patiesi nožēlot un atgēties, parādīt sevi bez meliem visā savā vājā cilvēcībā, — tas ir spējīgs atgriezties no tumsas gaismā un cīnīties tālāk lielo, cēlo cīņu, ko dievi mums uzlikuši. Tāds cilvēks ir cienījams.» Tātad pasaulei pretī liekama godīga sevis izzināšana, dzīve vienmēr saskaņā ar savu paša pārliecību. Garīgums K. Ieviņa darbos nereti ienāk arī kā reliģiozitāte. Arī ticība viņa izpratnē ir spējīga atmodināt dvēseli, izkopt jūtas, attīstīt garīgumu. Garīdznieks K. Ieviņa darbos nav tik daudz ortodoksālās baznīcas kalps, cik

cilvēks — ideālists, augstu ētisko principu kopējs. Tādu to sastopam, piemēram, stāstā «Sniega Antis».

K. Ieviņa prozā atrodams interesants, īpatnējs romantisma un reālisma savijums. Tādi darbi kā «Asiņainā nauda», «Lieldienas zemnīcā» (krājumā «Asiņainā nauda un citas noveles», 1926), «Vīrs un laime» (1927) ir Blaumaņa reālisma cienīgi mantinieki. Savukārt «Hara sūtnis», «Neredzamais šķēps» (krājumā «Dvēseļu nemiers»), «Pasaka bērniem» (rokrakstā, Fund. bibl. K. Egles fonds 227) savā spilgtajā tēlainībā un simboliskā ir radniecīgas K. Skalbes pasakām. Viena no iespaidīgākajām ir pasaka «Hara sūtnis» — par mazā Teobula ceļojumu uz mirušo dvēseļu valsti cerībā izglābt savu tēvu un māti. K. Ieviņš piespiež izjust zēna neremdināmās sāpes un skumjas, pazemes valsts mēmās šausmas un pretstatā tam — īpaši skaudri apjaust dzīves īslaicīgo skaistumu. Ceļā uz savu jauno mitekli mirušās dvēseles vēl steidz paņemt līdzī kādu piemiņu — kādu ziedu, zaļu lapu. Taču pie nāves dieva mitekļa sliekšņa tas viss jāpamet. Un, kad rakstnieks saka: «Mazie bērni atlieca taisni savus pirkstiņus — un puķu ziediņi izbīra zemē.» — tad no šī viena teikuma veidojas tēls, kurā apvienojas izmisīgs protests (saujā saspīstie, steigā saplūktie ziedi) un reizē bezcerīga padevība (ziedi netiek nomesti, tie tikai izbirst, kad bērni atliec pirkstiņus).

Reālistisku un romantisku tēlojumu, sentimentalitāti un asredzīgu ironiju, pat satīru K. Ieviņš nereti saplūcina arī vienā atsevišķā darbā. Vistuvāk sabiedriski trāpīgai satīrai ir viņa plašākais romāns «Putras Dauķis» (1930), taču pa sulīgam tipam «iz tautas», pa kādam švaukstam vai pietūkām ir gandrīz katrā darbā. Pat tik izteikti romantiskajā stāstā «Mežrozītes mīlestība» autors atļaujas sardoniski pasmaidīt, tēlojot epizodi, kurā Lamberts pasūta gleznotājam Dzeldem savas muižas «portretu»: «Te tos ielāpus no jumtiem noņemt nost! Un dzīvojamā ēka izskatās par mazu — palaižat viņu garāku, arī jumtu paceļat augstāk un pataisāt logus lielākus! Bet vienu skursteni jūs piemirsuši — to

pietaisiet! Ko — priekš kam tad jūs to mazo būdiņu dārza stūrī arī esat uzmālējuši? Lai viņu var redzēt! Tādai vietai, kur gājēji iet savās darišanās, nepieklājas nākt uz bildes. Tad es viņu nevaru kārt savā zālē pie sienas.» Tā, lūk! Ir lietas, kuras nepieklājas attēlot, kurām mākslā nav vietas. Mākslai jābūt tādai, lai droši var likt «zālē pie sienas». Izsmejot šādu utilitāru mākslas izpratni, K. Ieviņš apliecina prasību pēc patiesības kā galvenās vērtības mākslā. Arī rakstnieks pats ir nodarbojies ar glezniecību, it īpaši mūža pēdējā posmā. K. Ieviņa dzīves pētnieks Zviedrijā J. Tārs piemin 300 jau apzinātu K. Ieviņa gleznu, kurām autors nereti pievienojis kādu savas dzejas rindu. No 1916. gada līdz 1921. gadam ar nelieliem pārtraukumiem rakstnieks dzīvo Zviedrijā, strādā krievu Sarkanā Krusta komitejā un buržuāziskās Latvijas konsulātā. Vēlāk K. Ieviņš pievēršas galvenokārt rakstniecībai, daudz ceļo. «Jaunāko Ziņu» un «Atpūtas» redakcijā viņš iesūta korespondences par Zviedrijas kultūru, sabiedrisko dzīvi, lauksaimniecību, ir aktīvs zviedru literatūras popularizētājs. Zviedrija kļuva par K. Ieviņa otro dzimteni, un tieši no turienes 1977. gada 18. novembrī pienāca ziņa par viņa aiziešanu pēdējā gaitā. Tomēr K. Ieviņš mūsu kultūras atmiņā atstājis daudzveidīgas, īpatnēja rakstnieka zīmes. Paliek viņa labāko darbu dziļi psiholoģiskā raksturu atklāsme un augstie ētiskie ideāli.

ANDREJS UPITS

ARVEDS ŠVĀBE

(1888—1959)

(*Jāņa Garjāna ievads un publikācija*)

Apcerējums par Arvedu Švābi ir Andreja Upiša npublicētā darba «Latviešu jaunākās literatūras vēsture»¹ fragments. Tautas rakstnieka pēdējais — pēc autora uzskaites sestais — savas tautas literatūras vēstures apskats radies 50.—60. gadu mijā. Šajā darbā A. Svābes daiļrades analīze pamatnostādņē radniecīga literatūras vēsturnieka agrākajām publikācijām. A. Upits, paliekot uzticīgs savai pārliecībai un principiem kultūras mantojuma vērtējumā (viens no būtiskākajiem — lietišķa, partijiska analīze, nevis ignorēšana, izsvitrošana no vēsturiskās atmiņas), literatūras vēstures sestajā variantā iekļauj iepriekšējās — 50. gadu sākumā sarakstītās, taču npublicētās grāmatas «Latviešu literatūra — II» nodaļu.² Jaunajā redakcijā īsināta konkrētu daiļdarbu analīze, no jauna radušās nobeiguma rindkopas par A. Svābes likteni emigrācijā.

A. Upiša detalizētais, analītiskais rakstnieka vērtējums sakņojas A. Svābes daiļrades ilgstošos, ieinteresētos vērojumos. Kā jaunu, daudzsološu literātu un kritiķi A. Upits 1912. gadā A. Svābi uzaicina par līdzstrādnieku krājuma «Vārds» veidošanā. Krājuma sastādītāja un A. Svābes sa-

¹ Andreja Upiša memoriālais muzejs (turpmāk — AUMM) — inv. № 10186.

² Par darba «Latviešu literatūra — II» npublicēšanas iemesliem var spriest, iepazīstoties ar manuskripta apspriedes (1951. g. 3., 5. jūlijā) stenogrammu (AUMM, inv. № 12132).

rakste¹ atklāj gan abu rakstnieku literāro interešu kopību (tā, piemēram, viņus saistījusi darba tēlojuma problēma daiļliteratūrā), gan zināmas domstarpības, kas ar laiku pāraug nesamierināmās, taču nepārtraukti jūtams, ka A. Upīts sarunu risina ar cilvēku, kurš var kļūt par talantīgu mākslinieku. 1921. gadā «Latviešu jaunākās rakstniecības vēsturē» A. Upīts prognozē: «Svābe pieder pie visspējīgākajiem rakstniekiem sabiedriski reālistiskajā virzienā. Meklētājs, kas nopietni strādā pie sava talanta izkopšanas un arvienu pārbauda vēl neietus ceļus. [...] Viņa tālāko attīstības gaitu grūti paredzēt, bet nav domājams, ka idejiska satūra tik bagāts rakstnieks varētu pilnīgi atgriezt muguru sociālai dzīvei un sabiedriskam cilvēkam un aiziet literatūras romantikā, uz ko skubina laikmets un visa rakstniecības apkārtne.»² Taču literatūras vēstures sestajā variantā A. Upīts rezumē: «Svābe aprauj savu darbu, no iesācēja meklējumiem un maldiem tikko izkļuvis uz plata, gaiša ceļa.»

A. Upīša literatūras vēsturu īpatnība ir tā, ka rakstnieks necenšas dot visaptverošu priekšstatu par katra autora literāro darbību. Jau 1911. gadā, atbildot vēstures pirmā variantā recenzentam, A. Upīts visai kategoriski paskaidro: «Mana rakstniecības vēsture tiešām nav vēsture pēc līdzsīnējo latv. rakstn. vēsturu parauga, ka viņa nav un negrib būt rakstniecības darbu vispārēja reģistrētāja. Teodors savu mūžu strādājis kā lit. darbu izrakstītājs un rakstniecības statistiķis, tādēļ viņam pilnīgi svešs rakstniecības vērtējums pēc viņas iekšējās, pozitīvi sabiedriskās nozīmes.»³

A. Upīts savus apcerējumus adresē zinošam lasītājam, darbu sižeta pārstāstus viņa vēsturēs neatradisim. Šis īpatnības un arī tas, ka A. Svābes darbi nav izdoti vairākus gadu desmitus, tālāk publicētā fragmenta uztveri, protams,

¹ A. Upīša vēstules A. Svābem, (AUMM, inv. № 16920), A. Svābes vēstules A. Upītim (LPSR ZA Fundamentālā bibliotēka, Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa, A. Upīša fonds, 11).

² Upīts A. Latviešu jaunākās rakstniecības vēsture. R., 1921, 294. lpp.

³ Upīts A. Kritikas juceklis. — Jaunā Dienas Lapa, 1911, 17. aug.

apgrūtinā. Lai A. Upīša lietpratīgā analīze, kurā izvērtīti A. Svābes nozīmīgākie sacerējumi gan paša autora daiļrades, gan visas latviešu literatūras kontekstā, palīdz risināt jau-tājumu par šī rakstnieka vietu mūsu kultūras mantojumā

Svābe tikai vienu sava mūža un darba daļu ziedojis latviešu beletristikai — otrā pieder literatūras, vēstures un tiesību zinātnei. Reizē ar pirmajiem stāstiem viņš iesāk iedziļināties socioloģiskā un marksistiskā (Pļehanova) literatūras izpratnē un teorijā, no turienes diezgan pavisām aizgūtos vērtējuma principus un metodi pielietodams patstāvīgos pētījumos («Latvju daiņas kā materiāls socioloģiskai estētikai», «Stils un jūtēklība», 1914) un rakstīdams kritikas vērtētāja reālisma garā. Pa kara, bēgļu un demokrātiskās republikas dibināšanas gadiem Svābes ieskati radikāli mainās. No revolucionāra tautskolotāja un iesācēja marksistiska publicista lektora pārvērties par studentu, viņš nu pieslejas sociāldemokrātu mazinieku grupai, vēlāk pavisām it kā atgriež muguru politiskai piederībai, gribēdams palikt neatkarīgs un patstāvīgs. Atmet marksistisko metodi kā «nepietiekošu» literatūras un vispār mākslas izpratnei un pievēršas vairāk tīkamām formālā virziena teorijām, tādā garā sarakstīdams virkni recenziju un izdodams tulkotu rakstu krājumu «Prozas māksla» (1924). Vēlāk kļuvis Latvijas Universitātes profesors, Svābe nododas vienīgi zinātniskai un zinātniski literārai darbībai, laizdams klajā daudzus pētījumus latvju vispārējā un kultūras vēsturē.

Jaunībā kā sociāldemokrātisko meņševiku un vispār kreiso laikrakstu līdzstrādnieks un politisks propagandists Svābe savus pirmos uzsvērti tendenciozos stāstus laiž klajā vistumšākajos reakcijas gados, kad latviešu gruntniecība un buržuāzija attīsta vislielāko rosmi materiālās iegūšanas un vispār saimnieciskās nostiprināšanās darbā. «Kā Dobulis brauca pie pelēkā barona viesos» (1911) pirmo reizi latviešu literatūrā tik plaši notēlots apzinīgs pilsētas strādnieks algas

darbā un līdz ar to cīņā par savām personīgām un tāpat par savas šķiras interesēm. Sacerējumam raksturīga diletantisma nokrāsa. Rakstnieks pilnīgi publicistikas varā, vēro dzīvi un cilvēkus no sociāldemokrātiska korespondenta viedokļa, raksta avīznieciskām frāzēm, vēl nepavisam nedomādams par vārda mākslas izteiksmi. Dobulis rādīts kā šķiras apzinīgā proletariāta standarttips, bez dzīva cilvēka svārstībām un trūkumiem, tik noteikts un nevainojams savā uzstājā un runā, kāda var būt tikai izdomāta, teorētiski konstruēta figūra. Šī paša teorētiski veidotā cīnītāja tipa otro variāciju Svābe parāda stāstā «Inteligenti» (1914). Tas ir progresīvs skolotājs cīņā pret lauku dzīves meinsimtnieciskajiem vadītājiem. Šādas cīņas bieži tēlotas jau agrāk, rakstnieki tautskolotāji bieži jūsmojuši par savu idealistisko kolēģi karā pret tumsonības spēkiem savā pagastā, tikai Svābe pirmais to izvilcis no privātu un profesijas sadursmju jūkļa, pacēlis par sociālu tipu un vispārējā sabiedriska progresa cikstoni reakcionārās gruntniecības pasaulē. Sociālistiskais inteligents tēlots vairāk pēc dzīva cilvēka nekā Dobulis, vietām viņš jau runā arī cilvēciskā valodā, ne vien izmeklētās avīznieciskās frāzēs un autora ideju manekenu žargonā. Tomēr bez rupjiem pelēkā barona kariķējumiem un tamlīdzīgiem pārspilējumiem Svābe arī šē neiztiek, par beletristikas mākslas darbu šē vēl nevar runāt.

Romāna fragments «Piens» (1915) jau rāda ievērojamu soli uz priekšu Svābes rakstnieka attīstībā. Ar pirmajām rindām viņš ievēd lasītāju lauku dzīves centrā mazpilsētīnā. Bez gariem aprakstiem tūliņ sajūtama raksturīga sociāla atmosfēra, no kuras iznirst laukā kultūras galvenie pārstāvji pēcrevolūcijas un pirmskara gruntniecības uzplaukuma gados: lopu pārraugis, piena instruktors un krājkases direktors, lauku kapitālisma reprezentants un tā algots inteligents. Pēc pirmo stāstu izplūdušajiem vēstījumiem izteiksmes veids ticis impresionistisks, spraigāks, lai gan manāmi manierēts, ar krietnu daudzumu nepārkausētas naturālistiskas vielas; Svābe novēro savos cilvēkos to vismazāko kustību, žestu un

vaibstu un ar īsu, aprautu vilcienu ievieto to savā rakstura un situācijas zīmējumā. Noklausās sarunu un atzīmē katru šķietaminiecīgāko vārdu un iesaucienu, kas tomēr nozīmīgs personāža sociālajā un individuālajā portretā. Sie aprautie naturalistiski impresionistiskie vilcieni kārtojas apsvērtā sakarībā, sabiedriskā tipa karikatūra pazaudē sauso, publicistisko shematismu, un tas sāk izskatīties vairāk pēc dzīva cilvēka nekā pēc zināmas autora idejas automātiska paudēja.

Stāsts «Mašīna» (1915) vairāk koncentrēts un tālab arī mākslas ziņā vērtīgāks. Svābe ievēd latviešu lasītāju līdz tam tiklab kā nepazītā jomā — rūpnieciska darba un mašīnas pasaulē. Te gan nav industrijas pasaule vārda tiešā nozīmē, tikai mazas lauku darbnīcas miniatūra. Bet arī tā lauku zēnam liekas pārsteidzoša un pievilcīga. Ar ievērojamu izpratni un mākslas veiksmi Svābe pārliecinoši rāda, kā nemitīgi ritošās mašīnas un visa šī cilvēka roku un smadzeņu tehniskā dinamika spēj ierosināt darbam audzināta jaunekļa fantāziju spēcīgāk nekā daudzdzinātie dabas jaukumi. Mašīna ar savu vienādo ritmu, spēku un ražotāju darbu pievelk un valdzina dzīves krustceļos un darba vartos stāvošu jaunekli. Savā mašīnas stāstā Svābe it kā demonstratīvi stāda savu tehnikas sajūsmas tēmu pretim līdzšinējai erotiskai tautiskai romantikai, atklāj darba cilvēka dvēselē to pusi, kur latviešu literatūra līdz tam pat ielūkojusies vēl nav, turēdama to par savas apceres un tēlojuma necienīgu. Svābe pārliecinoši parāda, ka darba pasaule lauku cilvēka dzīvē un interesēs ieņem galveno vietu. Darbs Svābes izpratnē nav tikai uzspiests maizes pelnīšanas līdzeklis, bet arī strādniekā pašā iemītošās jaunradītāja un veidotāja dzīves izpausme. Lauku zēnam ir neapvaldāma tieksme pašam apstrādāt metālu mācītām formētāja rokām, izgatavot un pataisīt ko jaunu. Ar lielu ziņkāri viņš aptausta kuļmašīnu, un ikkatra kustība, ik pieskāriens ir milas un maiguma pilns — kā Tomam, kas ar visiem jutekļiem grib pārliecināties par to, kam ilgu gadus akli ticējis, ko cienījis un pēc kā ilgajies.

Kuriozā kārtā šis mašīnās iemilējies Svābes zēns gandrīz vilcienu pa vilcienam pārdzīvo to pašu, ko kādā skuķē iemilējies jaunietis Akuratera «Degošā salā». Arī abi tēlojumi zināmā mērā vienādi — romantiski sacildināti līdz patosam, kas vietām paliek jau neīsts, pārspilēts, meklēts, pavisam niecīgu saviļņojumu vai jūsmiņu mēģinot padarīt pasaulsvarīgu, apraksturojot to lieliskā salīdzinājumā un ar pārmērīgi skaļu epitetu. Ārpusestētiskā vērtība Svābes tēlotam zēnam augstāka: ar savu personīgo ilgu piepildījumu un mērķa sasniegumu viņš radītu arī sabiedrisku vērtību, sekmētu visas apkārtnes progresu.

«Mašina» atzīmē it kā pāreju uz Svābes otro grupu, vispirms jau vielas uztveres un veidojamā satura ziņā. No «sociālistiskā» naturālisma Svābe noteikti pievēršas psiholoģiskam reālismam. Sociālas idejas propagandas vietā stājas neitrāli dzīves novērojumi un reālu cilvēku aplūkojums. Tāds ir romāns «Darbs» (1915, 1922), pirmais no plaši iesāktās sērijas, kuras nodomā rādīt darba cilvēka sociālās un psihiskās izaugšanas gaitu tieši ikdienas darba un sabiedriskās apkārtnes un apstākļu ietekmē. Tā ir tīri un pareizi zinātniski uzvērta tēma. Romāns uzrakstīts pazīstamā pilsoniskā biogrāfiska stāsta veidā, tātad pašos tā metos nekā īpaši jauna nav. Tomēr jauns ir tā iekšējais saturs. Darbs kā cilvēka vadītājs un veidotājs tēlots sīki, noteikti un ar rūpīgu sociālās domas analīzi. Arī «Darba» mākslas veidojums nav vērtējams tik augsti kā tajā ievērtā ideja. Darba cilvēka personīgais un sociālais tapšanas gājiens liekas cieši saistīts ar rakstnieka paša jaunības pārdzīvojumiem. Tā tēlojums varbūt negribēti izvērsas itin kā atmiņu lirikā ar stipri sentimentālu pieskaņu, kas diezgan patālu reāli darba norisei. Aiz tieksmes katru skatījumu un iegaumējumu konkretizēt, domāt un runāt tikai gleznās un salīdzinājumos turpinās tie paši māksliskās izteiksmes izčokurojumi, samākslotas gleznas un neveikli, bet ar aplombu darināti jaunvārdi.

Nākamā romānā «Vārds» (1927) šī aplombā darinājuma jau daudz mazāk. Tiešais, aģitējošais 1905. gada revolūcijas

vārds te dzirdams mazāk, romāna varonis sāk svārstīties starp personīgām dziņām un sabiedrisko uzdevumu, galvenā kārtā redzam to erotikas uzplūdu šūpotnēs ceļamies, grimstam un atkal iznirstam uz tālāku dzīvi nezināmā virzienā. Pārmērīga, pat perversa erotika kļūst Svābes cilvēku galvenā īpašība. To viņš gan parāda individualizēti, ikreiz jaunās krāsās un jaunā pārdzīvojuma plāksnē. Raksturīgi arī tas, ka visi Svābes vīrieši ir pasīvas, pārdomu un pašprātījumu būtnes, bet sievietes — strauji, brutāli, pat pusdeģenerēti radījumi.

Ar šo romānu pusceļā apraujas Svābes sociālpsiholoģijas un sociālistisko dzīves norises pētījumu darbs. To varētu izskaidrot ar viņa aiziešanu no beletristikas un piegriešanas zinātnes laukiem. Bet līdzšinējie sacerējumi savā noteiktā secībā pavedina domāt, ka tas nozīmē ar pamazītēju, bet konsekventu attālināšanos no marksistiskām atziņām uz pretējo polu un ka rakstnieks kautrējies to tikpat konsekventi parādīt savu daiļdarbu turpinājumā, kā viņš darījis publicistikā un vēstures rakstos, it sevišķi Ulmaņa laikā.

Svābes īsāko stāstu stils cieš no tā paša kā garie stāsti un romāni. Liekas gandrīz tā, ka viņš neparko negrib atstāt romantiķiem monopolu runāt tikai un vienīgi gleznās un salīdzinājumos, bet parādīt, ka to pašu iespēj arī dzejisks realists.

Skalbes lauri Švābem neļauj mieru, viņš cenšas to pārspēt metaforismā, gleznainumā un puķainībā. Tomēr romantiķim atļauts daudz kas, ko nedrīkstētu labs realists: tam tur notēlojami tikai dvēseles pārdzīvojumi, dzejiski sapņi un sapņainas jausmas, kam pašām par sevi nav ne uzskatāma satura, ne tverama veida, un jau tāpēc vien viņām tieši nepieciešama metaforiska izteiksme, lai vismaz nojaust liktu lasītājam, ko isti viņš domā, izjūt un redz. Turpretī realista skatījums saistīts pie konkrētiem priekšmetiem, puķainā valoda tos netuvina lasītājam, bet aizmiglo un izkropļo. Daiļkrāsotājs realists ar saviem nebeidzamiem salīdzinājumiem it kā spīdzina un nerro lasītāju, raustīdams un mētādams

viņu pavisam nežēlīgā kārtā. Svābes fantāzija uztver parādību galvenā kārtā ārējā, redzamā trauksmē, viņš ir kustības un dinamikas rakstnieks, tikai gaužām reti un tad arī tikai nejauši viņam palaimējas sacelt arī lasītājā to, kas rosīties viņā pašā. Tomēr Svābe arī pats savā rakstnieka nodarbībā ir šajā periodā meklētājs, pamazām viņš izpeld laukā no sakultās dūņainās lāmas skaidrākos ūdeņos. Tēlojamās dzīves gadījumi vairs nav sameklēti un sagudroti, cilvēki rādās nekariķēti, tendence bez kailiem, kļiedzošiem lozungiem, estētiskais apsvars, mērs un robežas stāstu padara arī formāli vērtīgāku. Svābes pirmā kopoījuma «Ceļā» (1920) stāsti visi nav vienādas vērtības. «Mēbelētās istabās» (1913) vēl izmanāmi stipri pirmatnēja naturālisma elementi. «Māsas» (1914) jau stipri vērtīgs tēlojums no zemnieku dzīves, kur drūmās krāsas lielā pārsvarā un kopiespaids smags. Pret laucinieku dzīves tumšo fonu spilgti izceļas dzimtai atsvešinātās, pilsētas un kultūrdzīves pārveidotās māsas raksturs un traģiskie pārdzīvojumi. Citi stāsti aizved politisko emigrantu kara un bēgļu laika pasaulē. Te parādīti raksturīgi tipi no aizklīdušu, svešas apkārtnes pārveidotu latviešu profesionāļu vides («Dārznieks») un no klaiņojošu, fiziski un garīgi nīkuļojošu intelektentu aprindām («Ceļā»). Stipri nobriedis un noteikts Svābes talants parādās pēdējās novelēs «Salauztais gredzens» (1923), «Likteņu saistības» (1926). Mirušās muižnieciskās kultūras sadursme ar plebejisko uzvarētāju latvisko, divu pretišķo elementu sadursme dedzīgas milas tieksmēs un traģiska bojā eja aiz liedzēja nacionāla instinkta nepielaidības, liktenīga, akla kaisles pārvara, Hofmaņa un Po garā skatītas cilvēka mistiski romantiskas saistības ar sabiedrisko un vienkārši materiālo apkārtni — tāds ir Svābes pēdējo, vizionārā tēlojumā veidoto novelu saturs. Valoda atbrīvojusies no māksloto darinājumu un meklētas originalitātes sārņiem, tikusi nosvērta, pašimpulsīva, ar labu mākslas sajūtu, stila prasmi un veiksmi veidota. Arī novelistikā Svābe aprauj savu darbu, no iesācēja meklējumiem un maldiņiem tikko izkļuvis uz plata, gaiša ceļa.

Švābes lirikā redzams gluži tas pats satura un formas veidošanās gājiens, kas prozā. Pirmā krājuma «Klusie ciemi» (1920) ievadā Svābe runā par plašajām masām un pienākumu pret darba tautu, ar kuru to saista politiski uzskati un literārās gaumes tradīcijas, laikam taču tās, kas aizsāktas Treimaņa, Veidenbauma un Raiņa sociālajā dzejā. Par sevišķi izdevīgiem un iespaidīgiem šādus deklaratīvus ievadus un pavadrakstus nevar saukt ne tur, ne te. Laba dzeja prot runāt pati par sevi, lietišķā apcere tikai norāda uz šaubām par paša mākslinieka spējām gleznās un tēlojumā parādīt to, kas ievadrakstā publicistiski izskaidrojams. Jau šajā Svābes ievadā izmanāms aizsākums nākamai svārstībai. Ne visai augsts paša pozīcijas novērtējums, tā kā šaubas par saviem, ar darba tautu un tās literāro gaumi saistītiem ieskatiem un liela cieņa pret šauro, izsmalcināto inteliģences dzeju. Atvainošanās par to, ka šī vienkāršā dzeja noderēs «vienīgi plašajām masām», nevis izmeklētai publikai. Pašam viņam tā liekas tikai kā pagātnes atceru krājums, kuram viņš virzās pāri uz «augstāku» pakāpi. Raksturojums gan attiecināms uz «Klusos ciemus» mazāko daļu, kur kaut kādu noteiktu pēcrevolūcijas nokrāsu atrast nevar. Sociālidejiska pieskaņa gan ir vienam otram dabas dzejolītim. Piemēram, kalpa saule, kas ar asu žagaru per strādnieku, pilnīgs pretstats pilsonības inteliģences glāstošai saulītei. Kalpa bērna vakara dziesmiņā nav ne piedzejotās estētiskās jūsmas, ne pazīstamās erotiskās tviksmes. Pavisam prozaiskas ikdienas rūpes tur ausz cauri un atskaņo gājēja reālos pārdzīvojumus.

Sie panti noteikti pārvada Svābes otrā krājumā «Bulvāri» (1921). Tas rakstīts Verharna «Taustekļaino pilsētu» (*Les villes tenticulaires*) ietekmē un vietām liekas pat kā tiešs atdarinājums. Svābes panti ir paši spilgtākie tā saucamās pilsētas dzejas (urbānisma) virzienā, kas īsi pirms pasaules kara uzrodas latviešu lirikā, pa daļai kā rūpniecības attīstības laikmeta atbalss, pa daļai kā pārejoša modes strāva sīkpilsoniskās progresīvās dzejnieku paaudzes piekopta. Ideju ziņā tā ievērojami paplašina līdzšinējo, ar laukiem un zem-

niecību saaugušo latviešu dzeju. Mākslas koncepcijas un formas pusē ievirza jaunus ierosmes un izdomas elementus, spiež dzejniekus meklēt citus valodas ritmus, krāsas un skaņas — vispār jaunus izteiksmes līdzekļus pilsētnieciskas pasaules attēlojumiem.

«Bulvāros» tikko aizsāktā filigrānās formas meistarība tomēr ir nozīmīga vēstītāja parādība. Pēc tam Svābe drīz vien atgriez muguru visiem kontaktiem ar darba tautu, šī pati bulvāru pilsēta dod viņam iespēju pievērsties tirai izjūtu un formas smalcināšanas lirikai. Tā aizsākusies jau japāņu dzeju atdarinājumos, bet pilnām redzama mazajā grāmatiņā «Gong-Gong» (1922), kur izskausts viss, kas sakarā ar sociālo dzīvi, bet palikusi tikai tīra estētiska rotaļa, liela formālistiska veiklība un dažādas pasāžas valodas mūzikas instrumentācijā. Šo krājumiņu viņš daudz gadus vēlāk izdod greznā sējumiņā un tikai nedaudzos pārdošanā nelaižamos eksemplāros, lai pietiktu, ko pēc salonu dzejnieku parauga uzdāvināt tuvākajiem draugiem un daiļām dāmām kā vienīgi vērtīgo, ko viņš pats atzīst savā dzejā.

Svābes rakstnieka un dzejnieka ceļš iet strauji, lauzītā līnijā, atziņu kāra gara un personības sevismeklējumos, kur atgadās arī daži solītāji sasniegumi. Bet no tiem viņš raisās valā, ar lielu enerģiju un lielām spējām sasniedzis zinātniskus grādus, pacēlies latviešu buržuāziskās inteliģences pasaules augstā vietā, nodibinājis tur un pilsonības aprindās ērtu un cienījamu stāvokli. Dzejnieka karjera Svābem liekas mazvērtīgāka par zinātnisko karjeru. Izbraucis cauri visām literatūras pieturas vietām — no vulgārsociālistiskā, ne tikai kritizētāja, bet pat kaujinieciski grāvēja reālisma līdz intīmu sirdspukstu romantismam un simbolismam, viņš aizver ciet lirika rozā burtņiņu un stājas pie vēsturnieku rakstu foliantiem un pergamenta tīstokļiem. Sākumā viņš fanātiski nododas latvju vēstures avotu meklējumiem, lasa lekcijas augstskolā, bet pastarpām, kādam senrakstam pēdas dzidams, brauc uz Arensburgu, uz Varšavu u. c., līdz atrod to, ko citi līdz tam turējuši par neglābjami zudušu. Bet Ulmaņa

fašistiskā diktatūra padara galu arī šim spoži uzsāktajam zinātniskā pētnieka darbam. Pamazām, pamazām, bet neatlaidīgi Svābe sāk rakstīt «piecpadsmītā maija ideju garā». Izmeklējas tēmas, ar kurām šķietami vieglāk pierādīt, ka latviešu tautas gājiens no sendienām nav virzījies uz atsvabināšanos, pašvaldību, brīvību, bet uz pakļaušanos stiprai varai, «autoritārai» personībai, kuras vārds arī neminēts nepārprotami lasāms starp katrām divām rindām. Tā Svābe iestājas fašisma balstītāju gaudenā barā un pataisa savu vēsturi par pielietojamo zinātņi «autoritārā» režīma vajadzībām.

Tas ir jūklis, kurā var tikai vēl dziļāk slīgt, bet nekad neizbrist sausumā. Hitlerisma sagrāvē no Kurzemes katla Svābe izmūk uz Zviedriju galīgā niknumā pret visu, kas bez viņa paliek dzimtenē augt un uzzaļot. Kā dīpīšu literatūras teorijas patriarhs Svābe, starp citu, sastādīja aizbēguļu vajadzībām iekārtotu «Latvju enciklopēdiju», kur žultainā sirds dabūja atvilgt, pēc patikas izķēmodama Latvijā palikušos rakstniekus un ūzejniekus. Taču neviens nespēj atplaukt, mirkdams nekaitīgā žultī un bezmiegā skumjās pēc pazaudētās dzimtenes. Arveda Svābes spēcīgais talants strauji nonikst, pamazām noslīgst visbēdīgākā, t. i., reliģiskā, satumsībā, dažus gadus pirms nāves izlaidis klajā nožēlojamu ražojumu «Ceļā uz purgatoriju» (1953).

BIRUTA SKUJENIECE

STRĪDS STRĪDA DEĻ

(Māras Eņģeles ievads un publikācija)

Nenoliedzams ir fakts, ka latviešu kultūrā Biruta Skujeniece (1888. g. 21. IX — 1931. g. 8. VIII) pirmām kārtām iegājusi kā teātra māksliniece — aktrise, režisore, dzeju runātāja, skatuves pedagoģe. Skatuves mākslai ir pakārtotas viņas intereses par pārējām mākslām — gan tām, ar kurām Intīmā teātra vadītāja profesionāli nodarbojās (literatūra, glezniecība, tēlniecība), gan arī mūzika, ko B. Skujeniece — J. Sudrabkalna Klodija — mīlēja tikai kā klausītāja. Atsevišķos dzīves posmos interese par literatūru vai glezniecību uz laiku izvirzās priekšplānā, bet pēc tam atkal seko atgriešanās rampas gaismā. Tā, piemēram, 1925. gadā, kad tiek slēgts Intīmais teātris, Biruta Skujeniece paziņo par savu aiziešanu no skatuves pavisam, jo jūtas vilusies gan teātri, gan teātra skatītājā. Viņa turpina studēt Mākslas akadēmijā, intensīvi dzejo, tomēr laiku pa laikam piedalās dažādos koncertos ar dzeju programmām. 1931./32. gada sezonā E. Smiļģis viņai piedāvā iestudēt kādu izrādi Dailes teātri, un viņa šo piedāvājumu pieņem. Liktenīgā dzelzceļa katastrofa neļāva pārliecināties par to, kāds būtu šis iestudējums. Taču visi šie fakti, kurus viņa pati uzskatījusi par izņēmumiem, faktiski iezīmē atgriešanos uz skatuves, no kuras Ā. Alunāna māsasmeitai aiziešana nemaz nebija iespējama.

Tātad, ja mēs gribam iepazīties ar B. Skujenieces uzskatiem par literatūru, jāpatur prātā, ka viņas uztvere ir aktrises uztvere, ka caur aktrises redzējumu viņa vērtē dzeju, dzejniekus, dramaturģus, izsakās par mākslas un mākslinieka

uzdevumiem. No otras puses, pati dzejodama, rakstīdama pasakas un stāstus, visu mūžu interesēdamās par režiju, skatuves mākslas teorijām, būdama ciešā kontaktā ar daudziem latviešu literātiem, viņa savos spriedumos ir daudz dziļāka, analītiskāka nekā citi viņas kolēģi skatuves mākslinieki. Viņas uzskatu attīstību veicina ģimenes atmosfēra, kādā B. Skujeniece uzaug. No A. Lerha-Puškaiša pasaku grāmatas, kas nodota recenzēt viņas tēvam — dzejniekam Vensku Edvartam, Biruta iemācās lasīt. Sis pirmās izlasītās lappuses viņa gadus trīsdesmit piecus vēlāk atceras kā savas bērnības lielāko prieku un brīnumu. Tā viņa saaug ar grāmatām uz mūžu, vienmēr sajuzdama nepieciešamību mācīties, sekot mākslai, ipaši skatuves mākslai, arī teorētiski. Uz P. Birkerta jautājumu par izlasītām grāmatām skatuves teorijā B. Skujeniece atbild:

«Ak, miļais kungs, Pēter Birkert, es taču nevaru te uzskaitīt veselu grāmatu sarakstu! Teikšu tikai to, ka nevienai skatuves mākslas teorijai, kuru līdz šim esmu lasījusi, nepiekritu pilnīgi. Un teikšu vēl arī to: varbūt tieši tādēļ man skatuves māksla tā atsvešinājusies, ka pārāk daudz teorētiski par to esmu rakņājusies. «Grau, teurer Freund, ist alle Theorie!»¹»

Diemžēl tikai pārdesmit no daudzajām B. Skujenieces bibliotēkas grāmatām atradušas ceļu uz muzeju. Arī daudz kas cits no viņas arhīva gājis pazušānā.

Taču nojausmu par viņas personību varam iegūt no materiāliem, kas glabājas gan J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā, gan ZA Fundamentālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā. Ipašu vietu tajos ieņem aktrises dienasgrāmatas un piezīmju grāmatiņas, kas ļauj izsekot apmēram piecpadsmit gadu garam posmam viņas dzīvē, kā arī vēstules, kas rakstītas Aspazijai, Rainim, J. Sudrabkalnam, O. Lēmanim, K. Hamsteram, R. Gangnusam, T. Bangai, A. Čakam, V. Grēviņam, R. Eglem, P. Gruznam u. c.

¹ Draugs, visa teorija pelēka! (J. V. Gētes vārdi.)

Muzejā A. Čaka fondā glabājas B. Skujnieces rokraksts «Strids strida dēļ». Ar šo rakstu viņa gribēja iesaistīties diskusijā, kas 1929./30. gadā risinājās žurnālā «Daugava». Par stridus objektu kļuva tālaika jauno dzejnieku J. Plauža, A. Grigūļa u. c. darbi, bet jo īpaši A. Čaka dzeja. Šo uzmanību A. Čaks izpelnījās īpaši tādēļ, ka jauno dzejnieku vārdā pats aktīvi iesaistījās domu apmaiņā, ko, sīkāk papētot, par polemiku grūti nosaukt, jo kardināli pretēju uzskatu sadursmes starp rakstu autoriem nemaz nav.

Diskusijas centrā bija jautājums par mākslas uzdevumiem, par literatūras un attēlojamā laikmeta attiecībām. (Tāpat jautājums, par ko savā laikā jau stridējās Lautenbahs-Jūsmiņš un Teodors Zeiferts.)

A. Čaka Kopotos rakstos un citos izdevumos līdz šim vienpusīgi pieminēta šī uzskatu sadursme, akcentēta it kā A. Čaka absolūtā patiesība šajā stridā, bet viņa oponenti (R. Rudzītis, J. Veselis u. c.) vērtēti pēc to daiļrades kopumā, nevis pēc tā, ko viņi teikuši tieši šajos konkrētajos teorētiskajos rakstos. Viņiem tikušas «piekārtas birkas» (R. Rudzītis — dieva meklētājs, J. Veselis — imateriālu būtnu atzinējs utt.), un tas atturēja no tālākas iedziļināšanās, tālākas ieklausīšanās. Šo dažādo uzskatu analīzei būtu vajadzīgs atsevišķs pētījums, uz ko nekādi nepretendē šis rindas. Rakstītāju viedokļus šeit centīšos ieskicēt tikai tik daudz, lai labāk izprastu B. Skujnieces uzskatus un izteikumus.

Strids sākās ar R. Rudziša rakstu «Negatīvās tendences mūsu visjaunākā dzejā», kas publicēts žurnālā «Daugava» 1929. gada 9. numurā. R. Rudzītis pārmet jaunatnei, it īpaši jaunajiem dzejniekiem, lielu ideju trūkumu, nogrimšanu bohēmā, huligānismā, pesimismā, pārmet naida kultivēšanu, humānisma trūkumu. R. Rudzītis raksta, ka dzejniekam «nav jāaizver acis arī pret šīs zemes padibenēm. Bet padibenes tas nedrīkst skatīt no padibeņu viedokļa. Viņam arvien vajaga būt alkām pacelties tām pāri, [...] jāparada viss caur

liela gara, dižas personības šķīstījošām liesmām.» Kā labu piemēru viņš min Dostojevski.

Rakstītāju vēl uztrauc tas, ka jaunos dzejniekus neinteresē strādnieks viņa darbā un ilgās, «bet saules brāļi, ielas meitas, dzērāji, pat huligāni». Tāpat viņu satrauc situācija skolās, kas nerada lielus ideālus; tur tiek «mācīta vienīgi intelektuāla bagāža, bieži nekam nevajadzīgas lietas».

Liekas, ka R. Rudziša kļūme ir nevis izvirzītajos ideālos, bet nespējā saskatīt šos ideālus jauno dzejnieku darbos. Viņš nesaskata, ka ar A. Čaka un citu jauno dzejnieku lirikas varoņu pesimismu, reizumis pat huligānismu un bohēmiskā dzīvesveida slavīnāšanu tiek izkliegtas autoru sāpes, aiz ārējās bravūras viņš neredz lieluma un skaidrības alkas. Uz to visu viņam norāda A. Čaks savā rakstā žurnāla «Daugava» nākamajā numurā «Kamdēļ mēs esam huligāni un pesimisti». A. Čaks aizstāv tiesības dzejniekam iejusties jebkurā vidē, uzsver, ka dzejniekam vispirms jābūt dzejniekam, nevis mācītājam vai filozofam. Pesimisma cēloņus viņš izskaidro ar nespēju saskatīt ideālus dzīvē, kurā tik daudz negatīvu parādību.

Tālākie A. Čaka strīdi notiek ar J. Veseli, kas žurnālā «Daugava» (1929, № 12; 1930, № 2) nopublicējis rakstus par jau pieminētajām problēmām. Diezgan precīzi un skaidri J. Veselis formulējis literatūras uzdevumus — un proti: tēlojot sava laika cilvēku, tai jāparāda šai cilvēkā tas, kas tuvs un interesants viņā varētu būt visiem laikiem. Seit arī parādās vārds «mūžība», ko tik konsekventi savā sacerējumā (gluži tādā pašā izpratnē kā J. Veselis) lieto arī B. Skujeniece. J. Veselim (arī B. Skujeniecei) mūžība nav kaut kas pārdabisks, reliģiozs. Viņš precīzi formulē savu attieksmi pret mūžīgo mākslā: «... man ir pretīgs katrs nevarīgs mūžības lalinātājs, kas ar lieliem vārdiem cenšas apsegt savu niecību un tukšumu. Bet par mūžīgo gan es saucu tās cilvēka, dabas un pasaules esenciālās (būtiskās) īpašības, kas gandrīz nemainīdamās iet caur laiku maiņām, tos jautājumus (kā nāve, dzīvība, cilvēka attiecības pret Visumu), kas

nodarbinājuši cilvēces garu vairāk vai mazāk visos laikos.» Tālāk J. Veselis vēl precizāk paskaidro savu attieksmi pret tagadni: «Viss būtiskais, nepārejošais jeb, ja gribat, mūžīgais dzejas darbos allaž ir gājis caur laikmeta prizmu — šai apstākli jau pastāv mākslas attīstība.» Veselis (tāpat kā B. Skujeniece) vēl diskutē par reālistiskā un šantastiskā attiecībām literatūrā, vārdu «šantastiskais» pēc mūsdienu terminoloģijas lietodams vārda «romantisms» vietā. B. Skujeniece gan iesaka vārdu «šantastiskais» aizstāt ar «gari-gais», taču būtībā arī viņa runā par romantisma un reālisma attiecībām.

Savu rakstu «Daugavas» redakcijai B. Skujeniece tobrīd neaizsūta, bet 1930. gada rudenī kopā ar fotogrāfiju un pavadvēstuli aizsūta A. Čakam «kā piemiņu tam, kā var maldīties un strīdēties ar labu cilvēku». Tur — A. Čaka arhīvā — tas arī saglabājies kā līdz šim npublicēts B. Skujenieces rokraksts. B. Skujeniece savu piederību teātra pasaulei apliecina arī šajā rakstā, to veidodama kā dialogu, kā sava veida izrādi. Sajā dialogā ar vārdu «Kāds» ir iesaistīts A. Čaks; visi izteicieni ņemti no A. Čaka pret-raksta J. Veselim (žurnālā «Daugava», 1930, № 2) «Un tomēr — tagadnību». Ar «Vēl viens otrs», kas arī beigās iesaistās sarunā, domāts J. Veselis (taču galvenā domu apmaiņa B. Skujeniecei iznāk ar A. Čaku). Precīzs ir arī B. Skujenieces dotais virsraksts «Strīds strīda dēļ»: diskusijas dalībniekiem uzskati nemaz tik atšķirīgi nav, tikai viņi, kā mēdz sacīt, sarunājas dažādās valodās.

Aiz virsraksta ir ar zīmuli rakstīta B. Skujenieces piezīme: «Biruta Skujenieks. Febr. sākumā 1930.» Iespiests no rokraksta, RLMVM, inv. № 40930, A. Čaka fonds.

Izlasiju Čaka rakstu pēdējā «Daugavas» burtnīcā — un pieredzēju tādu kā spokainu sapni, tādu kā viencēlienu, skatu no ikdienas — darbība norisinās «Daugavas» redakcijā, uz katedra stāv Kāds un strīdas pret Veseli. (Vai nu tur

redakcijā tāds katedrs ir vai nav¹, tas nav no svara; šai izrādei to tomēr tur noliksim, jo citādi viņu nevarēs lāgā sadzirdēt, un taču būtu žēl par nedzirdētiem vārdiem, tiešām nedzirdētiem.) Kāds pašreiz saka: «Un tomēr — tagadnību!» — un uztraukumā iedzer malku ūdens. Un Kāds saka niknus vārdus — turpmāk vēl. Bet kaktā sēž viens bezkaunīgs cilvēks, vārdā Es, un taisa bezkaunīgas piezīmes — lai dievs viņam piedod —, sēž vistumšākā kaktā, kur neviens viņu nesaredz, un saka pašreiz: «Strīds strīda dēļ,» — pusnicīgi, pusmiermīlīgi. Ar atļauju lai ir šis viencēliens atstāstīts.

Tā tad: Kāds stāv katedra augstumā un jūtas liels savā, teiksim, tagadnībā. Un runā varen iespaidīgi. Zem «iespaidīgi» jāsaprot — skaļi. Iespaidīgi ausij, ne sirdij.

Nu, un tas otrs — tas sēž zemū un pazemīgi — tumsā un uz kāju ķebliša, ko izvilcis zem J. Grīna redakcijas galda. Es nopūšas, galvu kratīdams, pus smieklos, pus nobēdājies.

Kāds (jo skaļi iesaucas): «Pārliecīga piegriešanās tagadnei? Nepareizi! Iela, krogs, mītiņš, fabrika — tas nav jaunākiem dzejniekiem nekāds pašmērķis, bet tikai metode, paņēmieni. Tā labāk, pilnīgāk izteikt tagadnes dzīves un cilvēku būtību.»

Es (jo klusi un pazemīgi ieminas. Jo: Es ir sieviešu cilvēks. Un sieviešu cilvēkam pazemība neko nekaiš.): «It kā tagadnībā būtu tikai «iela, krogs, mītiņš un fabrika». Ir arī vēl opera, seno tautu muzeji, milzīgi koki, gotiskas celtnes, krietni cilvēki, vienkārši un klusi dzīvokļi, logi pret debesīm un grāmatas par cilvēku sirdīm. Un simfoniskie koncerti — ar «Eroika» pat.»

Pa pusei humoristisks dialogs attīstās. Jo Kāds skaļāks, jo Es klusāks.

Kāds (ar dūri iesit pa galdu, notrāpa pa tintes pudeli): «Staigule vai dievs, mēslu kaste vai mūžība — viss vienalga. Dzejnieks ir pilnīgi brīvs tematu izvēlē.»

¹ B. Skujeniece lieto formu «nav».

Ak dievs, turpina Es šo Kāda iesākto teikumu: «Arī tintes pudele vai sirds? Saplīsuša tintes pudele — tinte list uz visām pusēm — dzejnieka temperaments. Bēdīgs kāju ķebļītis, vai? Vai nav vienalga?»

Kāds atkārtο spēcīgāk vēl: «Mēslu kaste vai mūžība. Viss vienalga.»

Es (uz sava zemā ķebļiša nu saslējies, cik tik nu liels varēdams): «Ak viss vienalga? Mēslu kaste vai dzeju krājums, piemēram. Tā, tā.»

Kāds: «Dzejas vērtību galu galā nenosaka vis tas, par ko rakstīts, bet gan tas, kā rakstīts. Ģeniāls dzejnieks, rakstījis kaut par skārda bundžu, tomēr paliks nemirstīgs, skaidri notēlojis šī skārda priekšmeta vienvērtību ar visu esošo.»

Es (nu tomēr pieceļas kājās): «Ne tas, par ko rakstīts, nedz arī tas, kā rakstīts, bet gan tas, kas par to rakstīts, ir no svara. Mēslu kaste vai mūžība? Jā, jā. Brīva tematu izvēle? Protams. Bet, ja mēslu kasti grib nostādīt **vienvērtībā** ar mūžību, tad — atļaujiet apšaubīt «ģeniālā dzejnieka» prāta spējas. Var mēslu kasti ar lielu mākslu aprakstīt kā mēslu kasti, bez šaubām, ja ir patika akurāt uz to. Un pretim var nostādīt mūžību kā **pretstatu**. Gluži tāpat kā vienu cilvēku, kurš saprot **tikai** mēslu kasti, var nostādīt pretstatā otram cilvēkam, kurš saprot **vēl arī** mūžību. Bet aprakstīt mēslu kasti un **vienvērtīgi** tai mūžību — tas būtu līdzīgi tam kā apgalvot: pasaulē ir **tikai** tādi cilvēki, kas saprot un izjūt, un vērtē tikai mēslu kastes. Vai tas nebūtu pārāk vienpusīgi?»

Kāds (pa to laiku turpinājis savu runu un nu nonācis pie spoža pierādījuma): «Ņemsim piemēra dēļ: Don-Kihotam — ar viņa kolosālo fantāziju — Dulcineja nebija visrupja lopu meita, bet brīnišķa būtne. Tātad šajā gadījumā lomu spēlēja arī mazais **kā**.»

Es: «Caur to, ka Don-Kihots milēja Dulcineju, kas nebija neko vērtā, Dulcineja vērtīgāka nekļuva.

Caur to, ka dzejnieks, aprakstīdams ar milu mēslu kasti, kā Don-Kihots Dulcineju, tā mēslu kaste mūžībai līdzīga vēl netiks. Tātad šoreiz lomu spēlē arī mazais, **kas** mēslu kastē, un pretstatā lielais, **kas mūžībā**, ko vis mēslu kastē nevar apslēpt un sofismu vāku aizcirst ciet.»

Kāds (pa to laiku turpinājis uzskaitīt pierādījumus): «Gulbis bij pilnīgs J. Raiņa epigons un tamdēļ pēc savas vietas un **uztveres** tikpat laikmetisks kā Rainis. Nevis viņa lielais laikmetiskums — tagadnība — nodeva Gulbja liriku aizmirstībai, bet gan tas, ka pēdējais bij vājš dzejnieks, turpretim Rainis liels.»

Es: «Taisni tā. Par to jau runa iet. Viens, kas mēslu kasti apraksta kā mēslu kasti un mūžību **tādā pat** garā. Un otrs, kas mūžību apraksta un — **kontrastā tai** — mēslu kasti uzskicē — kā gaismu gleznā izceļ pret tumšu fonu. Pirmais — vājš dzejnieks, otrs turpretī — liels. Vai tur vienāda viela un **uztvere?**»

Kāds: «Jautājums par reālistisko un fantastisko principu dzejā?»

Es: «Nevis fantastisko, bet jāsaka «garīgo».»

Kāds: «Piemēram, Fausts. Šo vielu apstrādā vairāki rakstnieki, bet palicis tikai Gētes darbs. Redzams, ka galvenais te bijis nevis tas, ka minētie darbi **fantastiskas** dabas.»

Es: «Gētes darbs — fantastisks? Prasti fantastisks? Nevis garīgs? Oratoram laikam nemaz neeksistē garīgais kā pretstats reālajam, bet vienkārši tikai fantastiskais, t. i., gaisā grābts, piemēram, gaisā grābts Fausts, visa Fausta filozofija gaisā grābta, t. i., fantastiska?»

Kāds (turpina teikumu netraucēts): «...bet gan, kā viņi bijuši uzrakstīti.»

Es: «Taču nebij mūžība aprakstīta kā mēslu kaste. Un taču ne tas ir galvenais, kā tas uzrakstīts **ārējā formā**, bet **kas** par to uzrakstīts **garīgā saturā**: it īpaši, ka mūžība nosaukta par mūžību un vērtēta tā, bet mēslu kaste — par mēslu kasti un attiecīgi vērtēta. Tas taču ir paliekošo darbu vērtība: viņu spēja lielo vērtēt par lielu un mazo par mazu,

bet nevis lielo novilkot lejup mazumā, mūžību mēslu kastē, sauli pelķē. Un arī Faustā tieši nekāds sevišķs laikmetīgums nav saskatāms; bet gan kaut kas, kas stāv **pāri** un ir **iekšā jebkurā** laikmetā: mūžīgais gars.»

Kāds: «Aiz kāda tad iemesla fantastiskie dzejas ražojumi katrā ziņā pārāki par reālistiskiem?»

Es: «Lietosim «fantastisko» vietā «garīgie». Un teiksim tad: «Aiz kāda tad iemesla debess augstāka par zemi?»»

Kāds: «Cik es saprotu, fantastiskais un reālistiskais princips dzejā ir tikai formālas dabas stila paņēmieni.»

Es: «Vai cilvēks tic dievam vai ne, tas tā tad ir «tikai formālas dabas stila paņēmieni»? Faustā tā tad sīkā Mefistofeļa «kas ļaunu vienmēr grib un labu vienmēr veic» pretim nostādīšana dieva gaišam, uzvarošam spēkam ir «tikai formālas dabas stila paņēmieni» no Gētes puses un nevis pasaules uzskata kļūda, kas mūsu laikmeta dižēnā apgaismībā jau uzskatāma par anahronismu?»

Kāds: «Var gadīties ļoti liels dzejnieks, kas pēc viņa psihiskā satvara un daiļradīšanas paņēmieniem — tikai reālists, kam fantastika pilnīgi sveša. Varam norādīt uz Rūdolfu Blaumani.»

Es: «Kad viņš ir vērtējis visu cēlo cilvēkā **vienvērtīgu** ar mēslu kasti? Vai nav viņa spēks tieši vienkāršajā, skaidrajā, nevis domājošā, bet **dziļi nojautošā** mūžības noskaņā — visos viņa darbos.

Kas ir taisnīgais Indrānu tēvs un labsirdīgā Indrānu māte pretstatā praktiskajam Edvartam un skarbajai Ievai, ja ne pats pretstats — sīkais Mefistofelis pretstatā dieva skaidrībai?»

Kāds: «Fantastiskais un reālais nekādā ziņā nav atzīstami par dzejas darbu mūžības galīgo mērauklu.»

Es: «Nedz «fantastiskais», nedz «reālais», nedz cits kas vispār nav — mūžības mēraukla. Bet gan mūžība ir mēraukla i fantastiskajam, i reālajam, i visam pārējam.»

Kāds: «Apmēram tas pats sakāms par tagadnību un mūžību rakstniecībā.»

Es: «It kā kad mūžība nebūtu tagadnībā — gluži tāpat, kā tā ir ikvienā Blaumaņa lugā. Mūžība ir ikvienā krietnā sirdī. Arvien. Jeb vai tagadnība ir izrauta no mūžības kā lapa no grāmatas?»

Kāds: «Diezin vai ar tādu pārlicēģu piegriešanos mūžībai dzejnieks spēs uztvert un iejusties visu lietu un norišu būtībā?»

Es: «It kā mūžība būtu kaut kas tālu nost no ikdienas. Mūžības lielums un skaidrība ir tikai **mēraukla** visam ikdienas sīkumam.

Bez šīs mērauklas mēs nogrimstam sīkumā — arī katrs dzejnieks ar savu dzejas darbu tā. Tomēr nevis no ikdienas novērstas acis skata mūžību kā debesis, bet mūžība kā debesis saskatāmas ik godīga cilvēka acīs, kad tas apskata ikdienu. (Un paša Čaka dzejā ar. Viscaur, ikvienā viņa dzejā.)»

Kāds: «Mūžība pārāk strīdīgs un neskaidrs jēdziens. Tīri no filozofiskā viedokļa tas izrādītos pārāk šaurs un abstrakts.»

Es: «Es mūžību uzskatu nevis par abstrakciju, bet par **reālu esamību**. Gluži kā mūsu redzamo pasauli. Ne jau visu esošo mūsu acis redz un mūsu ausis dzird. Mūsu ausis tikai dzird augstāk un dziļāk, nekā klaviatūras kauliņi spēj skandināt. Un mūsu aprobežotās nabaga acis pat visas spektra krāsas nespēj saskatīt. Vai tik vien ir skaņas dabā — kur zvaigznes, dobji dūkdamas, griežas un saules stari viegli slīd caur pasaules telpu? Vai nedzird ik stars un nerunā ik zvaigzne savu nemitīgo valodu? «Strīdīgs un neskaidrs»? Un «šaurs»? Tas par mūžību? Un kas par mēslu kasti? Pretstatā varbūt neapšaubāms, skaidrs un plašs varbūt? Vērtīga mēslu kaste. Es smejos šai gadījumā par to ar ironiju bezkaunīgi — tikai tāpat, kā smeļ god. orators par mūžību. Ar atļauju!»

Kāds: «Atradīsies vesela rinda apdāvinātu dzejnieku, kas pēc sava talanta īpatnības nebūs nekādā ziņā spējīgi par mūžību rakstīt. Viņiem atliks vai nu klusēt, vai nodoties abstrakciju apcerei, kropļojot savas spējas.»

Es: «Nebūt par mūžību nav jāraksta abstrakcijās. To arī Blaumanis nav darijis. Un tomēr aprakstījis mūžību — sirdis. Mūžība ir, kā jau teicu, ikvienā godīgā vārdā, jūtā un domā, ik godīgā ikdienas darbā. Nevienam reālistam nav jākropļo savas spējas, aprakstot mūžību — ikdienā. Nevienš viņam neliek pa gaisu grābstīties — fantastikā. Bet vai tādēļ, ka viņš ir reālists, viņam jau jāapraksta it īpaši mēslu kaste **kā vērtība?** Vai tas nebūtu drīzāk apdāvināta dzejnieka spēju kropļošana?»

Kāds: «Dzejnieka uzdevums ir izjust un izprast visu lietu, parādību un norišu būtību? Es tam pilnā mērā piekritu. Bet nevaru pievienoties tam, ka tas izdarāms, **vienīgi** gremdējoties mūžībā.»

Es: ««Vienīgi gremdēties mūžībā» nemaz nevar neviens cilvēks. Jo viņš nevar no zemes atrauties. Un tas arī nemaz nav vajadzīgs. Jo, kā jau teicu, — mūžība atrodama visur. Arī cilvēkā un arī viņa zemes dzīvē.»

Kāds: «Gremdēties vienīgi mūžībā! Kamdēļ tāda vienpusība?»

Es: «Cilvēks, mūžību aprakstot, nemaz vienpusīgs nevar būt. Jo mūžība ir visur. Tātad — vispusība.»

Kāds: «Vai cilvēka dvēseli, kaislības un instinktus, vai cilvēku raksturus nav iespējams novērot arī dzīvē?»

Es: «Bez šaubām, ir iespējams. Un tikai tur. Par to es visu laiku runāju. Jūsu jautājums ir nevietā.»

Kāds (turpina teikumu): «Dzīvē — mājā, uz ielas, kafejnīcā, mītiņā, krogā — tātad tagadnē, laikmetā.»

Es: «Tātad «tagadnē, laikmetā, dzīvē» atkal identificēts ar «iela, kafejnīca, mītiņš, krogs»! Un citur dzīves nav? Tur, protams, mūžību grūti atradīs. Bet mēslu kasti gan? Bet to jau viegli varot samainīt ar mūžību, ko? Jā, jā. Dažādīgas mēslu kastes ir. Jaunlaiku dažādīgi izgudrojumi — asprātīgi, mākslīgi.»

Kāds: «Vai tad cilvēks, dzīvojot savu sīko, ikdienišķo dzīvi, vienmēr ir bez dvēseles, bez domām, kaislībām un tieksmēm?»

Es: «Nu, par ko tad mēs visu laiku runājam? Izrādās, vien[u] un to pašu. Tikai terminoloģiju vajadzētu noskaidrot: ko sauc par «mūžību», ko par «mēslu kasti». Izrādās, ka mūžības jēdziens tiešām ir «neskaidrs» un «šaus». Sausrādē, ka to orators grib atraut no dzīves un ieslodzīt kādā tur tukšā, tālā telpā. Kādēļ? Lai viņa ir tepat. Lai viņa pilda dzīvi. Lai dzīve netop par tukšu mēslu kasti. Lai dzīvē nebūtu cilvēki, kas pielīdzina mūžību vērtības ziņā mēslu kastei. «Bez dvēselēm, bez domām, kaislibām un tieksmēm»? Nē, tādu cilvēku nav — oratoram taisnība. Bet ir gan cilvēki ar **ļauņām** dvēselēm (sirdīm), domām, kaislibām un tieksmēm. Ir arī tādi ar tukšām dvēselēm (sirdīm). Ir tādi ar **pagurušām** dvēselēm (sirdīm). Ir arī tādi ar ikdienišķām sirdīm, kas zin tikai praktisku aprēķinu ar lielu gribasspēku apvienot. Un tādu ir lielais vairums. Pie vienas no šīm kategorijām pieder gandrīz ikviens vidusmēra cilvēks, lielais vairums grāmatu lasītāju. Vai pie tiem jāpieder arī rakstniekam? Kādēļ tad viņam it īpaši specializēties uz šādu cilvēku aprakstīšanu? Ja ir vērtīgākas rakstura īpašības aprakstāmas. Kādēļ runāt daudz un brīnišķīgi aprakstīt **vājas rakstura** īpašības, it kā mazvērtīgu sēklu sējot ļaudis? It kā nebūtu dzirdēts, ka viens otrs noziegums tikai tādēļ vien pastrādāts, ka tas brīnišķīgi bijis grāmatā aprakstīts. Un vai noziegums nav līdzīgs rakstura vājībai, rakstura seklumam, rakstura īgnumam? Vai arī tās nav īpašības, kuras var iepotēt lasītājiem, daudz par tām rakstot beletristikā? Un, jo spēcīgāks būs talants, kas raksta par ļauno, jo lielāks būs ļaunais iespaids uz ļaužu masām. Tas, ka «objektīvi», neko nenosodot, raksta, ir mākslinieciski varbūt vērtīgi, bet ētiski apdraudoši — nenosvērtiem raksturiem, un tādi bieži mēdz būt it sevišķi jaunatnei, kas vēl audzināma. Var jau teikt, ka rakstnieks ir mākslinieks un ne pedagogs. Un tomēr — ikviens **liels** mākslinieks ir savai tautai arī liels pedagogs. Kas tāds **negrib** būt, tam, protams, neviens nevar līdzēt... Bet ir «dvēseles domas, kaislības un tieksmes», par kurām labāk der nerakstīt nemaz. Pat nosodot rakstīt par tiem ir vāja

rakstura lasītājiem apdraudoši. Jo nosodišana nekādu iespaidu uz viņiem neatstāj, bet glīti aprakstītais ļaunais piemērs gan — ierosina domas, iejūsma tieksmes.»

Kāds: «Neapdomīgi būtu teikts, ka cilvēks ikdienas dzīvē ir tikai manekens, bet, lūk, mūžībā — tur — visā savā dvēseles un instinktu kailumā un varenībā.»

Es: «Kas to teicis? Kas to prasījis? Vai Veselis ar pie-minētiem Aspazijas darbiem? Vai Mirdza «Vaidelotes» pē-dējā skatā ir atrauta no dzīves, kaut arī viss «kā sapnis» viņai garām iet un viņa var pat pasmaidīt par visu to? Vai tas nenozīmē drīzāk, ka viņa ir **atradusi mūžību ikdienā**, ka viņa no sīkām, ļaunām tieksmēm, no atreibības, asins patva-lības ir iekļuvusi skaidrā gaismā: savas neiznikstošas būt-nes, savas mūžības apziņā iegājusi caur ikdienas sājpu vārtiem.»

Kāds: «Man ne prātā nenāk noliegt mūžības nozīmi.»

Es: «Tātad! Skaidrs! Varētu sarunu beigt. Nav jauki strīdēties. Atvainojiet. Man žēl par salīdzinājumiem, kurus pirmīt teicu: to par to tintes pudeli utt.»

Kāds: «Bet vai Dostojevskis nesmēla vielu tieši no laik-meta?»

Es: «Protams, protams. Un šķiroja stingri labu no ļauna. Ar fanātisku dievticību. Bet nevis ar sajūsma aprakstīja mēslu kasti — un tad ar nepatiku un ar atraidišanu piemi-nēja arī mūžību, tā garāmejojot. No mēslu kastes — ikkatru gruzīti, no mūžības — tikai kādu nieku. Kur tur līdzsvars, harmonija būtu?»

Kāds: «Vai Balzaks un Zolā? ... Dante «Dievišķā ko-mēdijā» ... Gēte ... Sekspīrs ...»

Es: «Visi vārdi, kas modina domas par mūžību, par mūžību, kura nebūt nav domāta kā «formālas dabas stila paņēmiens». Visi autori, kas nekad neieskatīja mūžību esam «vienvērtīgu» ar skārda bundžu, nekad un nevienā rindā. Savu dziļāko sajūsma un slēpto prieku nesamainīja ar ikdie-nas trūkumu, it kā par lēcu virumu pārdodot pirmdzimtību. Jūs to atzīstiet? Par ko mēs strīdējamies? Tā tas ir parasti:

lieli strīdi par it neko. Runa runas dēļ: ne tas no svara, kas ir teikts, bet kā ir teikts. Aforismu bārstišana. Lieka darbība, diezgan nesimpātiska, atmetama. Jo rada naidu runātāju starpā. Hm, gandrīz iekrīt prātā: «Mili savu ienaidnieku.» Vai tas nav labs vārds?»

Kāds: «Redzams, ka ļoti labi iespējams dzejot arī par tām tagadnības lietām, ko Veselis uzskata par ātri skrejošām, zūdošām, jo arī viņās ir daļa no nepārejošā — būtiskā. Viss atkarājas no pieejas.»

Es: «Un vienmēr skaidrāk izrādās, ka esam strīdējušies gluži velti! Taisni tā. Ir pareizi, kā teicāt: «Viss atkarājas — no pieejas,» — t. i., viss atkarājas no mūžības mērauklas, kuru nekad nedrīkst pazaudēt. Nevienu mirkli ne. Kad ar mūžības acīm pieiet pie mēslu kastes, tad to nosauc istā vārdā. Un tad — paskatās debesis — un arī tās nosauc vārdā. Nevis ar ikdienas acīm skatīties debesis un nosaukt tās — apmēram par niecīgu skārda bundžu vai par mēslu kastei līdzīgu un tad paskatīties pret mēslu kastes pusi un nosaukt to kauču vai par mūžībai līdzīgu vai [ar] citu kādu lielu vārdu to koši segt, vai nu ar «tagadnību», piemēram. Par to runa gāja visu laiku: nesamainīt vērtības. Jo ir tomēr cilvēki, kas staiguli apraksta pareizi, bet mūžībā mēģina ievietot tikai tās pašas vērtības, kuras atrodamas staigules dvēselē.»

Kāds: «Lirikai, saka Veselis, jābūt kā kristālam, kura koncentrētā forma necieš nekā lieka, nejauša, tamdēļ viņai jāizvairoties no tagadnības. Nebūt ne.»

Es: «Zem «lieka un nejauša» šeit jāsaprot: viss, kas neietilpst mūžībā, jo tas tad neietilpst arī labā dzejā. Un mūžībā neietilpst dzejnieks, kura acis neizšķīr mūžības vērtību no mēslu kastes vērtības.»

Kāds: «Īsts, meistarīgs dzejnieks, lai viņš dzejo par ko dzejodams, savās vārmās vienmēr būs bez visa lieka, nejauša.»

Es: «Ists, meistarīgs — jā. Bet tāds arī atšķiro vērtību no nevērtības. Un tādēļ arī «lai dzejo ko dzejodams» vienmēr būs mūžības robežās un līdz ar to arī vērtības robežās.»¹

Vēl viens otrs (iejaucas runā — ar vieglu smīnu, ar klusu, gluži klusu un lēnu valodu): «Strīdus par ieskatiem vispār nemilu. Atzīstu tos par tukšu un veltīgu laika nosišānu. Jo tik vai tā katrs paliek pie savām domām.»

Es (pasmejas): «It sevišķi, ja pie vienādām domām tie jau ir bijuši no paša sākuma.»

Vēl tas viens otrais: «Bet tomēr — kāpēc es fantastisko uzskatu par vērtīgāku nekā reālistisko, un kāda nozīme vispār fantastiskajam un fantāzijai...»

Es: «It kā mūžība nebūtu reāla! Taču tikpat reāla kā zeme, jūra un debess! It kā viss, ko mēs neredzam, nebūtu tikpat reāls kā viss mūsu **aprobežotai** redzes un dzirdes spējai pieejamais. It kā mūžība un fantāzija būtu viens un tas pats!»

Un vēl tas viens otrais (pierādījumu virkni uzskaitījis, beidz): «Šo virkni, ja grib, es varu pavairot ar daudziem citiem fantastiskiem darbiem no visu tautu un laiku literatūrām.»

Es: «Vienmēr atkal: it kā «fantastika» un «garīgais» būtu identiski jēdzieni! Lūdzu izsludināt konkursu uz terminu noskaidrošanu: «mūžība», «ikdiena», «mēslu kaste», «fantastika» utt. Priekšlikums attiecas uz «Daugavas» redakciju. Citādi strīdi latviešu rakstnieku pulkā nemītēsies. Man jāpavīpsnā. Es vispār domāju: uz to nevajaga tādu svaru likt, uz tādu sīku uzbrukšanu. Jūs pavīpsnājāt? Atvainojiet, es zinu, ka jūs paši to zināt, bet es to tomēr gribu teikt. Jo es to neesmu no grāmatām izlasījusi, nedz no citiem noklausījusies, bet vienkārši savu dzīvi dzīvojusi un pie slēdziena nākusi: nekad neviens raksts vēl nav vienmērīgi ticis slavēts no visiem, nekad, nevienā laikā, pa visu zemes virsu meklējot, nav bijis cilvēks, kurš ticis vienmērīgi atzīts no

¹ Pie šīs rindkopas piezīme ar zīmuli: Caks!

visiem, — nekad, neviens. Vienmer cilvēki ir dalījušies pulkos, vienmēr atziņas ir bijušas skaldītas. Un divi pulki jau nu bijuši vienmēr, divi lieli pulki: labie un ļaunie, Ir noteikti tā sacīt: labs un ļauns. Nav noteiktu robežu starp «labu» un «ļaunu»? Un tomēr ir noteikta robeža: cilvēki ar sirdi un cilvēki bez sirds. Ļoti vienkārši: cilvēki, kas **jūt citus** cilvēkus. Un patmīlīgas būtnes, kas zin tikai sevi. Un vienmēr kāds raksts būs vienam pulkam tīkams un otram netīkams. Kas būs ūdens uz dzirnavām patmīlīgajām dabām, to atraidīs pārējie. Un, kas būs miļš sirsniņiem cilvēkiem, to atraidīs patmīlīgie kā naidīgu — vienkārši kā nicināmu, smejamu. Tā tas ir bijis vienmēr. Un par to nav ko uztraukties. Tas nav no svara. Tas ir tikai ar roku atmetams. Katram jāstāv uz **sevi** — un jāraksta **savi** raksti mūžības grāmatā — vai citiem tie ir tīkami vai ne. Tā tam būs būt, un tā ir labi: daudzkrāsaini, kustīgi, silti, kā visa radība saules gaismā. Mūžības grāmatā rakstām mēs visi, vai citi tic tai mūžības grāmatai vai ne, — tas neko negrožā: viņa ir.

AUGUSTU ĢIEZENU ATCEROTIES

IEVA RUBINA

Īsi biogrāfiski dati

Valodnieks un antikās literatūras tulkotājs Augusts Ģiezens dzimis 1888. gada 15. decembrī Jaunpiebalgas pagasta Murdēnos.

Pirmās zinības viņš gūst vietējā Pētera skolā, bet izglītību turpina tālu no dzimtās vietas — Kuldīgā, kur piecus gadus mācās Baltijas skolotāju seminārā.

Pedagoga darba gaitas A. Ģiezens uzsāk 1910. gadā Mālpils draudzes skolā. No 1911. gada līdz 1916. gadam viņš strādā Bērzaunes ministrijas skolā.

Alkas pēc plašākām zināšanām aizved viņu uz Tērbatas, vēlāk Petrogradas universitāti. Tur viņš studē filoloģiju. 1920. gadā Ģiezens pabeidz Latvijas Universitātes Filoloģijas fakultāti un atsāk skolotāja darbu — vispirms Rīgas pilsētas 2. ģimnāzijā, vēlāk strādā Rīgas pilsētas 1. ģimnāzijā (no 1945. gada — Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolā) līdz pat aiziešanai pensijā 1951. gadā.

Laikā no 1921. gada līdz 1939. gadam septiņpadsmit izdevumos iznāk Augusta Ģiezena sastādītā «Praktiskā latviešu gramatika» pamatskolām. Tā raksturīga ar ļoti viegli pārskatāmo vielas izskaidrojumu, kā arī precīziem formulējumiem. Latviešu valodas gramatikas grāmatu viņš saraksta arī vidusskolām.

Jau jaunības gados, īpaši studiju laikā, Ģiezens nopietni sāk pievērsties antikajai literatūrai, kā arī grieķu un latīņu valodai. 1919. gadā «Jaunākajās Ziņās», «Latvijas Vēstnesī» un «Latvju Grāmatā» ievietoti viņa tulkojumi no šīm valodām. No 1924. gada līdz 1932. gadam Augusts Ģiezens vada

Rīgā latīņu valodas kursus, saraksta «Latīņu hrestomātiju» trīs daļās un «Latīņu gramatiku». Ar viņa paskaidrojumiem un piezīmēm tiek izdoti dažādi latīņu autoru teksti, no kuriem ievērojamākais ir Jūlija Cēzara «Piezīmes par gallu karu» un Ovidija «Metamorfozas». Šīs grāmatas ilgu laiku tiek lietotas arī par mācību līdzekli.

Augusts Ģiezens bija ne vien labs klasisko valodu speciālists un filologs, bet arī talantīgs atdzejojātājs. Paši nozīmīgākie viņa darbi šai jomā — Homēra «Illiāda» un «Odiseja», Vergilija «Eneīda». Viņš pārtulkojis arī Lukrēcija darbu «Par lietu dabu» (fragmentus), Aristofana komēdijas un Aristoteļa «Poētiku». Alkaja un Sapfo tulkojumi liecina par to, cik tuva A. Ģiezenam bijusi arī grieķu dzeja.

Izcilais tulkotājs bija apguvis sešas svešvalodas — krievu, vācu, lietuviešu, grieķu, latīņu, franču. Viņš aktīvi piedalījies arī krievu—latviešu vārdnīcas sastādīšanā. Mūža pēdējos gados Augusts Ģiezens pilnībā nodevās tikai tulkošanas darbam.

1964. gada 23. janvārī darbīgais piebaldzēns tika guldīts dzimtās Jaunpiebalgas smiltājā.

ILMĀRS LAZOVSKIS

Mans skolotājs

Dziedi man, dievišķā mūza, par manīgo vīru, kas ilgi
Maldijies apkārt pa jūru, kad sagāzis Iliju svēto,
Redzējis pilsētas daudzas un pazinis mirstīgo prātu,
Pārcietis sirdī uz jūras daudz sāpju un šausmīgu brīžu...

Interesanti, cik lasītāju — skolotāju un augstskolu docētāju (ne skolēnu un studentu!) — šajā tekstā pazīst Homēra «Odisejas» pašu sākumu? Šīs rindas latviski no grieķu valodas tulkojis Augusts Ģiezens — Augustus Magnus jeb Lielais Augusts. Tolaik, pēckara gados, Rīgas Leona Paegles 1. vidusskolā daudziem skolotājiem bija kāda iesauka —

Hēfests un Embrijs, Spicais un Kombains, Anna Dakša jeb Mamma un citas. Augusts Ģiezens bija kļuvis Lielais ne jau nu tamdēļ, ka mēs, skolnieki, toreiz jūsmotu par viņa personības diženumu. Gluži vienkārši — Augusts Ģiezens bija liela auguma vīrs. Vai skolotāja iesauka ir nicinājums un izsmieklis vai cieņa un mīlestība? Man šķiet, ka īsti ne viens, ne otrs, bet drīzāk tikai norāde, ka šis cilvēks ar kaut ko izceļas. Kaut arī pati iesauka bieži saistīta ar tīri ārēju pazīmi, tomēr tās piešķiršana nepārprotami nozīmē, ka skolotājs ir personība. Tādējādi iesauka ir gandrīz vai goda nosaukums, kas atsevišķos gadījumos var būt pat dziļāks saturā un nozīmīgumā nekā oficiālie goda nosaukumi vai zinātniskie grādi.

Tāpat kā lielu gleznu var labāk aplūkot no attāluma, tā laika atkāpē aizvien skaidrāk redzu, ka Augusts Ģiezens patiesi bija Lielais Augusts daudzās nozīmēs.

Liels augumā, gandrīz vienmēr tērpies pelēkā uzvalkā, lieliem, drošiem soļiem, viegli plecos uz priekšu saliecies, pa 1. vidusskolas gaitenīem staigāja Ģiezens. Satiekoties un atņemot sveicienu, skolotājs vienmēr labvēlīgi pasmaidīja.

Ģiezens bija piebaldzēns, un viņa tīrā latviskā runāšana bija gan diezgan skaļa, bet saturā trāpīga un gudra. «*Nulla dies sine linea* (Nevienu dienu bez rindiņas, resp., bez darba),» Ģiezens bieži atkārtoja, piebilzdams, ka sliņķi un vienīgi sliņķi šo sentenci nezina. Gan it kā pa jokam, gan dusmīgi peldams vielas nezināšanu, locījumu, uzsvāra vai izrunas kļūdas, Ģiezens aizvien kļuva tuvs ar labsirdību, kas aptvēra katru pēlumu. Bet tas saglabāja arī distanci, robežu, kam pāri neviens nedrīkstēja un arī neuzdrošinājās pārkāpt. Pusaudzī savās nebēdnībās palaikam ir nežēlīgi: arī 1. vidusskolā bija skolotāji, kam mēs nepelnīti darījām pāri. Augstākā pārdrošība pret Ģiezenu bija nezināt uzdoto, par ko, protams, nekavējoties bija jāsaņem pelnītais divnieks. Ģiezenam patika dažās fabulās uzsvērt jocīgo, un pats skolotājs allaž par to uzjautrinājās. Mēs par tik vienkāršiem, kā

mums šķita, jokiem, labākajā gadījumā, tikai pasmīnējām. Tajā vecumā skaļu smieklu rosinātājs parasti ir kaut kas «treknāks», divdomīgāks. Ģiezens tādu aurošanu mēdza apsaukt ar kārtējo sentenci «*Per risum multum cognoscimus stultum* (Pēc lielas smiešanās pazīstam muļķi)».

Skolotāja stingrība sakņojās nevis iedzīmtā prasīgumā vai pedantiskumā, bet apziņā, ka bez senās pasaules pazišanas un apjēgas nekas prātīgs dzīvē nav paveicams. Bet antīkās pasaules izpratne sākas ne tikai ar tās vēstures studēšanu, bet arī ar latīņu un grieķu valodas mācīšanos. Ko gan spēs paveikt, pēc Ģiezena domām, tāds vidusskolas absolvents, kas nav dzirdējis, piemēram, Ezopa fabulas un neprot veikli noskaitīt visus divdesmit astoņus prievārdus, kas «biedrojas», kā bija minēts E. Gulbja «Latīņu gramatikā», ar akuzatīvu? Tolaik, ātrā gaitā uz skolu iedams, ik uz vienu soli domās sauca pa vienam prievārdam:

*Ante, apud, ad, adversus,
circum, circa, citra, cis...*

Ja piektajā rindiņā starp «*post*» un «*praeter*» nekas neaizmirsās, tad iznāca ritmisks septiņrindu pantiņš, kas beidzās ar «... *supra, versus, ultra, trans*».

Prievārdus Ģiezens stundā mēdza atprasīt savā manierē. Skolotājs apsēdās uz pirmā sola galda daļas un ar plaukstu sīta ritmā sev līdzās pa galdu: ik uz vienu sītienu bija jānosauca viens prievārds. Ja skolnieks kādu prievārdu izlaida vai to kārtību sajauca, Ģiezens parasti viņu nosūtīja atpakaļ vietā, pieminādams: «Zināšanu nav.» Parādniekus Ģiezens pārbaudīja pēc stundām skolotāju istabā, sēdēdams mīkstā klubkrēslā, ko skolotājam bija uzdāvinājuši kolēģi kādā jubilejā.

Augusts Ģiezens latīņu valodu mums mācīja pēc divām E. Gulbja grāmatām: «*Prima luce* (Gaismai austot)» un «Latīņu gramatika». Bet skolotājs pats arī bija līdzīgas grāmatas — arī «Latīņu gramatikas» — autors. Viņa gramatika

E. Meldera ilustrācija «Lāčplēša» 1936. gada izdevumam.

E. Meldera ilustrācija «Lāčplēša» 1936. gada izdevumam.

A. Skujiņa 1924. gada rudenī.

B. Skujeniece 1930. gadā. Fotografijas otrajā pusē vēstule
A. Čakam 1930. gada 1. septembrī (A. Poles foto).

Ungāis Čaka kungs! 1. 9. 30.

Nostu Jums to polemiku, ko nesatīp
"Daugavai" šorīt, kad runājat Jums.
Nostu Jums to ar visu "autoru"
gimēni, lai apdusmojaties, ja tāja
brāvēta, kautras astars patcīsto
tas viss non aštes domats, nekā
gimēnē tas vīrs ir RVT, dižgagan
miglains.

40932

Gribētu, kaut Jūs man kautkā
sū vienalga kad, to raartu
atēntiet atēal, — jo gribētu
to pagabāt upar pieņimē un
kā var maldētis un spudētis,
ar labu c'vden. Man tikai
priees, ka viņi šorīt to
pati jau spoda nojautusi,
kā nu to islasi polemikas
beigā) atēal.)

Jūs gē jā dzeja un Jāun
Jāunā... vīris ka. Ne
vārdi... et tas bilnis, ka
nesq vīrs... vārdus; tas, ka
nau jēdziens vārdā, tas, ka
iz vārdel jēdzieniem — mapzi
tas vilnis. Tas bij... Jāun
tas... vārdi, nāt Jāunā Jāunā

B. Skujenieces vēstule A. Čakam 1930. gada 1. septembrī.

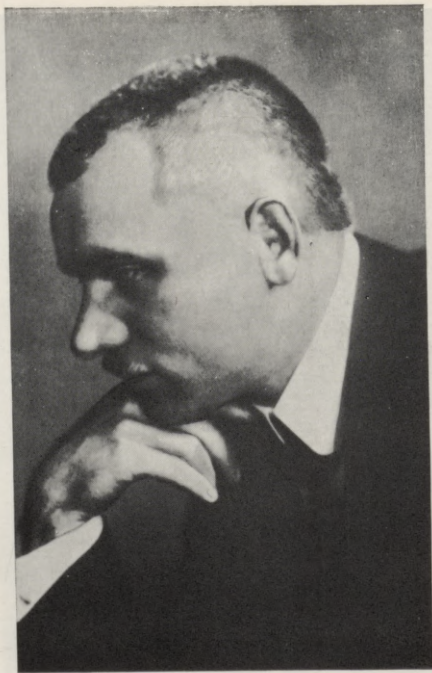

A. Ģiezens. Fotografijas otrajā pusē teksts: «Uzņemts 1930. g. jūnijā. Tikai darbs ceļ cilvēku. Ilzei Papēdei par piemiņu no Rīgas krusttēva. Silmaļos 1962. g. 30. apr.»

Karlis Eeviņš

K. Ieviņš 20. gadu sākumā.

A. Svābe 1920. gadā (*Klio foto*).

pieredzēja sešus izdevumus. Pēdējā — 1939. gada izdevumā autors šādi pamatoja nepieciešamību mācīties latīņu valodu:

«Kāpēc gan jāmācās latīņu valoda? Iemeslu daudz. Romieši piesavinājās seno grieķu kultūru un savu mantojumu atstāja jaunajām Eiropas tautām, kuras vēl tagad pārtiek no senatnes ģēniju idejām. Daudzie svešvārdi, kas sastopami visās valodās, liecina par to, cik iespaidīga ir bijusi latīņu valoda, cik daudz jēdzienu esam patapinājuši no seniem romiešiem. Latīņu valodā ir bagāta daiļ- un zinātniskā literatūra visās nozarēs. Tāpēc gara darbinieki savos pētījumos mēdz iziet no seno romiešu un grieķu gara guvumiem, lai rastu jaunas atziņas. Latīņu valoda nepieciešama arī tiem, kas nodarbojas ar dažādu valodu pētīšanu. Beidzot jāaizrāda vēl uz to, ka latīņu valoda ne tikai dažādiem zinātniekiem vien dod bagātu materiālu, bet tā paplašina katra pilsoņa redzes aploku, iepazīstina ar Eiropas kultūras attīstību un dod atslēgu sirmās senatnes, viduslaiku un līdz ar to tagadējo dzīves apstākļu pareizā izpratnē.

Latīņu valoda pieder pie indoeiropiešu valodu saimes; viņa ir sena radniecība latviešu valodai; radniecību ar latviešu valodu rāda šādi vārdi: *mater* — māte, *iocus* — joks, *iugum* — jūgs, *auris* — auss, *vir* — vīrs, *decem* — desmit, *tres* — trīs, *primus* — pirmais, *naris* — nāsis, *deus* — dievs, *tu* — tu u. c.»

«Kas jūs par cilvēku, ja nezināt latīņu valodu!» Ģiezens šad tad mēdza izsaukties. Sākumā mēs par to pasmējāmies, bet vēlāk ar slikti slēptu izsmieklu atsaucām: «Tas nav nekāds cilvēks!» Bet tagad es arī domāju, ka tas, kas nezina latīņu valodu, tomēr ir tāds nabagāks. Tas bija vēl viens no Ģiezena — Lielā Augusta — lielumiem. Skolotājs Ģiezens bija cildens savā nesikumainībā un taisnīgumā: viņš nekad klasē neizcēla kādus mūžīgos gudreļus vai nelabojamos nezinišus. Par nesagatavošanos pelnītu divnieku itin viegli saņēma kāds parasti labs latīņu valodas zinātājs. Bet, ja pagadījās, ka kāds klasē jau tīri labi prata tulkot jauno, vēl

nemaz neuzdoto tekstu, tad Ģiezens tikai norūca: «Jā, galva laba.»

Daudzu neveiksmju cēloņus Ģiezens saskatīja vispārējo zināšanu trūkumā. Viņa paša zināšanas dažādās jomās toreiz mums šķita neaptveramas. Jau minētais teiciens «Zināšanu nav» Ģiezena izpratnē bija ar daudz dziļāku saturu. To skolotājs lietoja gan tad, ja mēs nezinājām uzdoto, gan tad, ja vienkārši dauzījāmies, gan arī tad, ja vispār kaut kas nebija tā, kā vajadzētu būt. Izlaiduma — 1950. — gadā, pieminot neveiksmes un kļūdas viesnīcas «Rīga» celtniecībā, Ģiezens, pa skolas logu rezignēti viesnīcas būvlaukuma virzienā raudzīdamies, arī sacīja: «Zināšanu nav, lūk, tā.»

Bet Ģiezena īstais lielums jau neslēpās vienīgi viņa skolotāja īpatnībās, bet gan no grieķu un latīņu valodas tulkotajos klasiķu darbos: Aristofāns un Sofokls, Vergīlijs un Apulējs, Homērs un pat Aristotelis. Pateicoties Ģiezenam, mums latviski ir «Odiseja» un «Iliāda», «Antigone», «Eneīda» un daudz kas cits. Es nevaru nosaukt tulkoto darbu kopējo apjomu ne loksnes, ne lappusēs, bet darbs ir Augustus Magnus cienīgs veikums.

Augusts Ģiezens mums mācīja latīņu valodu grūtos apstākļos — humanitārajiem priekšmetiem, sākot ar klasiskajām valodām, iezīmējās noriets, bet piecdesmito gadu sākumā latīņu valodu no vidusskolas kursa svītvoja pavisam. Ģiezens no 1. vidusskolas bija spiests aiziet. Neilgu laiku Medicīnas institūtā mācījis primitīvu, virspusēju viengadīgu latīņu valodas kursu, ko pat lāgā par latīņu valodu nosaukt negribas, Augusts Ģiezens, kam īstā vieta būtu bijusi universitātes klasisko valodu katedrā, drīz vien aizgāja arī no šī darba. Tā patieso vērtību greizas izpratnes un netaisnīguma gaisotnē aptuveni vienlaikus pedagoģisko darbu atstāja pasaules mēroga baltu valodnieks Jānis Endzelīns un viens no vislielākajiem antīko valodu zinātājiem Latvijā Augusts Ģiezens.

Nonācis visai grūtos materiālos apstākļos, jo pensija tolaik bija smieklīgi maza, Ģiezens darbu turpināja un pār-

tulkoja Apulēja «Zelta ēzeli». Nelielais honorārs, ko skolotājs gaidīja kā mazu atspaidu materiālajā dzīvē, kļuva par ieganstu jau tā trūcīgās pensijas atņemšanai uz krievu laiku. «Zelta ēzeli nebija no zelta, bet ēzeli biju es,» mūsu sarunās mēdza paironizēt Ģiezens.

Jau tad, kad viņš bija pensijā, es tikai pa īstam izpratu Skolotāja apskaužamo precizitāti un aprīnojamo atmiņu. Šķita, ka visu klasiku viņš zina no galvas. Reiz Ovidija «Metamorfozās» man nekādi neizdevās atrast vajadzīgo vietu, kas sākās ar vārdiem «*Corpora foeda iacent, vitiantur odoribus aurae...*». Aizskrēju pie Ģeizena, kas tad dzīvoja pavisam netālu Engelsa ielā. Palūkojies manis uzrakstītajos vārdos, Ģiezens pie sevis sāka skaitīt tālāk: «... *Mira loquar: non illa canes avidaeque volucres...*» — un, izņēmis no plaukta Ovidiju latīņu valodā, nekļūdīgi uzšķīris septīto nodaļu un attiecīgo lappusi, kur bija minētais fragments, tūlīt to skaļi tulkoja: «Guļ riebīgie ķermeņi, gaisu bojā smaka. Es stāstīšu divaiņas lietas: nedz tos aiztika suņi, nedz plēsīgie putni...» Pēc pāris stundu sarunas par klasisko literatūru (sarunā man, protams, bija gandrīz tikai klausītāja loma) Ģiezens man līdzī iedeva zīmīti ar savā skaidrajā rokrakstā atzīmētu nodaļu un lappusi, piemetinādams, ka līdz mājām es jau to varot aizmirst.

Ne tikai padomu lūgumi, kas bija saistīti ar latīņu un grieķu valodu, bet arī ārsta profesija mani saistīja ar Lielo un man tik mīļo Skolotāju viņa dzīves nogalē, ko grūtu darīja ne tikai trūkums, bet arī vecuma biežie pavadoņi — garīga vientulība un slimības: cukurslimība ar nervu darbības un asinsrites traucējumiem, kas arī noslēdza Augusta Ģeizena mūžu 1964. gada 23. janvārī Jaunpiebalgā. Te, Jaunajos kapos, ko no Vecajiem atdala braucmceļš, saulainā vietā savu piederīgo vidū dus Lielais Augusts. Augusta Ģeizena darbu virsotnes — «Iliāda», «Odiseja» un «Eneida» — simbolizētas ar gaumi darinātā pelēkā pieminekli.

No Mūžības Olimpa amfiteātra, kur vistuvāk saulei sēž Homērs, Aristotelis, Sofokls un citi dižgari, zemākā un

pieticīgākā krēslā nosēdies, uz mums visiem domīgs norau-
gās Augusts Ģiezens — Augustus Magnus. *Nihil interit,
Magister!* Nekas nezūd, Skolotāj!

VIKTORS LORENCIS

Caro, arbor, linter, cos ...

Mēs tiešām ļoti lepojāties ar savu Rīgas pilsētas 1. ģim-
nāziju. Stāsta, ka tā esot tikpat veca, cik pati Rīga. Kad
1939. gadā kļuvām šīs skolas audzēkņi, sākām sevi saukt
par angļiem, jo angļu valodas stundas te notika septiņas
reizes nedēļā. Arī skolas koris visos sarīkojumos it sparīgi
dziedāja un svilpoja «*Good bye, Johnny!*».

Meitenes pie mums nemācījās, tādēļ bijām spiesti meklēt
draudzību ar 3. ģimnāziju, kas savukārt bija īsts sieviešu
klosteris. Pastaigājoties gar kanālmalu, savas draudzenes
vienmēr pārsteidzām ar briesmu stāstiem par mūsu latīņu
valodas skolotāju Augustu Ģiezenu. Jā, tas bija slavens
cilvēks! ... No sengrieķu valodas mūsu skolotājs jau bija
latviski pārtulkojis «*Odiseju*» un «*Iliādu*». Bet man melnā
kladē krājās paša Ģiezena domu graudi. Tos citējot, vienmēr
centos atdarināt viņa piebaldzēna izrunu ar plati skanošo «ē».

«... Vai, cik barbarisks akcents! Ja Cēzars šito dzirdētu,
nez ko viņš teiktu ... Nudien neko nesaprastu, jo senie latīņi
šitā nerunāja.

... Regresisti, vesels leģions regresistu! Nav neviena
progresista, visi atpakaļgājēji!

... Senie latīņi sliņķus Lieldienās pēra. Pēra gan! Vai
tagad kāds mācēs man pateikt, ko senie latīņi Lieldienās
darīja?

... Ir trīs izejas: viena — pa durvīm, otra — pa logu,
ko mūrnieks mūrī atstājis, un trešā — jāsāk mācīties! Ko
vīrs domā darīt? ...»

Tā nu ir iegājies, ka skolotāji kā krustu visu mūžu nēsā sev līdzī viņu pašu audzēkņu dotās iesaukas. Puntūzis, Sams, Kotlete, Fūrmanis, Kēkša, Frizieris... Taču Augustu Ģiezenu mēs vienkārši saucām par Augustu. Tā, protams, bija cieņas un reizē arī baiļu izpausme, jo ar Augustu — drošs paliek drošs — jokus labāk netaisīt. Ar divniekiem viņš šķaidījās tikpat dāsni kā ar saviem «aforismiem».

«... Skaties, cālis iekšā, iekšā gan. Liels un apaļš. Redzi?

... Šodien labu ciparu tev došu: divi ar plūsu. Nē, var pat trijnieku ar diviem mīnīem ielikt. Nu? Vai esi apmierināts? ...»

Ģiezens visu darīja un arī runāja nopietni, toties viņa upuri gribot negribot paši par sevi smējās. Kad skolas onkulītis, kuru, tāpat kā bijušo valsts prezidentu, sauca par Kviesi, ar savu lielo zvanu vēstīja latīņu valodas stundas sākumu, mēs jutāmies kā senās Romas gladiatori: bailes mijās ar izmisīgu cerību.

Reiz vienam pārdrošniekam iegribējās ar Ģiezenu parunāties mazliet brīvākā stilā.

— Vai saozāt, skolotāja kungs, cik jocīgi smird mūsu klasē pēc dezinfekcijas?

Ģiezens pat neuzlūkoja vaicātāju un norūca:

— Vīram mēle laikam netīra. Rādi šurp, kas tur ir par netīrumiem.

Vainīgais saņēma dūšu un izbāza mēli...

— Ej ārā nospļauties! — Ģiezens pavēlēja.

Puisis atstāja klasi, pēc brīža atgriezās un ziņoja:

— Viss kārtībā, skolotāja kungs. Es nospļāvos.

— Nevar būt, — Ģiezens brinījās. — Kāpēc šite neko nedzirdēja?... Izej vēlreiz un splauj tik ilgi, kamēr Kviesis zvanīs starpbrīdi.

Nezinu, ko šodienas Izglītības ministrijas inspektori teiktu par mūsu slavenā skolotāja pedagoģiskajiem paņēmieniem. Bet tā nu tas bija, ka no visas klases tikai divu skolnieku zināšanas viņš novērtēja ar atzīmi «4». Pārējiem bija divnieki vai trijnieki. Taisnības labad gan jāpiebilst, ka latīņu

valodu mēs visi bijām labi iemācījušies un vēl šodien varam palepoties ar Augusta Ģiezena doto rūdiņumu.

Vai zināt, kā mūsu ēras sākumā Romas impērijā izmainījās daži latīņu valodas elementi? Kikeronu sāka saukt par Ciceronu un senatoru Papīriusu par Papīziusu. Es to zinu tādēļ, ka pirms pusgadsimta Augusts Ģiezens visai klasei par lielu prieku lika man divdesmit reizes skaļi atkārtot: «Pa-pī-zi-uss . . . Pa-pī-zi-uss . . . Pa-pī-zi-uss . . .»

Arī izņēmuma vārdus latīņu valodā šodien varu noskaidrot bez liekas stomīšanās.

*Caro, arbor, linter, cos,
Merces, quies, seges, dos,
Lex, supellex, prex un nex . . .*
Klāt vēl pieskaitāms ik vārds,
Kam -do, -go, -io galotnē.

Par šo pantiņu no Augusta Ģiezena saņēmu kārtējo divnieku ar vienu krustu. Un ausis atkal skan īstā piebaldzēnu izloksnē teiktie vārdi:

— Mēli vajag mājās vingrināt!

EGILS PLAUDIS

Trojas lauva

Viņš bija vēl viens no slavenās Piebalgas cilts. Vienīgais īstais grieķu un latīņu autoru atdzejotājs Latvijā.

Desmitiem gadu viņš strādāja Rīgas 1. vidusskolā par latīņu un (agrāk) arī grieķu valodas skolotāju; vasarās tapa latviski «Iliāda» un «Odiseja». Precīza, spēcīga, varena grāmata — metrs pie metra, metrs pie metra.

Augusts Ģiezens bija savdabīgs cilvēks. Valdonīgs kā senās Romas ķeizars. Viņa stundās lauvas rūkoņa dārdēja pa visu skolu. Vidējos gados esot bijis ciets, pat brutāls — ja kāds kaut ko no uzdotā nezinājis.

Tiesa, pats es viņu tādu neesmu redzējis. Arī es biju slinks latīnis; kaut arī pirmos latīņu valodas dēstus esmu parādā Augustam Ģiezenam; no tiem taču sakuploja pēc gadiem interese par spāņu un itāliešu valodu.

Tā tad daudzīnātā despota priekšā neesmu tricējis, kaut man nebija ne grāmatas, ne burtnīcas. Palūdzu sola biedram papīru un pildspalvu un rakstīju; kā baltais zvirbulis mana lapiņa iegūlās starp citu solīdajām burtnīcām.

— Volkolakovs labi izpildījis klases darbu, tam sviests galvā; Plaudis — nekā, tam — tikai biežpiens. Kur sviestu līcis? Sviestu apēdis! — Dārdēja lauvas rēcieni tirā Piebalgas izlokšnē.

— Ko ar šito darīsim?

— Uz Zaķu salu, — atšalca runas koris, arī autoritatīvā skolotāja vadīts.

— Uz Zaķu salu!

Pēc tam tikāmieš krietni vēlāk un gluži citos apstākļos: 1963. gada rudenī nervu slimnīcas somatiskajā nodaļā. Isī sakot, te ievietoja slimniekus, kam vairs nebija ne spēka, ne prāta. Mūsu bijušais skolotājs bija pusparalizēts, drausmīgi vājš, domīgs. Pirmajā skatienā viņu pat nepazinu. Tad izdzirdu tādu kā čūskas šņācienu: «Mans skolnieks!» Acis nu bija kļuvušas gluži citas — gaiši zilas un skumjas.

Piesēdu skolotājam un atteicu stundu. Tikai latīņu valodas vietā bija mūsu pašu latviešu valoda, romiešu autora vietā — manis paša pirmie dzejoļi:

Ko vasara mums atdāvināja,
To pasacīs tik rudens lietus salts —
Jo dāsnāka, jo skaidrāk zināja,
Ka savu aiziešanas dziesmu šalc.

Skolotājs kļuva bāls, galva nolaidās, bet mute izsvēpstēja: «Labi. Labi.» Tā bija dārga uzslava.

Ar katru dienu Ģiezenu tēvs kļuva vārgāks, pēc kādas nedēļas radi brauca viņam pakal — vest uz Piebalgu. Tur viņa ceļš noslēdzās.

Gaižiņkalnā 7-gadīgās skolas skolotājiem.

Sauēmu no Jums vēstuli ar uzaicinājumi
uzrakstīt atmiņas par šai skolā nostrādāto laiku,
jo Jūs rakstāt skolas vēsturi. Tas ir teicams darbs.
Labprāt uz to atsaucos, jo uzskatu to par pāgo-
dinājumu. Sakarā ar to rodas jautājums, vai
skolā būtu uzglabājušies dokumenti par tiem ga-
diem, kad es tur strādāju (sākot ar 1911. g.), piem.,
atzeņu žurnāli, protokoli u. t. t. Atceca, ka insp.
Dienkociņš rakstīja atsaukuma revīzijas gadi-
jumā. Vēlreiz ar Jūsu atļauju gribētu ieskatīties
skolas archīva, jo šis tas šajos garajos gados būš jau
pamirsies. Varbūt jūlijā vai augustā būs izdevība
iepriekšties pie Jūsu.

Vai citi tā laika skolotāji, piem., Priecītis un
Brandere, būtu uzraustījuši atmiņas? Pie kāda
ciema tagad pieder Jūsu skola?

Rīga, 1956. g. 6. maijā.

Ar patiesu cieņu A. Giezens.

A. Giezena vēstule — atbilde uz lūgumu rakstīt atmiņas
par savu darbu Gaižiņkalnā skolā.

Redaktora atmiņas

Esmu bijis gandrīz visu Augusta Ģiezena pēc kara izdoto antikās literatūras tulkojumu un atdzejojumu redaktors. Ar A. Ģiezenu iepazinos 1958. gadā sakarā ar viņa pārtulkotās Aristoteļa «Poētikas» (iznākusi 1959. gadā) rediģēšanu. Mūsu sadarbība turpinājās līdz pat A. Ģiezena nāvei 1964. gadā.

A. Ģiezena dzīves laikā manā rediģējumā vēl iznāca Aristofana komēdiju izlase (1960. g.) un Homēra «Iliāda» (1961. g.), bet «Odiseja» un Vergilija «Eneīda» — pēc atdzejotāja nāves (attiecīgi 1967. un 1970. gadā).

Īpaši labprāt uzņēmos Aristofana komēdiju atdzejojuma rediģēšanu, jo asprātīgais atēniešu komēdiogrāfs mani vienmēr bija interesējis — arī mans diplomdarbs, beidzot Latvijas Valsts universitāti, bija saistīts ar viņa daiļradi.

Ikvienas Aristofana lugas atdzejojums rada specifiskas, brīžiem grūti atrisināmas problēmas. Jāatrod ekvivalenti vārdu spēlēm un kalambūriem, ar kuriem Aristofana komēdijas bārstīt piebārstītas, taču īpaša problēma ir dažāda rakstura «fizioloģisku tiešumu» atveide.

Vecatiskās komēdijas pirmsākumi meklējami tā dēvētajās falliskajās dziesmās, ko Dionīsam veltītajos pavasara — dabas atmodas — svētkos dziedāja fantastiskās (arī dzīvnieku) maskās tērpusies, nereti arī iereibusi jautru ļaužu procesija, kuras neatņemams atribūts bija falla — auglības simbola attēls. Tad nu Aristofana komēdijās itin viss — runājot gramatikas valodā, gan verba, gan nomēna līmenī — «nosaukts īstajos vārdos» (atcerēsimies: sievietes komēdiju izrādes neapmeklēja). Sādus «tiešumus» atveidot latviešu valodā, vispār — jebkurā mūsdienu valodā tikpat tieši ir pilnīgi neiespējami. A. Ģiezens ar minētajām problēmām ticis galā virtuozī. Ar lielu atjautību viņš pratis atveidot kalambūrus un vārdu spēles un taktiski, taču ne mirkli

neieslīgstot klīrīgumā, izvēlēties pietiekami spēcīgus, bet vienmēr estētiski attaisnojamus latviskus ekvivalentus. Domāju, ka ieinteresētais lasītājs pievienosies šādam vērtējumam, iepazīstoties kaut vai ar Aishila un Eiripīda mirušo valstībā notiekošā grandiozā, literatūrvēsturiski tik nozīmīgā disputa atdzejojumu vai ar mīlas alkstošā Kinesija un viņa sievas — «miera cīnītājas» — Mirrīnes (atēnietes savvērujušās liegties saviem vīriem, kamēr tie neizbeigs ieilgušo karu pret spartiešiem) dialoga atveidojumu.

Taču A. Ģiezena — nenogurdināmā antikās literatūras tulkotāja un popularizētāja — dižākais veikums neapšaubāmi ir triju lielo senās pasaules eposu — Homēra «Iliādas» un «Odisejas», kā arī Vergīlija «Eneīdas» atdzejojumi. Iespaidīgs jau ir pats apjoms — ap 38 000 dzejas rindu (heksametru). A. Ģiezens skaidri apzinājās šā darba nozīmīgumu. Viņš arī vēlēties, lai uz viņa kapa pieminekļa Jaunpiebalgā būtu izcirsti šo eposu nosaukumi oriģinālvalodā. Sī vēlēšanās, saprotams, izpildīta. Pirms kapa pieminekļa izveides A. Ģiezena tuvinieku uzdevumā pie manis ieradās mākslinieks un lūdza mani grieķiski, resp., latīniski uzrakstīt visu triju eposu nosaukumus.

Darba attiecības starp tulkotāju un redaktoru bija ne vien korektas, bet tās, manuprāt, varētu pat saukt par ideālām. Biju pietiekami ilgi nostrādājis par redaktoru — tiesa, ne daiļliteratūras un vēl jo mazāk atdzejojumu jomā —, lai būtu pilnīgi brīvs no redaktoru «bērnū slimības» — no tieksmes sevi apliecināt, par varī, par katru cenu kaut ko labojot, ļaunākajā gadījumā — pat uzspiežot autoram (tulkotājam) savu stilu. A. Ģiezens savukārt mani cienīja sava darba pirmo lasītāju, turklāt tādu, kam antikās kultūras mantojums bija tikpat tuvs kā viņam.

Kā tad nu noritēja rediģēšanas darbs? Salīdzinot atdzejojumu ar oriģinālu, man reizumis radās vēlēšanās panākt tuvāku atbilstību oriģinālam. Tādos gadījumos savas vēlmes dariju zināmas tulkotājam, kas tās visbiežāk atzina par pamatotām un attiecīgās vietas pārveidoja.

Stājoties pie «Iliādas» atdzejojuma rediģēšanas, šad un tad mēģināju no precizitātes viedokļa acīm redzami nepieciešamus grozījumus izdarīt pats. Taču šādiem labojumiem bieži vien A. Ģiezens pretojās, jo tie ne vienmēr atbilda viņa heksametra uzbūves principiem: A. Ģiezens nelokāmi turējās pie antīkā heksametra kanoniem, īpaši cezūrām, un nepieļāva nekādas atkāpes no tiem. Tāpēc drīz vien atmetu šādus patstāvīgus labošanas mēģinājumus un savus apsvērumus paziņoju atdzejotājam, kas tad pats centās izpildīt redaktora prasības, palikdams uzticīgs saviem versifikācijas principiem. Esmu pārliecināts, ka daiļdarba — īpaši dzejas (arī atdzejojuma) — redaktors nedrīkstētu pats neko grozīt. Viņam vienīgi vajadzētu savās pārdomās dalīties ar autoru un labojumus visā pilnībā uzticēt viņam. Ikviens autors, kam patiesi rūp viņa darba kvalitāte, iedziļināsies redaktora piezīmēs (ja viņš to uzskata par pietiekami kvalificētu — bet vai redaktors drīkstētu būt arī nepietiekami kvalificēts?) un pēc rūpīgas apsvēršanas vienādi vai otrādi reaģēs uz tām. Ja autors noraida pamatotu redaktora iebildumu, tad — jā, ko tad? Tad — jo ļaunāk viņam un viņa darbam. Protams, ikviens par savu taisnību pārliecināts redaktors vēl laidīs darbā pārliecināšanas ieročus.

A. Ģiezens ļoti rūpīgi lasīja korektūras un tajās diezgan daudz laboja, dzīvi interesējās par visiem viņa darbu izdošanas aspektiem, arī par māksliniecisko apdari. Sai sakarā man atmiņā palikusi kāda amizanta ar «Iliādas» noformējumu saistīta epizode. Varoņeposa mākslinieciskā apdare bija uzticēta Kurtam Fridrihsonam — lieliskam «Iliādas» pazinējam, kas, kā pats bieži izteicās, visu mūžu bija sapņojis par tās ilustrēšanu. Tad nu K. Fridrihsons mūsu izdevumam radīja divdesmit četrus «Iliādas» spilgtāko tēlu portretus. A. Ģiezens tos visus uzmanīgi un kritiski aplūkoja un izteica savas domas par to atbilstību eposa tēliem, pareizāk — saviem priekšstatiem par šiem tēliem. Visumā atdzejotājs bija apmierināts ar K. Fridrihsona veikumu un cēla iebildumus tikai pret Hektora portretu. Neatkarīgi no A. Ģiezena

arī man bija radusies nepatika pret šo Hektoru, kas daudzo varoņu vidū ir pats humānākais «Iliādas» tēls — lielisks ģimenes tēvs un savas dzimtenes galvenais balsts, drosmīgs karotājs, kam tomēr nav svešas arī cilvēciskas vājības (pēkšņs baiļu uzplūds, ieraugot mežonīgās atriebes alkās iesvīlušos Ahilleju). Abi divi nospriedām, ka K. Fridrihsona Hektors ar savu tēraudcieto, nežēlīgo skatienu drīzāk līdzīgs romiešu leģionāram nekā dziļi cilvēciskajam Trojas varonim. Mūsu domas darīju zināmas māksliniekam, taču tas nebija pārliecināms. Iebildumus K. Fridrihsons, dabiski, prata ietērt asprātīgā formā: «Jūs sakāt, ka tas nav Hektors? Bet es taču viņu personiski pazīstu — vēl vakar satīku viņu uz ielas!» Piekāpos — māksliniekam ir tiesības uz savu skatījumu, bet A. Ģiezenam sacīju: «Cienījamo tulkotāj, mums jāpadodas: mēs abi pazīstam Hektoru tikai netieši — ar Homēra starpniecību, bet mākslinieks pazīst viņu personiski.» (Varbūt kāds šā rakstiņa lasītājs gribētu iepazīties ar Hektora «portretu» «Iliādas» 1961. g. izdevumā un padomāt par tā atbilstību Homēra izveidotajam tēlam?)

Neilgi pirms savas nāves A. Ģiezens sarunā ar mani izteica vēlēšanos, lai es parūpējoties par viņa vēl neizdoto tulkojumu sagatavošanu izdošanai. So tulkojumu manuskriptus A. Ģiezēna tuvinieki, pildot aizgājēja vēlmi, nodeva glabāšanā Misiņa bibliotēkā.

Tuvojoties A. Ģiezēna simtajai dzimšanas dienai, ierosināju izdevniecības «Liesma» Ārzemju literatūras redakcijā A. Ģiezēna atdzejojumā izdot Hēsioda eposus «Teogonija» un «Darbi un dienas» — Eiropas vecākos literatūras pieminekļus. Sis priekšlikums tika arī pieņemts un manuskripta sagatavošana uzticēta man. Tuvāk iepazīstoties ar to, kļuva skaidrs, ka aizgājējs diemžēl nebija paspējis savu atdzejojumu redakcionāli nobeigt. Par to, starp citu, liecināja arī tas, ka viens no abiem eposiem — «Teogonija» — bija deponeēts nevis mašīnrakstā, bet autogrāfā.

Sagatavot izdošanai literāru darbu pēc autora nāves vispār ir sarežģīts uzdevums, bet pirmām kārtām tā ir morāla

problēma, jo redaktoram vienmēr jāpatur prātā, vai viņa iecerētie labojumi autoram būtu bijuši pieņemami. Šādu pieeju prasa elementāra cieņa, pietāte pret mūžībā aizgājušo autoru.

Sajā gadījumā manu uzdevumu atvieglināja sadarbībā ar A. Ģiezenu gūtā pieredze. Nešaubīdamies izdariju visus labojumus, ko prasīja citāda veida pietāte — pietāte pret autoru — Hēsiodu, t. i., labojumus, ko diktēja nepieciešamība panākt lielāku latviskojuma precizitāti, taču centos visur saglabāt A. Ģiezena stilu un maksimāli vairījos no tīri subjektīviem, t. i., savas gaumes rosinātiem, labojumiem. Izdarot labojumus, arī vienmēr paturēju prātā A. Ģiezena stingrās prasības pret latvisko heksametru. Kā šis darbs izdevies, par to spriedīs lasītājs, bet katrā ziņā jūtu gandarījumu, ka izdevies kaut vai daļēji izpildīt A. Ģiezena vēlēšanos par viņa atstāto tulkojumu izdošanu (nē, izteikšos uzmanīgāk — sagatavošanu izdošanai: manuskripta sagatavošana izdošanai jau labi sen vairs nenozīmē tā drīzu izdošanu).

Augšāmcelšanos no Misiņa bibliotēkas rokrakstu glabātavas plauktiem gaida vēl divi izcili antīkās literatūras pieminekļi — Vergilija «Georgikas» un «Bukolikas» — Augusta Ģiezena atdzejojumā. Būtu visai vēlams, lai tos iekļautu izdevniecības plānos ne pārāk tālā nākotnē. To prasa kā šo darbu nozīmīgums, tā cieņa pret A. Ģiezena atstāto literāro mantojumu.

AIVIJA EVERTE

GLEZNICISKUMS JĀŅA JAUNSDRABIŅA! KRĀSU TĒLOJUMOS

Aivija Everte dzimusi 1962. gadā Jūrmalā. 1981. gadā beigusi Jūrmalas 4. vidusskolu, 1986. gadā — P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes Filoloģijas fakultāti. Diplomdarbs «Krāsu nosaukumi Jāņa Jaunsudrabiņa darbos» novērtēts teicami un ieteikts publicēšanai. Sajā publikācijā izmantota viena diplomdarba nodaļa, pārējās nodaļas ir specifiski valodnieciska rakstura.

A. Everte pēc universitātes beigšanas strādā Jūrmalas 1. vidusskolā par latviešu valodas un literatūras skolotāju.

Rakstnieks savu pasaules skatījumu un izpratni izsaka ar vārdu, gleznotājs — ar krāsām. Vai iespējami kādi sakares punkti, ja mākslinieks ir gan rakstnieks, gan gleznotājs? Jau kurā lasītāju paaudze apbrīno J. Jaunsudrabiņa prasmi radīt dzīvas, ar dziļu dabas izjūtu cauraustas redzesgleznas. Līdzīgi Vilim Plūdonim un Fricim Bārdam, J. Jaunsudrabiņš pieder pie tiem latviešu literatūras pārstāvjiem, kuru personības attīstībā milzīga loma bijusi dabai. Jāpiekrit P. Ērmanim: «...retais mūsu rakstnieks būs tik cieši un nešķirami visā mūžā vienots ar dabu kā Jānis Jaunsudrabiņš.»¹ Arī rakstnieka vaļasprieks — makšķerēšana nav bijuši tikai patikams laika kavēklis, bet galvenokārt iespēja būt dabā.

¹ *Ermanis P.* Jānis Jaunsudrabiņš. Literārisks raksturojums. — Jaunsudrabiņš J. Raksti. R., 1927, 1. sēj., 20. lpp.

J. Jaunsudrabiņa tuvošanos dabai sekmējis arī gleznotāja darbs, gleznošana brīvā dabā.

Glezniecības pamatus rakstnieks apguvis profesionālā ceļā, tādēļ saistoša likās iespēja, izmantojot valodas materiālu, mēģināt atklāt, kā J. Jaunsudrabiņa — gleznotāja — profesionālās zināšanas, praktiskā pieredze glezniecībā un rūpīgie vērojumi dabā ietekmējuši krāsu uztveri un lietojumu viņa prozas darbos. Tas varētu būt ierosinājums meklēt jaunus rakstnieka daiļrades (ne tikai literārās) izpētes aspektus.

Rakstā izmantoti krāsu nosaukumi (ekscerptu skaits — 2419) no J. Jaunsudrabiņa Kopoto rakstu (1981—1985) pirmajiem četriem sējumiem¹, kuros ietilpst garie stāsti «Vēja ziedi» (I), «Dzimtenē» (II) un «Vasara» (IV), stāstu krājumi «Kolorēti zīmējumi» (I), «Mani draugi» (I), «Debess vārti» (I), «Dzīve» (I), «Plūdi un atplūdi» (II), «Dzērājam laime» (IV), tēlojumu cikli «Kaukāzs» (II), «Gredzens» (II) un «Skolā» (IV), romāns «Nāves deja» (IV) un «Baltā grāmata» (III) (visvairāk lietotie krāsu nosaukumi: balts (573), melns (314), sarkans (236), zils (190), pelēks (179), zaļš (167), dzeltens (137)).

J. Jaunsudrabiņa valodas pētījumus apgrūtinā tas, ka plašāks rakstnieka daiļrades vērtējums, kas ļautu iepazīt laikmeta estētisko principu iespējamo ietekmi uz noteiktu valodas līdzekļu izvēli, nav veikts. Krāsu sajūtu bagātība J. Jaunsudrabiņa darbos ir pamanīta, bet skopi raksturota.

Gleznotāja uztveres būtiskākā iezīme — interese par krāsu dabā, telpā, par krāsu attiecībām un pārejām, prasmi krāsu pasauli ne tikai uztvert, bet atbilstoši savai mākslinieciskajai individualitātei radīt jaunu, savu krāsu pasauli.

J. Jaunsudrabiņa prozas darbos krāsu nosaukumu lietojumā izpaužas vairākas gleznotāja uztverei raksturīgas

¹ Jau vairākus gadus LVU Filoloģijas fakultātē turpinās darbs ar J. Jaunsudrabiņa valodu (krāsu nosaukumiem), izmantojot pēdējo Kopoto rakstu izdevumu 15 sējumos. Šī pētījuma tapšanas laikā tika izstrādāta kartotēka krāsu nosaukumu ekscerptiem pirmiem četriem sējumiem, uz tās pamata mēģināts ieskicēt turpmākā darba iespējamus izpētes virzienus.

īpatnības: krāsainu gaismu un ēnu, priekšmetu atstarotās gaismas radīto dažādo nokrāsu atveidojums, krāsu uztvere kontrastos un krāsu saskaņā (piem., rozainas ēnas, zaļa tumsa, violeta gaisma, dzeltenī zaļš vakars, zaļgani sārta jūra u. tml.), kas tēlojumā ienes savdabīgu poētisku noskaņu.

Rakstnieka mākslas principu veidošanos ietekmējusi saskare ar 20. gadsimta mākslas modernajiem strāvojumiem, arī impresionismu, tādēļ iespējams, ka impresionistiskā tēlojuma elementu ienākšanu daiļrades sākumposma prozas darbos sekmējušas ar glezniecību saistītās intereses un meklējumi.

J. Jaunsudrabiņa krāsu nosaukumu lietojumā vērojamas vairākas impresionistiskajam tēlojumam raksturīgas iezīmes (gaismēnu kustība, priekšmetu krāsa konkrētos apstākļos un vidē, saules gaismas lielā nozīmē krāsu un dabas ainavas uztverē).

«...viņas vaigi kvēloja. Baltais lakatiņš ap galvu šo kvēli vēl paspilgtināja.» (III, 315)

«Ceļš bija taisns, un Vitols varēja vēl ilgi Ainu redzēt. Viņas melnā cepure un melnais kažociņš sākumā asi atdalījās no egļu rudajiem stāviem, bet tad aizvien vairāk padevās vispārīgajam tonim.» (I, 208)

Atrauti no plašāka konteksta J. Jaunsudrabiņa krāsu nosaukumu lietojums vairumā gadījumu šķiet ikdienišķs un tradicionāls: balts lakatiņš, melna cepure, brūngana piekalne u. tml. Savdabību, precīzāk, zināmu pašvērtību, krāsas atgūst pretstatījumā, kas tās padara spilgtākas vai bālākas, tumšākas vai gaišākas, izceļ vienu uz otras fona. Pārsteidz, ka J. Jaunsudrabiņš šo krāsu uztveres īpatnību saglabājis arī pavisam ikdienišķos vērojumos:

«Vaigi apaļi, ar bedrītēm un viegli sārta, pie tam tik balti, ka smeļoties bedrītes iezīmējas gluži melnas, tik liels kļuva kontrasts starp gaismu un ēnu.» (IV, 85)

Arī krāsu saskaņa, saderība vai tās trūkums apkārtējā vidē saista mākslinieka uzmanību:

«Kāda nospiedoša, nevarīga krāsu saskaņa! Lauki, sniegu nogulēti, bāli, ceļš, rati, sievietē — vēl bālāki. Aiz tumšo zirgu galvām priekšpilsētas zaļganie un sarkanīgie jumti. Pār visu dzeltenīgā saule sijā savu gaismu un pavasaris klāj zilu, šķidru autu pāri.» (I, 114)

Priekšmeta krāsu ietekmē apgaismojums. Vājā apgaismojumā visas krāsas izskatās pelēcīgas. Tādēļ satumstot pelēki šķiet lauki, debesis, pat sniega pārslas un ziemas nakts; tumsā savu krāsu it kā zaudējuši kalni, prieku un egļu virsotnes:

«Pirms gulētiešanas mēs ar māti izejam ārā. Patlaban snieg. Nakts ir pelēka kā mātes vilnāne. Laiks atmeties mīksts. Tek jumti. Pik! Pik! Piles ir milzīgi lielas un smagas. Mikstas, pelēkas pūkas krīt man uz galvas, un es jūtu, ka mati man kļūst slapji.» (III, 321)

Spilgta gleznieciskās uztveres izpausme ir krāsu nosaukumu lietojums ēnu, gaismas, krēslas, tumsas «krāsainam» raksturojumam. Mūsu tradicionālajā pieredzē grūti atrast analogas asociācijas zaļām vai rožainām ēnām, zaļai vai dzeltenai tumsai, taču glezniecības likumību zinātajos šādi piemēri neizraisīs nekādu neizpratni.

«... saule bija uzlēkusi, jo pār pilsētu no jūras puses slīdēja zemi miglas blāķi, mezdami zaļas ēnas.» (IV, 270)

«Vakara blāzma dziest. No priedes uz priedi sāk stiepties savādas pelnu pelēkas ēnas, kaut gan liekas, ka gaismas nav nekādas.» (II, 205)

Dažāda spilgtuma gaismas ietekmē ir «nokrāsojušās» gan krēsla un tumsa, gan pati gaisma:

«Bij kļuvis tik tumšs, it kā būtu jau nakts, un iz tumsas šāvās uguns klēpji, apliedami ar violetu gaismu zemi, cik tālu vien bij saredzams.» (II, 224)

«Agra pavasara vakars. Pa atvērtajiem lodziņiem ieklūda mitra, dzeltena tumsa.» (I, 126)

«Zeme sāka tērpties bālgani sarkanā segā. Saule ielaidās mežā. Atkal nīrbēja zaļa tumsa zem ābelēm.» (I, 69)

Īpatnēji un ar savu neparastumu valdzinoši ir gaišo vasaras nakšu akvareliskie krāsojumi:

«Nakts bij kļuvusi, kā par brīnumu, gaiša un zaļa.» (III, 154)

«Bija pilnīgi satumsis. Nakts tik silta un zaļgani gaišpelēka kā mana vilnaine.» (I, 44)

Gaismēnu kustība kā ar vieglu otas pieskārienu rada dažādas krāsu niansas.

«Istabā bija ienācis savāds gaiss. Kā zaļgans sārtums gailējās ap sijām un kaktiem.» (I, 65)

Jūtīga pret atstarotās gaismas radīto krāsu spēli ir ūdens virsma. Starp kokiem un krūmiem «skrien zaļi kalnu strauti un upes» (II, 336), no klints uz klinti stiepjas «avota strūkla kā balta aukla» (IV, 125). Kalnu upes ūdens ir «zaļgani zils un skaidrs kā kristāls» (II, 124). Jūra saulainā dienā «laistās zaļās un rožainās švitrās» (II, 175), saulriets to krāso zaļgani sārtu (II, 170), skatienam jūra paveras «kā zaļa zīda paklājs» (I, 140).

Pastiprinātu interesi par krāsas dinamiku dabā, gaisa un gaismas ietekmi uz priekšmeta krāsu glezniecībā ienesa impresionisms.

Kaut arī Jāņa Jaunsudrabiņa daiļrade idejiski un mākslinieciski turpina Rūdolfa Blaumaņa reālisma tradīcijas, tomēr lielu iespaidu uz viņu atstājusi saskarsme ar Rietumeiropas (īpaši vācu un skandināvu) mākslas un literatūras modernajiem strāvojumiem gadsimtu mijā, to skaitā arī impresionismu. J. Jaunsudrabiņa māksliniecisko principu veidošanos ietekmējis vācu gleznotājs, postimpresionisma pārstāvis un franču impresionisma cienītājs Loviss Korīnts (1858—1925), pie kura J. Jaunsudrabiņš mācījies Berlīnē, un itāļu glezniecības neoimpresionisma pārstāvis Džovanni Segantini (1858—1899).

Gadsimta sākumā dažādu modernisma strāvojumu atbalsts ienāk arī latviešu glezniecībā, to skaitā — interese par impresionistiskajiem gleznošanas paņēmieniem, kuru radoša apguve vērojama arī J. Rozentāla un V. Purviša daiļradē,

no kuriem gan tieši, gan netieši mācījies J. Jaunsudrabiņš. Sajā laikā viņš intensīvi nododas gleznošanai, un var uzskatīt, ka glezniecība gadsimta sākumā ir krietni izvirzījusies mākslinieka radošās darbības priekšplānā. Jau būdams pazīstams kā «Vēja ziedu» un «Baltās grāmatas» tēlojumu autors, J. Jaunsudrabiņš 1912. gada vēstulē V. Plūdonim raksta: «Man tomēr liekas, ka esmu vairāk gleznotājs nekā rakstnieks, kaut gan abas mākslas vienādi milu.»¹

Impresionistiskajai tēlojuma manierei literatūrā arī raksturīga interese par krāsu un gaismēnu kustību, dabā novēroto cieši saistot ar cilvēka dvēseles pārdzīvojumu maiību. (Īpaši ar dziļo cilvēka iekšējās pasaules un dabas norišu sabalsojumu izceļas stāsts «Vēja ziedi».)

Impresionisma iespējamo ietekmi mēģinājuši saskatīt rakstnieka daiļrades vērtētāji jau 20. gados. A. Svābe ir atzinis, ka «Jaunsudrabiņam, līdzīgi citiem impresionistiem, krāsa nav vairs līdzeklis, bet mērķis. Viņš tās mīl pašas par sevi. Jaunsudrabiņa tehniski skolotā redze tiksminājas par tādiem krāsu papildinājumiem un kontrastiem, gar kuriem vienaldzīgi paiet garām citu rakstnieku — negleznotāju — skats.»² Minot piemēru no «Atbalss»: «Lieli apsūņojuši jūmti bij kļuvuši zaļi kā dzīpars. Koku lapas pret tiem izskatījās pavisam pelēkas. Arī ar mauru apaugušais sētšvidus nebija tik zaļš kā jūmts,» — A. Svābe secina: «Šais trīs teikumos ir izteikti visi impresionisma principi: gleznot ne lietu būtību, bet lietas un parādības tādas, kādas tās izskatās pēc zināma apgaismojuma un krāsu sakopojuma konkrēti dotos apstākļos.»³ Šie vērojumi palīdz saskatīt vienu no spilgtākajām J. Jaunsudrabiņa krāsu pasaules īpatnībām — krāsas pašvērtības akcentēšanu («viņš tās mīl pašas par sevi») un interesi par krāsu «konkrēti dotajos apstākļos». Plašākos dabas gleznojumos tas atklājas īpaši skaidri, dažkārt tie

¹ Zanders O. Meklējot mirdzumu ikdienai. — Padomju Jaunatne, 1977, 7. aug.

² Svābe A. Jānis Jaunsudrabiņš. Rītums, 1921, № 4.

³ Turpat.

vairāk atgādina savdabīgas krāsu studijas, kurās vairāk aprakstītas un izceltas pašas krāsas nekā dabas ainava:

«Iešarkanās klintis saules gaismā laistījās kā zelts, jo sevišķi tāpēc, ka pār viņām izplētās neizmērojami dziļas debesis. Šis debesu zilums atkārtojās arī strautu uzplūdu vietās, un tikai putu baltumi, kas vietām tinās kā nemitīgi kreķi, padarīja skanīgāku dobjo, zili zeltaino akordu. Tomēr, arī šis baltums it kā vārsmoja, drīz pāriedams zilā, drīz zeltainā.» (IV, 75)

Saules gaismas pielietas ainavas, krāsu mirdzums, žilbiņoša gaisma — impresionisma mākslas neatņemama sastāvdaļa. J. Jaunsudrabiņa krāsas nav iedomājamas bez saules, visbiežāk tieši saules gaisma ir tā, kas krāsu atdzīvina, padara košāku, piešķir tai mirdzumu, gan izceļot atsevišķus priekšmetus, gan veselu dabas ainavu:

«Mēs gājām gluži tuvu garām lieliem ābeļu dārziem, kuros āboli spīdēja rīta saulē dzeltenī un sarkani.» (III, 267)

Saules gaisma J. Jaunsudrabiņa veidotās ainavas pārlej ar īstiem gaismas plūdiem, zeme te, tāpat kā impresionistu gleznās, staro gaviļainā apgaismojumā, atmirdz svētku liksmībā.

«Dažreiz es jau stāvēju pie pilsētiņas parka sētas, kad bija vēl pavisam nakts, un raudzījos uz kalniem, kuru galotnes sāka viegli atdalīties sārtas kā kaistoša dzelzs. Tad es jutu, ka rīta pusē debess sāka zeltoties un uz augstākajām kalnu šķautnēm jau parādījās saule. Tā kāpa ātri lejā, zemāk un zemāk. Pēc minūtes jau kvēloja visi sniegi. Un vēl pēc minūtes jau aizdegās arī sausie priekškalni. Vēl brīdis, un saules sārtums plūda pāri kalnu mežiem. Tad izšāvās kā zelta adata no viņas piegāzes, un man sejā sitās maigs siltums.

Saule! Atkal saule! Atkal viņa bija nākusi veikt savu stāvo loku tieši pāri debesu atvaram. Es varēju mierīgs staigāt zem viņas stariem.» (IV, 79)

Istā krāsu krāšņumā daba tērpjas, saulei no rīta parādoties virs apvāršņa vai vakarā norietot, kad saule pati

līdzinās ar krāsām izšķērdīgam māksliniekam, kas debesis un visu apkārtni iekrāso dzeltenī sarkanos un sartos toņos.

«Oh, kā dažu brīdi krita sniegs lieliem pikiem, it kā tos kāds būtu tur augšā sataisījis kādam sevišķam gadījumam. Neilgā brīdī visiem olnīcas stabiem bij apaļas, baltas cepures galvā un visi koku žuburi kļuva resni un balti. Un tad — piepeši sniegs mitējās. Mākoņi atvāzās. Debesis kļuva dzeltēni sārtas un zeme vēl krāšņāka, jo tā bij gaišāka par debesīm. Mākoņi aizslidēja. Norima vējš. Saule kļuva pavisam sarkana, un sniegs centās viņai visu pakaļ darīt. Tad saule aizlaidās. Nu sniegs pārvērtās pavisam: kļuva zils, ņirbīgs kā vilņi un drīz vien satumsa pavisam. Pieņēmas aukstums. Kad mēs vēlā vakarā abas ar māti izgājām ārā, tad pie debesīm lipinājās kā zilās uguntiņas neskaitāmas zvaigznes. Un skaties tikai: arī sniegā zibēja mazas, pavisam mazas zvaigznītes. Es noliecos, meklēju, ņēmu... Nekā! — Tikpat viegli tad es varēju paņemt kādu no tām tur augšā.» (III, 303)

Lai šajos nedaudzajos teikumos tēlotās krāsu pārvērtības dabā atveidotu uz audekla, būtu nepieciešamas veselas trīs gleznas: apsnigušie olnīcas stabi un koku žuburi, saulrieta debesis un sārtas gaismas pārlietais sniegs un satumsušie nakts debeši ar zilām zvaigznēm. Bet rakstnieka veidotajā vārdu «gleznojumā» izjūtam to kā vienotu veselu, kā dinamisku procesu, kurā atklājas vārda un krāsas atšķirīgās iespējas īstenības atspoguļojumā, jo «tēlotāja māksla attēlo mirkli, šai mirklī tverot tikai ārējo vai iekšējo caur ārējo, vārda mākslai pārvarami gan ilgums, gan dziļums»¹. Tādēļ var teikt, ka krāsu nosaukumu izmantojumā savdabīgi saplūst gan J. Jaunsudrabiņa rakstnieka prasme izjust vārdu, gan J. Jaunsudrabiņa prasme izjust krāsu, jo tieši vārds ir tas, kas literārajos darbos atveido krāsu sajūtu izraisīto iespaidu un pārdzīvojumu vienreizību un neatkārtojamību,

¹ *Veidmane R.* Izteikt neizsakāmo. R., Liesma, 1977, 264. lpp.

izceļ dzīves un dabas parādību neaptveramajā daudzveidībā šķietami necilo un bieži nepamanīto.

Nenoliedzami vārda mākslas radīta ir tā poētiski blīvā noskaņa, izjūtu spilgtums un tēlainība, kas tik bieži sastopama J. Jaunsudrabiņa īstenības, sevišķi dabas tēlojumā:

«Visa zeme aprasojusi — tik tīra, tik balta.» (I, 351)

«Skaidri sajutu katru gaisa pavedienu: viens nāca no ābeles, viens no lapenes stīgām, vēl cits no manas puķu dobes aiz loga. Un visi pavedieni saaudās par zaļu smaržu vilnaini ap mani.» (I, 57)

J. Jaunsudrabiņš krāsas dabā izjūt ļoti tieši, dzīvi, izjūt kā pārdzīvojumu, ko rada saskarsme ar skaistumu, pilnību:

«Zem kājām jauns, mīksts zaļums. Gribas uz pirkstu galiem iet, lai nesamītu glezno zālīti.» (I, 134)

«Tu nosēsties uz šī akmens, kurš vēl ir pilns dienas saules siltuma, un skaties uz kalnu galotnēm visapkārt, kuras vizuļo vakara saulē gan zeltaini sārtas, gan kvēloši sniegainas. Tu dzeri kalnu skaistumu kā reibinošu vīnu.» (II, 163)

K. Paustovskis ir atzinis, ka, iepazīstot citas mākslas nozares — dzeju, glezniecību, arhitektūru, skulptūru un mūziku —, «prozaīķa iekšējā pasaule kļūst neaptverami bagāta un dod sevišķu izteiksmību viņa prozai. Tā iegūst glezniecības krāsas un gaismu, dzejai piemītošo vārdu svaigumu, arhitektūras saskaņu, skulptūras reljefās un skaidrās līnijas un mūzikas ritmu un melodiju.»¹

Krāsu nozīmes izpratne J. Jaunsudrabiņa pasaules izjūtā var izrādīties vienuspusīga, ja to nesaista ar rakstnieka attieksmi pret dabu, cilvēka un dabas ciešās vienotības apzināšanos, ko vislabāk izteicis pats J. Jaunsudrabiņš: «Visus mūs vieno dabas varenums un skaistums, saule, gaiss, zeme un ūdens, kas mūžam atjaunojas un atjauno.» (VIII, 63)

¹ Paustovskis K. Zelta roze. R., 1984, 214. lpp.

ANTRA VIKSNA

KRĀSU EPITETI FRICĀ BĀRDAS DZEJĀ

Antra Viksna dzimusi 1958. gadā Liepājā. 1976. gadā beigusi Liepājas Raiņa 6. vidusskolu, 1983. gadā — P. Stučkas Latvijas Valsis universitātes Filoloģijas fakultāti. Diplomdarbs «Romantisma izpausmes F. Bārdas stilā» novērtēts teicami un ieteikts publicēšanai. Šī publikācija ir pārstrādāta un papildināta diplomdarba nodaļa.

Pēc universitātes beigšanas A. Viksna ir latviešu valodas un literatūras skolotāja Liepupes vidusskolā un strādā pie disertācijas.

F. Bārdas dzejā visbūtiskāk no visiem latviešu romantiķiem izpaužas romantismam raksturīgais — cenšanās atbildēt uz vispārcilvēciskiem jautājumiem, izmantojot tēzes — antitēzes principu gan tēlu sistēmā, gan sižetā, gan kompozīcijā, gan vissīkākajā detaļu izvietojumā. Dominanti veido personība, un tās atklāsmē īpašu lomu iegūst neparasti tēlainās izteiksmes līdzekļi, jo īpaši — emocionāli uzlādētas savdabīgas metaforas un epitēti.

F. Bārdas dzeja, no valodas tēlainības viedokļa skatīta, atgādina dzijas kamolu, kas satīts no dažādas krāsas dziļām. Tikai izrītinot vienu, atklājas nākamā. Un tā bez gala. Ne velti V. Plūdonis F. Bārdu dēvē par visstiprāko romantiskās fantāzijas autoru latviešu rakstniecībā, jo viņš spēj sen redzēto parādīt citādā apgaismojumā, citādā idejas tvērumā. Isā dzejolī F. Bārda pratis radīt romantiskā stila šedevru. F. Bārdu kā redzes tipa rakstnieku raksturo jau

K. Kārklīņš rakstā «Redzes gleznas Fr. Bārda dzejā», kas publicēts rakstu krājumā «Ceļi» 1933. gadā. Arī Z. Mauriņa doktordisertācijā «Friča Bārda pasaules uzskats» (1938) uzsver dzejnieka spējas vizuāli tvert pasauli. Tā kā šie abi ir nopietnākie pētījumi pirmspadomju periodā, tad rakstā izmantotas arī viņu paustās atziņas.

F. Bārda, tāpat kā citi romantiķi, ir meklētājs. Viņš meklē jaunas sakarības un uz nozīmes pārnesuma pamata rada savdabīgus izteiksmes līdzekļus. Dzejnieka romantiskais stils visspilgtāk uzzied epitetu lietojumā.

Epitets, tāpat kā citi tēlainās izteiksmes līdzekļi, ir ikviena dzejnieka talanta izpausmes raksturotājs, tā redzīguma un domāšanas dziļuma apliecinātājs. Veiksmīgs epitets darbojas līdzīgi dinamītam — uzspridzina visus, iepriekš pieņemtos un jau aprastos priekšstatus, atklājot jaunas īpatnības parādībā. Ar epitetu palīdzību romantiķi (atcerēsimies L. Tiku, H. Hofmanstālu, R. M. Rilki, M. Ļermontovu, I. Koņevski, Raini, Aspaziju, K. Skalbi, kuru dzeju F. Bārda labi pazinis) «uzbur» glezniecisku spilgtumu un atveido priekšmetu pazīmju maksimālu daudzkrāsainību, piešķirot to jēgas niansi, kas šķiet būtiska.

Epiteti palīdz veidot arī romantiskajam stilam būtiskos simbolus, ar kuriem tiek izcelti raksturīgi motīvi — tiekšanās pēc dabas un savu izjūtu projicēšana uz tās fona, nesavtīga mīlestība un romantiskā varoņa izaugsmes attēlošana pretstatu ciņā, izmantojot tēzes—antitēzes principu.

Epitets romantiskajam stilam piešķir apdvēseļotu gleznainumu. Šādu epitetu izlietojumu aplūko arī krievu padomju literatūras kritika, piemēram, D. Naļivaiko īpaši izdala krāsu epitetus, kuros slēpjas «viens no romantisma liriskas svarīgākajiem aspektiem, viena no tā kustības un attīstības galvenajām tendencēm»¹. Apkārtējās pasaules uztveres, sarežģītu psihes procesu mijiedarbības rezultātā uz cilvēkiem

¹ *Наливайко Д.* Романтизм как эстетическая система. — Вопросы литературы, 1983, № 4, с. 165.

īpatni iedarbojas krāsas. Izmantojot tās, romantiķi rada lieliskas redzes gleznas. Tādas ir veidojis arī F. Bārda. Dzejoļu krājumos «Zemes dēls» un «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam» krāsu epiteti ir pārsvarā. Vispār F. Bārda ir «redzes tipa» rakstnieks un krāsu epiteti viņa daiļradē ir ieguvuši īpašu lomu.

Dažreiz dzejnieks izmanto loģiskos epitetus, piemēram, *zila nakts, sarkana lampa* utt., kur krāsu epiteti lietoti tiešā nozīmē, tomēr tādu nav daudz. Lai atspoguļotu dažādus romantiskos pārdzīvojumus un radītu atbilstošu redzes gleznu spektru, F. Bārdam tuvāki citi epitetu izlietojuma veidi. Tas izskaidrojams arī ar impresionisma tendencēm, kas gadsimta sākumā bija izplatītas mūzikā un īpaši glezniecībā. Gaismas un ēnu rotaļa, dažādu cilvēka stāvokļu fikšēšana, to atklāšana kustībā, doma, ka cilvēks ir dabas sastāvdaļa, — tos visus kā impresionismam raksturīgus elementus F. Bārda pārņēmis epitetu lietojumā. Tāpēc dzejnieks prot radīt neparastu redzes gleznu. So F. Bārdas spēju vislabāk uztvēris K. Kārklīšs. Viņš atklāj, ka F. Bārda «pārnes krāsu no kāda konkrēta priekšmeta, kam tā raksturīga, uz otru konkrētu priekšmetu, kam tā neparasta»¹. Seit jāatceras, ka psiholoģijā eksistē termins «sinestēzija», kas apzīmē vienu sajūtu pāreju citā. Uz tās tad arī balstās dzejnieka prasme dažādu sajūtu mijiedarbības rezultātā radīt spilgtus priekšmetu attēlus. Rodas sinkrētiskie epiteti, kuri ir jaukta tipa dabas uztvērumu atspoguļojumi. F. Bārdam tādi epiteti ir — *sārtraibs pulciņš, brūna nakts* u. c.

Visbiežāk F. Bārdas dzejā vērojama krāsu pārnešana uz abstraktām parādībām, pastiprinot to īpatnumu, piemēram, *zaļa teika, balti sapņi* u. c. Tādā veidā krāsu epiteti romantiskajā stilā top par varoņa iekšējo izjūtu raksturotājiem un iegūst simbola nozīmi.

Krājumos «Zemes dēls» un «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam» tiek lietoti dažādu krāsu epiteti. Kopsummā

¹ *Kārklīšs K.* Redzes gleznas Fr. Bārdas dzejā. — Grām.: Ceļi. Rakstu krājums. R., 1933, 26. lpp.

«Zemes dēlā» 401, bet «Dziesmās un lūgšanās Dzīvības Kokam» — 858 reizes. Krāsu epitētu daudzumu F. Bārdas dzejā skaitījusi arī Z. Mauriņa, bet jāatzīmē, ka viņas sniegtie skaitļi attiecas uz trim F. Bārdas darbiem un kriķe izdala tikai galvenās krāsas, neņemot vērā palīgkrāsu epitetus, respektīvi, tos pieskaitot galvenajām krāsām.

Katrs krāsu epitets atsevišķi lietots:

Krāsu epiteta nosaukums	Krājums «Zemes dēls»	Krājums «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam»	Kopā
zils	84	67	151
balts	37	96	133
tumšs	33	74	107
zaļš	39	62	101
sarkans			
a) sarkans	18	13	31
b) sārts	9	32	41
c) purpura	7	—	7
d) rožains	—	5	5
e) rozā	2	—	2
zelta	22	46	68
oāls	24	28	52
melns	23	28	51
sirms	19	27	46
dzeltens	23	17	40
brūns	14	18	32
pelēks	22	10	32
raibs	4	15	19
gaišs	2	15	17
sudraba	10	6	16
palss	7	4	11
zeltīts	2	4	6
zeltains	—	3	3

Bez jau minētajiem krāsu epitetiem dzejnieka stilā atrodami arī saliktie epiteti. Tā, piemēram, sārtu krāsu otrajā krājumā papildina (izmantots 1926. g. izdevums) tumši sārtā krāsa (77., 163., 289. un 292. lpp.), zili sārtā (104. lpp.), rīta sārtā (250. lpp.), brūni sārtā (40. lpp.), bāli sārtā (69. lpp.), bet zilo — tumšzilganā (75. lpp.), tumšzilā (78., 206. lpp.), sirmi zilā (218. lpp.), bāli zilā (287. lpp.).

No divām atsevišķām krāsām F. Bārda radījis vienu, piemēram, zaļzeltītā (39., 188. lpp.), rudiiezaļganā (40. lpp.), zeltainsirmā (200. lpp.), un daudzas citas, kas papildina jau zināmo krāsu paleti un liecina arī par autora valodas izjūtu, kura šķir gan sidraboto (245. lpp.), gan sudraboto (247. lpp.).

Visbiežāk dzejnieks ir lietojis zilo krāsu. Šo krāsu kā ilgu un ideālu simbolu pirmoreiz lieto Novaliss romānā «Heinrihs fon Ofterdingens». Ar romānu, iespējams, bijis pazistams arī F. Bārda, bet viņš sākotnējo nozīmi simbolam paplašina. Dzejniekam zilais krāsu epitets kļūst par mīlas, mūžības un romantiskā varoņa garīgās bagātības izteicēju. Tas ir arī sapņa simbols. Lūk, kādu vārdisku gleznu autors zīmē:

.. ruzpukītes — tās ir vasarsrita
zilās acis... Arī viņas miglā,
maldoties pa krūmiem, drīz vien nobirs —
zilās as'ras melnā skumju naktī..

(«Druvudīeva rudens»)

Bet zilā krāsa bez tikko minētajām nozīmēm ietver sevī apslēptu attieksmi pret tumsu (kā garīgu pilnveidotāju), tā ir arī nereālības un mūžības krāsa, pēc kuras romantiskais varonis visu laiku tiecas.

Otrajā krājumā zilo krāsu F. Bārda mēdz lietot arī kā skaistuma apzīmējumu. Kad uzzied līni, to ziediem ir neparasti tīra zilā krāsa. Šādu tīrību un skaistumu romantiskais varonis atrod otra dvēselē. Un tad top šādas rindas:

Tik kluss un tik maigs,
kā pusplaucis lina ziediņš,
tavs mīlais vaigs.

. . .

Man gribas būt zilajā ziediņā.
Un ziedēt. Un vairāk
itin nekā.

(«Ziediņš»)

Romantiskais varonis tiecas pēc otra cilvēka, pēc garīgas saplūsmes ar to, un zilais krāsu epitets raksturo šo attiecību tīrību un dvēseles smalkumu.

Visos darbos kopā, pēc Z. Mauriņas atzinuma, zilo krāsu F. Bārda izmanto 273 reizes. Šai krāsai dzejnieka daiļradē nav pretstata krāsas, kaut gan dažu romantiķu darbos zilās krāsas pretstats ir zaļā krāsa.

Zaļo krāsu kā epitetu abos krājumos kopā dzejnieks lieto 101 reizi. Pirmajā krājumā dzejnieks to lieto kā skumju simbolu, kā tas redzams dzejolī «Mani sapņi»:

Pie manis paliek tik skumjas —
kluss, tumši zaļš pīniju mežs...
Tik sapņi un tumšzaļas skumjas
manu dvēseles nemieru dzeš.

«Zemes dēlā» F. Bārda zaļās krāsas epitetu izmanto arī kā maldu simbola izteicēju, taču salīdzinoši visai nenozīmīgi.

Otrajā krājumā zaļā krāsu epiteta lietojumā vērojamas izmaiņas. Pēc V. Eihvalda domām, «dziļu jēgu iegūst zaļā krāsa, ja atceramies, ka tā ir Vitmenam un Bārdam tik mīlās zāles krāsa, ka zāle ir arī cerīgā noskaņojuma simbols»¹. Eihvalds to skaidro ar amerikāņu dzejnieka V. Vitmena ietekmi, kura darbu «Zāļu stieбри» F. Bārda ir lasījis vācu tulkojumā. Visraksturīgākais otrajā krājumā ir jau

¹ Eihvalds V. Zemes dēls ar zvaigžņu dvēseli. — Grām.: Varavīksne. R., 1980, 75. lpp.

minētais dzejolis «Pirmā zāle», kur dievs iet «pastalām zaļām» un vēsta par zāles dīgšanu kā brīnumu, vieš cerīgu noskaņojumu romantiskajā varonī. Ar šādu dabas tēlojuma palīdzību dzejnieks atklāj to brīnumu, kas saista cilvēku, — tas ir tapšanas brīnums. Zaļais kā cerīga noskaņojuma simbols lietots arī citos saistījumos, piemēram, *zaļu smieklu vilnis, zaļa zvaigzne, zaļgana mēnešnaks*.

Bez jau minētajiem simboliem F. Bārda zaļās krāsas epitētu izmanto, lai radītu zemes jeb tagadnes simbolu. Kas tad ir zeme? Zeme — tas ir nebrīvais, kas neļauj romantiskajam varonim uz izplestajiem fantāzijas spārniem tuvoties ideālam un iemantot garīgo pilnību — mūžību. Zeme ir arī ikdienība (dzej. «Sunītis»), tā nomāc visu, kas alkst brīvības. Zeme ir rūpēm pilna, tādēļ, konstatējot tās tukšumu, romantiskais varonis cenšas atbildēt uz jautājumu, kas ir dzīve («Kas iraid šī dzīve, ko dzīvoju es?»), jo zeme tomēr tur varoni neredzamām saitēm un reizēm iezaigojas visā savā raibumā, nomācot ilgas pēc mūžības.

Kāds šūpo tur — zaros —
nakti un nāvi.
Virš galvas man pakar
zaļu ledus āvi.

(«Zem dzīvības koka»)

Zaļā krāsa te simbolizē tagadni, no kuras romantiskais varonis nevar atbrīvoties. Tādējādi zaļā krāsa kā epitets dzejnieka stilā iedzirkstas visā savā daudzpusībā, kas ļauj saskatīt arī tās saiknes ar zilo krāsu.

Ipaši jārūnā par diviem krāsu epitetiem — balto un melno. Melnā krāsa tiek izdalīta 1) kā pretstats gaismai (baltajam) un jautrajam, 2) kā bēdu pazīme. Bet abos dzejoļu krājumos dzejnieks izmantojis arī indiešu mitoloģijā raksturīgo vertikālo un horizontālo kosma modeli. Cilvēkam jāatbrīvojas no visa nīcīgā un ciešanu radošā, lai sasniegtu garīgo pilnību. Vertikāle šeit stiepjas no tumsas pret sauli (gaismu). Tātad doma par pilnību, kas tik raksturīga arī F. Bārdas lirikā.

Latviešu tautasdziesmās baltā krāsa simbolizē ētisko tīrību. Tā saistās ar mieru, nosvērtību, līdzsvarotību un saskaņu.

Mana balta māmuliņa
Mani balti audzināja:
Apvilksī baltu kreklu,
Pacēlusi saulītē.

Kā to redzam šajā tautasdziesmā, baltā krāsa ir svēta, ap to staro īpaša harmonija — ētiska pilnība. Pārējās krāsas krāsu aplī iegūst, laužot baltās krāsas gaismas starus. Baltā krāsa tad veidojas kā satīcības, savstarpējas atbilstības simbols.

Abu uzskatu apvienojums ļauj dzejniekam veidot savas baltās krāsas modeli. F. Bārdas lirikā baltās krāsas epitets apzīmē gaišumu, gaismu. (Seit var vilkt paralēles ar lietuviešu vārdu «skaistas», kas apzīmē kaut ko gaišu, spožu.) «Latviešu literārās valodas vārdnīca» vārda «gaisma» skaidrojuma min divas nozīmes: 1) vieta, no kuras izplatās apgaismojums, 2) cēlas, cildenas jūtas, tas, kas padara dzīvi labu, skaistu.¹ F. Bārdas krāsu epitets sasaucas ar vārdnīcā doto otro nozīmi, piemēram, *balta pils*. Tomēr dzejniekam baltā krāsa ar gaismu, ko tā izstaro, ir arī svētuma simbols.

Baltajam kā epitetam pretī likts melnais, kaut gan biežāk lietots tumšais. Melni ir ziedi, sāpes arī melnas un pat melodija melna. Šis krāsu epitets simbolizē visu ļauno, tumšo un iznīcīgo. Melnais pauž arī izmisumu. Dažreiz baltā un melnā pretstati izpaužas pat viena dzejoļa ietvaros.

.. nelaime smilst tumšās bēdu būdās:
tavas laimes baltos ziedus kodīs
posta sagīītētā jaunā dvaša.

(«Lai me un nelaime»)

¹ Latviešu literārās valodas vārdnīca. R., 1975, 3. sēj., 30. lpp.

Laime un nelaime, bēdas un ziedi, tumšs un balts — tā jaunais un labais ir pretstatīti, bet tajā pašā laikā tos saista dialektiski nojēgumi — attīstība savstarpējā pretstatu cīņā.

Šīs abas krāsas dialektiski palīdz saistīt pastarpināta pakāpe, kura ietver sevī divas krāsas — tumšo un bālo. Krāsu epitets «bāls» simbolizē nogurumu, nespēku, piemēram, *bāli zari, bāls krusts, bāla zvaigzņīte*. «Tumšs» lietots, lai izceltu priekšmetu kontūras, tās padziļinātu un arī lai radītu drūmas noslēpumainības izjūtu, piemēram, *tumši smieklī, tumša nemaņa, tumšas bēdas, tumšas dziesmas*. Šie epitēti ieņem būtisku vietu pretstatu cīņas atveidojumā romantiskajā varonī. Šo domu, ka varonis var veidoties tikai pretstatu cīņā, F. Bārda uzsver apcerējumā «Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēma». Viņš raksta: «Bet viņas pašas (jūtas — A. V.) pēc savas būtības jau ir padotas tā saucamam antitētikas likumam. Viņas dzīvo vienmēr pretstatos, kontrastos — katram pašam seko atplūdums.»¹ Tādēļ melnais tiek pretstatīts baltajam. No melnā uz gaišo ved ceļš, kuru bagātina ne tikai tumšais un bālais, bet arī visa pārējā F. Bārdas lietotā krāsu epitētu paletē. Ar ceļu te jāsaprot romantiskā varoņa izaugsmes ceļš, kad no individuālās apziņas tas ieaug kosmiskajā. Tādu plašu simbolu dzejnieks veido ar šo epitētu palīdzību.

Ipatnēja attieksme F. Bārdas stilā vērojama pret sarkano krāsu. Tā ir kaislības (mīlestības lirikā), cīņas un nemiera krāsa. Latviešu tautasdziesmās ir līdzīgs sarkanās krāsas izlietojums, tur tā ienes nemieru, disharmoniju. Daļā dziesmu sarkanā krāsa savijas ar sāpīgu izjūtu tēlojumu:

Aiz Daugavas augsti kalni.

Tur sarkanas ogas aug(a):

Tur saulīte raudājuse,

Tur bīrušas asariņas.

¹ *Bārda F.* Romantisms kā mākslas un pasaules uzskata centrālproblēma. — Grām.: Latviešu literatūras kritika. R., 1957, 2. sēj., 535. lpp.

Tautasdziesmās tā ir sirds un asiņu krāsa, reizumis kļūst par draudu krāsu. Protams, tautasdziesmās sarkanajai krāsai var atrast arī citu nozīmi, kas liecina par dziļākas saskaņas meklējumiem un harmoniju, tomēr F. Bārdas būtībai tuvāks pirmais nozīmes skaidrojums. Dzejniekam tā ir pretharmonijas atklājēja. Sarkanā krāsa top par visa zemei tuvā, statiskā apzīmētāju — to, kas kavē romantiskā varoņa attīstību. Dzejnieks šo krāsas nozīmi skaidro dzejolī «Rozes», kur vēlas izdibināt, kam romantiskais varonis pieder vairāk — tieksmei pēc zvaigznēm «jeb vai zemes liesmai sarkanai».

Kā nemiera simbols tiek lietota arī gaiši sarkanā krāsa, piemēram, *sārti karogi, sārti mākoņi, sārtas buras*, kur nemiera noskaņa jau pieklusināta:

Viņš zin, kuras raudātas svētlaimes brīžos:
nakts dzidrajā gaisā viņš izkaisa tās.
Un vijīgos rožainos mākonīšos
tās pārvēršas tūdaļ un aizlaižas.

(«Asaru eņģelis»)

Te krāsu epitets «rožains» lietots kā izjūtu pavājinātājs. Šis krāsu lietojums F. Bārdas romantiskajā stilā nesakrīt ar R. Veidemanes doto vērtējumu, ka «sārtajai jeb rožainajai krāsai izveidojusies stabila negatīva nozīme — no neauglīgām iedomām līdz tīšiem meliem»¹, jo dzejnieka sārtā krāsa nosliecas uz baltās krāsas pusi, tāpat uztverama kā nemiera vājinātāja.

Viens no viskrāšņākajiem krāsu epitetiem F. Bārdas stilā ir epitets «zelta». Tas vislabāk raksturo dzejnieka attieksmi pret mīlestību. Pirmajā krājumā epitets iegūst mīlas simbola nozīmi, piemēram, *zelta pirksti, zelta stigas*.

Otrajā krājumā šis epitets kļūst ne tikai par mīlas, bet arī par garīgas pilnības simbolu, kam piemīt fantastisks raksturs un skaistums. Autors uzbur vizuāli krāšņas gleznas,

¹ Veidemane R. Etīdes par krāsu simboliku dzejā. — Karogs, 1983, № 4, 141. lpp.

piemēram, «Bārenītes dziesmās», kur epitetam «zelta» vēl piemīt metaforisks raksturs.

Es zem saviem zelta matiem
zeltainsirmā krēslā eju,
it kā akāciju krāma
ziedu ēnas list uz seju.

F. Bārdas uztverē sasauca dzeltenās, pelēkās un sirmās krāsas. Dzejnieks dzelteno krāsu lieto kā iznīcības, nāves izteicēju, bet biežāk kā rudens un vecuma simbolu, piemēram, *dzeltens* (F. Bārda raksta «dzeltains») *apses zars, dzeltenas rokas*. Kā vecuma simbols krāsa sasauca ar sirmo, kura kā epitets vislabāk apjaušama dzejoli «Skaidu spilvens», bet otrajā krājumā — «Vecmāmuļas piemiņai»:

Ak, mana sirmā māmuliņ, ja sevi tagad es
vēl ieskatos un ja man liktens brīžam devis
ir dziedāt dziesmiņu, kas nāk no dvēseles, —
tad, māmuliņ, tā maza daļiņa no tevis.

Rietumu romantiķu lirikā epitets «sirms» bieži tiek lietots kā jaunuma izteicējs. F. Bārda to lieto atbilstīgi savai pasaules uztverei.

Epitets «pelēks» tiek lietots kā ikdienības, nabadzības un arī nāves apzīmētājs, piemēram, *pelēka būda*. Šī krāsa dzejnieku nomāc un nav lietota pozitīvā uztverē, bet ieguvusi iznīcības simbola nozīmi, kas parādās krājumā «Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam».

... un līdzī tam nīcība,
saltā un pelēkā,
visam, kas daiļš un skaists, uzglūn
un aprīt to gaida.

(«Rūdolfa Blaumaņa piemiņai»)

Epitets novietots aiz apzīmējamā vārda, tā vēl vairāk izceļot nomācošo iespaidu. Pelēks tāpat saistās arī ar salto.

Šim krāsu epitetam F. Bārdas stilā bieži piebiedrojas arī epitets «palss». Tāds tas visspilgtāk atklājas dzejoli «Mēris uz upes», tēlojot mēra šausmas:

«He, pilsēts! sacelies uz izkaptis dejul!»
Brāuc patsais plostnieks smīnēdams uz leju.

F. Bārdam ir arī epiteti, kas ietver dažādu krāsu sajaukumu un iegūst apzīmējumu «raibs». Dzejoļu krājumā «Zemes dēls» pavisam nedaudz lietota raibā krāsa, un tā neiegūst simbola nozīmi, bet veic tikai loģiskā apzīmētāja funkcijas, piemēram, *raiba čūska*, *raibs kukainis*. Otrajā krājumā dzejnieka uztverē vērojama evolūcija, te «raibs» simbolizē dažādību, mainību, piemēram, dzejolī «Gars un sāpes».

Tik augstumos tam brīžam lidot tādos,
ka zemes dzīve raibai rotaļai
kļūst līdzīga, ko veidos daždažādos
ved bērni: ciņas, prieki, uzvaras —
ak, tik daudz sīku, raibu varbūtību,
ka gads pēc gada rit un aizsteidzas,
bez kā tur jāsūdzas par garlaicību.

Raibā krāsa piemīt visam nemainīgajam, kas tur pie sevis romantisko varoni un neļauj tam pilnveidoties.

Krāsu epiteti meistariski tiek iekļauti metaforiskās tēlainības radīšanā. Spilgts šajā ziņā ir dzejolis «Riets»:

Kad saule tagad riet, tā visa nenoriet —
no viņas dārzā paliek bāla meitene,
caur ābeļdārziem tā pa puķu dobēm iet,
un pirkstos dreb tai asinssārta magone.

Kā pirmā urdziņa zem sniega viņa smeļ
un kaut ko saldu, saldu sola dvēselei.
Kad zila nakts caur zariem slid, tā pazudusi,
bet sārta magone man dvēslē iekritusi.

Iztēle vispirms uzbur brīnišķīgu saules rieta redzes gleznu. Bet dzejolī lietotie epiteti dod nojausmu, ka metaforiskā tēlainība ir daudzslāņaina. Viens šāds slānis varētu būt — romantiskais varonis no mūža novakara pozīcijām veras uz jaunību un domā par zudušajiem ideāliem. Otrs slānis — romantiskais varonis, tiecoties pēc mūžības — «zilās nakts»,

atceras un apjauš zemes varenību, spēku, kas jau vājinājies no «asinssārtas magones» uz «sārto magoni».

Tā ar krāsu epitetu lietojumu dzejnieks gan lauž agrāk pieņemtos priekšstatus, gan papildina jau esošos, izsakot romantiskā varoņa savdabību. Tas viss liecina par F. Bārdas meistarību, par viņa mākslinieka «redzi», kuru tik savdabīgi raksturo dižais vācu romantiķis E. Hofmanis: «O, redzēt, tā ir brīnumaina, lieliska ieraža, ieraža, bez kuras būtu ļoti grūti vispār pasaulē pastāvēt! Laimīgi tie izcilie talanti, kam tikpat viegli kā man nākas piesavināties redzi.»¹ Tāda brīnumaina, lieliska ieraža redzēt piemita arī latviešu izcilajam romantisma pārstāvim F. Bārdam. Kā vārda mākslas meistarū viņu vērtējis arī A. Upīts, rakstot: «Fr. Bārdam ir izkopta skatīšanās spēja un refleksīvā attēlojuma veiksmē,»² — saprotot ar refleksīvā attēlojuma veiksmi dzejnieka pārdomas, pašnovērošanu, personisko pārdomu un jūtu analīzi — visu filozofisko, kas kopā ar spilgtu mākslinieka talantu izveidojis vienu no latviešu izcilākajiem romantiķiem.

¹ *Hoffmann's E. T. A.* Runča Mura dzīves uzskati līdz ar kapelmeistara Johana Kreislera biogrāfijas fragmentiem uz nejaušām makulatūras lapām. R., 1943, 16. lpp.

² *Upīts A.* Latviešu lirika kara gadu priekšvakarā. — Grām.: *Upīts A. Kopoti raksti.* R., 1951, 17. sej., 393. lpp.

AUSTRA SKUJIŅA

VĒSTULES PĒRAM GINTAM

(Andras Konstes ievads un atlase)

Atkal un atkal jaunas paaudzes atrod ceļu pie Austras Skujiņas romantiskās, smeldzīgās un traģiskās dzejas. Skujiņu mācās no galvas, par viņu sacer esejas, ar viņas vārdiem komponē dziesmas. J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejā glabājas arī A. Skujiņas vēstules — mātei, māsām, paziņām. Nu tām klāt nākušas vēl deviņas (inv. № 322433—322441). Tās muzejam 1985. gadā dāvinājis Fēlikss Stabule, vēstulēs uzrunāts kā Pērs Gints. Viņš dzimis 1903. gadā, bijis viens no tālaika labākajiem modeļiem, pozējis T. Zaļkalnam, K. Zālem u. c. Nodevis muzejam arī savu atmiņu burtnīcas (inv. № 322424—322432), kurās, lai gan tās rakstītas mūža pēdējos gados, atklājas paša F. Stabules savdabīgā personība un emocionāli stāstīts par laiku, kad viņa dzīvē ienāk māsas Skujiņas — arī Herta un Rūta (abu šo māsu vēstules dāvinātas muzejam tai pašā reizē).

Liekas — neko īpaši jaunu šis rindas Austras Skujiņas dzīvē neatklāj, katrā ziņā neko tādu, kas radikāli mainītu mūsu priekšstatus par dzejnieci. Tomēr interesanti ir uzzināt par gājienu uz Rundāles pili, par miroņgalvas «iegādi», par romantisko braucienu ar laivu, kurā atklājas gan topošās dzejnieces interese par nostāstiem un teikām (atceramies — Skujiņu bērni vakaros tās gudrojuši paši un visveiksmīgāk — mazā Austrā), gan arī viņas vecumam neparasti nobriedušais pasaules uzskats. Šis arī ir periods, kad notiek lūzums par labu pilsētai — gan milētai, gan nistai —, kad pamatos izveidojas tas, ko varētu saukt par dzīves stilu. Un vēl — šajā laikā Austrai Skujiņai bija sešpadsmit gadu...

[Bez datuma]

Pēr Gint, tagad laukā ir saules daudz un ceriņziedi. Vai Tu zīni, cik daudz laimes ir viņos? Nu tak jau nē! Atnāc — pazilēsim likteņus zvaigznēs un ziedos.

Austra

Rīgā 1925. gada 4. oktobrī
(uz atklātnes)

Dvēselē plaukst atmiņu zeltspārnotais sapnis, bezgala skaists... Bet sapnis vien tik šķiet zilo nakšu stāsts un vēja glāsti, un Tavas acis — tik pasaka, kurai ne sākuma, ne gala nav. Tādēļ jau arī viņa ir tik skaista — —

Saki, draugs, — kā sākās viņa? Es nezīnu — tik sirdī kaut kas skan kā vijoles stīga — —

Sveiciens Tev un zeltotam rudenim laukos!

A. Skujiņa

No F. Stabules atmiņām:

Vārdu «Pērs» ar pirmo redzējumu man uzdāvināja Herta (Austras Skujiņas vecākā māsa — A. K.). Kādreiz visus saturošā un visus vadošā Herta teicās mani iepazīstināt ar savu trešo un jaunāko māsiņu, sešpadsmitgadīgo Austru, pačukstēdama, ka tā esot jau dzejniece. No trim karaļmeitām jaunākā, jo Tu jau tad man patīki, kad nebiju vēl ar Tevi nemaz saticies. Satikšanās bija norunāta Jāņu dienas agrā ritā pie Daugavmalas parastās kuģīšu piestātnes, lai brauktu pa jūru uz Pabažiem un tur kopēji ar draugiem sviņētu Līgo svētkus.

No tā laika daudz kas izmainījies, tikai piestātne ir turpat, un pa labi nostāk stāvi Tu pati: tumšbrūnā, plisētā kleitiņā ar tādu pašu apkaklīti.

Vējš gaudoja vantīs, viņi šlakstēja un smagi sitās pret kuģi. Visi bij lejā nolaiduši. Mēs, divi sazvērnieceki, kuģa vidū pie apgaismes lūkas nosēduši, izturējām līdz galam. Vien kapteinis ar palīgu no stūres mājas uzsmaidīja mūsu noturībai. Un tad jau bijām galā.

Mēs uzkāpām pa vienkāršām, nekrāsotām, bet tik balti noberztām kāpnēm kā pa ziedu tuneli otrā stāvā. Iepazinos ar pārējiem, atpūtāmies, paēdām, un tad Tu paziņoji, lai Tev atļauj Pēru iepazīstināt ar savu pasauli un gāršu. Mājās palikušie tikai piekodināja būt laikus mājās uz kopēju ligošanu un ugunsкура dedzināšanu. Bet kas pie tā vainīgs, ka aizmirsām.

Tu mani viedi pa taisnāko ceļu uz savu gāršu, pāri grāvjiem un ganību kāršu žogiem. Mirdzošām acīm, lepna un laimīga par savu tiešām skaisto gāršu. Mūs apņēma krēsla. Saule palika ārpusē. Pa takām negājām. Pa mikstām sūnu segām. Lieli koki, milzu papardes un Tu pati kā mūžsenais papardes zieds Jāņu naktī.

Tu toreiz biji tik stipra un liela, taču Pērs Gints to nesa-prata, bet, kad saprata, Tevis nebija vairs.

Rīgā 1925. gada 9. decembrī
(uz atklātnes)

Dienu steiga neprasa, vai Tev ir dvēsele, vai arī tai negribētos pacelties līdz saltajiem mūriem un torņiem — pret sauli. — Nē, kam daļas ir gar to?! Un kā lai es rakstu Tev, ko lai es saku? Vai manas skumjas apvīs Tavas brīvās dvēseles lepo galvu saviem traušlajiem ziediem? Tie mani ziedi tak tik bezgala vārīgi ir, līdz pieskaras ar asiem pirkstiem tiem, viņi novīst un bezspēkā pakrīt uz ielas, kur tos sabrauc dzīves rati — —

Lai vīst! Es smejos, arī par sāpēm smejos...

Austra

F. Stabule:

Latgales šūpoles kādā klajā uzkalniņā bija stipras un augstas. Izšūpojās pie šūpolēm pieradusī Herta, izšūpojās ciema ļaudis. Es gribēju Austru pats izšūpot, bet Hertas draugs, drošais Latgales puisis, nelikās mierā, kamēr pānāca savu. Nu viņš taču tas labākais meitu izšūpotājs! Un tad mēs ievērojām, ka Austrā sāk manāmi gurt un lūdzas šūpošanu beigt, līdz izkrita no šūpolēm, atsitās pret zemi un saļima.

Izvaicājāmie velti, vai nav kas ārkārtējs, jo ārsts jau bij ļoti tālu. Tā jau klusā un tik mazrunīgā Austrā nevarēja pateikt ne vārda, tik raudzījās kaut kur tāli prom. Tā skumji beidzās mūsu šūpošanās.

Pēc tam Austrā ātri atkopās, bet tad jau mēs ilgi vairs nesastapāmies.

1926. gada 1. februārī

Es nesadzirdu Tavu balsi — vai viņa izskanēja? Jeb varbūt to izklaidēja tāle un vēji?

Klausos pelēkos vakaros, bet tikai ielu vienmuļo troksni dzirdu, klausos melnās pusnakts stundās, vai nenāks kāds ar viegliem bērna soļiem, — bet ap mani gurušiem pleciem vij savas rokas klusums un skumjas — —

Atsaucies, Pēr Gint, pirms atbalss vēl nav izgaisusi, pirms es vēl nenomaldos! —

Bet vai zini, ko Tev lūgšu? Nu, protams, Tu nezini: vai nevari man miroņgalvu pagādāt?! Kad es atkal viena būšu ar savām skumjām, es nosēdišos viņas priekšā un domāšu par dzīvību. Es slavas dziesmas nebeidzamas dziedāšu tai, jo gribu dzīvot, pirms manas vijoles stīgas vēl nav pārtrūkušas — —

Pjēr Gint! — — Jai!?

Austra

F. Stabule:

Gaidītie ciemiņi, Tu un kāda Tava pavadone Mirdza, Zemgalē bij klāt. Mirdza bij vēl klusāka un mēmāka nekā Tu. Es paņēmu vēl kādu puisi. Braucām ar mazo bāniti līdz Mežotnei un tad kājām uz Rundāles pili. Vēl viņa nebij tā sakopta kā tagad, bet bij vēl kāda zelta zāle, baltā un zilā zāle, un nereti viņas kaktā žāvējās labība, viss vēl bija, kā nevajag. Bet tas pats mūs pārsteidza gan ar savu plašumu, vientulību un atstātību. Brīvi skanēja mūsu balsis, mēs improvizējām seno menuetu.

Nolēmām vizināties pa Mēmeli ar laivu. Tu priecājies un piekriti tam, tad vēl laikam nezināji, ka pie tās pašas upes Tu pavadīsi savas dzīves brīvāko vasaru. Manas dzimtenes upes jau pēc sava rakstura varēja atgādināt Skujiņu trejas meitas: Herta — plašā Lielupe, savā augštecē tik dažādības bagāta, Mūsa, mainoties baltrožu akačiem un krācēm, — Rūta; bet Tava upe, Austriņ, bij dzelmīgā tumšupe Mēmele.

Sāka jau krēšļot. Tu sēdēji laivas smailē un vēroji, kā tumst tā jau tumšie ūdeņi. Tu vaicāji, lai mēs ko pastāstot, jo vācot teikas un visādus brīnumus.

Nu un kad nu bij mūsu toreizējas runas un toreizējie pasaules uzskati par savu labāko izsacīti, gala vārds piederēja Tev, Austra. Mēs esot tādi individuālisti, pat savus spēkus apvienojot, būsim vēl tikai mazs un nenoziņīgs spēks cilvēces attīstības vēsturē. Vajag skatīties viscilvēciski, lai arī tam apspiestajam, nabadzīgākajam cilvēkam būtu iespēja sevi atraisīt visas iespējamās spējas un talantus un tā kļūt pilnīgam ar tādām pašām vienādām tiesībām visai sabiedrībai. To panāks tik sociālā sabiedrība ar sociāliem iekārtojumiem. Darbs visiem un visiem pietiekama izglītība, un tad jau cilvēces progress ir neizbēgams, jo uzplauks zinātne un māksla un katrs varēs izvēlēties to piemērotāko savu spēju un talantu izkopšanai. Tātad sociālā taisnība, biedriskums un vienlīdzīgas tiesības uz visu. Mēs noklusām un palikām arvienu mazāki Austras priekšā, un mūsu gata-

viba apstridēt neapstridamo atkrita. Tu mūs uzveici disputā, mierīgā un paklusā balsī izteikdama tik skaidri savas domas.

1926. gada 23. jūlijā

Vējš garāmskriedams par vasaru pačukstēja. Un ziediem un Pēru Gintu. Vai, ejot puteklainos ceļos, tos nekad man neaizmirst? Savādi! Kāpēc gan acis vēršas vienmēr tur, kur atskan vilciensvilpes? — Laikam tāpēc, ka tas nes uz saules laukiem, kur puķes ir un katrai dienai sava dziesma. Pēr Gint, es tak neesmu vainīga, ka dvēsele man puķēs un meža diezokņos aizmaldījūsēs!

Vai Lauma¹ pie Tevis? Ja tā, tad pasaki tai, lai viņa kādreiz, dzidri zaļganos vakaros, kad smieklī neskan vairs tik jautri, paklausās drusciņ vēja dziesmā un puķu stāstos! Lai tak viņa atceras dziesmas par maldiem un karaļdēliem, kuri dodas svešumā meklēt daiļo ķēniņmeitu. Princese bija to aizmirsusi...

Laumiņ, Laumiņ, paklausies: es nekad un nekā neaizmirstu! Es atceros tās naktis mežsargu klētiņā un Tavas pasakas, un Tavas acis! Es atminos sapņus — tie man ir nākuši līdz šē — cietumā, un es kailās akmens sienas redzu puķu vijām klātas... Nāk sapņu dievs un vieglu roku liek uz galvas, un teic par brīnumiem un maldu gariem. Nāk tumšā, gara nakts, bet sirds vairs neraud, viņa atkal ies un meklēs apsolīto zemi —

Laumiņa un Pēr Gint, vai jūs neatraktīsiet?

Austra

¹ Lauma Ķengā — skolotāja.

1926. gada 14. septembrī

Nu nedusmo, ka nerakstīju Tev tūlīt. Man dienas paņem ne vien laiku, bet arī domas. Darba tik ļoti daudz un tomēr — maz. Jo laika atliek skumjām krēslas stundām un plašuma ilgām. Ja arī to vairs nebūtu, tad — jā, tad es ticētu, ka man daudz darba — —

Pavasārī domāju skolu beigt un meklēt jaunus ceļus, pa kuriem ejot saules dienu sola sārta rīta blāzma... Uz kuru pusi viņš ved — to es nevaru vēl pateikt. (Tas atkarājas no apstākļiem un pašas spēka.) Vai kāds man pārņem var, ja es izvēlos ceļu, kurš ved uz Plutona pili. Kāpēc — to pajautā rudenīgiem vējiem un Mūsas vilņiem, un naktīm pasakainām...

Ak nē, neklausies, draugs, ko stāstu! Tie ir nieki vien. Tie ir nakts murgi. Drīz ausīs rīts un jauna ticība, un spēks.

Lauma bija pie manis. Viņai acis skumjākas palikušas, bet lūpas smeļ tāpat. Šonakt tā aizbrauc uz Latgali, uz savu teiku zemi, kura arī mani sauc. Bet ielas cieti tura — Pēr Gint, kas beigās uzvarēs?

Arlabunakt

Austra

1927. gada 21. martā

Savādi... Mans draugs vairs nav Pērs Gints, bet viņa dāvātais mironģalvas kauss... Vai pate nāve tā? Nē, «nāve un dzīvība ir viens, un mūžība ir viņu mērs»! Pār manu draugu sniedz rokas ēnas un saule, un zilie vizbuli smaržo kā atkususi zeme. Tiesa, pie Tevis, Pēr Gint, ir tiešamība, pie manis — tikai tās atspīdums blāvs. Bet, kas ir skaistāks — ilūzijas vai īstenība, par to vēl jāpadomā.

Pēr Gint, vai pūpoli jau lieli Mūsas krastos? Atsūti,
lūdzu, man vienu zariņu, būs atkal saule!

A. Skujiņa

P. S. Atvaino, ka Tev rakstu, Tu varbūt dūsmīgs... Bet
pavasars attaisno visu — —

1927. gada 6. jūnijā

Ievas un ķirši zied kā manas ilgas pēc saules un vasaras. Zied un nozied... Jāliek eksāmeni, jābeidz šogad vidusskola, ak dievs, kur gan laika atliek basām kājām un skaļiem vakariem?

Tu labi darīji, ka atminēji mani. Zināms, es esmu ar mieru braukt vasarā uz Zemgali, jo līdz ar to uz vienu rāvienu tagad ir izšķirts mocošais jautājums: ko vasarā darīt un kā tikt vaļā no māsām un citiem «radiem un draugiem». Es jau neatzīstu vis asins, bet gara radniecību! Un nu ir ceļš svešs, bet taisni tādēļ jauks!

Nu, Tu redzi, es jau sāku jūsmot. Bet, ja nu izkrītu eksāmenos cauri, tad — jā, tad, vai zini, es iešu slicināties... Bet tik ļauni jau nebūs, nedusmojies.

Es braucu!

Tik zini, Tu atbrauc man vai nu uz Rīgu pretī, vai sāgaidi stacijā. Es nezinu nekur, kur iet svešā malā. Pēdējais eksāmens man būs 17. VI. Tātad priekš Jāņiem strādāšana vēl neiznāks. Par visām lietām atraksti, lūdzu!

Atraksti jeb atnāc pats — Brīvības ielā, 94—33 pēc plkst. 2. Dzīvoju gan vēl faktiski Stabu ielā, bet vairāk varēsi mani sastapt šeit.

Ar sveicienu Austra

F. Stabule:

Kad Tu būtu zinājusi, kā Tu mani pagodināji pēc skolas nobeigšanas ar to mazo lūgumiņu: kur palikt, pazust un atpūsties līdz rudenim? Un gadījās, ka maniem lepnajiem radiem, manai māsiņai Šarlotei Podniecei jeb Lotiņai, kā mēs viņu saucām, ievajadzējās mājskolotāju savai meitai Zentai matemātikā. Tu ar lielu prieku to pieņēmi, un viss bij tā, kā iecerēts. Laika atlika daudz, varēja to aizvadīt gan lielajā Vecsaules silā, gan peldoties Mūsā. Mani radi labprāt būtu ar Tevi palepojušies pārējo vecsauliešu priekšā, bet tie Tev bij un palika sveši, izņemot viņas (resp., Šarlotes — A. K.) māti, manas mātes māsu, ar ko Tu varēji saprasties un kura zināja tik daudz pastāstīt par veciem un divainiem notikumiem.

Satiksme ar Rīgu bija ļoti grūta un neērta. Parasti ar mazo bānīti līdz Meitenei, tad atkal uz Jelgavu un no turienes tik uz Rīgu. Tā kā aizbraukt pie Tevis Rīgā vai atbraukt Tev pie mums bij liels notikums.

Tā Tu man pamazām aizgāji no redzesloka, pamazām atsvešinājies. Tad Tu man lūdzi, lai es Tev miroņgalvu apgādājo. Nu tādu, kāda man pašam uz galda blakus grāmātām un puķēm stāvēja. Ši Tava vēstule radīja mani vai veselu apvērsumu. Es jutos gandarīts, jo man šķita, ka galvas apgāde ir tikai iemesls, lai mēs atkal tiktos. Atbraucu uz Rīgu un laimīgi satiku Tevi mājās. Tu gan laipni pateicies, bet es jutu un redzēju, ka tā vairs nav tā Austrā, kādu līdz šim pazinu, Tu ar savām domām biji jau kur citur. Pēc maza brīža es dzirdēju: Tu mani atvaino, man tik maz laika, man jāsteidz uz augstskolu. Protams, es savaldijos, atvadijos, it kā mani tas nemaz neuztrauktu. Bet patiesībā — jā, ar to patiesībā bij beigas.

Pērs Gints ir ļauns un lepns. Es zinu, ka ceriņi noziedēs un Austra viena skatīsies to iznīcības gaitā. Ātri nozied šogad ceriņi, draugs! Ļoti ātri. Bet laimes viņos var atrast daudz... Kluso nakšu laimes, kad godīgiem cilvēkiem nāk miegs un lapotās alejās smeļ maijs un cilvēkacis. Tad laime atnāk tāi nolādētā mājā, Stabu ielā 21, un nosēstas uz loga blakām man. Es vairs neesmu viena, un man nav kauns no sevis, jo tad es zinu, ka ar nodomu nekad nevienam cilvēkam neesmu sāpes darījusi. Arī Pēram Gintam ne.

Bet kam Tev tas jāteic, Tu jau neticēsi. Tavās acīs es esmu ļauna un samaitāta. Labi. Domā vien tā. Pietiek, kad es pate un manas bezmiega naktis, un mirstošo ceriņu laime zin, kas es esmu — — —

Mīļu labvakaru Tev!

Austra

Un, ja es lūzīšu, pār mani saule lēks

Un spārnus pārvēdinās rīts un pavasara!

JĀNIS PORUKS

NEZINĀMS DZEJOLIS

(Andreja Kursiša ievads un publikācija.
Leona Brieža atdzejojums no vācu valodas)

Vajadzēja paiet gandrīz simt gadiem, lai pirmpublicējumu ieraudzītu Jāņa Poruka 1894. gadā uzrakstītais dzejolis «An mein Liebchen». Dziļi iegulis Ernesta Paukula arhīvā un piemirsts, tas palika neievietots Poruka Kopotu rakstu 1924. gada un vēlākajos izdevumos.

Ernests Paukuls (1872—1941), veterinārārsts, Tērbatas, vēlāk Latvijas Universitātes profesors, bija J. Poruka jaunības draugs. Abus cieši saistīja arī kopīga aizraušanās ar mūziku. Vēlāk viņi kļuva attāli radnieki, jo Poruks apprecēja Paukula māšicu Ernestīni Pētersoni. Kad Poruks dzīves pēdējos gados ārstējās Čiža nervu klinikā Tērbatā, tad Ernests Paukuls bija viens no nedaudzajiem, kas slimo dzejnieku tur apmeklēja. Šo laiku grāmatā «Poruka dvēseles noskaņas krēslainās dienās» aprakstījis viņa ārsts, vēlāk pazīstamais profesors Hermanis Buduls. Vienu eksemplāru ar autogrāfu Buduls dāvinājis savam un Poruka draugam Ernestam Paukulam.

Dzejolis «An mein Liebchen» radies Poruka daiļrades sākuma periodā, tūlīt pēc atgriešanās no Drēzdenes, kur viņš vienu gadu bija studējis konservatorijā. Dzejolis nepārprotami uzrakstīts Drēzdenes laika iespaidā, kas viņam bijis bagāts ar ļoti pretrunīgiem notikumiem un pārdzīvojumiem. Tomēr dzejnieks to uzskatījis par laimīgāko posmu savā dzīvē. 1894. gada aprīlī pārbraucis dzimtenē, Poruks ceļo no vienas vietas uz otru, pieķeras te vienam, te otram darbam, cerēdams atrast mierinājumu un dzīves jēgu. Tomēr

viņu māc smagas noskaņas, un tās atspoguļojas izteikti romantiskā dzejā.

Dzejolis «An mein Liebchen» ir viens no spilgtākajiem piemēriem, kur, liekas, kāds ļoti subjektīvs impulss novedis dzejnieku līdz izjūtām, kurām līdzīgas viņš devis gan Ansim Vairogam «Pērļu zvejniekā», gan liriskajam varonim dzejoli «Aklais dzejnieks» un daudzos citos darbos.

Interesanti salīdzināt dzejoli «An mein Liebchen» ar gadu vēlāk (1895) rakstītajām populārājām rindām: «Kad būs as'ras izraudātas, / Kad būs izpriečājies prieks, / Miles-tiba izmilēta — / Mani apņems nāves miegs.» Var diezgan droši apgalvot, ka te dzejnieks variējis sava vācu valodā rakstītā, nepublicētā dzejoļa domu gājienu, respektīvi, izmantojis to par izejmateriālu. Pavisam tieši abos dzejoļos sa-saucas rindas:

Wenn ich im Grab einst ruhe

Dann weck mich nicht, mein Liebchen

un:

Tad uz kāpiem neej, mīļā, —
Neej manis modināt;

Tieši tulkota ir rinda: «Ist ausgeliebt die Liebe» («Miles-tiba izmilēta»).

Tādējādi arastais dzejolis dod zināmu ieskatu Poruka daiļrades procesā, par kuru saglabājušās ļoti skopas lie-cības.

AN MEIN LIEBCHEN

Wenn ich im Grab einst ruhe
Selig ganz allein,
Dann weck mich nicht, mein Liebchen,
Lass mich glücklich sein!

Oh mein Liebchen.

Wenn ich im Grabe einst ruhe
Selig ganz allein,
Dann weck' mich nicht, mein Liebchen,
Lass' mich glücklich sein!...
Geh' hin zu frohen Burtschen,
Ergötze dich am Sang
Der freien munteren Männer,-
Sie leben und lieben lang.
Such wenn du keinen findeat,
Der dich so liebt' wie ich,
So räum' zum stillen Friedhof
Und wecke leide mich.
Dann steig' ich aus dem Grabe
Und zart umarme dich,
Im matten Mondschein
Atmen wir wunschlich...

Nach wenn es dein im Herzen
Sind leicht an meiner Brust,
Ist ausgeliebt die Liebe, —
Das Wort du Pummer muost.
Dort ruhen wir aus von Schmerzen,
Von Menschenhas und Spott,
Und träumen beide selig
Von Himmel und von Gott.

Wenden

den 25. Juni 1894

Herrn Ernst Panxul

Freundlichst
von Joh. Poruka

Jāņa Poruka dzejolis

Geh hin zu frohen Burschen,
Ergötze dich am Sang
Der freien mut'gen Männer, —
Sie leben und lieben lang.

Doch wenn du keinen findest,
Der dich so liebt wie ich,
So komm' zum stillen Friedhof
Und wecke leise mich.
Dann steig' ich aus dem Grabe
Und zart umarme dich,
Im matten Mondenscheine
Atmen wir wonniglich . . .

Und wenn es deinem Herzen
Wird leicht an meiner Brust,
Ist ausgeliebt die Liebe, —
Ins Grab du kommen must.
Dort ruh'n wir aus von Schmerzen,
Von Menschenhass und Spott,
Und träumen beide selig
Vom Himmel und von Gott.

Wenden, den 25. Juni 1894.

*Herrn Ernst Paukul
freundlichst von Joh. Poruck.*

MANAI MIĻAI

Kad dusēšu es kapā
Pavisam vientulis,
No laimes miega, mīļā,
Tu mani necel vis!
Ej prom pie drošiem buršiem,
Kam liksmas dziesmas skan,

Jo viņi ilgi dzīvo
Un milē arīdzan.

Bet, ja nav it neviena
Kā es, kas milēj' tā,
Uz klusiem kapiem eji
Tad mani modināt,
Lai, izkāpis no kapa,
Tev' mīļi skauju es
Un bālā mēness gaismā
Svētlaimi jūtam mēs.

Bet, kad ap sirdi viegli
Pie manas krūts tev kļūs,
Būs mīla izmilēta —
Un kapā jāiet būs.
Tur ļaužu naidis un nievas,
Un visas sāpes dzīs
Un varēsīm mēs sapņot
Par Dievu debesīs.

Cēsis 1894. gada 25. jūnijā

*Ernsta Paukuša kungam
sirsnībā J. Poruks*

OJĀRS ZANDERS

KĀRLIS EGLE — DRUVIENA — JĀNIS PORUKS

So triju vārdu kopsakars ir būtisks un ne tikai tādēļ, ka J. Poruks un K. Egle ir druvēnieši, pat attāli radinieki.

Vispirms es to izjutu 1966. gada vasarā, kad kopā ar Kārli Egli spriedām par Druvienas Novadpētniecības muzeja pirmo ekspozīciju. Kā agrākās pagastskolas — tā sauktās Knipskas skolas — telpās parādīt Druvienas novada kultūras darbiniekus? Jāni Poruku, Kārli un Rūdolfu Egles, komponistu un literātu Straumes Jāni, lietišķās mākslas meistarū gleznotāju Jūliju Straumi? Arī tirmzmalieti, izcilo grāmatnieku Jāni Misiņu, jo Tirzas Krāces tolaik bija īrnieku aizņemtās mājas. Kā atveidot bijušās pagastskolas atmosfēru ar senlaicīgajiem skolas soliem, skolotāja pulti, fisharmoniju, vecām skolas grāmatām un lauku skolās lietotajiem globusiem? Kur ņemt tiem laikiem raksturīgas skolēnu gultiņas, pārtikas lādītes, māla traukus un koka karotes? Etnogrāfisko priekšmetu vākšanā vēlāk čakli bija novadnieki: grāmatas, attēlus, rokrakstu kopijas un piemiņas lietas deva gan Kārlis Egle, gan J. Raiņa Literatūras un mākslas vēstures muzejs, kur tolaik strādāju.

Jau pirms 1966. gada tika domāts par muzeja iekārtošanu vecajā skolā, dzejnieka brāļadēls Jānis Poruks jau bija sācis vākt novada etnogrāfiskos priekšmetus. 1959. gadā parādījās K. Egles raksts «Poruku Jāņa muzeja jautājumā» («Literatūra un Māksla», 1. aug.). «Kā zināms, viss labākais, ko savā literārajā mantojumā Poruks tautai atstājis, cieši jo cieši saistās ar Druvienu, izaug no rakstnieka vērojumiem savā pusē un tās tuvākā apkaimē. Tāpēc saprotami

un gluži dabiski, ka tieši Druvienā radusies doma saglabāt dzejnieka piemiņu cik vien iespējams arī tur uz vietas.» Bet ne viss tik labi veicās, kā iecerēts. Bija ne tikai palīgi, bet arī kūtri malā stāvētāji, vienaldzīgie, pat tiši kavētāji. Tikai 1966. gada pavasarī darbs, kā saka, iešūpojās.

Pēc K. Egles ierosmes apciemoju Mežaparkā 92 gadus veco Jūliju Straumi. Apstaigājot agrāko Druvienas, Tirzas un Lizuma pagastus, izdevās vēl satikt tos, kuri atminēja Poruku, Misiņu, brāļus Egles un Straumes. Bet visvairāk, protams, deva sarunas ar K. Egli viņa dzimtajās mājās. Nakšņodams gan Vasarājos, gan arī netālajās Jāņa Poruka brāļadēla — arī Jāņa Poruka — mājās, izmantoju katru iespēju, lai salīdzinātu lasīto ar redzēto. K. Egle mani izvadāja pa Vasarāju apkaimi, stāstīja par Porukiem, Eglēm, Straumēm, par savas dzimtas saknēm. Vēlāk, ilgus gadus strādājot LPSR ZA Fundamentālās bibliotēkas Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā, kārtojot un papildinot J. Poruka, K. Egles un citu rakstnieku fondus, varēju salīdzināt K. Egles stāstīto ar viņa arhīva materiālos atrasto. Tas saskanēja reizēm vārds vārdā, jo K. Egle par Druvienu bija runājis ar erudīciju un dziļu mīlestību. K. Egle reti skaitās, bet tad gan, ja nepārdomāti un vīzdegunīgi kāds izteicās par J. Poruku un Druvienu. Bez Druvienas laikam gan īsti nesaprast ne J. Poruku, ne K. Egli.

Liels gandarījums K. Eglem bija Druvienas muzeja oficiālā atklāšana 1966. gada 10. jūlijā. Galvenais runātājs, zināms, bija K. Egle. Poruka dzejoļus un viņa «Kukažiņu» lasīja Alma Ābele, dziesmas ar Poruka vārdiem izpildīja Laima Andersone; koris «Tēvzeme» skandēja arī Straumes Jāņa kompozīciju «Pie Baltijas jūras». Starp pirmajiem muzeja apmeklētājiem bija arī tālini viesi no Rīgas un citiem Latvijas novadiem, piemēram, sirmais Kārlis Strāls. K. Egle dzīvi interesējās par muzeja labiekārtošanu, ekspozīcijas papildināšanu, etnogrāfiskās nodaļas izveidi (te daudz darījis jau pieminētais J. Poruka brāļadēls). K. Egles arhīvā saglabājušās vairākas mapes ar materiāliem par Druvienas

muzeju, sarakste ar druvēniešiem. Viņš vairākkārt izvadājis pa Druvienu ekskursantu grupas, piedalījies J. Poruka pieņemšanas sarīkojumos dzimtajā novadā. Lielu prieku K. Eglem sagādāja sastapšanās ar saviem bijušajiem skolēniem, jo pirms Pirmā pasaules kara viņš bija Druvienas pagastskolas skolotājs.

K. Eglem bija stipra savas dzimtas izjūta. Viņš rūpīgi saglabājis sava brāļa Rūdolda Egles (1889—1947) arhīvu, arī savas dzīvesbiedres Elmīras Egles (dzimušas druvēnietes) dokumentus un attēlus. Kā liecina ap 1935. gadu sastādītā hronika, Egļu dzimta bijusi viena no vecākajām Druvienā; K. Egle izpētījis tās cilmi līdz pat 1685. gadam.

K. Egles arhīva manuskriptā «Senči»¹ sacīts: «Mēs abi ar brāli esam senu dienu druvēnieši, kas no turienes aizgājuši pasaulē un turp atpakaļ vairs neesam atgriezušies, lai gan saites ar savu puši un dzimto sētu nekad neesam pārtraukuši.» Mazvasaraudzi, vēlākie Vasarāji, bijušas nelielas mājas, zeme mazauglīga, pārsvarā smilšaina, pastāvīgi no meža atkarojama. Bet uz šī zemes stūrīša brāļu Egļu vecāki — Kārlis Egle, seniors, (1856—1940) un Anna Egle (1865—1951) — sīkstā darbā aizvadījuši ilgu mūžu. Dzimtas hroniku dēļ kādreiz gribējis papildināt, bet tad nodomu atmetis: «Domāju, ka tas nav vajadzīgs, jo mūsu dzimta nav tik izcila un svarīga kā lielu rakstnieku — Poruka, Apsīšu Jēkaba un citu — dzimtas, tāpēc varam apmierināties ar tās šaurāku aprakstu.»

K. Egle, seniors, Mazvasaraudzus sācis iepirkt par dzimtu 1881. gadā, kaut gan pirmajai iemaksai muižā vairāk nebijis kā pieci rubļi. «Kad es pavēru acis un sāku apjēgt pasauli, t. i., ap 90. gadu sākumu, mūsu vecākiem bija pats smagākais dzimtpirkšanas laiks,» raksta K. Egle. «Tēvs bieži mums pieminēja tos laikus, kad viņam gadiem ilgi kabatā nav turējusies ne kapeika, kad bijis jādzīvo pastāvīgās rūpēs, kā tiks galā ar kārtējiem termiņiem.» Tēvs

¹ ZA FB K. Egles rokrakstu fonds, 275, 1-a.

piepelnījies ar meža ciršanu un izvešanu pludināšanai, bet māte, kas ap 1896. gadu izmācījusies Rīgā par bērnu saņēmēju, arī tā piepelnījusi kādu rubli. Dēls gan raksta: «Nekad ne no viena noteiktu maksu savā mūžā par savu palīdzības sniegšanu viņa nav prasījusi — cik kurais iedevis, par to bijusi vienmēr pateicīga.» Saglabājusies bērnu saņēmējas Annas Egles dienasgrāmata (1923—1933), kas stāsta par dažāda laba druvēnieša ierašanos šinī pasaulē.

Vecāki aizvadījuši saskanīgā kopdzīvē vairāk nekā piecdesmit gadu. Anna Egle (agrākā Zibiņa) nākusi no Adulienas Zeltakalniem, kur bērnībā bieži vests arī mazais Kārlis. Mājas bijušas purvu un dangainu pļavu vidū, tā ka vasaru pat vāverei tur bijis grūti aizlēkt. Stāstīdams par līgavas vešanu, tēvs reizēm šķelmīgi palūkojies uz māmuļu: «Bet es braucu, kad lai vai galu dabū. Nezin vai bija vērts, tagadējā prātā nezin vai es to darītu.» Arī māmuļa nepalikusi atbildi parādā: ko gan šis iedomājoties, viņai bijusi tik daudz un dažādi precinieki, ka nevarējusi saprast, kuru uzvēlēties. Ka tēvs pie turīgākajiem nav piederējis, liecina viņa atgādinājums līgavai 1885. gadā: «Paturēsim savu apņemšanos par negrozāmu, lai nepaliekam kā smiltis jūrmalā.»

K. Egle, seniors, skolā gājis pavisam maz, bet viņam bijis skaists, kaligrāfisks rokraksts, vērigs prāts. Savu mierīgo, nosvērto dabu dēls sakās mantojis no tēva, ko nekad neesot redzējis satrauktu. «Mūsu tēvs bija skaidra, reāla skata cilvēks, prata svarīgākos saimniecības jautājumus kārtot, tā drīz vien mājas apstākļus uzlabodams. Un saprātīgā saimniekotāja, gādīgā māte, mūsu mammaiņa vienmēr bijusi kā sētas labais gars,» lasām dēla apcerē.

Savos spēka gados K. Egle, seniors, bijis vairākos pagasta amatos, piemēram, tā sauktās magazīnas pārzinis. Dēls rūpīgi saglabājis dažādus tēva dokumentus — karaklausības apliecību, māju iepirkšanas kontraktu. Kopā ar savu draugu — dzejnieka J. Poruka tēvu Jēkabu Poruku — K. Egle, seniors, 1882. gadā vedis uz Rīgu senatoram

Manaseinam Druvienas zemnieku sūdzības. K. Egle, seniors, arī piedalījies 1895. gadā pirmajā Viskrievijas tautas skaitīšanā, par ko vēlāk apbalvots. Saglabājusies atbildīgu amatpersonu parakstīta «Pierādīšanas kārts»¹, kur sacīts: «Caur šo tiek gruntnieks Karl Egle kā skaitītājs apstiprināts, un ikkatram noteikts tam pašam visās skaitīšanas darīšanās vajadzīgās ziņas dot. Kas šo nosacīšanu nepaklausīs, taps caur tiesu pie atbildības saukts.»

Jaunībā tēvs dziedājis korī, spēlējis teātri; par viņa garīgo rosību liecina dēla arhīvā saglabātā grāmata «Mērnieku laiki» — 1913. gada izdevums ar Eduarda Brenčēna ilustrācijām, ko dēli dāvājuši uz Ziemassvētkiem vecākiem. Grāmatā K. Egles ieraksts 1951. gadā: «Mūsu tēvs bija mācītājs tikai 4 ziemas pagasta skolā pie skolotāja P. Zaričiņa, dzimuša vecpiebaldzēna, Kaudziņu laikabiedra, bet viņš bija ar gaišu galvu, skaidru saprātu un ļoti labu uztveri un novērošanas spējām, lasīja laikrakstus un grāmatas un sekoja arī plašākai vispārējai kultūras dzīvei un sadzīvei, cik nu tas zemnieka apstākļos iespējams. Viņš interesējās arī par literatūru, un varbūt literāro dziņu mēs ar brāli esam mantojuši taisni no viņa. «Mērnieku laikus» viņš bija pāra reizes pārlasījis, daudzas vietas un izteicienus atcerējās no galvas. Jau bērnībā par šo darbu mums tika daudz stāstījis, izdevīgos gadījumos allaž citēja pa teikumam no tā. Viņš bija arī ar pašiem Kaudziņiem pie skolotāja Zaričiņa Cēsīs iepazīties un stāstīja par viņiem.» Saglabājušās vairāk nekā simt K. Egles vēstules vecākiem un tuviniekiem. Kādā attēlā savukārt redzam tēvu un māti zem ābeles Vasarāju dārzā; citā skatām jauno K. Egli ar vecākiem, brāli un māsu 1907. gadā. K. Egle, juniors, fotogrāfijās redzams ne tikai Vasarāju pagalmā, bet arī Vasarāju tīrumā kopā ar brāli Rūdolfu, jo zemes darbus viņš piepratis. Piecpadsmit gadu vecumā nācies krietnu laiku palikt pie tēva uz laukiem, lai iekrātu naudu tālākai izglītībai. Kādā K. Egles

¹ ZA FB K. Egles, seniora, rokrakstu fonds, 1, 7.

dienasgrāmatas pierakstā 1930. gadā lasām par ciemošanos Vasarajos: «Kā piecēlos, tā tūliņ aizgāju uz pļavu, kur māsa bij jau kādu stundu pļāvusi. Stājos arī es pa vecam paradumam cirtienā; tā kā veicās labi, tad pļāvām stundas trīs un iesākto gabalu nobeidzām.»¹ Par citu tēva sētas apmeklējumu liecina 1933. gada ieraksts: «Klaidējot rudenīgajos laukos un norās, nejauši atmiņās uzpeld tie laiki, kad arī es še staigāju vēl parastās darba gaitās. [...] Bieži es gāju arklam pakaļ, dažādas literārās domas risinādams, par kurām neviens cits gan nekā nezināja kā tikai es pats.»²

Bet jaunības gadi Druvienā veicina ne tikai K. Egles fizisko briedumu, tie sekmē arī garīgo augsmi. Divdesmitgadīgais K. Egle dienu piezīmēs ierakstījis: «Jūs meklējat skaistumu. Bet jūs viņu nekur neatradīsiet, ja jūsos pašos viņa nav.»³ Ieskatīsimies vēl divās K. Egles personiskās bibliotēkas grāmatās ar K. Egles vēlākām piezīmēm. Par K. Hamsuna grāmatu «Pans», kas J. Jaunsudrabiņa tulkojumā iznāk 1906. gadā, rakstīts: «Šī ir viena no visvairāk lasītām tulkotās literatūras grāmatām revolūcijas atplūdu laikā ap 1906.—1908. g. Īpaši to laiku jaunatne pievērsās dedzīgi šai savdabīgajai, dziļas dabas izjūtas apdvestajai, Hamsuna bagātās rakstnieka fantāzijas izkrāšņotajai pasaulei. Arī es nebiju te izņēmums — tāpat kā citi jaunie lasītāji. Reizē ar šo Hamsuna grāmatu jaunatni tai laikā aizrāva vēl tāpat Jaunsudrabiņa Rasmus stāsts «Vēja ziedi», kam Hamsuns bija, tā sakot, paveicinājis ceļa pašķiršanos tautā.» J. Janševska 1901. gadā izdotajai dzejas antoloģijai toties ir šāda K. Egles piezīme: «Šis Janševska «Latviešu dzejas pagalma» eksemplārs mums abiem ar brāli ir skaista un miļa piemiņa no tiem laikiem, kad mēs vēl, pamatskolnieki būdami, nekā liela nezinājām par latviešu literatūru. Kā vienu, tā otru šī antoloģija ievadīja bagātajā latviešu

¹ *Egle K. Manas atziņas. R., 1980, 96. lpp.*

² *Turpat, 115. lpp.*

³ *Turpat, 27. lpp.*

dzejas pasaulē. Cik brīnišķīga tā bija, kad sāka atvērties mūsu garam, to saprast var tikai tie, kas mūsu rakstniecību iemilējuši agri, uz visiem laikiem tāpat kā mēs. Sākumā mēs daudz ko vēl neizpratām un nevarējām uzņemt, kas pieejams šai antoloģijā.» K. Egle te min konkrētus dzejoļus. «Turpretim Poruku, varbūt kā savas puses cilvēku, likās, mēs ļoti labi izpratām. Lai nu kā, viens tomēr ir un paliek neaizmirstams: šī grāmata deva man tik dzīvu un stipru ierosu par latviešu dzeju, modināja interesi, kas vēlāk vairs nekad nav atslābusi.» Īpašu ievēribu toreiz modina rakstnieki novadnieki: J. Poruks, lizumietis Apsīšu Jēkabs. Savās vēlākajās atmiņās par Apsīšu Jēkabu (K. Egle. «Atmiņas». R., 1972) K. Egle, piemēram, salīdzina kaimiņpagastu valodas īpatnības. «Druvienu un Lizums ir blakuspagasti, tomēr izloknes, izruna tajos stipri vien atšķirīgi. [...] Arī vietu vārdu atvasinājumos bieži liela vārdu starpība. Druvienu tie atvasinās gandrīz tikai no lietvārdiem — Dravnieki (drava), Tirzieši (Tirzas upmalā), Vasaraudzi (vasaras augi), Ziemeļi (pagasta ziemeļos) utt.» (106. lpp.) 1906. un 1907. gadā, gatavodamies tautskolotāja eksāmeņiem Rīgā, K. Egle jau iepazīstas ar vienu otru no latviešu rakstniekiem. 1906. gadā ar J. Jaunsudrabiņu, 1907. gadā ar R. Blaumani, gadu vēlāk aizbrauc pie T. Zeiferta uz Olaini. Sākas arī intensīva literāra sarakste. Kādu 1913. gadā rakstītu vēstuli L. Laicens sāk ar vārdiem: «Mīļo Druvienas silu jauneklī!»¹ 1914. gada sākumā K. Egle ar Druvienas skolas attēlu sūta Jaungada sveicienus Rainim uz tālo Kastaņolu, jo kā Kārlis, tā Rūdolfs Egle mēģina šo to iestrādāt Raiņa vadītajai «Universālajai bibliotēkai». Rainis atbild ar 13. janvāra atklātni: «Skaista ir Jūsu Druvienas skola un vēl tikai 100 soļu atstatu no Jūsu Vasarājiem. Sveiciniet brāli. Daudz mīļu labdienu. Rainis, Aspazija.»² No Druvienas arī ceļo K. Egles vēstule uz Ļ. Tolstoja Jasnaja Poľanu.

¹ ZA FB K. Egles rokrakstu fonds, 521, 17.

² Turpat, 542, 22.

Jau Druvienā rodas doma par R. Tagores darbu tulkošanu latviski. Liels palīgs K. Eglem te vēlāk ir dzīvesbiedre Elmira.

Pirmais pasaules karš daudz ko izjauc. Ārstēdamies kara hospitālī Kijevā, K. Egle vēstulē vecākiem 1915. gada 1. septembrī raksta: «Ja nu gadītos, ka arī Vidzemē vaci iebruktu, tad es braukšu pie Jums un iestāšos latvju bataljonos brīvprātīgi.»¹ Nekāds karotājs no K. Egles gan vairs neiznāk, jo ievainojums Galicijas frontē bijis smags. Vasarāji arī vēlākos gados, līdz pat mūža nogalei, ir vieta, kur K. Egle jūt atslodzi no pilsētas darbiem un steigas. Dienasgrāmatā viņš 1920. gada 10. janvārī ierakstījis: «Šī mīļā un labā tēva sēta, kur atspirgsti un stiprinies garīgi un miesīgi, kur it kā izgaist visas smagās dzīves raizes un grūtumi.»²

K. Egle centies ZA FB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā saglabāt materiālus arī par saviem novadniekiem Jāni un Jūliju Straumēm, kādreizējo Druvienas skolotāju Pēteri Zaraviču, vēlāko skolotāju Jāni Kalniņu (piemēram, viņa vāktās tautasdziesmas un atmiņas par J. Poruku).

Bet galvenā rūpe vienmēr bijusi, lai papildinātos J. Poruka arhīvs, jo K. Eglem viņš ir viens no mīļākajiem latviešu dzejniekiem. Pirmā K. Egles publikācija par J. Poruku parādās jau 1913. gada 9. februārī «Rīgas Avīzē» — «Poruks kā dzīves novērotājs», kur viņš kritizē aplamos J. Poruka daiļrades vērtējumus. Pieminēsim tos K. Egles rakstus, kas mūža nogalē vēltīti tieši Druvienai: «Poruka tēlu dzimtenē» («Jaunās Grāmatas», 1959, № 4), «Druvienas rakstnieku pieminot» («Karogs», 1961, № 10), «Druviens Poruku Jāņa daiļradē» («Padomju Zeme», 1970, № 82), «Druviens Poruku Jāņa daiļradē» («Karogs», 1971, № 10).

Druvienas teritorija nav liela — kilometrus divpadsmit garumā, trīs līdz četrus platumā. Arī dabas krāšņums te nav tik spilgts kā, piemēram, Piebalgā. Tomēr Druvienas

¹ ZA FB K. Egles rokrakstu fonds, 631, 9.

² Egle K. Manas atziņas, 78. lpp.

nelielās upes un ezeriņus, bērzu birztales, pakalnus un silus izcils rakstnieka talants spēj parādīt to savdabībā. Jau R. Egle monogrāfijā par J. Poruku 1930. gadā rakstīja: «Poruka dzejiskie priekšstati izris no dzimtenes īstenības vai vismaz saistās ar to. Ļaudamies radošiem impulsiem, neviens no latviešu rakstniekiem nav turējies ar tādu sirsnību savas agrākās apkārtnes gultnē kā Poruks.» (J. Poruks. Kopoti raksti, 20. sēj., 1930, 201. lpp.)

K. Egle rakstā «Druvienu Poruka Jāņa daiļradē» uzsver: «Poruku Jāņa paša un viņa labāko darbu dzimtene ir klusā, savrupā, no visām pusēm mežu ieloku un upju apņemta Druvienu. [...] Šis vecāku mājās aizvadītais dzīves posms — divdesmit piecus gadus ilgs (1871—1896) — ir visnozīmīgākais Poruka daiļradei, jo bijis tik bagāts iespaidiem, vērojumiem un pārdzīvojumiem, ka palicis par neizsmejamu daiļrades avotu visam mūžam. Arī vēlāk, citā dzīvē aizgājis, Vakareiropas literatūras un mākslas iepazīnis, daiļradē viņš allaž garā tiecies atpakaļ uz savu novadu — Druvienu. Mēs pamatoti varam viņu saukt par Druvienas apdziedātāju, notēlotāju. [...] Kā Ļevs Tolstojs savu Jasnaja Poļanas ciemu, Ivans Turgeņevs savu Spaskoje-Lutovinovo apkārtni, tā Poruks Druvienu ir pacēlis mūsu gara acu priekšā tādu, kāda tā savā laikā iegūlusi viņa apziņā» («Karogs», 1971, № 10). Druvienā sakņojas ne tikai daudzi Poruka reālistiskie stāsti, bet arī viņa romantiskās fantāzijas un dzejoļi. Vienkāršos lauku cilvēkus J. Poruks pratis pacelt tāda mākslas vispārinājuma līmenī, ka tie ieguvuši vispārcilvēcisku tēlu iezīmes, piemēram, Kukažiņa.

J. Poruka stāstu ģeogrāfija sākas senajā pagastskolā, tā saucamajā Knipskas skolā, un turpinās tālu aiz šīs ēkas sliedīšņā. Knipskas pļava, Knipskas strautiņš un Knipskas tilts, tāpat Sipkas grava saistās ar pazīstamo skolēnu sniega kauju. No lielā akmens Rubulis iezvana mācību stundu. Netālu arī kādreizējās Druvienas nabagmājas vieta, kur pēc neveiksmīgās kaujas pārsalušais Cibiņš iet sildīties. Buņģis, Ģeņģers un Platais, Cibiņš, Rubulis un Sapuliņš —

tie ir tie paši vai viņiem līdzīgie Druvienas zēni, ar kuriem kopā reiz mācījies J. Poruks. No jau minētās nabagmājas vēlā vakara stundā pāri visam pagastam, lai nokļūtu Māras tirgū Plukstos (Cesvainē), dodas arī stāsta «Ubagi gada tirgū» varoņi — Šķibais Ješka, Sisenis un Melnā Lizīte.

Vairākos stāstos un dzejoļos tēlota J. Poruka dzimtā māja Prēdeļi. Dzīvojamā ēka ar zemajiem griestiem un aizzilējušiem lodziņiem; vecā klētiņa, kur vasarā mitinājies dzejnieks; ābeles dārzā, bērzu birztaļa un tuvējā sila pļavas. Vecā rija, no kuras jumenta puikas gados J. Poruks ir pašapzinīgi raudzījies pasaulē. Smēde, uz kuriem zēns aiztecējis ziemā ar tēva jēreni galvā, lai redzētu, kā vecais-tēvs kaļ. Krišs Poruks, kā stāsta, Prēdeļu ēkas sacēlis pats, mazākos balķēnus nesdams uz pleca no tuvējā sila. J. Poruka stāstos tēloti arī citi tuvinieki, tāpat Prēdeļu puīši un meitas. Visbiežāk dzejnieks atminējis savu māmuļu Līzi Poruku, kādreiz daiļāko Druvienas meitu, čaklu darbos gājēju un lielu dziedātāju.

Daudzos J. Poruka darbos iešalcas plašais Pērļa sils. Meža vidū tur, baltām ūdensrozēm aizaudzis, gulējis teiksmainais Sila ezers, kādu gabalu no tā bezdibens ezeriņš Velliņš; Velētavu kalnā toties bijusi Meža tēva galvenā mītne. Cauri silam urdz strautiņi ar savdabīgiem nosaukumiem: Piparups, Vidsups, Ezerups. Ir vietas, kas saistās ar stāsta «Brūklenāju vaiņags» darbību. Pieminēta Tirzas upe, tās pieteka Vilaune, Raktais grāvis, Pērļa dzirnavas un Dzirnavu ezers. Pērļa dzirnavās noris stāsta «Perpetuum mobile» darbība, lai gan savādā dzirnavnieka prototips, kā zināms, dzīvojis Adulienā. K. Egle jaunības dienās ar to ticējis, pat izrunājies, bet mūžīgā dzinēja modeli gan pamānījis neesot.

Ja Druvienai tuvojas no Liezēres vai Jaunpiebalgas pusēs, tad jāpiestāj pie Silamaču māju pudura, kas devis nosaukumu lugai «Skroderdienas Silmačos» (kā zināms, šo sižetu R. Blaumanis aizguvis no J. Poruka). No Silmačiem

arī sākas Kukažiņas ceļš pāri visam pagastam līdz Tilta (Grotēs) krogam pie Tirzas un Azandas satekas.

J. Poruka stāstos un tēlojumos pavīd arī citi Druvienas vietvārdi: Plencu kalns, Vārnu muiža, Lielā birze, Baltais sils, Mentēs krogs, Saltupe, Vimbas ganības, Dravinieki, Tīrumkleivas (J. Poruka mātes dzimtā sēta), brāļu draudzes saiešanas nams Tirziešos.

K. Egles publicējumus papildina viņa rakstu uzmetumi un sīkpiezīmes rokrakstu arhīvā. Manuskripts «Par Poruku», piemēram, sākts Druvienā jau 1911. gadā. Pieminams arī uzmetums «Poruku Jāņa dzīves gaita», kur K. Egle raksta: «Poruku Jānis nāk no klusā, savrupā, no visām pusēm mežu ieloku un upju apņemtā Druvienas pagasta Vidzemē, no pagasta, kuru taisni viņš ar savu vārdu un darbiem padarījis labi pazīstamu visā Latvijā.»¹

Manuskriptā «Poruku Jāņa «Stāstu izlase»» lasām par Druvienu: «Tur ir cilvēki un dabas skati, kas kā dzīvi pār-celti rakstnieka darbos, nevis fotografēti, bet pārgleznoti, vārda mākslas apgaroti. [...] Vispār Poruka labāko stāstu viela smelta tieši no Druvienas reālās dzīves, kas ap viņu kūšājusī bērībā un jaunībā.»² Druvienu rakstniekam bijusi neizsmeļams daiļrades avots, ik uz soļa tur var atrast «lietiskus pierādījumus» J. Poruka stāstiem. Bieži rakstnieks tēlotās vietas, cilvēkus un notikumus saucis pat īstajā vārdā. Par Kukažiņas — vecas, labsirdīgas māmiņas — prototipu K. Egle vēl 1970. gada piezīmēs raksta: «Kukažiņa, īstenībā Krasīņu Annīņa no rokpeļņa ģimenes, dzimusi, augusi un visu savu darba mūžu turpat Druvienā nodzīvojuši, kur viņu savā laikā pazina ikviens.» Apciemojot Silamačos izprecēto meitu Grietiņu un otru meitu Jūliņu, kas dzīvo Tilta (īstenībā Grotēs) krogā, Kukažiņai jāšķērso vai visa Druvienu. K. Egle raksta: «Zēna gados arī es ne vienreiz vien pie viņas aiztecēju, kad viņa, no Silamačiem uz Tilta krogu un

¹ ZA FB K. Egles rokrakstu fonds, 773, 1.

² Turpat, 774, 1.

no Tilta kroga uz Silamačiem pa šo lielceļu soļodama, apsēdās ceļmalā pie verstu staba taisni pret mūsu mājām, tagadējiem Vasarājiem, jo te viņai iekrita pusceļš.»¹

K. Egle pūlējies saglabāt visu, kas stāsta par J. Poruku un Druvienu. Kristāmās zīmes norakstu, kas saņemts Tīzas pastorātā. Druvienas pagasta valdes izdotu zīmi, ka pagasts neiebilst pret J. Poruka tālāku skološanos. Poruka jaunības dienu attēlu, ko viņš 1897. gadā, pēdējo reizi ciemodamies Druvienā, uzdāvējis mātei Līzei Porukai ar ierakstu: «Ai, bērniņa, es skūpstu tevi, / Tev pieder mana bērniņa sirds.» Agrāko laiku attēlos skatām Prēdeļus un Druvienu tādu, kādu tagad vairs neredzam. Arī J. Poruka tuviniekus, vecākus, brāļus, māšas, K. Egli, kas Prēdeļos ne vienreiz vien vēlāk ciemojies. Saglabātas radinieku un novadnieku — Jēkaba Poruka, Jūlija Straumes, Jāņa Kalniņa, Kārļa Dzelzskalna — atmiņas par dzejnieku.

Labi pazīdams J. Poruka dzīvi un daiļradi, K. Egle vienmēr vērsies pret paviršībām dzejnieka biogrāfijas izklāstā. Kad 1935. gadā iznāk Jāņa Lapiņa grāmata «Jānis Poruks», K. Egle pieklājīgi pateicas par atsūtīto eksemplāru, bet tūlīt arī norāda uz tekstā pieļautajām kļūdām, minēdams attiecīgo lappusi. Citēsim dažas viņa piezīmes.²

«Pēteris Zaravičs nav Poruka radinieks, tas ir vecpiebaldzēns no Colēniem, kas Druvienā nostrādājis tikai 10 gadus kā skolotājs un skrīveris (1869—1879), labs mana tēva un Poruka draugs.» (14. lpp.)

«Nevis Mazlaskumi, bet Mežlaskumi, jo ir Tīrumlaskumi un Mežlaskumi.» (14. lpp.)

«Ka «Velliņā» būtu liņi, to neesmu dzirdējis, ne pats novērojis, lidakas gan tur ir.» (18. lpp.)

«Vai visus gadus Poruka tēvs «Mājas Viesi» būs abonējis, maz ticams. Skolnieka gados vairākus gada sējumus dzejnieks ir ņēmis un nesis lasīšanai uz Prēdeļiem no mūsu tēva.» (22. lpp.)

¹ ZA FB K. Egles rokrakstu fonds, 774, 6.

² Turpat, 773, 4.

«Nevaru piekrist, ka «Pērļu zvejniekā» pa lielākai daļai viss būtu safantazēts. Kā vispār Poruka stāstos, arī tur daudz ieausts no dzīves īstenības, tāpat tur ir savi prototipi, kurus labi var pazīt, ja pārzina Druvienas un apkārtnes ļaudis un notikumus. Kādreiz būs tie jāvelk vienkop. Protais, ka Poruku pašu ar viņa Ansi Vairogu vienkārši identificēt nevar un nedrīkst, tas dzejniekam nodarītu pāresību.» (108. lpp.)

K. Egle vācis un saglabājis materiālus arī par citiem J. Poruka dzīves posmiem, ne tikai Druvienas laiku vien. Savā īsajā mūžā (1871—1911) J. Poruks nekādu plašu dzejnieka arhīvu atstājis nav. Lielākā tiesa dzejoļu un stāstu manuskriptu tā arī nokļīduši redakcijās.

Pie interesantākajiem materiāliem, kas glabājas pašā J. Poruka fondā ZA FB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļā, jāmin mūzikas drāmas «Dievu dzīres» («*Ein Gastmahl der Götter*») fragments, melnraksti darbiem «Sokrata avots» («*Die Quelle des Sokrates*») un «Vāgnera varoņi» («*Wagnersche Helden*»); nepabeigtais stāsts «Nesatricināms spēks», no kura uzrakstītas tikai trīsarpus lapas. Darbu ievada J. Poruka rindas: «Patiesība ir augstākā politika, sirdsskaidrība ir augstākā vara.» Pie stāsta «Florestāna fījole» fragmenta, kas publicēts žurnālā «Piesaule» (1929, № 5) un pēc tam arī Kopotos rakstos, ir plašāka K. Egles piezīme. Rokrakstu K. Egles esot nodevis literatūrvēsturnieks T. Zeiferts, un turpmāk tas glabāšoties Misiņa bibliotēkā. Pie kāda dzejoļa vācu valodā ir J. Misiņa piezīme, ka tas atrasts redakcijas papīros un 1927. gadā viņam to nodevusi rakstnieka A. Deglava dzīvesbiedre. Ir arī dzejoļu «Ubaga mīlestība», «Iz cietuma», «Pie slīmnīcas loga» un vēl citu manuskripti, stāsts «Nabaga Lācarus», uzmetumi rakstiem par Daci Akmentiņu un Maksimu Gorkiju, filozofiskā studija «Laiks, telpa un pamats». Vairāki materiāli liecina par J. Poruka dzīves krēslainajām dienām mūža nogalē. Uz J. Rozentāla zīmētā dzejnieka portreta kopijas J. Poruks, piemēram, uzrakstījis: «So J. Rozentāla darbu

es neatzīstu par manu ģimēni un lieku to cien. «Latvijas» redakcijai priekšā dēļ apbrīnošanas un salīdzināšanas ar manu īsteno fotogrāfiju vai manu ģīmi, ko es nesu pie savas galvas.» Kādai nelielai aploksnei ir K. Egles komentārs 1929. gadā: «Se iekšā Fricim Bārdam dota vizitkarte ar parasto Poruka mūžības formulas zīmējumu (1907). Vizitkarti man atdeva dzejnieka brālis Antons Bārda. Novietoju to tagad savukārt pie Poruka rokrakstiem Rīgas pilsētas Mišņa bibliotēkā.» Fondā vēl arī vēstules draugam Gotfrīdam Ansabergam, Kaudzītes Matīsam, R. Blaumanim, T. Zeifertam, J. Rozentālam, arī meitiņai Karmenai Tatjanai (1911). Saglabājies «Mājas Viesa Mēnešraksta» 1898. gada gājums, kas dāvāts dzejnieka draugam Ādolfam Arnītim līdz ar J. Poruka dzejoļa ekspromptu. Zināmu interesi var izraisīt arī vairāki dokumenti par mācību laiku Liezērē, studijām Rīgā, ārstēšanos dažādās pilsētās. 1905. gada februārī J. Poruks iemaksājis trīs rubļus un saņēmis krājgrāmatiņu Rīgas Latviešu amatnieku palīdzības biedrības krājaizdevu kasē, bet pēc laika iemaksu izņēmis. Kur nu dzejniekam sakrāt krājkasē naudu! K. Egles arī norakstījis zīmīgākos veltījumus no Ernestīnes Porukas albuma, kas glabājies Cēsu muzejā. Te sastopam J. Poruka, R. Blaumaņa, E. Treimaņa-Zvārguļa un E. Melngaiļa vārdus. J. Poruka rokrakstu fonds, bez šaubām, papildinājies arī jaunākajā laikā. J. Poruka simtgades dienās Rīgā 1971. gadā sastapos ar Grieķijā dzīvojošo J. Poruka mazdēlu Jāni Valavanīdi un lūdzu atsūtīt uz Latviju dažu J. Poruka dzejoļu atdzejojumus grieķiski. Pēc laika saņēmu paša mazdēla atdzejojumā dzejoļus «Pie tava augstā, baltā loga», «Tu mani atstāsi» un «Uz augšu». J. Valavanidis, kas tikai bērnībā kādu laiku bija padzīvojis pie vecmāmiņas Siguldā, latviski runāja un rakstīja šamērā labi.

Neliels ir Ernestīnes Porukas (agrākās Ernas Pētersones) fonds. Galvenokārt tur ir atmiņas par vīru J. Poruku, kurām sākuma ir K. Egles piezīme: «Uzrakstītas uz manu lūgumu. Nav nekur pilnībā iespiestas, pa daļai mans brālis, tikai tās

izmantoja Poruka biogrāfijas rakstīšanai.» Vēlāk, kad atmiņas publicētas, šī piezīme atsaukta. E. Poruka pēc K. Egles lūguma uzrakstījusi arī savu autobiogrāfiju.

Materiāli par J. Poruku ir R. Egles rokrakstu fondā, galvenokārt viņa vāktās atmiņas monogrāfijai par J. Poruku, tāpat arī K. Barona, T. Zeiferta, R. Blaumaņa, E. Treimaņa-Zvārguļa, A. Brača, K. Krūzas un vēl citos fondos. Bez šaubām, arī bagātajā K. Egles arhīvā.

K. Egle arī krājis cik iespējams pilnīgu J. Poruka grāmatu kolekciju. Misiņa bibliotēkā ir pirmais J. Poruka rakstu izdevums piecos sējumos (1905—1908) «Zalkša» apgādā, pie kura mākslinieciskā noformējuma piedalās J. Rozentāls, G. Šķilters, J. Madernieks, B. Dzenis. Nākamie Kopotie raksti četros sējumos Līgotņu Jēkaba redakcijā iznāk jau pēc dzejnieka nāves A. Golta apgādā (1912—1914). Desmit sējumu izdevums V. Plūdoņa un J. Misiņa redakcijā iznāk A. Golta apgādā no 1924. gada līdz 1925. gadam. Protams, K. Eglem bijuši arī viņa paša un P. Ermaņa kārtotie J. Poruka Kopotie raksti, kas iznāk J. Rozes apgādā (1929—1930) ar R. Egles monogrāfiju par dzejnieka dzīvi un darbu.

No kāda A. Saulieša paziņas K. Eglem 1934. gadā izdevies dabūt Berlīnē 1894. gadā izdoto J. Poruka grāmatiņu «Die Religion der Zukunft», kas ir liels bibliogrāfisks retums. Retas un no grāmatniecības viedokļa interesantas ir Cēsu grāmatu iespiedēja un izdevēja J. Ozola izdotās J. Poruka grāmatas: «Sirdis starp sirdīm» (1900), «Brūklenāju vaiņags» (1904, 1907), «Dzejas» (1906), «Zelta adata» (1906). Kā RLB Derīgu grāmatu nodaļas Kalendāra pielikums 1906. gadā iznācis J. Poruka stāsts «Vecās Mārgrietas testaments». «Zelta ābeles» izdevumā 1941. gadā iznācis stāsts iz Rīgas senatnes «Mārtiņš Gīze». Interesanta ir K. Egles piezīme A. Golta 1924. gadā izdotajiem J. Poruka «Stāstiem»: «Šis ir A. Golta izdoto Kopoto rakstu 3. sējums. Droši vien šis sējums būs palicis pāri ārpus komplekta lielākā vai mazākā skaitā. Izdevējs tad ir iespiedis īpašu titula lapu Kopoto rakstu titula vietā, uzlicis īpašus

vākus un kā atsevišķu stāstu krājumu laidis pārdošanā. Uzgāju to nejauši un nopirku kādā antikvariātā.» K. Eglem arī lieli nopelni J. Poruka Kopoto rakstu (1929—1930) kārtošanā un izdošanā. 1977. gadā ZA Fundamentālā bibliotēka izdod literatūras rādītāju par J. Poruku, kam pamatā K. Egles darbs.

FOLKLORISTIKA

JANINA KURSĪTE

IESPEJAMAIS LATVIEŠU VARIANTS INDOEIROPIEŠU MĪTAM PAR MIRSTOŠO UN ATDZIMSTOŠO DIEVĪBU

Citā sakarā jau man nācies rakstīt par dažām visai dīvainām (no šodienas redzes viedokļa) tautasdziesmām, kur runa ir par tuva radnieka — parasti jaunākās meitas vai dēla — nokaušanu, izcepšanu, apēšanu u. tml. Uzskatāmbas labad vienu no tāda veida tekstiem citēšu:

Tēvs mani nošāva, pamāte izcepa,
Māsiņa žēlīga, tā mani žēlo,
Tā manus kauliņus salasīja,
Ietina baltā nēzdogā,
Ielika baloža ligzdiņā.
Balods mani izperēja,
Savus bērņus domādams,
Pavasari iztecēju
Kā dzeltena cielaviņa.
Ieraug' mani ciema bērņi,
Tie jau mani negribēja,
Tie jau mani negribēja,
Iemet skudru pūlītī;
Skudras mani negribēja,
Iemet mani upītē;
Upīt' mani negribēja,
Izmet mani maliņā.
Tā upīte iztecēja
Deviņām iztekām,
Devītā iztekā,
Tur uzauga kupla liepa,
Tur uzauga kupla liepa
Deviņiem žuburiem.
Devītā gadiņā
Iet brālītis kokles cirst.

Sak' brālītis koklédams:
Tās koklītes gauži skan!
Sak' māmiņa dzirdédama:
Tā raud manis pastariņš,
Tā raud manis pastariņš,
Skudrītēm ēdināts,
Skudrītēm ēdināts,
Upītē slicināts.¹

LTD-3573

Toreiz, sīkāk pašu tekstu neanalizējot, rakstīju, ka, iespējams, tā ir atbalss no senajiem mitoloģiskajiem priekšstatiem par ciklisko dabas un cilvēka nāves un atdzimšanas gaitu. Ar laiku šiem «kanibāliskajiem» tekstiem blākus piekārtojās vesela virkne saturā un formā ļoti tuvu garāka apjoma tautasdziesmu par jaunāko mātes meitu — pastarīti, kuru: 1) vecākās māsas ieogrūž upē vai mežā, ogas lasot, nokauj un pabāž zem ogu vācelītes; 2) tautas ieogrūž upē; 3) pastarīte pati iekrīt upē un noslikst; 4) cenšoties kopā ar citām māsām pārpeldēt jūru vai upi, pastarīte noslikst. Tālākais šajos tekstos ir līdzīgs ar «Tēvs mani nošāva, pamāte izcepa». Upe pastarīti izmet jūrā, jūra izmet atpakaļ krastā (varianti: ciema bērni iemet skudru pūli, skudras upē, upe izmet krastā; Dāugava — ezerā, ezers — jūrā un jūra izmet atpakaļ krastā u. tml.). Uzbūves princips — no mazākā, sīkākā uz lielāko un atpakaļ sākuma vietā. Krastā, kur pastarīte tiek izmesta, uzaug kupla vai zelta liepa ar deviņiem žuburiem vai sudraba ziediem, retāk — kupla roze ar zeltītiem ziediem. Pēc deviņiem gadiem šajā vietā nāk pastarītes brālis no liepas cirst kokli. Māte vai Māra pēc kokles žēlabainajām skaņām pazīst pastarīti.

Viena daļa variantu ar to arī beidzas. Citos Dieva dēli nolauž liepas galotni, ietin to zīdautā un aiznes Māras baz-

¹ Pirmais četrās rindās rekonstruēta senā 11—12 zilbju pantmēra struktūra; sk. par episko pantmēru sīkāk: *Kursiņe J.* Mitoloģiskie priekšstati dāņu formulās. — *Lit. un Māksla*, 1987, № 7.

nīcā, kur — šūpojot un lolojot — pastarīte atdzimst. Līdzīgas tautasdziesmas, kā konstatējis J. Lautenbahs¹, ir arī lietuviešiem. Cilvēku upurēšanas atbalsi (īpaši vasaras saulgriežos) var saskatīt arī slāvu folkloras tekstos.² Bagātīgs līdzīgu priekšstatu slānis saglabājies grieķu mitoloģijā. Tā, piemēram, par godu Adonīdam — dievībai, kas simbolizēja mirstošo un atdzimstošo dabu, vasaras vidū ūdenī tika nolaisti t. s. Adonīda dārzi — groziņi ar ziediem, graudaugiem u. tml. un paša Adonīda attēlu. Šim rituālam bija jānodrošina zeme ar pietiekošu valgmes daudzumu. Kā uzskata, piemēram, angļu etnogrāfs Dž. Frēzers, sākotnēji Adonīdu būs personificējis dzīvs cilvēks, kas ticis upurēts. Upurēto cilvēku dvēseles, pēc mitoloģiskajiem priekšstatiem, atdzīvojas un sāk jaunu dzīvi vārpās, ziedos, kokos.³

Par šīs mirstošās un atdzimstošās dievības mīta universālo raksturu liecina tas, ka tādās vai citādās modifikācijās tas sastopams visdažādākajos pasaules nostūros. Ļoti reljefi šis sižets iezīmēts ēģiptiešu mitoloģijā ar Ozīrisa miršanu un atdzimšanu. Ozīrisu viņa brālis Sets ar viltu iemāna speciāli šim nolūkam izgatavotā kastē. Kastī ar Ozīrisu brālis iegrūž Nīlā, no kurienes tā pēc laika tiek izmesta krastā. Tajā vietā, kur upe izmet kasti, izaug koks. Vēlāk Setam tomēr izdodas atrast kasti ar Ozīrisu, kas ieslēpta kokā. Sets sagriež Ozīrisa ķermeni gabalos un izmētā tos pa pasauli. Izīda — Ozīrisa sieva un māsa — savāc šīs izsvaidītās ķermeņa daļas. Pēc Izīdas lūguma dievs Anūbiss ietin Ozīrisu linautā un atdzīvina. Ozīriss atdzimst un sāk valdīt pazemes valstībā. Ozīrisa atdzīvošanās ēģiptiešiem simbolizēja atdzimšanas ideju, ticību mūžīgai dzīvei.

¹ *Лаутенбах Я.* Очерки из истории литовско-латышского народного творчества. Юрьев, 1896, с. 62—63.

² *Иванов В. В., Топоров В. Н.* Исследования в области славянских древностей. М., 1974, с. 222—223.

³ *Фрззер Дж.* Золотая ветвь. Изд. 2. М., 1986, с. 320—322.

Grieķu un romiešu mitoloģijā skaidrāk un pilnīgāk saglabāties ne sličināšanas, bet zemē ierakšanas vai rituālas dievības ķermeņa gabalos sadalīšanas rituāls. Tā, piemēram, Dionīsam (romiešu tradīcijā — Bakham) vienā no šī grieķu mīta variantiem nodevīgi uzbrūk titāni, kas sagriež viņa miesu sīkos gabalos, izvāra tos un apēd. No Dionīsa asinīm izaug granātkoks. Pēc dažām versijām Dēmetra — auglības un zemkopības dieviete — saliek Dionīsa ķermeni un atdzīvina, pēc citām — Dionīss atdzīvojas pats un atgriežas debesīs. Ir saglabājušās liecības, ka sākotnēji dionīsisko mistēriju laikā grieķi upurējuši cilvēkus, sadalot tos gabalos. Vēlākos laikos cilvēku nomainījis dzīvniekupuris. Rituālai ķermeņa sadalīšanai gabalos, pēc seno cilvēku priekšstatiem, vajadzēja nodrošināt augsnes un, iespējams, arī cilvēku auglību.

Piemēru skaitu viegli var turpināt — dziesmu par pastarīti līdzība (tipoloģiska vai ģenētiska) ar cittautu mītiem par dievības miršanu un atdzimšanu ir pārsteidzoša. Bet palūkosimies tagad uzmanīgāk mūsu pašu folkloras tekstos. Ir diezgan daudz tautasdziesmu, kur Pērkons vai Dievs sacērt gabalos ozolu vai sudraba alus kannu, dusmodamies par kaut kādu pāridarījumu vai par kāda aizlieguma pārkāpumu, kad viņš ir uzaicināts panāktos Dieva dēla (-u) un Saules meitas (-u) kāzās:

Dieviņš smalki sadauzīja
Sudrabiņa alus kannu;
Saules meitas salasīja
Pa vienam gabalam,
Dieva dēli sastīpoja
Sudrabiņa stīpiņām.

LD 33768

Visas zvaigznes izskaitīju,
Ausekliša vien nevaida.
Auseklītis aiztecēja
Saules meitas lūkoties.
Pērkons brauca pa debesīm,
Ar Saulīti bārdamies;

Saule viņu neklausija,
Izdev' meitu Ausekljam.
Pērkons, Saulei titīdams,
Nosper zelta ozoliņu.
Saules meita gauži raud,
Zelta zarus lasidama.
Visus zarus salasija,
Galotnītes vien nevaida.
Ceturtd' gadiņā
Dabūj' pašu galotnīti.

LD 34047¹⁷

Kad alus kannai visi gabali ir atrasti un pareizā kārtībā salikti atpakaļ, kad ozolam ir atrasta pēdējā — laikam pati svarīgākā sastāvdaļa — galotne, tad atjaunošanas darbs ir pabeigts. Neskaidrāk, aizklātāk šis gabalos saciršanas motīvs ir parādīts tautasdziesmās, kur Pērkons nosper pašu Saules meitu:

Pērkons spēra avotā
Līdz pašam dībenam,
Tur nospēra Saules meitu,
Zelta kannas mazgājot.

LD 34002¹

Saules meitu (-as) «biogrāfija» M. Zonvāla secīgi izkārtotajās latviešu mitoloģiskajās tautasdziesmās¹ pārtrūkst tajā mirklī un ar to, ar ko sākas pastarītes cikls, proti, ar noslikšanu vai noslicināšanu (retāk saciršanu gabalos):

Mēnestiņš gauži raud,
Alotiņa maliņa:
Saules meita noslikuse,
Zelta kannas mazgādama.

LD 33847²

Dziesmās par pastarīti — jaunāko mātes meitu — noslikšanas vai noslicināšanas (arī sadalīšanas gabalos, nokaušanas) motīvs ir pašā sākumā:

¹ Les chansons mythologiques lettonnes. Latviešu mitoloģiskās dainas. Paris, [1929].

Skait', māmiņa, savas meitas,
Vai ir visas vakarā.
Pastarītes vien nevaid.
Pastarīte aiztecēja
Gar upīti dziedādama,
Gar upīti dziedādama,
Ievas ziedus braucīdama.
Ievas ziedus braucīdama,
Pamet zelta gredzentiņu:
Gredzentiņu meklēdama,
Iekrit pate upītē...

LTD 3572₁₈

Mēs bijām trīs māsiņas,
Nogājām odziņās.
Kas papriekšu pielasija?
Pastarīte pielasija.
Nokaunam pastarīti..

LTD 3572₁₃

Var izvirzīt pieņēmumu, ka dziesmu cikls par pastarīti ir turpinājums, nākamā daļa mītam par Saules meitām un Dieva dēliem. Iespējamais motīvs (kas gan dainās nav ne skaidri, ne viennozīmīgi iezīmēts) Pērkona dusmām pret Saules meitu ir tas, ka brālis grib precēt māsu, resp., veidojas incestuālas attiecības. Te var atcerēties daudzas paralēles citu indoeiropiešu tautu folklorā, piemēram, dvīņu māsas Jamī dialogs ar dvīņu brāli Jamu «Rīgvēdā», kur māsa grib pierunāt brāli kļūt viņai par vīru.¹ Slāvu folklorā tas ir Ivans un Marja.² Tipoloģiskas paralēles vērojām ēģiptiešu mītā par Izīdu un Ozīrisu.

Pastarītes dziesmu ciklā incesta tēma izteikta netieši. Tā, piemēram, pastarīte mazgā ūdenī rokas. Mazgāšanās ūdenī pirmatnējos priekšstatos saistīta ar rituālu šķīstīšanos.

¹ Sk. sīkāku šī motīva analīzi indoeiropiešu mitoloģijā: *Иванов В. В. О мифопоэтических основах латышских дайн. — Сб.: Балто-славянские исследования. 1984. М., 1986, с. 3—29.*

² *Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей, с. 224—233.*

Nomazgājies cilvēks it kā piedzimst no jauna. Par kādu pārkāpumu pastarītei jāšķīstās, kāda vaina jānomazgā, dainu tekstos netiek konkretizēts:

Teku, teku pie upītes
Baltas rokas nomazgāt.
Baltas rokas mazgājot,
Iekrīt zelta gredzeniņš...

LTD 3572₁₉

To, ka mazgāšanās ūdenī būs bijusi viens no galvenajiem šķīstīšanās paņēmieniem, apliecina arī dažādos variantos sastopamās tautasdziesmas par kultūrvaroni vai kādu no dievībām, kas nogalina savu pretinieku, bet tiek apšļākts ar nogalinātā asinīm. Asinīs pēc seniem priekšstatiem mājā nogalinātā dvēsele, viņa gars. Asinīs jānomazgā noteiktā kārtībā un ar noteiktiem paņēmieniem:

Kalējs kala debesīs,
Sauls meitai saktu kala,
Sauls meitai saktu kala
Zeltītiem burbuliēm,
Dieviņš ņēma Sauls meitu,
Pērkonš jāja panāčos.
Pa vārtiem iejādams,
Nosper zaļu ozoliņu.
Nošķiež manus zīžu svārkus
Ar ozola asinīm.
— Vai, Dieviņu, vai, Dieviņu,
Kur mēs viņus mazgāsim?
— Mazgā Māras upītē,
Kur deviņi avotiņi.
— Vai, Dieviņu, vai, Dieviņu,
Kur mēs viņus žāvēsīm?
— Žāvē Māras dārziņā,
Kur deviņas saules spīd.
— Vai, Dieviņu, vai, Dieviņu,
Kur mēs viņus rullēsīm?
— Rullē Māras rullītī,
Kur deviņas mangalītes.
— Vai, Dieviņu, vai, Dieviņu,
Kur mēs viņus glabāsim?
— Glabā Māras šķirstiņā,

Kur deviņas atslēdžiņas.
— Vai, Dieviņu, vai, Dieviņu,
Kur mēs viņus valkāsim?
— Valkā Māras panāčos,
Kur deviņi panācnieki.

LD 34043₈

Ja pirmajā gadījumā runa ir tikai par roku mazgāšanu ūdenī, tad te šķīstīšanās ir sarežģīts rituāls ar noteiktu secību, kas attēlota kā neiesvaidītā un iesvaidītā dialogs (rituālu jautājumu un atbilžu veidā).¹

Netiešā veidā incesta tēma pastarītes dziesmu ciklā parādās arī vairākos citos motīvos, kā, piemēram: 1) brālis (Dieva dēls) no liepas, kurā ielēpta māsas dvēsele, cērt kokli; 2) brālis ir tieši tas, kas nolauž liepai galotni, ko neuzdrošinās darīt neviens cits garāmgājējs; 3) pēc pastarītes atdzimšanas mīts sākas it kā no jauna — Dieva dēli atkal brauc jaunas meitas lūkoties: «..Atjāj divi Dieva dēli / Tās jumpravas lūkoties. / Lūkodami, zīmēdami, / At-ron savu īstu mās'..», LTD 3574₃; «..Pēc atjāja Dieva dēli, / Tie nolauza cekuliņu. / Nolauzuši cekuliņu, / Appuškoja cepurītes; / Appuškojši cepurītes, / Ieiet Māras baznīcā, / Ieiet Māras baznīcā / Saules meitas lūkoties. / Saules meitas gudras bija, / Zem altāra patecēja.», LTD 3572₂₁.

Šajās pastarītes dziesmās ir saglabājusies vesela virkne arhaisku formas un satura elementu, kuru saknes meklējamas indoeiropiešu mitoloģiskajā sistēmā. Dainās mūs bieži maldina atsevišķi leksiski jauninājumi, uzslāņojumi. Bet tas taču pilnīgi dabiski, ka, mainoties valodai, mainījās arī dainu leksiskais sastāvs. Tādējādi arhaiskākais slānis bieži ir saglabājies vai nu metriskajā formā, vai pašās semantēmās. Pie formas šoreiz sīkāk neapstāsimies, bet pievērsīsimies konkrētai svarīgāko semantēmu analīzei. Vietas

¹ Sk. sīkāk par mūsu mitoloģiskajās dainās bieži sastopamās dialoga formas senumu: *Kursīte J.* Mitoloģiskie priekšstatī dainu formulās. — Lit. un Māksla, 1987, № 7.

trūkuma dēļ pilnībā tiks citēts tikai viens — visbiežāk lieto-
tais pastarītes cikla variants. Pārējie tiek atspoguļoti vai
nu aprakstoši, vai citējot zīmīgākās vietas.

Kam tā jūra agri šņāca

* Miglotāi rītiņai?

Eit, brāliši, skatīties,

Vai ir visas mūs' māsiņas.

Bij gan visas, bij gan visas,

Pastarītes vien nevaid.

Pastarīte aiztecēja

Gar Daugavu dziedādama,

Gar Daugavu dziedādama,

Vainadziņu puškodama.

Vainadziņu puškojot,

Nokrit zelta gredzentiņš.

Gredzentiņu meklēdama,

Iekrit patē Daugavai.

Daugav's vilņi nepanesa,

Ieviļņoja jūriņai.

Jūras vilņi nepanesa,

Izvilņoja maliņai.

Tur uzauga kupla liepa

Deviņām galotnēm.

Pa deviņi gadiņiem

Cērt brāliši kokļu koku.

Sak' brāliši koklēdami:

Koši skan tās koklītes!

Sak' māmiņa raudādama:

Tā dzied mana pastarīte,

Tā dzied mana pastarīte,

Kas noslika Daugavā.

LTD 3572,

1. Pirmā divrinde ir vārdformula, kas tiešā vai nedaudz
izmainītā veidā («Jūra krāca, jūra krāca / Miglajā rītiņā»
u. tml.) sastopama vairākās citās mitoloģiskajās dziesmās.
Lielā mērā pateicoties pastarītes dziesmu formuliskajam
raksturam, var konstatēt šo tekstu kopību ar dainām par
Saules meitu un Dieva dēlu kāzām. Tikai viens raksturīgs
piemērs:

Jūra šņāca, jūra krāca,
Ko tā bija ierijusi?
Saules meita mazgājās,
Ierīt zelta gredzentiņš.

LD 33789

Sajā divrindē saglabājusies norāde uz to, ka jūra tiek uztverta kā milzīgs briesmonis, kas rij cilvēkus vai kuram jāupurē cilvēki (sk. neskaitāmās paralēles pasakās, kur pūķim vai briesmonim, kas mīt jūras malā u. tml., katru gadu jāatdod viena meitene).

2. Jaunākā mātes meita — pastarīte — tiek atsevišķi izdalīta arī Saules meitu un Dieva dēlu mitoloģiskajās dziesmās. Jaunākajam no bērniem kā latviešu, tā indoeiropiešu folklorā vispār ir īpaša loma. Jaunākais ir viedo, pareģošanas mākslu zinātājs, sakrālo tekstu pārzinātājs (sava veida pirmdjejnīeks, sal. indiešu kavi).¹ Uz šo pastarīša maģisko funkciju netieši norāda kokles — svēto tekstu pavadītājinstrumenta klātbūtne («. Tur uzauga kupla liepa / Deviņām galotnēm, / Tur sēdēja Dieva dēlis, / Zelta kokles koklēdams», LTD 3572₇), kā arī tas, ka pastarītis (-e) ir saistīts ar dziedāšanu.

3. Pastarīte vainadziņa pušķošanai lasa ievas ziedus, citos variantos — ūdensziedus, zilus, baltus, mēļus ziedus. Iespējams, ka šis ziedu pieminējums praktiski visos teksta variantos norāda uz pastarītes saistību ar auglības un augu veģetācijas kultu. Līdzīga funkcija puķēm ir vairākos citu indoeiropiešu tautu mitos. Tā, piemēram, Persefone — zemes auglības (reizē arī mirušo valstības) dieviete sengrieķu mitoloģijā — lasa pļavā puķes, kad pēkšņi zeme atveras un pazemes dievs aiznes viņu nāves valstībā.

4. Gredzenam daudzu tautu ticējumos ir maģisks spēks atvairīt jaunus spēkus. Noņemot vai pazaudējot gredzenu,

¹ Елизаренкова Т. Я., Топоров В. Н. Древнеиндийская поэтика и ее индоевропейские истоки. — Сб.: Литература и культура древней и средневековой Индии. М., 1979, с. 56—57; 83 и др.

cilvēks var saslimt vai nomirt. Gredzens sargā dvēseli un nelauj tai atstāt ķermeni. Tādējādi, nokrītot gredzenam, pastarīte mirst, viņas dvēsele atstāj miesas.

5. Ūdeņi — šajā gadījumā upe, ezers, jūra — indoeiropiešu mitoloģijā saistās ar nāvi, ar mirušo valstību. Respektīvi — šeit attēlots pastarītes ceļojums pa veļu valsti. Tikai jāprecizē — ūdens arhaiskajos priekšstatos vienlaicīgi ir gan pirmradīšanas vieta, gan veļu valstība, sal. pasakās — dzīvais un mirušais ūdens. Pastarītes dziesmās ūdens vairumā variantu ir tikai veļu valstība. Atsevišķos variantos tomēr pavīd arī ūdens — baltas putas — kā pirmsākums dzīvības atjaunošanai: «...Nas jyureņis, napanas, / Izsyt viļņs maleņā, / Izsyt viļņs maleņā, / Boltu putu gobolā...», LTD 3572₆.

6. Pēc nāves seko atdzimšana, kas šajos tekstos parādīta ar pastarītes pārtapšanu kuplā liepā, vai cits variants — kuplā rozē. Pastarītes dvēsele iemājo koka galotnē, ko nolauž (pārējiem tas aizliegts) Dieva dēls (-i).

7. Citos variantos pilns atdzimšanas cikls ir nedaudz garāks. Dieva dēls vai zvejnieki nones liepas zaru vai galotni Māras baznīcā (baznīca — jaunāks uzslāņojums kristietisma priekšstatu ietekmē), ietin zīda nēzdogā vai linautā, ieliek Māras šūpulī. Siltums un šūpošana pastarīti atdzīvina (sk. LTD 3574 ar vairākiem variantiem). Neskatoties uz kristietisma terminoloģijas ieplūdi (baznīca, altāris, eņģeļi), pirmskristietiskie uzskati par miršanas un atdzimšanas ciklu nav pazaudēti arī šajā teksta daļā. Seno saikni ar mirušo valstību te pilnībā saglabājusi arī Māra¹. Māras baznīca te ir ar veļiem, ar nāvi saistīta vieta, bet vienlaikus tā ir vieta, kur notiek pastarītes — Saules meitas — atdzimšana.

Liekas, ka vār runāt par Zemes māti — Māru — grieķu Dēmetru, no vienas puses, un pastarīti — Saules meitu — Persefoni, no otras puses, kā viena un tā paša indoeiropiešu

¹ Sk. par Māru sīkāk: *Zālite M.* Pilna Māras istabiņa jeb tautasdziesmu Māras meklējumos. — Krāj.: Varavīksne. R., 1985, 118.—156. lpp.

mīta atzariem divās tradīcijās. Dēmetra — auglības un zemkopības dieviete grieķiem simbolizēja dotā, pašreizējā gada sējumus un ražu, bet Persefone — ziemas sējumus, kas, iesēti rudenī, ziemā atrodas zemē — it kā nomiruši, bet pavasarī atdzīvojas (sk. Dž. Frēzers, cit. grām., 394.—395. lpp.).

Māras saistību ar ūdeni un Māras saistību ar ražu, ar maizi sīkāk izanalizējusi M. Zālite jau minētajā rakstā, tāpēc pie tā šeit vairāk nekavēsimies.

Līdz šim maz skarta Saules meitas (-u), pastarītes saistība ar apakšzemes valstību, ar veļiem, tāpēc par to jārunā atsevišķi. Te iezīmēsim atsevišķas līnijas. Vairākās tautasdziesmās var atrast norādes uz to, ka Saules meitas pēc neveiksmīgajām kāzām ir nonākušas pazemē — Jodu valstī, kur viņas nu jau ir Joda meitas:

Sper, Pērkonī, avotā,
Līdz pašamī dībinam,
Tur atrassi Joda meitu,
Zelta kannu mazgājot.

LD 34002₃

Sis teksts praktiski vārds vārdā atkārtoto tekstu par Saules meitu, tikai ar to atšķirību, ka te Saules meita ir jau citā būtībā — kā Joda meita.

Šim motīvam var atrast tiešas paralēles cittautu mitoloģijā. Grieķu dieviete Persefone, kuru nozaga pazemes dievs, daļu laika pavada pazemē, bet daļu virs zemes — tāpat kā dievišķie dvīņi Dioskūri. Tie ir tikai daži no daudzajiem variantiem indoeiropiešu mītam par mirstošo un atdzimstošo dievību. Mūsu dainu tekstos pārstāvētas divas iespējas: 1) Saules meita, pastarīte, atdzimst; 2) atdzimusi Saules meita runājas ar brāļiem un uz jautājumu, kad viņa atgriezīsies no veļu valsts, atbild, ka tas nav iespējams:

... — Ak tu mana mīļa māsa,
Kur tu biji šiem gadiem?

— Ak jūs mani mīļi brāji,

Biju jūdu zemitē.

— Ak tu mana mīļa māsa,

Ko tur jūdu zemītē?

— Ak jūs mani mīļi brāļi,

Jūdu bērņus es auklēju.

— Ak tu mana mīļmāsiņa,

Ko pelnīji auklēdama?

— Nopelnīju slēžu kreklu,

Divi zelta gredzeniņus.

— Ak tu mana mīļa māsa,

Kad atiesi ciemoties?

— Es aiziešu to dienīņu,

Kad stāv akmins uz ūdiņ',

Kad stāv akmins uz ūdiņ',

Spalva grima dibinā.

LTD 3574₃

Jūdu zeme te nepārprotami ir vēlāks uzslāņojums sākotnējai Jodu zemei, par ko liecina arī virkne citu tekstu, kur saglabājies sākotnējais variants.

8. Vairākos dziesmas variantos par pastarīti parādās senais — dievu zoomorfiskais veids. Tā, piemēram, Dieva dēli figurē vai nu kā vanagi, vai kā strazdi: «Kuplis auga ozoliņš / Brāļa staļļa pakaļā. / Pilli zari sīku putnu, / Strazdiņš dzied galotnē. / Strazdiņš saka dziedādams: / Kur tās mūsu brāļa māsas? / Visas ira brāļa māsas, / Pastarītes vien nevaids...», LTD 3572₂; «Kur tu skrīsi, vanadzeņ, / Voska cymdus maukdamis? / — Skrīšu lipys apsavārtu, / Soka, lela izauguse, / Zori leika jyureņos. / Atskrin palāks vanadzeņš, / Nūlauž pošu vērsyuneiti, / Nūlauž pošu vērsyuneiti, / Svīž jyureņu videnā...», LTD 3574₄.

9. Dažviet liepas galotnes vietā ir liepas zars, kuram, iespējams, tiek piešķirta auglības vairošanas funkcija («...Tēvs ar māti apguļuši / Daugaviņas maliņā, / Daugaviņas maliņā / Apakš liepas zariņiem. / Nolauzuši vienu zaru, / Palikuši pagalvī. / No ritiņa celdamies / Iesviež zaru Daugavā...», LTD 3574₂).

10. Par to, ka šajos tekstos atspoguļots ne tikai mīts par mirstošo un atdzimstošo dievību, bet arī upurēšanas rituāls, kas paredzēts auglības vairošanai, liecina skudru

pieminējums vienā no variantiem. Vairākām tautām pazīstams upurēšanas veids, kad upuri iemet skudru pūznī.

Lai pilnībā pierādītu mirstošās — atdzimstošās dievības mīta esamību mūsu tautasdziesmās, lai iespējami sīki rekonstruētu šī teksta secību, nepieciešama daudz plašāka dainu tekstu analīze un salīdzinājums ar citu indoeiropiešu tautu mitoloģisko materiālu. Pagaidām var runāt tikai par iespējamo latviešu variantu indoeiropiešu mītam par mirstošo un atdzimstošo dievu.

Bez tam liekas, ka rodas arvien drošāks pamats runāt ne vairs par fragmentāriem, izsvaidītiem mītu gabaliem mūsu dainās, bet par veseliem mītiem, kurus iespējams tekstuāli rekonstruēt. Un vispirmām kārtām šādā pabeigtā, veselā veidā, liekas, būtu ieraugāms mīts par Dieva dēliem un Saules meitām. Var piebilst, ka M. Zonvāls divdesmitajos gados jau mēģināja atsevišķās mitoloģiskās dainas sasiet vienā kopīgā pavedienā. Liekas, ka ir pienācis laiks šo viņa darbu turpināt tālāk. Tautiskie romantiķi pagājušajā gadsimtā patērēja milzum daudz pūļu un spēka, meklēdami seno latviešu eposu. Šķiet, ka viens no galvenajiem neveiksmes iemesliem bija tas, ka viņi par paraugu, par atskaites punktu ņēma «Iliādu», «Odiseju», ģermāņu episko dzeju u. tml. — stadiāli daudz jaunāku dzejas veidu nekā latviešu dainas. Indoeiropiešu pēdējo gadu pētījumi rāda, ka indoeiropiešu senie mītopoētiskie teksti pēc savas uzbūves ar daudz ko — gan formā, gan saturā — ir atgādinājuši to, kas mūsu dainās labākā vai sliktākā stāvoklī ir saglabājies līdz šai dienai. Protams, mūsu mītiskajiem tekstiem ir nepieciešams restaurācijas darbs, kas no daudziem it kā savā starpā nesaistītiem tekstiem, balstoties uz skrupulozu formas un semantikas analīzi, ļaus izveidot vienu vai vairākus secīgus.

VIKTORS GRAVĪTIS

AUSEKĻA KĀZAS

Neviens vēl nav izteicis šaubas, vai tautasdziesmu Saule, kas brauc ar zirgiem un ratiem, ir tā pati Saule, kas redzama vēl mūsu dienās. Arī par tautasdziesmu Mēnesi ne. Grūtāk šajā ziņā ir klāties tautasdziesmu Saules un Mēness nodarbību tiešajiem partneriem — Dieva dēliem, Saules meitām, Auseklim. Ja arī viņi vēl tagad spīd pie debess (kas gan ne vienmēr tiek atzīts), tad — kuri spīdekļi tie ir?

Pēc tautasdziesmu motīviem, **Saules meita** mēdz sekot Saulei, sevišķi vakarā norietot (LD 33749; 33750 u. c.). Tam visvienkāršāko analogiju var saskatīt, kad kāda **planēta** ik vakarus aizvien vairāk tuvojas Saulei un norietot vēl seko tai. Bet Saules meitas rotaļājas ar **Dieva dēliem**, tuvojas tiem, sniedz rokas un, beidzot, — gaisa vidū kāzas dzer (LD 33776; 33759; 33754; LT 10276; 10301, 1; LD 33757). Visuāli tas vistiešāk ir salīdzināms ar planētu konjunkcijām ar spožākajām Eklīptikai tuvējām **stāzvaiognēm**. Tādēļ var pievienoties J. Kolam, kas jau 1841. gadā Saules meitas pielīdzināja planētām un Dieva dēlus skaidroja kā stāzvaiognes.¹

Dieva dēlu un Saules meitu kāzas nereti notiek **Gaisa vidū** (LD 33763 u. c.). Reizumis Saules meita auž sagšas, «Vidū gaisa» stāvēdama (LT 10247). Par Gaisu sauca debess velvi (G. Stenders, 1776; G. Bergmans, 1795; P. Grau-

¹ Kohl J. G. Die deutsch-russischen Ostseeprovinzen oder Natur- und Völkerleben in Kur-, Liv- und Esthland, Th. 2, Dresden und Leipzig, 1841, S. 136.—137.

biņš, 1877).¹ Par **pusgaisu** sauc vidu starp spīdekļu kulmināciju un norietu («kad Sietiņš uz pusgaisa stāv», teicēja H. Lazdāne, 85 g. v. (1968. g.), Jersikā (1986-t)²). Sietiņš, piemēram, mēdz nonākt «pusnaktī» vai «gaisa vidū» (LTD— I—1895; LD 33780, 1). Gaisa vidus tad iznāk tuvu debess velves vidum, kur spīdekļi mēdz kulminēt vidū starp lēktu un rietu, kur pēc Saules stāvokļa iznāk dienas vidus — dienvidi (sk. arī G. Mancelis, 1638)³. No planētām Venera un Merkurs tur nekad nevar būt novērojami, tādēļ arī tās nevar būt vienīgās Saules meitas.

Gan Dieva dēli, gan Saules meitas dziesmās nereti ir minētas daudzskaitlī. Ja arī dziesma stāsta par vienu no viņiem vai viņām, tad neba jau kā par vienīgo. Citkārt Dieva dēli tur divas sveces un gaida vienu no Saules meitām (LD 33776, skat. arī 1190, 1804). Šāda aina var veidoties, kad kāda planēta tuvojas, piemēram, Dvīņu zvaigznājam. Saules meitas ir atsevišķi minētas vismaz trīs:

Saulītei trīs meitiņas,
Visas trīs saderētas;
Viena Dieva dēliņam,
Otra rīta Auseklīm.
Tā trešā, pastarīte,
Pašam Saules stūrmaņam.

LT 10393, 1; sal. arī LD 33943.

Pēdējais šīs dziesmas vārds varētu būt vēlāk aizvietots; Saules vedējs varētu būt arī Vedēja Kapella — stāzvaiģzne, kas vasaras īsajās naktīs it kā iet virs Saules tai nedaudz pa priekšu un it kā ved Sauli līdz tās lēktam (sal.

¹ *Stender G.* Augstas Gudrības Grahmata no Pasaules un Dabbas. 1776; *Bergmann G.* Saņemšanas sprediķu Mahzibas us wissahm swehdeenahm, swehtkeem un swehteem laikeem. R., 1795; *Graubing P.* Pasaule. R., 1877 (uz vāka 1878).

² 1986-t — autora savāktās un iesūtītās kolekcijas № 1986 vēl neapstrādātais turpinājums.

³ *Mancelius G.* Lettus. R., 1638.

LD 33785). No Dieva dēliem viens, domājams, ir Jānis jeb Orions, stāzvaižņu grupa.¹

Tā nu arī Auseklis, līdzīgi Dieva dēliem un Saules vedējam (stāzvaižznēm), iznāk kādas Saules meitas partneris. **Kas ir Auseklis**, viens no spožākajiem nakts spīdekļiem (LT 10447)?

Pirmie latviešu vārdnīcu sastādītāji, tulkotāji, populārās un mācību literatūras autori meklēja tulkojumus vācu vārdiem «Morgenstern» un arī «Abendstern». G. Mancelis (1638), K. Elvers (1748) un G. Stenders (1789) tulkoja pirmo par Rīta zvaigzni un Ausekli, otro — par Vakara zvaigzni.² Turklāt G. Mancelis kā Ausekli skaidroja arī vārdu «Morgenröte». E. Gliks (1689) tulkoja «Morgenstern» tikai par Rīta zvaigzni (tekstā sešās vietās) un nekur par Ausekli.³ Kā Ausekli viņš tulkoja tikai «Morgenröte» (tekstā vienpadsmit vietās). Bez tam vēl «die Morgen Sterne». E. Gliks pareizi tulkoja kā Rihta Swaigsnes. Bet Venera taču ir tikai viena!

Vārdu **Spulģis** H. Firekers skaidrojis kā Ausekli un «Morgenstern».⁴ J. Lange (1777) vārdu Spulģis skaidrojis kā gaišu pirmā lieluma zvaigzni, arī kā Rīta zvaigzni un «Morgenstern» un pēdējo citā vietā kā Ausekli, bet «Abendstern» kā dziesna».⁵ G. Stenders (1789) skaidrojis vārdu Spulģis kā «heller funkelnder Stern erster Grosse» un nekur to nesaista ar Rīta zvaigzni vai Ausekli.⁶ G. Bergmans (1795) nosauc «Ausekli jeb Spulģi».⁷ K. K. Ulmans (1872)

¹ *Grāvītis V.* Kad atnāca siena laiks. — Lit. un Māksla, 1985. 21. jūn.

² *Mancelius G.* Lettus. R., 1638; *Caspar Elvers.* Liber memorialis letticus. R., 1748; *G. F. Stender.* Lettisches Lexicon. Mitau, 1789.

³ Ta Swehta Gramata jeb Deewa Swehtais Wahrds. Tulk. E. Gliks. R., 1689.

⁴ *Firekers H.* Vārdnīca, 17. gs. 2. puse. LPSR ZA FB Rokrakstu un reto grāmatu nodaļa, № 5361, 261. lp. un № 5362, 451. lp.

⁵ *Lange J.* Vollständiges deutschlettisches und lettisch-deutsches Lexicon. Mitau, 1777.

⁶ *Stender G. F.* Lettisches Lexicon. Mitau, 1789.

⁷ *Bergmann G.* Saņemmamas spreddiķu Mahzibas... R., 1795.

skaidro Spulģi kā «der Funkelnde» (reizē arī kā Ausekli, pēdējo citviet arī kā «Morgenstern»¹ un uz to atsaucas K. Mīlenbahs². J. Vinklers (1879) skaidroja Spulģi kā Veneru.³ Tulkotājs J. Sanders (1890) nosaucis līdzās atsevišķi Ausekli, Spulģi, Sietiņu utt.⁴ A. Pumpurs (1890) raksta, ka ļaudis «... pazina Rīta un Vakara zvaigzni, Ausekli, Ziemeļa zvaigzni...».⁵ Un, beidzot, K. Graudiņš (1893) Spulģīti pielīdzina Auseklim un žēlojas, ka ļaudis viņam par Spulģīti rādījuši dažādus spīdekļus.⁶

Kā redzams, objektu nosaukumi nav viennozīmīgi. Vācu autori biežāk snieguši jaunākā slāņa viedokli: «Morgenstern» ir tulkojams kā Rīta zvaigzne, un uz to ir attiecināms arī Auseklis. Tomēr Rīta zvaigzne tautasdziesmās ir pieminēta samērā retāk un arī tad drīzāk kā Mēneša kumeliņš, neba kā Saules meitas precinieks. Vājāk saglabājies ir senākais slānis, kuram pieslejas arī K. Graudiņš un A. Pumpurs: Auseklis ir atsevišķi no Rīta zvaigznes, Auseklis ir Spulģis, tas spulgo. Atcerēsimies, ka arī brieža un aļņa nosaukumi tika literatūrā sajaukti vietām un rakstot vārdu pareizība mežā netika pārbaudīta.

Pēc autora personīgajiem folkloras vākumiem (1986-t), Ausekli sauc arī par Spulģi (teicējs I. Stikāns, dz. 1876. g., Jersikā), bet vietām abus šķiro atsevišķi (Krūmkalns, ap 76 g. v. (1967. g.), Asītes Nodegās). Rītos ir redzams Rīta Spulģis (Klievēna, Priekulē) jeb Rīta Spurgis (E. Zeimānis, Tūjā; Jānis Bubēris, 80 g. v. (1969. g.), Sventājā). Auseklis jeb Rīta zvaigzne ir redzama **viemēr** rudens rītos kulšanas vai zvejas laikā (to saka teicēji V. Škapare, dz. 1882. g., Jersikā; A. Zeltnš, Jūrkalnē; N. Viņģis, 65 g. v.

¹ *Ulmann Carl Christian*. Lettisches Wörterbuch. R., 1872.

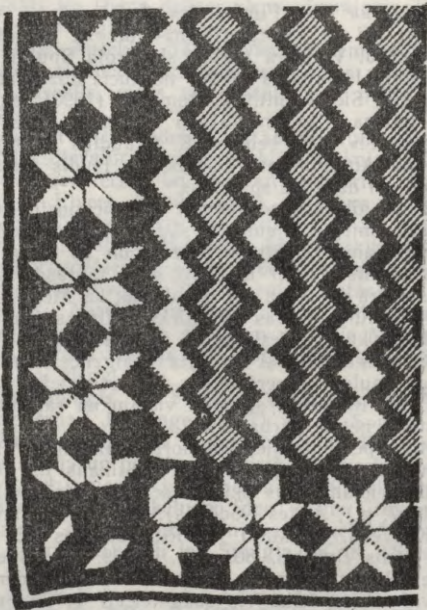
² *Mülenbachs K.* Latviešu valodas vārdnīca. I—IV. R., [1923—1932].

³ *Winklers J.* Zeme kā zvaigzne pasaules plašumā... Jelgava, 1879.

⁴ *Sanders J.* (tulkotājs). Pasaule. R., 1890.

⁵ *Pumpurs A.* Tēvijā. R., 1980, manuskripts ap 1890. gadu.

⁶ *Graudiņu Kārlis*. Zvaigžņu debess. — Austrums, Jelgavā, 1893, 2. sēj., № 11, 480.—481. lpp.

Zvaigžņotas kamanu segas raksts no Vecpiebalgas.
(Latviešu tautas māksla, II. R., 1962, 98. lp.
№ 82.) Attēloti ornamentālie ausekliši un sietiņi,
pēdējie ar 7×7 rūtiņām. (Pēc tradīcijas Sietiņā
ir 7 zvaigznes).

(1969. g.), Sventājā; J. Grūnavs 86 g. v., Sventājā; M. Miltiņš, 71 g. v. (1969. g.), Nīcas Jūrmalciemā; J. Kronbergs, 70 g. v. (1969. g.), turpat), bet, ja vienmēr, tad tas atbilst Sīriusam un neatbilst Venerai.

«Rudens rītos austrumos vienmēr redzamo Rīta zvaigzni, kas ir «lielāka par citām», sauc arī tieši par Spulģi. Pamazām pa mēnešiem tā maina vietu, un maijā tā pazūd» (A. Miemis, dz. 1911. g., Pāpē). Tāds tieši ir Sīriuss.

Teicējam vēl mazam esot, tēvs Pēteris Krauksts Sesavā rudenī mācījis atrast pie debess Spulģi, teikdams: «Spīd! Nu, spulgo! Kurš stiprāk spulgo?» Ļoti spožs bijis. (Teicējs — latviešu tautasdziesmu 1839. kolekcijas iesūtītājs J. Krauksts.) Arī tas atbilst Sīriusam. Salīdzināšanai — G. Stenders vārdu «spulgot» skaidroja «mīrgot kā zvaigzne», piemēram, «Austrīnš aizspulgo citas zvaigznes».

Sīriuss (no grieķu *seirios* — tveicīgs, dedzinošs) ir spožākais no mirgojošajiem spīdekļiem, t. i., stāvzvaigznēm. Vēl mūsu ēras 7. gadsimtā tas bijis daudz spožāks nekā tagad un brīžiem bijis redzams pat dienā.¹ Rudens rītos tas sāk

Ausekliši un sietiņi (ar 7×7 rūtiņām) no Kalvenes. (J. Sudmalis. Cimdu raksti. R., 1961, 70. lpp.)

¹ *Elsalu H.* Maiņzvaigznes un paleoastronomija. Zvaigžņotā debess, 1987, pavasaris.

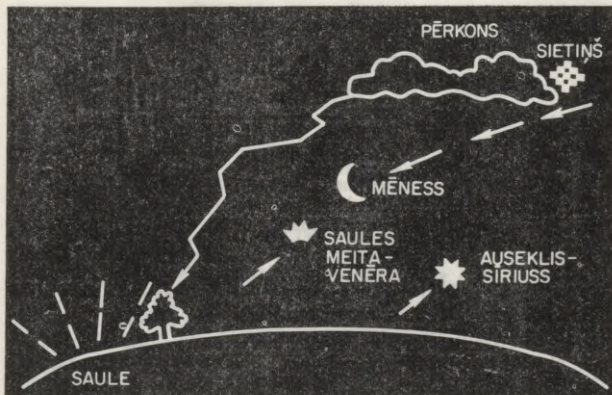
parādīties no jauna austrumu pusē, pie tam ik gadus vienādā laikā. Ziemas vidū tas pie mums spīd gandrīz visu nakti, bet pavasaros jau redzams vakaros rietumu pusē un vasarā uz laiku pazūd. Pēc šīm pazīmēm Sīriuss atbilst minētajām teicēju liecībām par Spulģi un Ausekli. Abi šie vārdi raksturo Sīriusa īpašības — «spulgošanu» un parādīšanos ritos. Šāds skaidrojums ir visai tuvs iepriekš minētajām G. Stendera, G. Bergmana, K. K. Ulmana u. c. norādēm. Ausekli gan reizēm varēja sajaukt ar Veneru, kura mēdz parādīties arī ritos kā relatīvi spožākā planēta, vēl jo vairāk no Vācijas nakošajā literatūrā visai iemīļotās «Morgenstern» un pēc tam veco populārzinātnisko un skolas grāmatu ietekmē. Tomēr jāievēro, ka atšķirībā no Sīriusa Venera kā planēta nemirgo, «nespulgo» un parādās kā Rīta zvaigzne ne katru rudenī un ne vienādi, bet ar dažu mēnešu novirzi.

* * *

Jauka rudens kāzu laika tautasdziesmu virkne ar daudziem variantiem tēlo Ausekļa kāzas ar Saules meitu. Dziesmām ir raksturīgs paralēlisms. Vedēju dziesmas par līgavas pārvešanu zvaigžņotā naktī ar zirgu, kas greznots ar zvaigžņu segu. Paralēli tam — citas zvaigznes ir, bet Auseklis pazudis, jo devies pāri jūrai uz Vācemi (Rietumzemi) Saules meitu lūkoties (LD 33857, 2; LD 34047, 4; LT 10483 ar variantiem, u. c.).

Arī Sīriuss līdz vasaras beigām mums ir pazudis. Pavasaros Sīriuss vēl ir redzams tikai vakaros norietam uz rietumu pusi, līdz beidzot izzūd pavisam. Tas asociējas ar dziesmās teikto, ka Auseklis aiztecējis pāri jūrai uz Vācemi. Arī Venera mēdz, rietēdama aiz Saules, uz kādu laiku pazust, tomēr ne katru pavasari un ne tik vienādā laikā. Analogs ir dziesmu motīvs par Saules meitas aizvešanu «no Daugavas Vācēmē» (LD 33996 u. c.).

Sīriuss atgriežas rudenī, ik gadus gandrīz tajā pašā rītā. No šī brīža tas uzlec ik rītus pa mirkli agrāk pirms

Ausekļa kāzas. Debess austrumu malas shēma rudens rītos pirms saullēkta. Sīriusam un Venerai parādīts šķietamais diennakts kustības virziens pa labi. Mēnesim arī tāds ir, bet nav parādīts; toties bulta rāda, ka, ik vakarus tajā pašā stundā skatoties, Mēness ir redzams strauji pārvirzījies (paskrējis) pa kreisi, tuvāk Venerai un tai garām.

Saules dienvidaustrumos kā īsts Auseklis. Bet tas ir arī senais kāzu laiks.

... Auseklītis agri lēca,
Saules meitas gribēdams...

LD 33745, 2

Arī Venera reizumis atgriežas ap šo pašu laiku, uzlēkdama pirms Saules un samērā tuvu tai, tomēr ne katru gadu un ne vienmēr tajā pašā rītā. Tā nu gadās redzēt rītos abus šos spīdekļus austrumu pusē un netālu vienu no otra. Bet dziesmās par Ausekļa ligavu tiek dēvēta Saules meita.

Sidrabiņa gailit's dzied
Zeltupītes malīnā,
Lai ceļāsi Saules meita,
Ausekliša līgaviņa.

LD 34009, 1

Tālāk — daudz variantu ir dziesmai:

Saule cirta Mēnestiņu
Ar asaju zobentiņu,
Kam atņēma Auseklam
Saderētu līgaviņu.

LD 33950, 3

Visai atbilstoša aina mēdz būt novērojama pie debess. Mēness ik rītus strauji tuvojas un pāris dienu laikā pienāk Venerai tuvāk klāt nekā Sīriuss, it kā «atņem» Sīriusam (Auseklim) Veneru (Saules meitu). Šajās pašās dienās redzamais attālums starp Mēnesi un lēcošo Sauli ar katru rītu strauji mazinās. Tā kā rītos Saule ir redzama vairāk pa kreisi un Mēness pa labi, bet spīdekļu redzamā diennakts kustība iet no kreisās uz labo pusi, tad izskatās, ka Saule «ķer» Mēnesi. Bet šajās pašās dienās Mēness vienmēr strauji dilst, līdz beidzot izdilst pavisam. Kad ir labi redzams, ka Mēnesim ik rītus pa gabalam ir «nocirsts», tad nav vairs svarīgi, ar ko Saule «cērt» un vai «cērtamais» ir redzams vai nav. Rīti, «kad Saule ķer Mēnesi», bija neparasti, tajos ieteica ārstēties, ar sāls graudu apvelkot — «apriebjot» — ap sāpošo vietu (LTT 26308).

Teiksmaino dziesmu cikls par Ausekļa kāzu ceļojuma gaitām sasauca ar astronomiskiem novērojumiem. Tādēļ var pieņemt, ka vismaz šo teiksmu sacerēšanas laikā Sīriusu sauca par Ausekli un Veneru par Saules meitu — Ausekļa līgavu.

Auseklis (Sīriuss) nāk katru rudeni, bet ne katru rudeni viņš pārvedīs sev līdzī Saules meitu (Veneru). Visbiežāk tas astronomiski iegadās ik ceturtajā gadā.

Pērkonš brauca pa debesi,
Ar Saulīti bārdamies.

Saule viņu neklausīja,
Izdev' meitu Auseklam,
Pērkons, Sauli titidams,
Nosper zelta ozoliņu...

LD 34047, 17

Var.:

Nu pašā rudenī
Sasper zaļu ozoliņu.

LT 10546

Trīs gadiņi Saule raud (var.: Saules meita gauži raud),
Zelta zarus lasidama,
Ceturtajā gadiņā
Uzjem pašu galotnīti (var.: Atrod...),
Saules meita nopinusi
Zelta zaru vainadziņu.

LT 10391, sk. arī LT 10392, LT 10380, LD 33802 u. c.

Jā, ceturtajā rudenī Saules meitas spožais vainags, t. i.,
planēta Venera, mēdz atkal parādīties pie debess līdžās
Auseklīm.

Var jau arī būt, ka rudenī gaidīja Sauli un Saules meitu
uzlecām vismaz aptuveni zināmā rītā, kuru centās ievērot
pēc lēkta vietas azimuta pret kādu iegaumētu koku pamalē.

Trīs vasaras Saulit' lēca
Purvā, lejas rāvienāi,
Ceturtaji vasarāji
Lec ozola pazarē.

LT 10015; sk. arī TD 54995 u. c.

Līdzīgi dzied arī meita par sevi, ka

... Trīs gadiņi tautas nāca
Mani jaunu lūkoties...
(TD 54995),

ka jāgaida līdz ceturtajam gadiņam. Ir ziņas par saullēkta
un saulrieta azimuta novērošanu zināmās gada dienās pēc
iezīmētā koka pamalē.¹

Ja nu Saules meita šogad neatnāk un debesu kāzas izpa-
liek, tad arī iezīmētais koks toruden netiek atzīts par īsto,
īstais pazudis, to «Pērkons saspēris».

¹ Grāvītis V., Vasks A. Daži tautas astronomiskie novērojumi. Da-
bas un vēstures kalendārs, 1977.

ARTURS GOBA

JĀNĪSA KULTS

*Apcere par mitoloģisko Jāni
latviešu tautas tradīcijās*

Jāņu diena senatnē bijusi pati līksmākā no visām svētku reizēm. Istenībā jārūnā par Jāņu nakti, jo vasaras saulgrieži iekrīt laikā, kad zemnieku dzīvē vislielākā nevaļa, vislielākais sezonas darbu sastrēgums, kad garām svinībām neatliek laika. Vasaras vidus arī liels tukšinieks, jo vecās ražas krājumi jau iet uz beigām, bet jaunā maize druvā vēl tikko ieriešas. Arī jaunlopi vēl nav paaugušies. Istā Jāņu dienas dāvana — pilnie piena spaiņi, kas arī lielā mērā nosaka jāņusiera gatavošanas tradīciju.

Līgošanas svētkus mēs visi it kā zinātu, jo vēl mūsdienās šur tur mēdz iedziedāties pie uguns kuriem.

Bet kā bijis senāk? Atbilde uz šo jautājumu nav vienkārša zinātkāres apmierināšana, jo no tā detalizētas noskaidrošanas atkarīgs vesels problēmu komplekss, kam sākars ne tikai ar etnogrāfiju un folkloristiku, bet arī ar vēsturi, ar mūsu tautas etnisko izcelsmi, ar mūsu nacionālo raksturu un kultūras savdabību. Tāpēc es šajā apcerē centīšos dažus novadpētnieka Ojāra Ozoliņa Ziemeļlatvijā pierakstītos nostāstus un tradīciju aprakstus salīdzināt ar tautasdziesmās apslēpto un līdz šim nepietiekoši izziņāto informāciju.

Sāksim ar to nekonvenciālo pieeju jautājumam, kāds lasāms liezērieša Jāņa Malkava stāstījumā (pierakstīts 1966. gadā).

Mūsu dzimtā pa viriešu līniju izsenis bijusi tāda tradīcija, ka vecākajiem dēliem ir dots Jānis vārdā. Tā tas, pēc baznīcas grāmatām spriežot, iegājis jau kopš zviedru val-

dišanas laikiem. Taču, ja spriežam pēc veco ļaužu nostāstiem, vēl senākos laikos bijis savādāk. Tad Jāņa vārds cilvēkiem nav likts. Par Jāņiem vai Jāņa dēliem drikstējuši saukties tikai tādi svēti vīri, kas senču ticību uzturējuši tautā. Šādas tiesības bijušas vienīgi viņu dzimtām. Vēl šīs puses pirmajās zviedru baznīcgrāmatās Jāņu ļoti maz, bet vēlākajās jau stipri vairāk. Cik kādreiz esmu no vecākiem ļaudīm dzirdējis, ar Jāni bijis saistīts kāds sens svētums no senču ticības laikiem.

Mūsu republikas personvārdu vārdnīcas sastādītājs K. Siliņš par Jāni sniedz šādas ziņas: pirmoreiz registrētais gadījums, kad šāds vārds dots cilvēkam, attiecas uz 16. gadsimtu (Rīgas pilsētā), bet pirmoreiz ierakstīts kalendārā 1767. gadā. Prīncipā šīs ziņas sasaucas ar tām, kuras minējis J. Malkavs.

Jāņa vārda izcelsmi parasti saista ar ebreju valodas **jehonānān** jeb **johānān**, kas nozīmējot 'Jahve žēlīgs, žēlsirdīgs'. Pamatojoties uz šo pieņēmumu, līdz šim zinātnieki uzskatījuši, ka līdz 16. gadsimtam Jāņa vārdu latvieši nav pazinūši, bet vēlāk to pārņēmuši no vācu valodas, pa savai vīzei pārveidojot **Johannesu**. Līdz ar to Jāņus sāka uzskatīt par Jānim Kristītājam veltītiem baznīcas svētkiem. Vienīgi pēdējo gadu pētījumi aizvien vairāk liek domāt, ka Jānis (varbūt Jēnis?) ir ļoti sena latviešu pagānisma laiku dievība, kam dziļas saknes visā indoeiropiešu kopībā. Nedaudz par šo tēmu rakstījuši arī V. Grāvītis, J. Klētnieks un R. Drīzule, kaut gan šo jautājumu par īsti dziļi izpētītu un izsvērtu vēl uzskatīt nevaram. Arī man nav iespējams pie šīs tēmas pakavēties tuvāk, vienīgi interesentiem ieteicu palasīties J. Parandovska grāmatu «Mitoloģija», kur ļoti pamatīgi notēlots seno romiešu dievs **Januss**. Mūsu Jānim radniecīgus mitoloģiskos personāžus atradīsim arī baltkrievu tradīcijās.

Tāpēc turpināsim ielūkoties O. Ozoliņa pierakstos.

1947. gadā Trikātas Brutuļos dzirdēts Olgas Abulas stāstījums.

Brutuļu mājas ir ļoti senas. Arī saimnieku dzimta te turas daudzās paaudzēs. No vecvecākiem atceros stāstus par Brutuļu Jāni, kas smalki atcerējies tālus priekštečus pa vīru līniju. Iznāk, ka Brutuļu mājas te vēl no senču brīvlaiķiem, kad svešas varas te nav bijis. Jāņkalnā pie Jēņu mājām tad dedzinātas svētās ugunis, un tās sargājuši izraudzīti, gudri vīri. Reizēm tādi tur sanākuši kopā vai no visas Vidzemes. Vēlāk no visas apkārtnes tur iets Jāņus līgot un svētās zāles meklēt. Esmu dzirdējis stāstus par burtnieku pili, kas it kā atradusies kalna galā. Kādreiz bērni brīdīnāti uz kalna neiet, jo tad Zemes māte varot sev līdzī aizvest un likt savos apcirkņos graudus skaitīt. Mācītājiem nav patīcis, ka ļaudis kalnā svin Jāņus. Par aizlieguma ievērošanu bijis jāatbild apkārtējiem saimniekiem. Tāda kārtība bijusi noteikta jau no zviedru karaļa.

Dzīšanu Jāņa jeb Jēņa kalnu novadā ir ļoti daudz. Pieņemsim, ka daļa no tiem savus nosaukumus ieguvuši pēdējā gadsimta laikā, jo tajos pulcējušies apkārtējo māju iedzīvotāji, lai tur dedzinātu jāņugunis. Tomēr daudziem pauguriem ar šādu nosaukumu ir nepārprotamas sena kulta vietas pazīmes, kulta observatoriju paliekas ieskaitot. Nereti Jāņkalna vārdu iemantojis tikai viens no senās svētnīcas kompleksā ietilpstošajiem pauguriem (arī Zilajā kalnā). Bez tam Jāņu, Jēņu, Jānēņu vai Jāņkalnu vārdi bieži ir doti arī mājām, kas izvietojušās svētkalnu tuvumā (Trikātas Jēņi, Kauguru Jēnes). Teikas par burtnieku pilīm šādos kalnos ir īpašs jautājums, kuru šeit tuvāk neaplūkosim.

Interesantas liecības atstājis mūziķis Artūrs Salaks, kura stāstījums pierakstīts 1945. gadā.

Vācot senās melodijas, daudz kas uzzināts arī par seniem rituāliem. Visvairāk par Jāņu svinēšanu. Tos mūsu

senči svinējuši pavisam savādāk. Bijusi noteikta kārtība Jāņu naktij. Vakarā, saulei rietot, visi nākuši kopā noteiktā vietā un tad gājuši pa saulei apkārt laukiem un ganībām. Pa ceļam kurtas ugunis vēl vairākās vietās. Pie pirmās uguns vajadzējis atgriezties rītausmā un sagaidīt sauli uzlecām. Lidz tam bridim gulēt bijis grēks. Arī alu piedzērušam. Nakti bija arī lauki un ganības jāapskrien. Senāk to darījuši jaunie gluži kaili vai arī izraudzīts Jānis, kas tad jājis uz balta vai raiba zirga. Ja Jāņu nakti pienācis kāds svešs, tam bijis jāizdzer liels kauss alus un jālec pāri ugunij. Visas izdarības vadīja izraudzīti Jāņa tēvs un Jāņa māte, gados vecākie un cienījamākie. Trikātišos Jāņi svinēti jo lielos pulkos Jāņu kalnos, kas agrāk bijuši svēti. Tādas svētas Jāņu svinēšanas notikušas Trikātas Jāņkalnā, Liepas pagasta Ellītē, Zilajā kalnā. Arī Jāņa tēva un Jāņa mātes pienākumi bijuši svēti. Par Jāņiem tiku dzirdējis šādu tautasdziesmu:

Svēta, svēta novakare,
Nu Jāniti sagaidām:
Dieviņš nāca sētsvidū,
Saules zirgi pavadā.

Vecos laikos šādos kalnos vadīti arī citi seni svētki. No sava vectēva zinu, ka katrā apvidū bijis savs kalns, kuru pārzinājuši īpaši cilvēki, kas noteikuši pareizo dienu ikvienu svētku svinēšanai, zilējuši un burtojuši. Galvenais — kad jāsāk un jābeidz dažādi lauku darbi.

Un vēl viens nostāsts, kas ticis noklausīts 1944. gada Jāņos. Teicējs ir Vijciema Kāsīšu māju saimnieks Kārlis Liepiņš, teicams seno tradīciju zinātājs. Viņa dzimta Gaujmalas mežos dzīvojusi no paudzes uz paudzi daudzus gadsimtus.

Senāk ar dzeršanu Jāņos jau tā neplosījās. Vairāk gāja pulkā un staigāja, kā jau Jāņa bērniem pienākas. Mežgalieši un silgalieši kādreiz Vijciema Celīti sanākuši tadā

pulkā kā gadatīrgū. Tad tik gājusi vaļā kustēšana un lustēšana. Jāņi zirgiem mugurā, citi nopakaļis. Visos stūros sakūruši gunis un vēl līdz nesuši. Papis bērnbā reiz tāds bars atklīdis šurp līdz Kāsitim, un plosījušies līdz brokastam, ka māja vai sausa izdzerta un izēsta. No Jāņu zālēm pēc tam trīs gadi zāļu tējas vāritas. Tad jau brandvīnu tikai panašķēja. Togad, mošķus dzenot, tas caurais ozols pie Melliša izdedzināts. Pēcāk jau mūsējie paši tur guni ielaida. Tā to veco koku noligoja. Bet vilki ar to pašu pļāvās zirgus vairāk nav tramdijuši. Tak laikam caurajos kokos nelabums perinas.

Cauro ozolu izdedzināšana gan vairāk saistāma ar Pēr-kona un mitoloģiskā Velna kultiem, un tas būtu atsevišķas apskates temats. Ja salīdzinām vairākus nostāstus, tad izkristalizējas dažas pamattēmas, kuras konfrontējot ar dainām varam izdarīt noteiktus secinājumus. Lai vieglāk būtu risināt tālāko sarunu, vispirms pakavēsimies pie jautājuma, kādās nozīmēs tautasdziesmās visbiežāk lietots vārds Jānis jeb Jānītis.

Pamatnozīme būtu viena: Jānis ir vasaras saulgriežu dievs. Daudzas dainas mēs varam sargrupēt it kā pa pāriem, kur pilnīgi identiskā kontekstā tiek lietoti vārdi Jānis un Dievs.

Dieviņš sēja sudrabiņu
Visu garu Jāņu nakti.
Sēj, Dieviņi, manu tiesu
Jēle vienu birzumiņu.

Jānītis sēja sudrabiņu
Celmājā lidumā.
Sēj, Jānīt, manu tiesu
Jēl celmiņa galiņā.

Citēts tikai viens tautasdziesmu pāris, bet tādus varētu sameklēt krietni daudz. Nereti šādā veidā par Dieviņu tiek dēvēts arī Ūsiņš, citi mitoloģiskie personāži gan retāk.

Ne mazāk svarīgi apzināties, ka ar vārdu Jānīts daudzos gadījumos apzīmēti paši svētki. Tā bija sarunvalodas īpatnība, ka Mārtiņdienu sauca par Mārtiņu, Meteņdienu par Meteni, Māras dienas par Pavasara vai Rudens Māru. Vēl teica: «Ziemassvētki sabraukuši.» Un salīdzināsim: «Pār gadskārtu Jānīts nāca.» Savā ziņā svētku personificējums.

Tomēr jau citētajos dainu piemēros iespējams arī cits iztulkojums: Jānis, Jānītis kā speciāls priestera amats, kuru citā kontekstā sauc par Dieva dēlu. Šī atziņa būtu uzlūkojama par atslēgu daudzu tautasdziesmu pareizai izpratnei. Jāņa jeb Jānīša amats patiešām bijis svēts, un mitoloģijā tas saistāms ar rituāla noslēpumainības panākšanu, dažkārt ieteikts lietot terminu **iniciācija**. Tas nozīmē, ka iniciācijas priesteris (šīnī gadījumā Jānis), aizvietodams pašu dievību, rituāla dalībnieku priekšgalā izpilda attiecīgo svētku ceremoniju. Šī svētnieka pienākumi, domājams, tikuši mantoti no paaudzes uz paaudzi vienas dzimtas ietvaros, un visbiežāk šāds gods ticis turīgajiem saimniekiem. Jautājuma noskaidrošanu sarežģī tas apstāklis, ka jaunākās cilmes dainās par Jānīti var tikt dēvēts jebkurš vīrietis, kam Jānis ir personvārds.

Visu gadu Jānīts jāja
Nesukātu kumeliņu,
Nu atjāja šovakar
Nosukātu, noglauditu.

Sodien pati Zāļu diena,
Sodien Jānīts zābakos,
Rīt būs pati Jāņu diena,
Rīt būs kārklu vīzītēs.

Reizēm liekas, ka mūsu senči tomēr šķirojuši jēdzienus Jānītis un Dieva dēls. Liekas, ka Dieva dēlu apzīmējums biežāk attiecināts uz augstāka ranga vai īpašas kategorijas priesteriem, kuri pārzinājuši rituālu nevis zemnieku sētās, bet gan pašos svētkalnos. Šis jautājums turpmāk pētniekiem būtu precizējams.

Jānīts kannu sadauzīja,
Uz akmeņa sēdēdams,
Dieva dēls sastīpoja
Sudrabiņa stīpiņam.

Tomēr turpat līdzās atradīsim piemēru, kad Jānītis tieši nosaukts par Dieva dēlu. Tagad mēs tikai varam minēt, kāda bijusi pienākumu sadale rituāla norisē starp Jāni, Jāņa tēvu, Jāņa māti un pārējiem priesteriem.

Jānīšam, Diev' dēlam,
Izpušķota cepurīte:
Cepurītes galiņā
Zelta vārpas ligojās.

Reizēm par Jānīti, tāpat par Dieva dēlu vai Dieviņu tiek saukts kāds elktēls vai kulta akmens, kas lietots elktēla nozīmē. Domājams, ka šādi akmeņi, kurus ikdienā sauca par Jānīšiem, kādreiz atradušies pie katras mājas (O. Ozoliņam šādi piemēri minēti vairākos pierakstos).

Sak' Jānīti pazudušu,
Mēs Jānīti dabūjām,
Mēs Jānīti dabūjām,
Pagalmiņu slaucīdami,
Pagalmiņu slaucīdami,
Ozoliņa krūmiņā.

Manuprāt, šeit par Jānīti tiek apzīmēts elktēls vai attiecīgs kulta akmens, kas visu gadu gulējis, kamēr ieaudzis «krūmiņā», bet Ligo svētkos pēc viņa pēkšņi radusies vajadzība. Citos variantos Jānītis ieaudzis vībotnēs vai līdzīgās nezālēs. Lai šo jautājumu labāk izprastu, rīkosimies pēc kontrastu principa. Pagājušā gadsimta trīsdesmitajos gados Ērgemes draudzē sevišķi citīgi plosījušies svētvietu demolētāji, kuri par saviem veikumiem regulāri publicējuši tādas kā atskaites «Latviešu Laužu Draugā». Piedāvāju citātu no 1836. gada publikācijas.

«Mācītājs pats ar baznīcas pērminderiem iet apkārt pa visu draudzi [...] un ikkatrā ciemā, kur vēl Mājas kungus uziet, tos pagalam iznīcina. Vakar pat mācītājs izstaigāja

28 mājas; deviņās vēl vienā Jurgu dienā bija mielojuši Mājas kungus; tie citi 19 saimnieki gan jau bij atmetuši, bet tās svētās vietas vēl bija veselas [...]. Citas mājas kungam bija akmeņu ērbēģis uztaisīts, citam atkal koku būdiņa no veciem ecēkšu zariem, citam bija sēta riņķī apkārt aptaisīta. Kad akmeņus un koka gabalus nocēlām, smirdēja vien: nejauka smaka no zemes nāca augšā no tiem sapuvušiem pautiem, ko tur zemē bija glabājuši, rupuči izlida ārā, vistas spalvas un kauli, dzīparu gali, ar gaiša asinīm aptecināti, koka gabali, maizes kukuliši, graši, veci vērdiņi un vecas deneškas, tā bija tā manta, ko izrakām no zemes. Sakrājām vakar vairāk kā divi rubļi labas kapara naudas no tiem iznīcinātiem elkiem. Zāle tur nekad nebija pļauta, koki nekad nebija cirsti [...]. Cits saimnieks prasīja, kad nu Mājas kungs bija iznīcināts, kas nu ar viņa zirgiem būšot būt. Kas nu audzināšot kāpostiņus? Šie tumši cilvēki saka: Mājas kungs cilvēkus, lopus un zirgus uzturot pie veselības, audzinājot dārza augļus, Dievs tūrumus vien sargājot un audzinājot labību un mežu.»

Mājas kungs, akmeņu krāvums, ko citviet nosauc arī par Vecaini, būdams pats kāda sena priekšteča velis, rūpējas par mājas un tuvākas apkaimes norisēm, šeit parādās arī tā tuvība ar Ūsiņa kultu. (Piezīmēsīm, ka dzimtas kādreizējās «lielmātes» velis stipri atgādina Zemes māti.) Tomēr nevienā piemērā netiek minēts, ka Mājas kungam tiktu upurēts Jāņu dienā. Senču veļiem upuri doti galvenokārt četras reizes gadā: Ūsiņa dienā, Miķeļos un Simjūdos (kas sakrīt ar veļu laiku), un Mārtiņos. Pēc Maskavas zinātnieka V. Toporova veiktās rekonstrukcijas varam domāt, ka tālākā senatnē galvenais rudens upuris dots mitoloģiskajam Velnam, kura pārziņā atradusies arī veļu valstība. Tas liecina, ka Jānim bijuši veltīti pašam savi akmeņi vai elktēli, pie kuriem citas dievības nav pielūgtas. Elku ieaudzēšana nezālēs bijusi parasta parādība, jo tik svētās vietās neviens nav drikstējis pat ne lapiņu noraut (izņemot kulta vajadzības). No tiesas varēja gadīties, ka svētku reizē

pazudušais Jānīša elks jāmeklē gandrīz ar grābekļa palīdzību, kā teikts kādā citā dainā.

Reizēm nevērīgā izturēšanās pret «dieviņu» noveda pie situācijas, kad vasaras lietavu rezultātā Jānītis atradās zem ūdens.

Jānīts kļiedza, Jānīts brēca
Dziļas upes dibenā;
Eita, puīši, eita, meitas,
Velciet Jāni maliņāji:
Izvilkuši maliņāji,
Kaltējiet saulītē,
Izkaltējiet saulītē,
Dodiet siera gabaliņu.

Bet varbūt senatnē ir bijis vēl kāds kulta objekts vai atribūts, ko sauc par Jānīti? Man personīgi tomēr šķiet, ka citētajā dainā stāstīts par elktēlu, kas svētku reizē tiek zvejots no palu ūdeņiem, lai pēc tam saulītē apžāvētu un «pacienātu» ar ziedojumu — siera gabaliņu.

Ja runājam par mitoloģiskā Jānīša saistījumu ar akmeņiem, tad tautasdziesmas mums sniedz vispusīgu informāciju. Sinī kontekstā Jānis vairs nav tas Dieva dēls, kas ceremoniāla laikā it kā aizvieto dievu, bet gan mīļš dieviņš jeb gariņš, reizēm stipri līdzīgs Jumim vai Mājas kungam. Salīdzināsim.

Kur, Jānīti, tu gulēji
So garo vasariņu?
— Es gulēju tīrumā
Zem pelēka akmentiņa.

Kur, Jumīti, tu gulēji
So garo vasariņu?
— Tīrumiņa vidiņā
Zem pelēka akmentiņa.

Vai tā būtu nejauša sakritība? Varbūt teicējs ir kļūdījis, Jumim veltīto dziesmu pielāgojams Jānītim? Ja tas būtu vienīgais šāda veida piemērs, tad no tiesas varētu šaubīties.

Jānišam galva sāp,
Uz akmeņa nogulēta;
Celies, Jāni, sukā galvu,
Rītu tava diena būs.

Jānišam galva sāp,
Uz akmeņa nogulēta;
Plūciet ziedus, jaunas meitas,
Taisiet vietu Jānišam.

Vasaras saulgriežos taču izrotāja ziediem un zaļumiem Jānītim veltītos akmeņus. Daži no kulta akmeņiem pēc formas ir atgādinājuši krēslus, un tad tos sauca par «dievkrēslīņiem».

Sēd', Jānīti, krēslīnā,
Zaļozola lapiņās,
Zaļozola lapiņās,
Dāboliņa ziediņos.

Šī akmeņu tēma vispilnīgāk izpaužas svētkalnu iekārtojumā. Ir jāparaugās uz mūsu tautasdziesmu no Bitarīnkalna virsotnes, lai pavisam citā izgaismojumā ieraudzītu vienu otru vietu mitoloģiska satura dainās.

Vakar Jāni gaidījām,
Sodien Jāni vadījām
No kalniņa lejiņā,
Ar akmeni mugurā.

Vakar bija Jāņu diena,
Sodien Jāņu paguļiņa;
Sodien Jāni guldīsim
Zem pelēka akmentiņa.

Pavisam nedaudzās tautasdziesmās Jānītis ir saglabājis tāds, kāds tas acimredzot bijis pirmsākotnē, kad stabili atradās Pasaules koka (arī Pasaules kalna) pašā galotnē. Pasaules koka modelis mūsu tautas tradīcijās visbiežāk ir ozols.

Tavu kuplu ozoliņu
Jāņa tēva pagalmā;

Pats Jānītis galotnē,
Jaņa bērni pazarēs.

Bet tagad ielūkosimies vēl divos pierakstos, kuri paver nelielu spraudziņu uz to problēmu pasauli, kuru mūsu etnogrāfi un folkloristi visai maz apguvuši. Vismaz publikācijās tas neparādās. Citēju Pētera Pumpura 1948. gada stāstījumu.

Vecie Tropiņi bija būvēti savādāk. Pēc senas kārtības. Tad jau dikti skatījās, kā saule nāk dravā un pagalmā. Man bites turpat, kur visos laikos bijušas. Bitei vajag sauli un āderi. Lai spīd rīta un vakara saule, un āderes lai apakšā. Te jau gruntsūdeņi dziļi, kaut Gauja blakus. Tēvtēvi ticēja, ka bišu, zirgu un gaismas dievs Ūsiņš grib izjāt cauri dravai no rītiem uz vakariem. Tāpēc bija divēji vārti, kur pava-sari saule lec un noriet. Pagalmā savukārt Jānim bija pa saulei jāiejāj. Mums vārti ir tikai ritos, bet Elvanci vārtu stabs tā likts jau sensenis. Neviens vairs neatmin, kad tas staba akmens īsti likts. Tieši pret Jāņa vakara rietiem, ja skatās no pagalma vidus. Jāņos to vēl pirms pirmā liela kara pušķoja ar zāļu pinēm. Par Jāņmēteli sauca. Pines izžāvēja un glabāja visu gadu, un lietoja pret visādām kaitēm. Tāpēc jau Jāņu kroni vēl tagad daudzi uzglabā, kaut aizmirsuši, kāpēc to dara. Govim jau arī tāpēc zāļu vakarā jāliek pines. Tāda sena buršanās, un tomēr sava gudriba tur ir.

Jāpaskaidro par vecajiem un jaunajiem Tropiņiem. Vecie Tropiņi bijuši visistākie senču tradīciju glabātāji, jo viena un tā pati dzimta tajos esot sadzīvojuši veselaš septiņpadsmit paaudzes. Bet Pēteris Pumpurs 1905. gada revolūcijas laikā, toreiz vēl saukts Jaunais Tropīts, bija sagrēkojies pret kungu varu. Mājas tika nojauktas, bet zemi sāka apmežot. Pēc baronu padzišanas saimnieki savu zemi atguva un sāka celt mājas no jauna. Līdz mūža pēdējai dienai P. Pumpurs un viņa divas māsas bijuši konsekventi kristīgās baznīcas

noliedzēji un seno ticējumu glabātāji. So stāstījumu papildina fragments no paša O. Ozoliņa atmiņtēlojuma par Elvančiem 1947. gadā.

... *Ticības lietas pārspriežot, Tropiņu Pauline sastridējās ar Elvancišu. Tie vācu baznīckungu pātarojumi no jūdu dzīves un par debesu paradīzi tukša plāpāšana vien esot. Dievs tepat vien zemes virsū esot jāmeklē, un te viņš arī ir. To tēvtēvi, uz zemes dzīvodami, labāk zinājuši bez visām jūdu gudribām. Vai ta' tepat Elvanci kādreiz neesot skaitis:*

Dievī, tavu gudru prātu,
Nāc pie mums ustabā,
Nāc pie mums ustabā,
Kar vārtos mētelīti.

Tak jau Elvančos ticības saiešanās godā turēts tas dievs, kas pa ļaužu pasauli staigā un kuru tēvu laikos cienājuši un ciemos gaidījuši.

Akmens vārtu stabu jeb Jāņmēteli no tiesas var apskatīt vēl mūsdienās. Līdzīgi orientēti akmens stabi atrodami arī vēl pie citām senām mājām — kādreizējo vārtu labajā pusē. Mazas, fragmentāras paliekas no kādreizējās senču kārtības. Ikviens lasītājs pats var atrast desmitiem dainu, kurās runāts par trejiem vārtiem. Bez komentāriem citēšu tikai šo piemēru:

Sit, Jāniti, vara bungas
Vārtu staba galiņā,
Lai klausās tie ļautiņi,
Kam nav sava bungotāja.

Vārtu stabs un mētelīša karināšana tajā pieminēta arī dziesmu ciklos par Ūsiņu un Mārtiņu. Kā bijuši orientēti šie vārti? Vēl zināms, ka savu vārtu «īpašniece» bijusi arī miļā Māra, visbiežāk tie bija laidara vārti, pa kuriem govīdina ganībās.

Bez jau minētajiem atribūtiem Jāņu dienas svinēšanā liela loma bijusi avotiem. Visbiežāk akas vai avoti (dīki, mārkli) saistās ar Māras kultu. Bet vai vienmēr?

Nevienam tāda sēta
Kā tam mūsu Jānišam:
Zelta sēta, vara vārti,
Sidrabiņa atslēdziņ'.
Paša dārza vidiņā
Trīs sidraba avotiņi:
Vienā dzēra raibas govīs,
Otrā bēri kumeliņi,
Trešajā avotā
Miļā Laima mazgājās.

Īpaša tēma ir Jāņu nakts buršanās. Ne jau papardes zieda meklēšana vien šajā naktī bija raksturīga. Kad par šiem jautājumiem uzvaicāju Celmiņtēvu, savu kaimiņu, tad skanēja atbilde: «Buršanās visvairāk notika slepenībā, to jau svešas acis nedrīkstēja redzēt. Visvairāk būrās vecmeitas.» Tas sacīts par puīšu pieburšanu vēl mūsu gadsimta sākumā. Ko saka tautasdziesma?

Es izvilku zilu ziedu
No pelēka akmentiņa;
Tā izvilku puīšam prātu,
Jāņu nakti līgojot.

Jāniņš pina pinekliņu,
Kalniņā sēdēdams:
Sapin daļu tautu meitu
Ar netiklu tautu dēlu.

Līdz šim esam uzskatījuši, ka latvieši pazinuši vienīgi vainagus jeb kroņus, bet vītnes jeb pīnes bija raksturīgas vienīgi slāvu tautām. Manā rīcībā nodotie folkloras pieraksti liecina, ka vismaz Ziemeļvidzemē vītnes un burampīnes pielietotas visai plaši. Arī citētajā dainā pinekliņš jāsaprot kā burampīne, ar kuras palīdzību priesteris sasaista divu nesaderīgu jauniešu likteņus. Cik izdevies noskaidrot, burampīnes gatavotas dažādi, bet vasarā galvenais izejmate-

riāls bijis noteiktu svēto ziedu un zaļu kombinācijas, iepinot zināmā secībā vajadzīgo sugu augus. Sevišķi liels maģiskais spēks piedēvēts Jāņu vakarā darinātajām pīnēm, tādas varēja lietot gan baltajā, gan melnajā maģijā. Ar pīnēm apviya kulta akmeņus un elktēlus, vārtu stabus un ozolus, tās varēja uzsiēt govīm uz ragiem vai iemest laidarā (lai govīm dzimst raibas telītes). Dažos gadījumos burampīnes mestas ugunī vai upes straumē.

Cits burvestību cikls saistās ar labas ražas nodrošināšanu. Dainās bieži lūdz Jānīti, lai tas ņem noteiktas krāsas zirgu un izmin nezāles.

Ai, Jānīti, Dieva dēls,
Apklāj manu rudzu lauku,
Apklāj manu rudzu lauku,
Pelēkām vārpiņām.

Kā redzams, Jānīša pienākumu pildītājam bijis visai plašs uzdevumu loks. Ne velti visi tīrumi tiek salīdzināti ar Jānīša cepuri.

Ai, Jānīti, Dieva dēls,
Tavu kuplu cepurīti;
Apakš tavas cepurītes
Auga mani mieži, rudzi.

Šai četrīndei iespējami paralēli skaidrojumi: ar «cepurī» varēja simbolizēt Jāņa kuplo vainagu, no kura auglības burvju spēkam izstaroties pār visu lauku.

Burties varēja arī citiem līdzekļiem.

Kas apvilka zaļu zīdu
Apkārt manu rudzu lauku,
Dieva dēli apvilkuši,
Jāņu nakti staigādami.

A. Salaka stāstījumā bija pieminēts, ka senatnē labības laukus apskrējuši kaili jaunieši. Ne publicētajos tautas ticējumos, ne arī dainās tiešu norāžu par šādas tradīcijas pastāvēšanu nav, bet salīdzinošās mitoloģijas fakti pierāda, ka līdzīgas izdarības bijušas visai iespējamās. Piemēram,

senajā krievu sādžā viens no maģijas rituāliem bija sekojošs: izraudzījās tikumos cēlu jaunavu, kura izģērbās kaila un apskrēja attiecīgo labības lauku. Šādā veidā tika gādāts ne tikai par labības augšanu, bet arī tika novērsti siseņu uzbrukumi, krusas vai cita veida postījumi. Kad sādžu vjadzēja pasargāt no holeras, tad kailas jaunavas apkārt sādžai apvilka arklu. Ja šāda maģija nedeļa cerētos rezultātus, tad tika uzskatīts, ka attiecīgā meitene nav bijusi jaunava.

Latviešu ticējumos saglabājies priekšstats par auglīgas sievietes lomu šīs auglības pārvešanā uz citu dzīvu radību. Ļoti raksturīgus piemērus uzglabājušas dainas.

Jāņu māte rudzus brida,
Zida kleitu pacēlusi,
Gribēdama divas vārpas
Viena salma galiņā.

Kā redzams, arī Jāņu mātes funkcijas nav aprobežojušas ar apaļa siera siešanu un Jāņa bērnu uzciņāšanu.

Varam domāt, ka svētkalnos ar strikti noteiktiem rituālu laukumiem un kulta observatorijas akmeņiem visām Jāņu nakts izdarībām tika piešķirta vēl lielāka noslēpumainība. Svētkalni vispār, liekas, bijis kaut kas līdzīgs slēgtajām iestādēm, kur ne jau kurš katrs ziņkārīgais drīkstējis bez vajadzības uzturēties. Seit darbojās priesteru korpuss, kur izstrādāja un zināmā laikperiodā kanonizēja Jāņu nakts galveno rituālu. Diemžēl šis jautājums mums vismazāk pazīstams, un kādreizējo rituālu mums tagad iespējams rekonstruēt tikai fragmentāri. Jāņu dienas tuvošanos senie burtieki un tā sauktie Laika veči pratuši noteikt jau savlaicīgi. Tas bija nepieciešams vairāku apsvērumu dēļ. Pirmkārt, mākoņainības dēļ saules rietus un lēktus nebija iespējams novērot katru dienu. Otrkārt, par svētku tuvošanos bija nepieciešams savlaicīgi izziņot visai tautai. Nokavēt Jāniša sagaidīšanu — tā taču bija drausmīga nelaime māņticīgajiem zemniekiem.

Man pienāca Jāņu diena
Nezināma, negaidīta:
Ne bij vēl rozes sētas,
Ne vēl viti vainadziņi.

Līgotāji, līgotāji,
Nav vairs tālu Jāņu diena:
Sī dieniņa, rit dieniņa,
Parit pati Jāņu diena.

Tuvojoties svinību brīdim, priesteru korpuss rūpējās par attiecīgu svētkalna aprīkošanu, šajos darbos ietilpa gan attiecīga kurināmā sarūpe, gan zāļu un dažādu maģijas atribūtu sagādāšana. Sevišķi svarīgs uzdevums bija tā saucamā **tilta celšana**. Mitoloģijā tilts nav nekāds tilts mūsu ikdienas izpratnē. Par tiltu sauca rituālā ceļa bīstamāko, visvairāk mošķu un ļauno garu apdraudēto posmu, kuru ar dažādiem maģijas paņēmieniem norobežoja no pārējās sakrālās pasaules, lai ceremonijas laikā nebaidītos «dieva kumeliņš».

Dieviņš brauca niedru tiltu
Ābolainu kumeliņu;
Rīb tiltiņš, šķind iemaukti,
Dreb Dieviņa kumeliņš.

Kādā citā variantā minēts «zvirgzdu tilts», citviet par šo tiltu sacīts — «vairāk zelta, ne sudraba». «Tilti» bija vajadzīgi arī pie katras lauku sētas, ja vien tās iemītnieki cerēja pie sevis ieraudzīt pašu Jānīti. Tilta celšana tad varēja izpausties gan kā pagalma rūpīga noslaucīšana, gan attiecīgā ceļa posma nokaisīšana ar jānzālēm. (Kad pirti gatavojās nākt pasaulē jauns pilsonis, tad arī taisīja tiltu — no istabas līdz pirtiņai). Ja Zāļu vakarā nebija kādā sētā izveidots sakrālais tilts, tad sekas ilgi nebija jāgaida.

Te staigājši Jāņa bērni,
Te zālītes kaisījuši;
Nāc, Jānīti, sētiņā,
Pa zālēm laipodams.

Lija lietus Jāņu dienu,
Lija Jāņu vakarā;
Ai, Jāniti, Dieva dēls,
Kam tiltiņu netaisīji?

Bet atgriezīsimies atkal svētkalnā. Tuvojās saulrieta brīdis. Svētsvinīgs brīdis, kad piekalnē sapulcējušies rituāla dalībnieki un gaida augstāko priesteru norādījumus. Proce-sijas dalībnieku priekšgalā atradās Jānītis, turpat arī tika pievests viņa baltais zirgs.

Sirmis bēris kumeliņis
Uz akmeņa auzas ēda:
Tas Jāniša kumeliņis,
Gaida Jāni uzkāpjam.

Kad saules disks aizgrima aiz apvāršņa tanī punktā, ko priesteri bija ielāgojuši ilgu gadu praksē, iedegās jāņuguns, simbolizēdama saules gaitas nepartrauktību visīsākajā gada naktī. Jānītis kāpa savā baltajā zirgā un lēni devās augšup kalnā, pārvarēdams sakrālo tiltu. Vietā, kur tilts beidzās, — tur beidzās arī tumsas spēku un ļauno garu ietekmes sfēra, jo tuvāk kalna virsotnei vai rituālo laukumu iekšpusē ļaunuma spēku vara izbeidzās. Šeit bija visur jūtama dievības klātbūtne. Tiesa, pats Dievs gan pie cilvēkiem (priesteriem) esot mēdzis atnākt vienīgi reizi simt gados, bet tas nēzināja ikviena cita rituāla svinīgumu. No viena uguns-kura pie otra, no vienas akmeņu grupas pie otras, aplī pa saulei — tāds bija rituāla dalībnieku virziens visas nakts garumā.

Es redzēju Jāņu nakti
Trīs Saulītes uzlecām:
Viena rudzu, otra miežu,
Treša tīra sudrabiņa.

Rituāla skaidrību simbolizēja kalna galā un citur augošie bērzi, kuri ne tikai netraucēja vajadzīgos astronomiskos novērojumus, bet nereti arī kalpoja par papildu marķieriem. Īpaši svēti bijuši bērzi ar vairākām galotnēm. Jurgā kalnu pie Vaives kādreiz daudzo bērzu dēļ saukuši arī par Balto

kalnu. (Tas nenozīmē, ka bērzi bija vienīgā koku suga, kas auga svētkalnos.)

Jāņu nakts galvenā rituāla būtība — vismaz man tā šķiet — izteikta sekojošā četrriņdē:

Krustiem auga bērziem saknes,
Krustiem zvaigznes debesis,
Sāniem jāja Dieva dēli,
Krustiem tek kumeliņi.

Visu svinību kulminācija bija saullēkta sagaidīšana. Tad rituāla dalībnieki devās projām no svētkalna.

Lēni, lēni Dieviņš jāja
No kalniņa lejiņā,
Nedodams vējiņam
Zida svārku purināt.

Lēni, lēni Jāniņš brauca
No kalniņa lejiņā,
Sauls meita vārtus vēra,
Zvaigžņu cimdus rociņā.

No tīri zinātniskā viedokļa šajā rituāla rekonstrukcijā un visā šajā apcerē, bez šaubām, būs atrodamas daudzas nepilnības. Bet šis rindas nav rakstijis zinātnieks, jo šinī gadījumā sevi uzskatu vienīgi par publicistu. Esmu centies aplūkotos jautājumus izprast pēc labākās sirdsapziņas, jo ceru, ka šādā veidā spēšu rosināt uz pārdomām arī lasītājus. Pie reizes man lasītājiem arī jāatvainojas, jo šajā apcerē esmu spējis izmantot tikai aptuveni pusi no tiem materiāliem, kas par attiecīgo tēmu ir manā rīcībā. Neesmu, piemēram, izmantojis O. Ozoliņa pierakstu ciklu par Jāņu svinēšanu Burtnieku novadā. Daudzi materiāli ir isināti. Tapēc ir palikuši daudzi vāji argumentēti jautājumi, pret kuriem iespējamie oponenti vispirmām kārtām vērsīs savas kritikas piķus. Tāpēc ceru, ka nākotnē vēl radīsies cita iespēja par saviem apsvērumiem informēt plašāku sabiedrību. Domāju, ka arī hipotēžu līmeni izteikti spriedumi var kļūt auglīgi, ja nonāk godprātīgu un ieinteresētu pētnieku arsenālā.

ALDIS VĒVERS

PERSONU RĀDĪTĀJS

(1977—1987)

Sagatavojis Aldis Vēvers

Personu rādītājā ietverti «Varavīksnes» vienpadsmit laidienos pieminētie literatūras, kultūras un sabiedriskie darbinieki.

Rakstu autori apzīmēti ar zvaigznīti. Interviju autori apzīmēti ar aplīti.

Pustreknā salikumā iespīestas publikācijas par attiecīgo personu.

Personu rādītājā nav uzrādīti literārie kalendāri.

- Ābele A. 81 — 60; 84 — 89
Abelings T. 80 — 209
Abens K. 87 — 216
Abizovs J. 85 — 4; 93—115*
Ābola M. 84 — 173, 176, 87—209
Āboltiņš V. 77 — 34, 117
Abramovičs N. — skat. Kadmiņš
Adamovičs F. 79 — 89; 87 — 170—173
Adamovičs L. 85 — 139, 141; 86 — 97, 104
Ādamsons-Vilka L. 79 — 151; 81 — 95—118*
Ādamsons E. 78 — 104; 79 — 135—138, 144, 146, 147, 151, 153, 155, 156; 81 — 95—118; 82 — 15; 87 — 64, 105
Adlers E. 78 — 152
Admiņiņš R. 87 — 89, 107, 111—117°
Adolfijs H. 86 — 17, 19
Afinogenovs A. 83 — 49
Aishīls 82 — 84; 85 — 129
Aivazovskis I. 77 — 107
Akmenis J. 78 — 8
Akmentīņa D. 81 — 40, 56; 86 — 158
Aksakovs S. 77 — 49
Akuraters J. 77 — 37, 78, 120; 79 — 96, 120, 125; 80 — 20, 25, 26, 99, 213, 219; 81 — 9, 14, 37, 91, 108, 172, 173; 82 — 79, 83; 84 — 36, 48, 52, 53, 56; 86 — 144, 145, 155; 87 — 10, 66
d'Albērs E. 78 — 26
Alberts (bīskaps) 84 — 151
Aleksandrs II 85 — 71
Alksnis J. 83 — 143, 146
Allens N. 87 — 9
Alunāns Ā. 77 — 16; 79 — 51, 92; 80 — 119, 120, 178, 183, 193, 194, 197, 219; 82 — 59, 79; 83 — 34, 59; 84 — 53, 54; 85 — 64; 86 — 4, 121, 124—131, 141, 147, 148, 153, 158, 163—167, 169—171, 174; 87 — 207
Alunāns H. 82 — 57, 59—66*; 86 — 174
Alunāns J. 77 — 77; 78 — 146; 79 — 92, 110; 80 — 64; 81 — 201; 82 — 3, 59—66, 69, 79;

- 83 — 60, 66—68; 84 — 123—125; 85 — 64, 76; 86 — 66; 87 — 186, 188, 190—193, 194, 197
- Ambainis O. 86 — 54, 106
- Amfiteatrovs A. 78 — 69—71, 73
- Amtmanis-Briedītis A. 79 — 16, 17; 84 — 76; 86 — 173
- Amundsens R. 87 — 178
- Ancelāne A. 86 — 93
- Ancengrūbers L. 85 — 64
- Ancītis V. 78 — 52—61*; 79 — 128—134*; 85 — 182—193*
- Andersens H. K. 79 — 124; 80 — 186, 188; 81 — 98; 83 — 62; 85 — 166, 167, 175; 87 — 178
- Andersens-Nekse M. 79 — 21
- Andersone M. 86 — 4, 82 — 91*
- Andrejanovs V. fon 81 — 158; 82 — 134; 84 — 134; 85 — 4, 55, 57—69*, 70—75
- Andrejevs L. 79 — 88, 90; 84 — 71, 112
- Ankupe E. 78 — 97
- Ansabergs I. 84 — 71, 72, 94
- Ansbergs J. 81 — 162, 167, 170—172
- Antonoviča L. 87 — 69
- Antonovičs V. 87 — 69, 74
- Aņičkovs J. 80 — 208, 210
- Apine I. 84 — 147
- Apinis R. 83 — 47, 51
- Apinis A. 81 — 189—202*; 82 — 70; 83 — 62
- Apletins M. 78 — 86
- Apsesdēls (Apsīts A.) 80 — 31, 117—145
- Apsīšu Jēkabs 77 — 69, 71; 80 — 186—188, 219; 82 — 114, 115; 84 — 3, 154, 156, 157, 166, 167; 87 — 151, 175, 207, 219
- Apsītis A. 82 — 46; 83 — 167
- Aragons L. 77 — 22
- Arājs (Bērce) A. 77 — 7, 9; 79 — 32; 81 — 63, 66; 82 — 19; 87 — 15
- Arājs K. 85 — 169
- Arhilons 84 — 124
- Ariosto L. 80 — 211
- Ariste P. 87 — 216
- Aristofāns 82 — 84
- Aristotelis 86 — 122
- Ārne A. 86 — 71
- Arnīs E. 80 — 126, 130, 131, 139, 140, 144
- Arnīte Ā. 83 — 156
- Arnītis A. 79 — 157; 83 — 156
- Āronu (Brencēnu) Matiss 77 — 53; 78 — 151; 79 — 62; 81 — 60; 84 — 126; 85 — 9, 67; 86 — 69
- Asars J. 77 — 5, 66—81, 82—84*; 79 — 20; 80 — 203; 81 — 14; 82 — 98; 84 — 36, 103, 104
- Asejevs N. 82 — 5
- Asklēpijs (Aiskulaps) 77 — 136
- Aspazija 77 — 7, 75—78; 78 — 66, 68, 69, 74; 79 — 30, 89, 90, 96, 113; 80 — 37, 63, 111, 147, 148, 151, 179, 183, 188, 197, 219; 81 — 9, 14, 17, 24, 26, 33, 34, 37, 40, 44, 55, 83, 110, 159, 165, 166, 186; 82 — 52, 53, 79, 113, 115; 83 — 34, 99; 84 — 51, 54, 55, 111; 85 — 64, 65; 86 — 121, 126, 132, 138—143, 155; 87 — 151, 152, 159, 161, 168, 169, 177, 180, 182, 183, 207, 215
- Astra 77 — 7, 93, 94; 82 — 20; 83 — 34
- Ātrēns K. 83 — 154
- Auniņš R. 86 — 66
- Auseklis 77 — 84; 78 — 146, 147; 79 — 45—50, 53, 54, 92, 96; 80 — 94, 178, 195; 81 — 184; 83 — 56, 59, 60, 66—68; 85 — 8; 86 — 61, 62, 66, 71, 173

- Austrīņš A. 77 — 7; 79 — 120, 122, 125; 80 — 101, 121, 143, 219; 81 — 7—9, 172, 173; 84 — 3, 34, 35—36*, 37—47*, 52, 56, 58, 59; 85 — 156, 182; 87 — 207
 Austrīņš P. 86 — 124
 Auziņš I. 87 — 114
 Auziņš R. 83 — 117
 Avens A. 79 — 122, 81 — 7, 8
 Avotiņš V. 87 — 121
 Bairons Dž. G. 79 — 137; 80 — 140; 81 — 112; 82 — 84, 88, 89; 84 — 174; 87 — 219
 Bahmanis K. 86 — 6, 15, 36
 Bahs J. S. 81 — 109
 Bakupiņš M. 81 — 35
 Balodis A. 77 — 34, 116; 80 — 111; 82 — 15
 Balodis P. 79 — 74
 Baltābola P. 79 — 16; 81 — 64
 Baltkājis J. 78 — 30—34*
 Baltpurviņš A. 80 — 90, 93, 97; 81 — 56
 Balzaks O. de 79 — 143; 81 — 55
 Balmons K. 80 — 70, 79, 80; 81 — 10; 87 — 180
 Bancāns R. 83 — 48, 51
 Bandēnu Pastarītis 81 — 195
 Bandrevičs A. — sk. Bandēnu Pastarītis
 Banga T. 79 — 17; 81 — 56; 84 — 71
 Bankavs J. F. 81 — 200, 205
 Bārbale M. 79 — 135—144*
 Barbare M. 79 — 115, 122
 Barbiss A. 79 — 21; 83 — 6
 Bārda A. 84 — 79
 Bārda F. 77 — 122; 80 — 5, 31, 32—85, 86—87, 87—99*, 104, 105, 111, 128; 81 — 9; 87 — 207
 Bārda P. 77 — 133; 85 — 194
 Barons K. 78 — 10, 15; 79 — 126, 142; 81 — 109, 167, 168, 170, 171, 184, 187; 82 — 38, 119; 83 — 5, 56, 58, 60, 65; 84 — 60, 75, 89; 85 — 3, 6, 9, 19, 22*, 66, 67, 76—78, 85, 88, 90, 157—159, 164, 165; 86 — 3, 5, 37—39, 53, 55, 56, 68, 81, 95, 173; 87 — 3, 39, 44, 46, 57, 88, 121, 153, 173, 186, 194, 220
 Barrijs D. M. 84 — 61
 Bārs J. 87 — 192
 Bauga A. 85 — 83
 Baugis P. 77 — 56
 Baumanis J. F. 81 — 161; 86 — 46
 Bažaks M. 85 — 166
 Bednijs D. 79 — 32; 84 — 137
 Behlijs S. 87 — 158
 Behšteins L. 83 — 62
 Behterevs V. 85 — 190
 Beika D. 79 — 32; 87 — 9
 Beklins A. 80 — 71, 89
 Beldaus G. 83 — 135
 Belijs A. 80 — 70
 Belkovskis S. 83 — 162, 167
 Belcova A. 81 — 68
 Beļinskis V. 77 — 69; 79 — 57, 61, 62, 70, 73
 Benders E. 80 — 218
 Bendorfs V. 85 — 6, 183—187*
 Benefelde A. 81 — 111
 Benjamiņš A. 78 — 27; 84 — 103
 Bergmanis A. 86 — 5
 Bergmanis E. 80 — 166—168; 81 — 167
 Bergmanis G. 85 — 35—37, 46, 56, 84—86; 86 — 82, 83, 107
 Bergmanis V. 86 — 176
 Bergs A. 78 — 8; 80 — 132; 81 — 64; 83 — 20, 23
 Bergs K. 86 — 166
 Bergsons A. 80 — 44, 49; 83 — 44
 Bergtāls A. 77 — 114; 78 — 85—87, 97

- Bergis S. 77 — 118; 79 — 19;
 83 — 51; 87 — 9, 15
 Berings V. 82 — 73
 Bermonts-Avazovs P. 82 — 82,
 83
 Bernāra S. 81 — 55
 Bernss R. 79 — 137
 Bērsons I. 77 — 7—8*, 103*, 109—
 110*, 114—122*; 78 — 85—
 106*, 127—128*; 79 — 115;
 80 — 5, 8, 28, 102, 117—145*;
 81 — 79; 87 — 3, 56, 67, 68
 Bērziņa E. 86 — 156
 Bērziņa I. 87 — 89, 96
 Bērziņa L. 81 — 110; 86 — 156;
 87 — 44
 Bērziņš Alfrēds 83 — 5
 Bērziņš Arturs 81 — 184; 84 —
 39, 57—59; 86 — 181
 Bērziņš D. 87 — 220
 Bērziņš J. 83 — 143
 Bērziņš L. 78 — 151; 83 — 68;
 85 — 154; 86 — 104
 Bērziņš Roberts 86 — 56, 57, 61,
 67, 71
 Bērziņš Rūdolfs 78 — 97; 79 —
 19; 81 — 64
 Bērziņš U. 87 — 120
 Bērziņš-Ziemelis J. 79 — 9, 10,
 14, 22; 80 — 21, 154; 81 — 5,
 7—22, 23—36*; 84 — 115
 Bērzons J. V. 83 — 92, 94, 104
 Bēte L. 78 — 152
 Bethers M. 79 — 21; 81 — 81
 Bēthovens L. van 80 — 89; 81 —
 53, 55, 109—111, 120; 82 — 84
 Betlers P. 77 — 36; 81 — 63
 Bezručš P. 85 — 76
 Bībelis A. 87 — 5
 Bibers G. 83 — 3, 24—54*; 86 —
 4, 144—155*
 Bičere-Stova H. 81 — 98
 Biezbārdis K. 78 — 151; 83 —
 64, 65; 84 — 126; 85 — 71;
 86 — 42; 87 — 160, 186
 Bihers K. 85 — 94
 Bija A. 77 — 60—65*; 80 — 86—
 87*; 85 — 5, 156—165*
 Bilenšteins A. 80 — 211; 81 —
 201; 84 — 150; 85 — 57, 62;
 86 — 66, 67; 87 — 186, 190
 Bilmanis R. 77 — 34, 40; 83 —
 159, 167
 Birhe-Pfeifere S. 86 — 125
 Birkerts A. 77 — 116; 81 — 42,
 44, 45, 47, 50, 52, 59, 60, 164,
 169, 178, 185, 203; 83 — 70;
 84 — 89, 134; 85 — 72; 87 —
 171, 172, 174, 176, 182, 184,
 212, 213
 Birkerts P. 77 — 116; 81 — 5,
 38—44, 45—61; 84 — 89
 Birkmanis D. 82 — 20
 Birzmaliete 77 — 95—98, 98—102*
 Birznieks-Upītis E. 77 — 34, 40,
 63, 78, 116; 78 — 69; 79 —
 130; 80 — 127, 135, 219; 81 —
 14—16, 31, 44, 56; 82 — 33;
 83 — 62; 84 — 89, 117; 85 —
 8, 173; 86 — 190; 87 — 170,
 177, 180—184, 207
 Birznieku Latīņa 84 — 54
 Bisenieks J. 78 — 8
 Bitners G. J. 85 — 46—51, 53,
 54, 56
 Bitners K. 78 — 152
 Bjernsons B. 81 — 12; 82 — 85,
 86; 87 — 180
 Blagovs A. 78 — 87
 Blaua L. — sk. Viola
 Blaumanis A. 82 — 123, 124, 126,
 135, 139, 142, 144; 81 — 155,
 156, 180; 87 — 42, 43
 Blaumanis R. 77 — 43, 44, 47,
 78, 79, 121, 122; 78 — 9, 24,
 68, 74; 79 — 113, 125, 128, 129;
 80 — 86, 92, 100, 174, 181,
 190—197, 219; 81 — 5, 44, 55,
 98, 110, 153—188; 82 — 3, 79—
 82, 88, 100, 101, 121—145, 146;

- 83 — 34, 93, 94, 99; 84 — 3, 16, 35, 48—59, 89, 111, 134—153; 85 — 4, 64, 71—73; 86 — 4, 126, 132—138, 140, 141, 143, 147—150, 153, 161, 162, 174, 175, 186; 87 — 29, 33, 37, 42, 43, 46, 55, 66, 68, 212, 213, 215, 217, 220
- Blaus J. 82 — 123, 124, 126, 129—131, 136, 142, 144
- Blaus K. 86 — 127, 128
- Blaus P. 77 — 122; 81 — 157, 159, 168, 169; 82 — 121, 122, 124, 129, 130, 132, 134, 136, 138, 139, 142—144; 83 — 59
- Bleiks V. 80 — 55
- Bloks A. 77 — 103; 80 — 55, 70; 81 — 10; 84 — 169—173, 176, 180—187
- Blūms B. 80 — 174
- Bļodnieks A. 83 — 18, 23
- Bodlārs S. 79 — 143, 144; 80 — 32; 81 — 108, 111; 82 — 84, 87
- Bodnieks-Jaunzemis R. 86 — 169
- Boduēns de Kurtenē J. 84 — 43
- Bogatirjovs P. 85 — 94
- Bokačo Dž. 80 — 209
- Bokalders J. 83 — 22
- Bokslafs V. 81 — 155
- Bončs-Brujevičs V. 85 — 7
- Bonuss A. 80 — 210
- Bops F. 87 — 190
- Borines A. 77 — 114
- Bornmanis K. 81 — 203
- Borns G. F. 80 — 218
- Borodins A. 81 — 55
- Borozdins A. 80 — 208
- Bračs A. 80 — 31, 110—111, 111—116*, 140
- Bramberga E. 81 — 110
- Brāmss J. 80 — 89
- Brandess G. 79 — 21; 81 — 9; 82 — 88, 89
- Branks V. 77 — 115; 82 — 42; 83 — 168
- Brastiņš E. 80 — 17
- Braže G. 86 — 20, 32, 33
- Brehmane A. 84 — 61
- Brehmane-Stengele M. 81 — 111
- Brehts B. 79 — 140; 83 — 40, 54
- Breidaks A. 85 — 129
- Brēms A. 81 — 98
- Brencēns E. 78 — 40; 83 — 65; 87 — 178
- Brencēns K. 78 — 40
- Brice S. 85 — 3, 23—56*; 86 — 3, 5—36*
- Brīčka T. 87 — 73, 78
- Bridaka L. 87 — 114
- Briede V. 80 — 29
- Briedis A. 83 — 12, 17, 23
- Briedis L. 87 — 121
- Briedis P. 78 — 102
- Brīgadere A. 77 — 95, 120, 122; 80 — 138; 81 — 55, 110, 161, 180, 181; 82 — 3, 77—94, 124, 136; 83 — 34; 84 — 54, 57, 59; 86 — 153, 155; 87 — 60—62, 213
- Brīgadere M. 81 — 180—182; 82 — 79; 84 — 56, 58
- Brīgaders J. 81—180—182; 82 — 79; 84 — 58; 86 — 172
- Brīvnieks K. 86 — 167
- Brīvzemnieks (Treilands) F. 84 — 122, 126; 85 — 67, 78; 86 — 3, 6, 35, 36, 37—39, 40—52*, 55, 63, 68, 107; 87 — 207
- Brjusovs V. 77 — 74; 78 — 65, 84; 84 — 59, 114, 118, 169—180, 187
- Brodele A. 77 — 114; 78 — 87
- Brokhauzs F. A. 86 — 26
- Bromlejs J. 85 — 96
- Brūklenājs A. 77 — 7; 80 — 128; 87 — 15
- Brunovskis J. 79 — 74

- Bruņenieks M. 86 — 70—72, 74
 Brutāne V. 79 — 137
 Bruts Marks Jūnijs 84 — 146
 Bude K. 79 — 154
 Budeuss A. 86 — 27
 Budjonnijs S. 78 — 85
 Būga K. 86 — 109
 Bukbārda A. 87 — 211
 Bulgakovs M. 87 — 101
 Bulgakovs S. 80 — 48
 Būmanis A. 80 — 221, 225; 81 — 163, 169, 170, 179; 82 — 81, 143, 144; 84 — 58
 Būmanis K. 79 — 128
 Bumbieris J. 78 — 103, 104
 Buņins I. 79 — 144
 Burnevics E. 83 — 48
 Buševics E. 83 — 148
 Bušs M. 81 — 98

 Caune V. 84 — 103
 Caunītis J. 83 — 63, 65
 Ceplis A. 77 — 117; 79 — 33; 80 — 152, 156; 83 — 37
 Ceplītis K. 80 — 90, 97
 Ceriņu Pēteris 80 — 181
 Ceske E. 81 — 202
 Cēzars Kajs Jūlijs 83 — 35
 Cicerons 79 — 143; 80 — 89
 Cielava S. 80 — 29; 81 — 154
 Cielēns F. 81 — 13, 79
 Cīgra J. H. 81 — 200
 Cilinskis K. 80 — 219
 Cimze J. 81 — 201; 83 — 55, 57, 58, 64; 86 — 5; 87 — 158, 187
 Cīrule B. 77 — 125
 Cīrulis A. 81 — 68; 84 — 48
 Cīrulis I. 83 — 166, 167
 Cīrulis J. (Mazputniņš) 82 — 37
 Cveīgs S. 79 — 136
 Cvinglijs U. 78 — 136

 Caikovskis P. 81 — 110, 127, 133
 Cakanovskis P. 77 — 56

 Čakars O. 79 — 72; 84 — 3, 120—133*
 Čaklā I. 77 — 125*
 Čaklais M. 81 — 58; 85 — 72
 Čaks A. 77 — 115, 117; 78 — 104; 79 — 113, 140; 80 — 78, 79, 104, 220—228; 81 — 112, 114; 82 — 13—15*, 81; 85 — 161, 162; 87 — 3, 4, 17—32*, 38—40, 45, 46, 64, 179, 209
 Čakste J. 83 — 52
 Čaterdži N. 87 — 218
 Čaterdži S. K. 79 — 141, 142; 87 — 218, 219
 Čavars J. 84 — 7
 Čehovs A. 77 — 82, 83; 78 — 77; 79 — 139; 81 — 55, 98, 107, 117; 84 — 112; 86 — 4, 146, 147, 150, 151; 87 — 180, 206, 214
 Čelakovskis F. 85 — 76, 80
 Černiševskis N. 79 — 70, 112
 Čobadze R. 78 — 110
 Čipiņš K. 86 — 75
 Čirikovs J. 84 — 112
 Coibalsans M. 87 — 75
 Coke H. 81 — 192; 82 — 70, 71
 Cosers Dž. 80 — 209
 Covdhuri B. 87 — 218
 Čukovskis K. 80 — 140
 Culītis J. 81 — 46

 Dāle A. 77 — 133; 85 — 194
 Dāle P. 80 — 161
 Dambergs V. 81 — 175
 Damburs E. 78 — 105; 84 — 93; 87 — 46
 Dance H. 83 — 94, 95, 104, 108, 121, 122, 130
 Daniševskis J. 79 — 7, 32; 87 — 10, 16
 Dante A. 80 — 154, 155, 209; 82 — 84; 83 — 50
 Daškovs V. 85 — 78

- Dauge A. 81 — 168; 83 — 136,
 137, 140—143, 145, 148
 Dauge J. 80 — 219
 Dauge P. 77 — 117; 78 — 26;
 79 — 27, 28, 107; 80 — 152,
 158, 159; 81 — 14; 83 — 140,
 141, 150, 152; 84 — 72; 87 —
 13
 Daumants J. 83 — 30
 Dautendejs M. 80 — 70
 Dāvids V. 80 — 140
 Debisī K. 79 — 110, 111
 Dēbners A. 82 — 67
 Defo D. 87 — 178
 Deglava Z. 87 — 209
 Deglavs Arnolds 78 — 102
 Deglavs Augusts 81 — 98, 159;
 83 — 60; 84 — 51, 111; 87 —
 75, 215
 Deglavs Fr. 78 — 103
 Dēķens K. 81 — 182; 82 — 32,
 96—99, 101, 102, 106, 108, 112,
 113
 Delle J. 80 — 86, 87; 82 — 101
 Delle V. 78 — 24
 Demens F. skat. Mende A.
 Deņikins A. 82 — 26; 84 — 115
 Depkins L. 83 — 71
 Dermanis V. 77 — 67, 68, 74, 77,
 81; 78 — 26; 80 — 137, 152;
 81 — 14, 63, 64, 67; 82 — 97,
 98; 83 — 5
 Digcens J. 79 — 38
 Dievkociņš J. 78 — 148; 79 — 5,
 74—97; 83 — 123
 Dikenss C. 79 — 65; 80 — 87;
 81 — 107; 82 — 84
 Dimā A. 79 — 91; 82 — 42
 Dindonis P. 87 — 213
 Dinsbergs E. 78 — 145, 146; 80 —
 182; 81 — 201; 84 — 120—
 123, 126, 129, 133; 85 — 8;
 87 — 173, 207, 209
 Dinsbergs Kr. 87 — 173
 Diogēns 80 — 123; 81 — 92
 Dīriķis B. 80 — 184; 83 — 64
 Dīriķis K. — sk. Salkonis
 Dirrenmats F. 79 — 143
 Diženajo Bernhards (Dižs) 82 —
 139
 Djena R. 79 — 157
 Dobelnieks — skat. Alunāns Ā.
 Dobens V. 78 — 152
 Dobroļubovs N. 77 — 177
 Doku Atis 77 — 78; 78 — 148;
 87 — 217
 Domjē O. 84 — 174
 Dorbe H. 78 — 145; 79 — 136
 Dorošenko R. 79 — 136
 Dortēzens G. fon 86 — 5—8, 29,
 36
 Dostojevskis F. 79 — 124; 80 —
 32, 171, 177, 188; 81 — 107;
 87 — 118
 Dou D. 79 — 135
 Draudiņš T. 80 — 110
 Dravnieks (Draviņ-Dravnieks) J.
 78 — 114, 118; 79 — 59—61;
 84 — 53; 86 — 39; 87 — 149,
 153, 154
 Dreimanis A. 85 — 74
 Dreizers T. 79 — 143
 Drizule R. 86 — 4, 92—120*
 Druva J. 82 — 33
 Dubelšteins J. 82 — 16, 17, 22,
 23
 Duburs J. 81 — 172; 86 — 140,
 149, 172
 Duhanovs M. 85 — 70, 71
 Dukāne V. 87 — 69, 81—87*
 Dunkane A. 85 — 191
 Dunkans R. 85 — 191
 Duze E. 81 — 55
 Dzelzītis K. 77 — 34
 Dzelzs K. 81 — 68
 Dzenis B. 81 — 183; 84 — 48
 Dzenis J. 78 — 148
 Dzenis K. 82 — 123, 131, 132, 136,
 139, 144
 Dziļleja K. 77 — 34; 84 — 103

- Dzirkals A. 77 — 38
 Džemisons R. 85 — 85; 86 — 82
- Edisons Dž. 78 — 140
- Eferts (Klusais) E. 77 — 5, 85—92, 93—94*, 117, 118, 121; 79 — 9, 11, 13—15, 18—20, 22, 23, 31; 87 — 15
- Eferts F. 77 — 5, 85, 86, 88—90
- Egle K. 77 — 48, 52—54; 78 — 59; 79 — 130; 80 — 117, 164, 171, 195; 81 — 161, 162; 82 — 40, 50; 83 — 60, 93, 94, 100, 112, 127; 84 — 49; 86 — 69, 193; 87 — 4, 202—220*
- Egle R. 77 — 120; 80 — 139, 160, 164; 81 — 184; 83 — 94, 95, 140, 144, 145, 148, 149; 87 — 202, 203, 211, 214, 215
- Egliena A. 87 — 4, 88—91*
- Eglītis V. 77 — 70, 73, 74; 80 — 104, 139, 213, 216, 219; 81 — 169, 175
- Eidemanis R. 77 — 119, 121, 122; 79 — 33; 83 — 34, 47, 51; 87 — 15, 204
- Eiduks J. 77 — 117, 118, 121; 79 — 33; 83 — 47, 51
- Eihenvalds J. 83 — 43
- Eihvalds V. 79 — 98—113*; 80 — 5, 32—85*
- Eilenbergs Ģ. 87 — 161, 162, 164, 165
- Einhorns P. 85 — 147; 86 — 118
- Einšteins A. 87 — 178
- Eiripīds 79 — 147
- Eizenšmits E. 87 — 15
- Eizenšteins S. 83 — 27
- Ekermanis J. P. 82 — 82, 85, 87, 90, 91
- Ekšteins E. 83 — 143
- Eldgasts H. 80 — 219; 84 — 111; 86 — 144, 145
- Elferfelds K. G. 77 — 84; 81 — 192; 83 — 68—70, 72—74
- Eglers G. 83 — 86—91; 87 — 195
- Elgers J. — sk. Elgers G.
- Eliārs P. 80 — 72
- Eliass Ģ. 81 — 64
- Eliass K. 77 — 120
- Eliots Dž. 81 — 10
- Elksne A. 87 — 3, 4, 88—91*, 91—128
- Elverss K. 81 — 202
- Endzelīns J. 77 — 66; 78 — 114, 118; 81 — 41; 85 — 57; 86 — 185, 186, 193; 87 — 206, 213
- Engelss F. 80 — 60; 81 — 176; 83 — 49, 149; 85 — 74, 116, 117
- Erenburgs I. 77 — 22; 83 — 37
- Ergle Z. 81 — 154
- Erharts A. 84 — 140
- Ērika L. 81 — 64; 84 — 71; 86 — 154, 155
- Eriksons T. 79 — 141
- Erkmanis E. 83 — 165, 168
- Ermanis J. 83 — 143
- Ermanis P. 77 — 61; 79 — 71; 80 — 141; 86 — 184; 87 — 204
- Erss Ā. 77 — 120; 79 — 120, 122; 80 — 101; 85 — 6, 182—187
- Ertneris F. 77 — 134; 81 — 70; 85 — 194, 200; 86 — 155, 157
- Esenberģu Jānis 80 — 181; 81 — 56; 85 — 64
- Eshils — sk. Aishils
- Etingens A. 85 — 33, 34
- Etingens Ģ. 83 — 151
- Everss A. 83 — 92, 104, 105
- Ezera R. 87 — 120
- Ezeriņš J. 84 — 3, 36, 46, 154—155, 156—168*; 86 — 183, 184, 193; 87 — 66, 220
- Ezops 82 — 69
- Fadejevs A. 78 — 86; 82 — 5, 6, 7—12*, 13

- Faiko A. 83 — 36, 37
 Fallijs 80 — 104; 82 — 79, 81,
 82, 88
 Feders J. 79 — 12
 Feierbahs L. 78 — 8, 137
 Feihtvangers L. 77 — 22
 Feldmane E. 87 — 51
 Feldmanis E. 84 — 76, 79, 80
 Felkerzāms H. fon 84 — 146
 Felsko K. 81 — 160, 168
 Fets A. 79 — 112; 80 — 32, 83;
 87—180
 Filipsons A. 86 — 156
 Fimbers K. 78 — 85, 100, 102
 Finslers G. 80 — 209
 Fišers M. 87 — 111, 115, 117
 Fišers R. 80 — 209
 Fitiņš M. 84 — 122
 Flobērs G. 81 — 55, 108; 82 —
 8; 85 — 191
 Fogelveide V. van der 82 — 84
 Fontāne T. 82 — 84
 Fors M. 81 — 30
 Foss J. H. 82 — 69
 Foss R. 78 — 59
 Franko B. 79 — 135
 Franss A. 81 — 13—15, 108
 Fransuā L. fon 82 — 82
 Freiligāts F. 81 — 36
 Freimane M. 86 — 129
 Freimanis A. 86 — 154, 172
 Freināts A. 82 — 3, 27—49, 50—
 58*; 83 — 3, 156—157, 157—
 158*, 159, 160—161*, 162, 162—
 164*, 164—165*, 166—168; 84—
 96, 97; 87 — 183, 219
 Freinberga S. 84 — 3, 60—94*
 Freinbergs K. 78 — 13; 81 — 56;
 84 — 3, 34, 60—94
 Frenkelis E. 86 — 116
 Frīdrihs II 86 — 27
 Fridrihsons K. 79 — 135; 85 —
 194
 Frinbergs A. 87 — 72
 Friiss M. 79 — 142
 Fross E. 77 — 114; 83 — 30, 37,
 40, 47, 51, 54
 Furmanovs D. 79 — 129
 Gaigals A. 83 — 55
 Gailis Fr. 81 — 173
 Gailite A. 83 — 135
 Galeniece L. 81 — 60
 Galenieks F. 81 — 73; 83 — 5
 Galins V. 80 — 23
 Gaļkovskis N. 80 — 209
 Gandija I. 79 — 135, 141; 87 —
 106
 Garins N. 79 — 144
 Garjāns J. 80 — 198—199*, 213—
 219*; 83 — 4, 157
 Gellerts K. F. 82 — 69
 Gentius G. 78 — 139
 Gerstenbergs H. V. fon 78 — 140
 Gēte J. V. 77 — 83; 78 — 137,
 150; 79 — 143; 80 — 55, 58,
 155, 209; 81 — 12, 14, 15, 55;
 82 — 82, 84, 85, 87, 88, 90, 91;
 83 — 112; 84 — 120, 129, 136;
 85 — 25, 64, 76; 86 — 25;
 87 — 168, 169
 Ginsburgs L. J. 84 — 181
 Ginters J. 78 — 75
 Gladkovs F. 79 — 129
 Glazenaps G. fon 85 — 72, 73
 Gliks E. 85 — 63; 86 — 105
 Globa A. 83 — 32; 85 — 97
 Gļinka M. 81 — 55
 Goba Alfrēds 79 — 69; 80 — 143
 Goba Arturs 82 — 32
 Gogolis N. 77 — 82; 79 — 57,
 62, 67, 70, 73; 80 — 188; 81 —
 107; 83 — 150, 163, 167; 84 —
 89; 86 — 159; 87 — 206, 214
 Goldmanis J. 83 — 19, 23
 Goldmarks K. 83 — 130
 Goliats F. 77 — 34
 Golsvertijs Dž. 79 — 141
 Golts A. 77 — 28, 33; 87 — 168

- Gončarovs A. 80 — 188; 84 — 102
 Gorkijs M. 78 — 64—68, 72, 73, 76, 77, 83, 84, 98, 121; 79 — 16, 21, 32, 67, 79, 88, 135; 80 — 22, 49, 100, 177; 81 — 9, 14, 16, 23, 55, 81, 131, 165, 168; 82 — 84; 83 — 28, 32, 163; 84 — 89, 110, 112—115, 117, 118, 145; 85 — 166, 185; 86 — 175; 87 — 180, 214, 217
 Gorodeckis S. 80 — 70, 82
 Gothelds J. 82 — 82, 84
 Gotjē T. 79 — 144
 Grants J. 79 — 138, 139; 87 — 46—48
 Grasis K. 77 — 121
 Grauba M. 80 — 210
 Graudonis J. 86 — 96
 Grāvelis P. 87 — 59, 72
 Graviņu Kārlis 80 — 181
 Grāvis (Grāvītis) J. 77 — 23, 30; 78 — 7, 10, 11, 15, 18, 20; 83 — 163, 167
 Grāvis G. 87 — 82, 86
 Grāvītis O. 80 — 29
 Greble V. 78 — 151; 85 — 78, 84
 Gregors IX 86 — 27
 Grendzions J. 87 — 39
 Grete Ā. 81 — 174
 Grete J. 80 — 86, 111; 81 — 60, 162, 174, 176, 177, 182, 185, 187, 188; 82 — 95—97, 99, 101, 109, 110, 113, 134, 135, 136, 145
 Grēviņa A. 81 — 176; 85 — 194
 Grēviņš V. 77 — 36, 55, 120, 134; 78 — 104; 86 — 186
 Gribojedovs A. 78 — 108
 Grietiņa — skat. Prūsa E.
 Grīgs E. 87 — 44
 Grigulis A. 77 — 42—45*; 78 — 102, 104; 79 — 99, 100; 80 — 28, 33, 44; 81 — 120; 84 — 101, 103; 86 — 146; 87 — 59
 Grillparcers F. 82 — 82, 84
 Grimms J. 83 — 62, 86 — 65
 Grimms V. 83 — 62, 86 — 65
 Grinbergs O. 77 — 118; 81 — 73; 84 — 109
 Grīnevalds B. 86 — 15
 Grīnfelde M. 80 — 225; 87 — 24, 28
 Grīnfelds N. 78 — 98
 Gripičs A. 83 — 37
 Grīva Z. 84 — 103
 Grīziņš (Griķis) J. 77 — 121; 82 — 42; 83 — 156, 159
 Grosvalds F. 84 — 150
 Grosvalds J. 84 — 48
 Grothuss Z. E. 85 — 72
 Grots J. 77 — 106, 114; 78 — 88; 80 — 137; 81 — 112; 82 — 124; 84 — 183; 86 — 153—155; 87 — 3, 4, 33—68*
 Gruzevskis Z. 80 — 130
 Gruzna P. 78 — 10, 80 — 219
 Gubernatiss A. de 86 — 67
 Guckovs K. 84 — 71
 Gudabs E. 86 — 179
 Gudriķe B. 84 — 4—7*
 Gulbis Alfrēds 77 — 27
 Gulbis Ansis 77 — 33, 116, 122; 78 — 18, 24; 80 — 176, 196; 81 — 12, 13, 37; 82 — 33, 36, 43, 50—58; 83 — 124, 166, 168; 84 — 86, 118; 87 — 4, 149—169*, 204, 207
 Gulcke J. 87 — 187
 Guliga A. 78 — 137, 152
 Gunnarsons G. 82 — 84
 Gērmanis J. 84 — 78—80
 Ģinters A. 83 — 151; 87 — 215
 Haidns J. 81 — 109
 Haleks V. 85 — 80
 Hāmanis J. G. 78 — 142; 85 — 25, 26, 31, 33

- Hamsuns K. 77 — 49; 79 — 124;
 82 — 42, 84; 84 — 37, 174
 Hamzatovs R. 85 — 114
 Hāns T. 80 — 219; 86 — 141,
 142
 Hanzens R. skat. Steņka
 Harders J. J. 78 — 141; 85 —
 26, 27, 32, 44
 Harders K. 80 — 200; 81 — 189;
 83 — 69
 Hārdijs T. 79 — 141
 Harlans V. 82 — 79
 Harmsena L. 85 — 56
 Hartknohs J. F. 78 — 135, 151
 Hartmanis fon Aue 80 — 209
 Haufs V. 85 — 166; 87 — 178
 Hauklands A. 77 — 46; 78 — 23
 Hauptmanis G. 81 — 12, 13, 16;
 82 — 84, 87, 92; 84 — 71;
 87 — 14
 Hausmanis V. 84 — 118, 119;
 86 — 155
 Hāzenklevs V. 83 — 35
 Hēbelis F. 82 — 82, 84, 87, 89,
 90, 92, 93
 Hēbelis J. P. 84 — 120
 Hedbergs T. 82 — 84
 Hedins S. 81 — 98; 87 — 181
 Heidemānis E. — sk. Dubel-
 šteins J.
 Heiduks Ā. 85 — 76—83
 Heijermanss H. 86 — 175; 87 —
 14
 Heine H. 79 — 37, 110; 80 — 21,
 190, 192—196; 81 — 55, 98;
 82 — 84, 87; 87 — 109, 118
 Heine-Vāgnere Z. 87 — 59
 Hekers V. F. 80 — 200; 84 — 59
 Helderlīns F. 80 — 55; 82 — 84
 Hemingvejs E. 80 — 18
 Hendelis O. 82 — 90
 Hēns V. 82 — 82, 85
 Hercogenšteins K. fon 86 — 27
 Herders J. G. 78 — 5, 135—152;
 79 — 143; 80 — 188; 81 —
 156, 157; 85 — 25, 31—34, 42,
 45, 56, 76, 86, 87; 86 — 91
 Hertelis A. 83 — 151
 Hervāgens L. 80 — 200; 83 —
 64, 65
 Hervēgs G. 79 — 32
 Hēsiods 85 — 123
 Hikmets N. 80 — 72
 Hiltijs K. 82 — 82
 Himmelstjērn R. S. 86 — 20
 Hipelis T. G. 85 — 33, 34, 42, 65
 Hiršs H. 80 — 101—103, 105, 107
 Hjūzs L. 80 — 72
 Hofmane L. 86 — 166
 Hofmanis F. 80 — 218
 Hofmanstāls H. fon 80 — 70;
 82 — 84
 Hohencollerni (dinastija) 84 —
 152
 Hohenšteina L. 84 — 87
 Holbergs L. 81 — 192
 Holcmanis A. 81 — 157
 Holcmanis R. 86 — 174, 175
 Holtejs K. fon 80 — 218; 83 —
 101; 86 — 168, 169
 Homērs 77 — 83; 78 — 140;
 80 — 155, 209; 82 — 62, 84;
 85 — 123
 Honfelds A. G. 80 — 210
 Horācijs 78 — 139; 79 — 143
 Hudsons H. 79 — 141
 Hugenbergers K. G. 82 — 68, 69;
 81 — 192; 83 — 68; 84 — 3,
 120—133; 86 — 16, 31
 Hupelis A. V. 78 — 141, 142;
 85 — 27—31
 Ibsens H. 77 — 83; 79 — 143;
 80 — 177; 81 — 24; 82 —
 84—86, 114; 83 — 118; 86 —
 139; 87 — 14, 44, 219
 Igo V. 80 — 188; 81 — 107;
 82 — 84
 Inīņbergs J. 80 — 127; 87 — 180
 Irbe V. 78 — 23, 28

- Isakovs S. 83 — 139, 146, 148
 Isakovskis M. 87 — 70, 79
 Ivanovs Vjačeslavs 80 — 70
 Ivanovs Valērijs 85 — 141, 154;
 86 — 113, 114
- Jakaitis I. 87 — 115
 Jakobsons K. 77 — 117—119
 Jānele (Viēna) J. 80 — 152, 155;
 83 — 46, 48, 49, 54; 84 — 90;
 87 — 15
 Jānelis K. 86 — 183
 Jānkavš J. 80 — 103; 81 — 13,
 28, 31, 33, 34
 Jānsone-Treice D. 83 — 4, 156—
 157*
 Jānsons J. 84 — 108
 Jānsons J. A. 79 — 55, 71; 80 —
 161
 Jānsons (Brauns) J. 77 — 67, 70,
 80, 81; 78 — 84, 151; 79 — 20,
 22, 31, 67, 129; 80 — 21, 103,
 149, 150, 152, 154, 155; 81 —
 12, 14, 19—21, 26, 27, 33, 34,
 171; 83 — 99, 131, 146, 148,
 151; 84 — 108
 Jānševskis J. 79 — 89; 87 — 219
 Jāroslavs I 85 — 58
 Jānsudrabiņa N. 78 — 31, 35,
 37—39
 Jānsudrabiņš J. 77 — 5, 42—
 45, 46—65, 95, 120, 124; 78 —
 5, 21—39, 52, 54, 69; 79 — 19,
 74; 80 — 20, 88—90, 92—94,
 97, 99, 219; 81 — 37, 56, 175;
 82 — 43, 46; 83 — 156; 84 —
 46, 56, 86, 106, 155, 166—168;
 86 — 186; 87 — 66, 178, 183,
 207, 217, 220
 Jānzemīš J. — sk. Apsīšu Jēkabs
 Jēkabs (hercogs) 81 — 204
 Jēkabsons E. 79 — 136
 Jēkabsons K. 80 — 98; 84 — 53;
 87 — 129—131, 131—148*
 Jeltss V. B. 80 — 54
- Jensens J. V. 82 — 42; 83 — 167
 Jēpe O. 80 — 122, 140; 87—203,
 215, 220
 Jermolovs A. 79—135, 143; 87—
 105
 Jernfelds A. 84 — 14
 Jesens A. 77 — 31; 81 — 98;
 82 — 27, 37, 44, 46, 113, 120;
 83 — 157, 163, 166; 87 — 4,
 170—185*, 207
 Jesēniņš S. 79 — 140; 80 — 32,
 66, 140; 87 — 55
 Jodis F. 80 — 99
 Jokums K. 77 — 118, 119; 78 —
 112; 79 — 32; 83 — 51
 Jozess K. 87 — 153, 154, 158
 Jozuus P. 79 — 16; 82 — 116
 Judriņš R. 80 — 200
 Jungs V. 81 — 122, 139
 Jurciņš P. — 79 — 136, 139
 Jurjāns A. 81 — 56; 82 — 129,
 135, 143; 85 — 69, 183—185
 Jurjāņa Dāvis 86 — 38
 Jurjāns J. A. 79 — 45
 Juškevičs S. 84 — 115, 118
- Kabīrs 80 — 70
 Kačalovs V. 81 — 55
 Kadiķis-Groznijs A. 77 — 118;
 79 — 136; 83 — 44, 47, 51
 Kādmīņš 80 — 209
 Kāibe K. 86 — 37, 39, 40
 Kaija I. 78 — 56, 57, 88
 Kaija V. 83 — 166
 Kaizers G. 83 — 35, 39; 86 —
 153
 Kaktiņš Ā. 79 — 19; 81 — 56,
 111; 86 — 173, 176, 177; 87 —
 11
 Kālis E. 81 — 73
 Kalnbērziņš J. 78 — 88, 90, 97,
 100, 102
 Kalniņa Ieva 84 — 3, 169—187*
 Kalniņa Ieva 86 — 3, 121—143*
 Kalniņa-Ozoliņa L. 81 — 110

- Kalniņš A. 79 — 110, 111; 85 — 184, 185; 87 — 213
 Kalniņš I. 87 — 128
 Kalniņš J. 86 — 151; 87 — 209
 Kalniņš J. (Prātkopis) 78 — 53; 80 — 104, 105; 81 — 171; 87 — 158, 161, 162, 163, 164, 168, 169
 Kalniņš I. (Vientulis) 79 — 90, 95
 Kalniņš K. 79 — 63; 80 — 181, 219; 86 — 124—127
 Kalniņš P. 81 — 9; 83 — 143
 Kalnleja A. — skat. Bertāls A.
 Kalnu Elza — skat. Aspazija
 Kalve A. 79 — 136
 Kāļve P. 84 — 48
 Kalvins Z. 78 — 136
 Kalviška A. — skat. Brodele A.
 Kaļiņins M. 84 — 113
 Kamenskis V. 83 — 32
 Kamī A. 79 — 105
 Kampe J. H. 81 — 192
 Kandāts O. 84 — 42
 Kants I. 78 — 137, 145; 80 — 48, 49; 81 — 33
 Kapē L. 84 — 43
 Kaplinskis P. 79 — 143
 Karfs H. 78 — 152
 Kārliņa A. 85 — 194
 Kārliņa I. 87 — 122—128°
 Kārkliņš J. 80 — 128; 84 — 96
 Kārkliņš L. 80 — 8
 Karleils T. 77 — 84
 Kartašovs F. 80 — 210
 Karulis K. 82 — 27—49*; 83 — 3, 92—100*; 85 — 57, 154; 87 — 4, 149—169
 Kaspārsons K. 83 — 143, 148, 151, 86 — 67, 70, 74
 Katajevs V. 77 — 128; 87 — 75
 Katerfelds J. F. 86 — 29
 Katerfelds H. E. 82 — 70; 85 — 37—40
 Kaudzīte M. 77 — 13, 18, 19; 78 — 25, 56, 145—147; 79 — 5, 45, 48, 49, 51, 52, 55, 57, 60—64, 66—70, 72, 94; 80 — 18, 19, 100, 153, 180, 183—185, 219; 81 — 98, 180, 186, 196; 82 — 79, 115; 83 — 57; 84 — 156, 157; 86 — 123, 124, 126, 128, 183, 191, 193; 87 — 193, 204, 207, 212, 215, 217, 220
 Kaudzīte R. 78 — 25, 66, 68, 69; 79 — 5, 45, 48, 49, 55, 57, 60—64, 66, 67, 69, 70, 72; 80 — 18, 19, 100, 153, 184, 185, 219; 81 — 98, 186; 84 — 156, 157; 86 — 124, 126, 128; 87 — 204, 207, 212, 217
 Kauliņš J. 83 — 143, 149
 Kazaks J. 81 — 64
 Kažoku Dāvis 77 — 12; 79 — 46—48, 89; 83 — 59, 65; 86 — 127
 Keizerlings E. 82 — 84
 Kēlbrants K. 83 — 56
 Kellermanis B. 83 — 37
 Kerenskis A. 83 — 6, 10
 Kerners T. 82 — 84
 Kerols L. 85 — 166
 Kerrs A. 82 — 86, 87
 Kesarevs V. 86 — 98
 Kesters J. H. 81 — 204
 Kešele K. 78 — 138
 Kiačeli L. 78 — 110
 Kibers M. 82 — 82, 83, 87
 Kindzulis C. 84 — 100
 Kinkelis G. 81 — 35
 Kiplings R. 79 — 143, 151; 81 — 112; 82 — 84; 87 — 204
 Kirhenšteins A. 78 — 64; 79 — 13; 81 — 63; 87 — 88, 213
 Kirovs S. 78 — 105; 82 — 44; 84 — 70
 Kirpotins V. 83 — 49, 50, 53
 Kirsēntāle I. 77 — 85; 79 — 7—33*, 72; 80 — 5, 24—26, 29, 223; 81 — 38—44*. 85 — 5,

- 166—173*, 182*, 188*; 87 — 3,
108, 129—131*
- Kiršons V. 83 — 49, 53
Kjerkegors S. 82 — 87
Klaudius M. 82 — 69
Klaustiņš R. 78 — 151; 79 — 66;
85 — 154; 87 — 168
Kleinbergs R. 83 — 162, 167
Kleine O. 86 — 166
Kleists H. fon 82 — 84
Klekere I. 83 — 3, 68—75*
Klenders — skat. Veinbergs A.
Klesmans E. 86 — 140
Klētnieks J. 87 — 195
Kliene E. 84 — 101, 102
Klingers M. 80 — 71, 89
Klints A. 82 — 86; 86 — 177
Klitija 80 — 110; 83 — 31
Klots R. fon 83 — 57
Klucis J. 83 — 62
Kļaviņš J. 80 — 110
Kļockins Ā. 87 — 4, 69—70*
Knopē E. 77 — 55—73*, 66—81*
Knoriņš V. 77 — 78, 121; 80 —
21, 151; 81 — 7, 54; 84 — 155;
86 — 183; 87 — 204
Koidula L. 87 — 216
Kokalis A. 86 — 163—165
Kokare E. 86 — 101
Kolass J. 77 — 23
Kols J. G. 83 — 150; 85 — 40—
46; 86 — 26
Kolumbs K. 79 — 99
Kojcovs A. 79 — 88; 85 — 100;
87 — 171, 172
Kons I. 85 — 23
Kopaņevs V. 78 — 139
Korbjērs A. 82 — 91
Koredžo A. 80 — 97
Korņilovs L. 82 — 25
Korsaks K. 77 — 23; 80 — 145;
87 — 216
Kosa J. 78 — 40, 43; 79 — 88
Kostērs S. de 82 — 42, 43
Kovaļevskis J. 83 — 143, 151
Kozlovska H. 85 — 184
Krapiva K. 77 — 23
Kraass Marks Ličinijs 84 — 112
Krauja A. 80 — 151
Kraujiņš K. 79 — 5, 128—134;
80 — 119; 82 — 81
Krauklis V. — sk. Bračs A.
Krauliņš K. 81 — 120
Krauze K. 83 — 160
Kreice B. 78 — 64
Kreicvalds F. 87 — 216
Krilovs I. 77 — 66; 82 — 69;
87 — 171
Krodere Z. 83 — 166
Kroders J. 78 — 119
Kroders R. 79 — 144; 83 — 157,
161, 166
Krogzemju Mikus — skat. Ausek-
lis
Kroma M. 87 — 121
Kronenbergs A. 78 — 112, 119;
87 — 170, 178, 185
Kronins A. 79 — 143; 87 — 205
Kronvalds A. 79 — 45, 92; 80 —
178; 82 — 146; 83 — 60, 65,
135; 86 — 38, 44, 45, 59; 87 —
4, 186—201, 207, 211
Krumbergs A. 83 — 144
Krūmiņš J. 85 — 9, 10, 12, 13
Krūmiņš V. 84 — 104
Krūmiņš-Pilāts J. 87 — 9
Krūpens V. F. 77 — 91
Krupņikovs P. 84 — 3, 134—
153*; 85 — 70—75*
Krupskaja N. 81 — 11; 82 — 103
Krūza K. 77 — 78; 79 — 90, 95,
96, 120, 125; 80 — 128; 81 —
9, 175; 82 — 79; 84 — 3, 34,
36, 48—49, 49—59*
Kubijus V. 84 — 169, 171
Kubuliņa A. 87 — 121
Kuga J. 79 — 12; 86 — 176
Kūkojs I. 78 — 125
Kukolņiks N. 82 — 9
Kukurs A. 86 — 187

- Kūla P. 81 — 182, 185, 188; 82 — 96, 99, 102, 103, 109, 112, 113; 87 — 172
 Kulijevs K. 85 — 114
 Kundziņš J. 81 — 200
 Kundziņš K. 77 — 18; 78 — 151; 79 — 56; 81 — 205; 84 — 120, 126, 127; 87 — 10, 187, 189
 Kundziņš P. 87 — 178
 Kūns A. 86 — 65
 Kupala J. 77 — 23; 78 — 95; 81 — 169, 178; 82 — 13; 86 — 159
 Kuprins A. 81 — 98; 84 — 71; 87 — 180
 Kupše A. — skat. Brodele A.
 Kurcijs A. 77 — 7, 11, 34, 35, 38, 120; 78 — 64, 65, 151; 79 — 32; 80 — 131, 132, 137, 141, 145; 81 — 5, 56, 63—65, 68, 74, 78—85, 86—94; 83 — 7; 84 — 3, 34, 103, 104, 108—110, 110—118*, 118, 119; 87 — 15
 Kurons K. 80 — 152
 Kuršaišs Fr. 87 — 190
 Kusevickis S. 81 — 53
 Kušķis J. 87 — 4, 186—201*
- Keirāns J. 77 — 121
 Kempe M. 77 — 116, 133; 78 — 86, 107—109*; 79 — 5, 135—144, 145—147, 147—159*; 80 — 80, 111; 81 — 111, 113, 114, 117, 118; 84 — 102; 87 — 73, 92, 101—107, 113
 Keniņš A. 80 — 44; 84 — 36, 50
 Kikāns V. 87 — 108
 Kikuts P. 77 — 115, 123*; 78 — 26; 80 — 20, 140
 Kimene Z. 87 — 3, 5—16*
 Kīse I. 81 — 119*; 87 — 4, 69
 Kīsis R. 78 — 101
 Kuzāne L. 79 — 74—88*
 Kuzāns P. 77 — 115
- Labrence L. 87 — 4, 202—220*
 Labrence V. 80 — 28; 83 — 68, 70; 85 — 4, 84—87*; 85 — 4; 86 — 4; 87 — 3
 Lāce E. 77 — 5; 85 — 92*
 Lāce R. 80 — 29
 Lācis (Lāce) A. 81 — 64—67, 72; 83 — 40
 Lācis F. 83 — 156
 Lācis J. 77 — 53
 Lācis T. 80 — 43, 86
 Lācis V. 77 — 79, 80; 78 — 64, 86, 88, 90, 102, 103, 110; 81 — 132, 191; 82 — 15; 83 — 68; 84 — 3, 4—7, 8—33*, 127; 86 — 72; 87 — 17, 161, 216
 Ladižņikovs I. 78 — 77
 Lafontēns Z. 82 — 69, 84
 Laganovskis J. 77 — 129
 Lāgerlēva S. 77 — 125; 79 — 125; 80 — 177
 Laicens L. 77 — 34, 118—121; 78 — 26; 79 — 25; 80 — 18, 19, 137, 138, 141, 156, 219; 81 — 63—65, 68—70, 72, 73, 75—77, 172, 174—178; 82 — 80, 81; 83 — 3, 5—7, 8—22*, 23—25, 37—41, 49—51, 54; 84 — 36, 151, 152; 86 — 144; 87 — 15
 Laizāns P. 80 — 44
 Lāms V. 87 — 120
 Lange J. 86 — 109, 117
 Lange L. 79 — 136
 Lange M. 82 — 109
 Langmesers A. 82 — 82, 85
 Lanss E. 87 — 121
 Lapas Mārtiņš 80 — 179
 Lapiņš J. 80 — 17
 Lapiņš R. 77 — 40
 Lase E. 87 — 88, 89, 96—100
 Lasmanis J. 83 — 143
 Laube E. 81 — 161
 Laubes Indriķis 86 — 38, 44; 87 — 162

- Lautenbahs (Jūsmiņš) J. 79 — 50, 65; 80 — 181—183, 212, 216; 83 — 59, 68, 70; 86 — 62, 66, 68, 70, 71, 79, 116; 87 — 207
- Lautenbahs K. 83 — 71
- Lavedars A. 79 — 153
- Lazersons M. 83 — 17, 20, 23
- Lebons (Le Bons) G. 79 — 39
- Leiko M. 79 — 148; 81 — 40, 56
- Leinerts U. 87 — 104
- Leitāns A. 78 — 25; 81 — 196; 82 — 67; 83 — 60; 86 — 31
- Lejaskalne O. 84 — 79
- Lejiņš P. 79 — 13
- Lēmanis I. 77 — 117; 78 — 64; 81 — 148; 82 — 15
- Lēnavs H. 81 — 98
- Lēnavs N. 82 — 82, 84, 87
- Lencmanis J. 79 — 7; 87 — 9
- Lepevičs K. 84 — 122
- Lepiks A. 79 — 13
- Lerbergs Š. van 84 — 61
- Lerhis-Puškaitis A. 80 — 211, 219; 83 — 60; 85 — 8, 169; 86 — 3, 39, 53—81, 110
- Lesings G. E. 78 — 136, 138, 140, 144; 80 — 188; 82 — 84, 88; 87 — 118
- Libedinskis J. 80 — 144; 83 — 44
- Liberts L. 81 — 68
- Lībknehts K. 79 — 32
- Līce A. 87 — 114, 115
- Līcītis E. 87 — 170, 172, 174
- Līgotņu Jēkabs 77 — 51, 69, 76; 81 — 188; 83 — 93, 99; 84 — 57
- Liepa M. 81 — 26, 27; 82 — 112, 113
- Liepiņš J.¹ 77 — 95—98*, 133—134*; 87 — 26, 209
- Liepiņš J.² 81 — 69, 70, 75, 76
- Liepiņš H. 86 — 4, 156—162*
- Liepiņš P. — skat. Austrīņš P.
- Liepiņš R. 82 — 111—113, 115, 119
- Likums H. 78 — 97; 84 — 79; 86 — 153, 154
- Lindners H. 78 — 152
- Lindulis J. 83 — 34; 84 — 42; 86 — 155
- Lisovska O. 87 — 114
- Liventāls A. 82 — 68, 74
- Liventāls T. 77 — 40
- Līvu Jurka 80 — 122
- Lomonosovs M. 86 — 39, 48
- Londons Dž. 79 — 139; 82 — 27, 37, 42; 83 — 157, 161, 166, 167
- Lopenova M. 78 — 31—34
- Lopenovs E. 78 — 30—33
- Lotī P. 82 — 42, 84
- Loze I. 86 — 96
- Lūciņš O. 87 — 4, 33—68*
- Ludvigs O. 82 — 82, 87
- Luksemburga R. 79 — 19, 20
- Lukss V. 78 — 87, 91, 101; 81 — 5, 119, 119—152*; 82 — 15; 84 — 102
- Lunačarskis A. 78 — 67; 79 — 32; 80 — 49, 147; 83 — 28, 29, 37, 51; 84 — 113; 87 — 11
- Lundbergs J. F. 82 — 3, 67—76; 84 — 126
- Luste P. 78 — 53
- Luters M. 78 — 136; 81 — 64; 84 — 127, 132, 151; 85 — 63
- Ļebedevs-Kumačs V. 82 — 5
- Ļeņins V. I. 77 — 74; 78 — 99, 100; 79 — 32, 70, 104; 80 — 11—13, 16, 17, 22, 30, 153; 81 — 10—12, 15, 17—19, 22, 163, 176, 178, 181; 82 — 36, 43, 44, 121; 83 — 25, 44; 84 — 113, 117, 152; 85 — 7, 8

¹ Liepiņš Jānis — rakstnieks
² Liepiņš Jānis — mākslinieks

- Ļermontovs M. 79 — 88; 80 — 39, 55, 70, 187; 81 — 107, 150; 85 — 114; 87 — 43, 55, 72, 180, 193, 205
 Ļeņins M. 83 — 149
 Ļeturno S. 80 — 210
 Ļūdēns V. 77 — 133; 85 — 197

 Mackova J. 85 — 6, 174—181*
 Mačernieks K. (Dadzis) 86 — 126, 129, 130
 Madernieks J. 83 — 135; 84 — 48
 Mains Rīds T. 84 — 66
 Majakovskis V. 78 — 98; 79 — 140; 80 — 72; 82 — 15; 83 — 27, 36
 Makfersons D. 85 — 31
 Mākonis 80 — 126—128
 Maksimovs D. 84 — 172, 175, 176
 Mālbergs F. 80 — 182; 84 — 123
 Maldonis V. 80 — 110; 86 — 104; 87 — 166
 Mālitis A. 78 — 20; 82 — 56; 83 — 164, 168
 Mālmeisters A. 81 — 60
 Mamins-Sibirjaks D. 79 — 144; 81 — 98
 Mancelis G. 81 — 195, 200; 83 — 86, 88, 89; 87 — 195
 Manharts V. 86 — 106, 108, 117
 Manns H. 79 — 21; 80 — 164
 Margerits M. 79 — 21
 Markovs N. 84 — 141
 Markss K. 78 — 11, 152; 80 — 21, 60, 153, 175; 81 — 35, 106, 176; 83 — 149; 84 — 60; 85 — 116, 117
 Markoss F. 87 — 12
 Marlita 79 — 60
 Martinovskis K. 78 — 21
 Māsēns J. 77 — 117
 Masters J. — skat. Straujāns J.
 Māterlinks M. 78 — 46; 79 — 111, 143; 81 — 110; 82 — 84; 86 — 4, 147, 150, 151

 Māteru Juris 79 — 48—50, 60; 80 — 184; 82 — 20; 84 — 111; 86 — 170, 171
 Matēzijs B. 85 — 80
 Matvejs V. 84 — 48
 Mauriņa Z. 80 — 45
 Mazarēls F. 82 — 43
 Mažulis V. 85 — 57
 Mečņikovs I. 87 — 178
 Medenis J. 77 — 116
 Medinsku Marija 79 — 59, 62, 63
 Mediņš J. 82 — 15
 Medne A. 85 — 169
 Mednis R. 79 — 18
 Megne Z. 81 — 5, 153—188*; 82 — 146
 Meierholds V. 83 — 25, 37; 86 — 153, 154
 Meijers F. 78 — 35
 Meijers G. 83 — 167
 Meijers J. 87 — 154
 Meijers K. F. 82 — 82, 84
 Meijers K. J. 81 — 98
 Meimanis E. 81 — 13, 37
 Meipa-Dodža M. 87 — 178
 Melarts Dž. 85 — 124
 Melbārdis E. 82 — 37, 38
 Meletinskis J. 84 — 181
 Melnalksne M. 82 — 95, 96
 Melnalksnis A. 87 — 207
 Melnalksnis K. 81 — 182; 82 — 3, 95—110, 11—120*
 Melnalksnis V. 77 — 117
 Melngailis E. 81 — 56, 158, 163—166; 82 — 134; 83 — 94, 99, 135; 84 — 53, 58; 85 — 183; 87 — 213, 215
 Melņupju Marija — sk. Stumberga L.
 Memerdžs 79 — 142
 Mende A. 81 — 76
 Mendelsons F. 81 — 109
 Mengers A. 80 — 122
 Menje K. 81 — 23
 Merežkovskis D. 80 — 45, 48

- Mērike E. 82 — 84; 84 — 87
 Merimē P. 80 — 177
 Mēriņš F. 78 — 137; 79 — 32;
 81 — 36
 Merķelis G. 78 — 135, 145, 151;
 80 — 39; 81 — 63, 160—162;
 82 — 67, 70, 71; 85 — 123;
 86 — 20, 62, 66; 87 — 152,
 207
 Meterlinks M. — skat. Māter-
 links M.
 Metjūss V. 79 — 140, 141
 Mežsēta A. 78 — 52, 53
 Mežule A. 78 — 120—125*
 Mierlauks A. 79 — 16, 17; 81 —
 110; 84 — 71, 76; 86 — 155
 Miezis A. 78 — 89
 Mihaēliiss K. 82 — 84
 Mihalkovs S. 77 — 22
 Mihelse A. 83 — 105
 Mihelsons Aleksandrs 86 — 173
 Mihelsons Arveds — skat. Rutku
 Tēvs
 Mihelsons G. 86 — 166
 Mikelandželo B. 80 — 97; 81 —
 55, 82 — 84
 Miķelsons A. 84 — 89
 Miķelsons J. 78 — 151
 Milbergs G. 78 — 112
 Milenbahs K. 78 — 114, 118;
 83 — 91; 84 — 150; 87 — 194,
 200, 201
 Millers J. 78 — 140
 Millers J. K. D. 80 — 200
 Millers K. 80 — 118, 119
 Millers M. 86 — 65
 Millers V. F. 80 — 209
 Miltons D. 78 — 140
 Minskis N. 80 — 48
 Minsters S. 86 — 25
 Mirbahs V. 81 — 52
 Mirbo O. 79 — 21
 Misē A. de 77 — 103
 Misiņa M. 87 — 114, 115, 121
 Misiņš J. 77 — 61, 63; 80 — 225,
 227; 81 — 191; 83 — 4, 56, 57,
 59, 64; 84 — 58, 59; 87 — 202,
 204—209, 211, 212, 214, 215
 Mitrēvics A. 86 — 153
 Mocarts V. A. 80 — 89; 81 —
 109; 84 — 185
 Modestovs V. 80 — 210
 Moljērs Z. B. 82 — 84; 84 — 61,
 62
 Montēns M. de 78 — 140
 Monteskjē S. 79 — 143
 Mopasāns G. de 79 — 139, 143;
 87 — 180
 Moravia A. 79 — 139
 Moriaks F. 79 — 143
 Morozovs A. 84 — 170
 Motta D. 83 — 21—23
 Mozers G. 86 — 125
 Muceniēks P. 78 — 18
 Muižnieks I. 84 — 102; 87 — 109
 Muncis J. 78 — 14
 Mundeciema (Vusa) L. 85 — 4,
 69
 Munks E. 83 — 39
 Munte A. 79 — 146, 148
 Musolini B. 80 — 14
 Nadsons S. 79 — 88
 Naģs E. 84 — 61
 Napjerskis K. E. 84 — 127
 Napoleons I Bonaparts 80 — 116;
 83 — 131
 Nastopka K. 78 — 59, 60
 Naurēnu Elza — skat. Stērste E.
 Neikens J. 79 — 48
 Neilands J. 83 — 55
 Neimanis G. 85 — 179
 Neimanis L. 79 — 90; 81 — 56;
 82 — 57; 84 — 49, 57 — 59
 Neredzīgais Indriķis 83 — 3, 68—
 75, 76—85*; 86 — 193
 Neru Dž. 87 — 102, 105
 Neruda J. 80 — 84; 85 — 80
 Neruda P. 80 — 72

- Niče F. 80 — 56; 81 — 24, 34; 82 — 82, 86; 83 — 131; 85 — 64
- Niedra A. 77 — 73, 74; 78 — 68, 74; 79 — 65, 66; 80 — 36, 37, 133, 174, 203, 219; 81 — 88, 165, 167, 175, 179; 82 — 88; 83 — 23, 106; 84 — 50, 53, 108, 111, 113, 118, 136, 155, 162; 87 — 7
- Niedre J. 77 — 115, 116; 78 — 86—90, 92, 95, 96, 99; 79 — 72, 138, 139; 80 — 159, 162; 82 — 4—6*, 15; 83 — 68, 70; 84 — 100; 85 — 3, 8, 14—21*; 87 — 3
- Nikolajs II 82 — 100
- Nikons 86 — 39
- Nodjē S. 80 — 211
- Nomale E. 80 — 118, 133, 134, 136, 139
- Nomalis P. 79 — 13
- Norvids C. 84 — 169
- Novālis F. 80 — 74, 81, 82 — 84
- Novickis S. 87 — 157
- Novikovs V. 87 — 218
- Novožilovs I. 83 — 32
- Nekrasovs N. 78 — 127; 84 — 67, 89, 172; 87 — 180
- Nesterovs O. 78 — 21—29*, 52, 53
- Obdovs K. 86 — 166
- Odiņš G. 81 — 174, 182; 82 — 99, 100, 113, 115, 135, 136
- O'Henri 79 — 139, 143
- Olavs V. 78 — 55; 81 — 31
- Olvereto — sk. Sudrabkalns J.
- Dr. Orientācijs — sk. Grēviņš V.
- Orlovs A. 79 — 80; 80 — 34; 84 — 112
- Osiāns 78 — 136, 139, 144; 80 — 211; 85 — 31
- Osis J. 79 — 16; 86 — 181
- Osmanis J. 83 — 63
- Ostrovskis N. 78 — 104; 79 — 157
- Oto J. 85 — 76, 77
- Ovidijs 80 — 89
- Ovsjaņiko-Kujikovskis D. 80 — 208
- Ozerovs Ļ. 80 — 33
- Ozoliņa-Krauze A. 77 — 36
- Ozoliņš J. 78 — 88; 87 — 16
- Ozoliņš D. 86 — 37, 39, 49
- Ozoliņš P. 81 — 181; 82 — 114
- Ozoliņš V. 77 — 97, 81 — 110
- Ozola Z. 86 — 121
- Ozols A. 78 — 151; 85 — 82; 87 — 195
- Ozols J.¹ 81 — 32, 36; 84 — 139
- Ozols J.² 80 — 119; 83 — 112; 84 — 35, 37; 87 — 156, 160, 169
- Ozols-Priednieks K. 77 — 8, 118; 80 — 156; 87 — 15
- Ožeško E. 87 — 180
- Pabriks K. 86 — 180
- Padega E. 81 — 115, 117
- Padegs K. 81 — 115
- Paegle J. 87 — 206
- Paegle L. 77 — 34; 79 — 16, 25, 32; 80 — 111, 137, 138, 140, 141; 81 — 56, 63—66, 68—72, 80, 166; 83 — 5, 40; 84 — 75, 106; 86 — 183, 184, 193; 87 — 10, 15
- Paegļu Mārtiņš 87 — 219
- Paganīni N. 81 — 147

¹ Ozols Jānis — LS aktivists.

² Ozols Jānis — grāmatizdevējs.

- Pakalns G. 86 — 3, 53—81*
 Paklons J. 78 — 135—152*
 Palkavniņe C. 78 — 88
 Paļeviņš J. 82 — 101; 83 — 143,
 151; 86 — 155
 Panferovs F. 80 — 164
 Panteniuss K. 86 — 29
 Paparde A. 81 — 86, 87
 Parandovskis J. 85 — 140, 141
 Parņickis R. 86 — 178, 179
 Paroleks R. 85 — 4, 76—83*, 155;
 87 — 216
 Parrots G. F. 86 — 91
 Pārstrautu Jānis — sk. Lauten-
 bahs J.
 Pasīts G. 81 — 159
 Paskāls B. 79 — 99
 Pauflers F. N. 86 — 29
 Paukulis 83 — 102, 103
 Pauls R. 87 — 128
 Pauluči F. O. 81 — 63
 Pauļuks K. 77 — 37; 83 — 17,
 23
 Paustovskis K. 85 — 166
 Pavasaru Jānis 80 — 171, 174,
 194; 84 — 53, 54, 59
 Pekka Katara 84 — 135
 Pēkšena M. 77 — 15, 16; 87 —
 207
 Pēkšēns K. 81 — 174
 Pelēcis A. 79 — 136
 Pelēkais K. 77 — 118, 119; 78 —
 112—119*; 79 — 33
 Pelīte C. 87 — 118—121*
 Pelše R. 77 — 78, 121; 79 — 22;
 80 — 31, 146—159, 160—163;
 81 — 12, 20, 28, 29, 31—33;
 82 — 17, 19, 21; 83 — 50
 Pencele Z. 84 — 35—36*
 Peņģerots-Svešais J. 78 — 9
 Perlbahs P. 83 — 135
 Pērle R. 87 — 213
 Pērle T. — sk. Sudrabkalns J.
 Pērsietis 77 — 69; 79 — 50; 80 —
 187, 188; 85 — 8
 Peškovs Z. 78 — 73
 Petēfi S. 80 — 181
 Pēteris I (Lielais) 81 — 154;
 85 — 60; 86 — 44
 Peters J. 77 — 103, 135; 87 —
 115
 Pētersone V. 81 — 197
 Pētersons J. 78 — 7, 15; 80 —
 31, 164—165, 165—170*; 83 —
 34
 Pētersons K. 79 — 32; 86 — 71;
 87 — 16
 Pētersons P. 80 — 164—165*
 Petuhovs J. 83 — 138, 145, 148
 Piegāze E. 77 — 27, 32
 Piegāze A. A. 77 — 27
 Pijols I. 78 — 107*, 114—115*,
 145—147*; 80 — 110—111*;
 81 — 95*; 87 — 107
 Pilsātnieks J. 79 — 45; 83 — 57;
 84 — 56; 87 — 211
 Piotrovskis A. 83 — 37
 Pīpiņa B. 83 — 164, 168
 Pīpiņš-(Vizulis) E. 77 — 67; 81—
 45, 182; 82 — 33, 37, 53, 99,
 101, 120; 83 — 165, 167, 168;
 87 — 180
 Pipkalējs P. 83 — 3, 134—155
 Pistol Kors G. fon 84 — 149
 Plātenis A. 82 — 90, 91
 Platess A. 81 — 159
 Platess E. 79 — 95; 81 — 158—
 160, 169; 84 — 59, 111; 87 —
 161, 181
 Platons 80 — 49
 Plaudis E. 80 — 111
 Plaudis J. 77 — 115; 78 — 104;
 81 — 112; 82 — 15; 83 — 164,
 167; 84 — 86, 103; 87 — 64,
 73, 75
 Plēsuma A. 85 — 69
 Plīnijs 80 — 113; 85 — 37

- Plūdonis V. 77 — 7, 27, 47, 57,
 62; 78 — 67, 127, 148; 79 —
 89, 96, 111, 113; 80 — 37, 70,
 79, 104, 111, 181; 81 — 14, 17,
 23, 24, 40, 55, 108; 82 — 79;
 84 — 50, 51, 77; 87 — 171,
 172, 183
 Pļavnieks J. 86 — 168
 Po E. A. 81 — 16, 108; 83 — 30
 Podnieks T. 81 — 56
 Pogodins A. 80 — 210
 Pogodins N. 83 — 53
 Pole E. 81 — 161
 Pommers J. 83 — 17, 23
 Pormale A. 79 — 136
 Poruka (Pētersone) E. 80 — 120;
 83 — 92—94, 99, 100, 117
 Poruks J. 77 — 69, 78; 78 — 67,
 74; 79 — 69, 96; 80 — 40, 44,
 62, 108, 120, 197, 219; 81 —
 98, 159, 173; 82 — 3, 88; 83 —
 3, 92—100, 100—133*; 84 —
 51, 111, 113, 116, 118, 121, 155,
 157—164, 166, 167; 85 — 19,
 173; 86 — 108; 87 — 37, 66,
 204, 206, 211, 212, 217, 219
 Potebņa A. 85 — 102, 108
 Preiss K. 77 — 93, 120*
 Pridoms S. 80 — 181
 Priede E. 81 — 69, 72, 73
 Priede G. 78 — 107; 79 — 136;
 87 — 88, 120, 127
 Priedkalns A. 78 — 40; 83 — 135
 Prokofjevs A. 82 — 5; 85 — 98
 Prūsa E. 78 — 5, 52—61, 62—63*
 Prūse E. 78 — 53, 60
 Pugo K. 78 — 102
 Pukita M. 87 — 216
 Pūķis V. 77 — 114
 Pulāns J. 87 — 207
 Pullats R. 83 — 149
 Pumpurs A. 77 — 13, 78; 78 —
 148; 79 — 45—47, 53, 54, 92,
 142; 80 — 178, 186; 81 — 184;
 83 — 60, 67, 74, 124; 86 —
 62, 66; 87 — 149—169, 159—
 161*, 161—162*, 164*, 167*
 Puriņš K. 79 — 96
 Puriņš N. — sk. Puriņu Klāvs
 Puriņš P. 80 — 124
 Puriņu Klāvs 80 — 219; 85 — 9;
 86 — 124—126, 128, 131
 Puriškēvičs V. 84 — 138—142
 Purkalītis J. 80 — 181
 Purvītis V. 78 — 36; 79 — 12;
 80 — 13; 81 — 162, 168—170;
 82 — 116; 84 — 48
 Purvs Z. 87 — 209
 Puškins A. 77 — 12; 78 — 98;
 79 — 88, 89, 124, 140; 80 —
 177, 181; 81 — 55, 107, 154;
 82 — 10, 42, 84, 146; 84 — 51,
 67, 89; 85 — 114; 87 — 43, 55,
 72, 180, 206, 219, 220
 Radze A. — sk. Nesterovs O.
 Radziņa E. 87 — 93, 111, 115—
 117
 Radzobe S. 87 — 3
 Rafaels S. 80 — 97
 Rainis 77 — 7, 33, 40, 64, 67, 69,
 70, 73, 75—77, 81, 91, 95, 120,
 122; 78 — 5, 64—66, 104, 113,
 116, 149, 150; 79 — 16, 27,
 29—32, 41, 74, 87, 89, 96, 98,
 99, 102, 107, 113, 135, 139, 141,
 142, 145; 80 — 13, 19, 21, 22,
 27, 28, 32, 36, 37, 41, 59—61,
 63—66, 68, 72, 77, 78, 84, 86,
 104, 111, 119, 121, 124—128,
 137, 144, 147—151, 158, 159,
 179, 188, 217—219, 221, 223;
 81 — 9, 12—17, 19—25, 27, 37,
 40, 44, 55, 57, 58, 60, 62—65,
 79, 80, 82—84, 86, 87, 108, 110,
 118, 119, 153, 154, 158, 169,
 186, 187; 82 — 11, 12, 21, 38,
 44, 55, 77—79, 95, 98, 105, 109,
 111—119; 83 — 6, 31, 93, 99;
 84 — 3, 4, 16, 35, 46, 51, 71,

- 76, 77, 89, 90, 93, 100, 105, 109—111, 116, 118, 135, 145, 154, 177; 85 — 8, 76, 155; 86 — 25, 143, 154, 155, 185, 189, 193; 87 — 3, 4, 11, 14, 19, 24, 32, 43, 55, 56, 69, 89, 101, 108, 122, 150, 151, 152, 157, 161, 168, 171, 177, 180, 181—183, 191, 206—208, 215—217
- Raisters A. 81 — 186
- Rajumniece R. 84 — 117
- Ramizars P. 86 — 182—193
- Rapa J. 77 — 97; 78 — 118; 81 — 60, 61; 82 — 57, 78; 83 — 157, 166
- Raščins M. 80 — 220
- Rätminders A. 87 — 211
- Rauska J. 83 — 158, 166
- Ravensbergs E. 78 — 148
- Rāviņš O. 84 — 111
- Reimanis P. 78 — 152
- Reinbergs A. 87 — 204
- Reinholde L. 78 — 52
- Reinholds J. 79 — 19; 81 — 70
- Reiters T. 79 — 12, 16; 81 — 64, 184
- Rēklams A. F. 82 — 52
- Remarks E. M. 81 — 145
- Rērihs N. 82 — 86, 88, 89, 91, 92
- Rēvalds S. 81 — 71
- Rezauskis L. 84 — 68, 70, 71, 93
- Rezs J. L. 85 — 76
- Rics R. 81 — 156—158, 164, 178
- Riekstiņš I. 81 — 25
- Rieksts J. 77 — 30
- Rihters A. 83 — 142
- Rilke R. M. 80 — 54, 55, 61, 62, 70, 79, 80, 83
- Rimskis-Korsakovs N. 84 — 43
- Rinčens 78 — 107
- Ritiņš I. 82 — 96, 98, 109, 112, 113
- Roberts P. — skat. Peļše R.
- Robs A. 86 — 169
- Rode-Ebelings H. 86 — 171, 172
- Rokpelnis F. 78 — 86—88, 98—102, 105; 79 — 136, 138; 81 — 120, 123; 82 — 14; 87 — 205
- Rolande-Holste H. 79 — 38
- Rolāns R. 77 — 22; 79 — 136; 81 — 14, 132; 82 — 84, 93
- Romanovi 81 — 64; 83 — 153; 84 — 70, 74
- Romaņenko L. 87 — 119
- Roni Z. 80 — 196
- Ronsārs V. de 80 — 81
- Rozanovs V. 80 — 48
- Roze J. 79 — 120; 83 — 157, 166; 87 — 207
- Roze L. 83 — 86—91*
- Rozegers P. 82 — 42; 85 — 64
- Rozenbahs E. F. — skat. Fross E.
- Rozenbergs R. 79 — 80, 91
- Rozenberga E. — skat. Aspazija
- Rozenfelde V. 82 — 3, 121—128*, 128, 138
- Rozenovs E. 84 — 71; 87 — 14
- Rozens J. 79 — 80
- Rozentāls J. 77 — 43; 79 — 12; 80 — 87, 97; 81 — 161, 174, 175, 178, 187; 84 — 48, 59; 87 — 213
- Rozentāls-Krūmiņš J. 86 — 140
- Rozentāls M. 81 — 62—77*; 82 — 16—17*; 83 — 3, 5—7*
- Rozīņš F. 78 — 81; 79 — 13, 28, 29, 37, 37—44*; 83 — 143, 144, 146, 148, 151; 86 — 11
- Rozītis P. 77 — 7, 37, 116, 117, 120; 80 — 20, 101, 121, 128, 137; 81 — 108; 82 — 79, 98; 84 — 72, 117; 86 — 183
- Rožlapa D. 85 — 170
- Rožmīlis — sk. Kraujiņš K.
- Rubenss P. P. 80 — 87
- Rubīna A. 82 — 135
- Rucelis J. 79 — 90
- Rudevics A. 83 — 18, 23
- Rudzītis J. 86 — 98

- Rudzītis M. 77 — 115; 78 — 5,
 85—106; 87 — 46, 47
 Rudzītis R. 87 — 207, 215, 217
 Rudzītis E. 80 — 125
 Rugāja V. 77 — 109
 Ruiga A. 81 — 60
 Rūja V. 77 — 135
 Rullis T. 85 — 115
 Rūmniece B. 79 — 16; 81 — 110
 Rūmnieks V. 80 — 220—228*;
 87 — 4, 17—32*
 Runcis E. — skat. Arnis E.
 Ruso Z. Z. 80 — 146; 84 — 174
 Rusovs B. 86 — 29
 Rutku Tēvs 78 — 112; 85 — 4;
 86 — 4, 156—162, 163—181*,
 187

 Saadi M. 78 — 139
 Sakse A. 77 — 117; 78 — 86;
 82 — 15; 85 — 5, 166—173;
 87 — 90
 Sakss P. 87 — 11
 Salceviča I. 77 — 34—35*, 64—
 65*; 81 — 78—85*, 86*; 84 —
 108—110*
 Salingrē H. 86 — 168
 Saliņš A. 77 — 103, 104—108*
 Saliņš G. 77 — 103
 Salma I. 80 — 148
 Saltikovs-Sčedrins M. 80 — 177;
 85 — 166
 Salums A. 81 — 7—9
 Samarins J. 86 — 10
 Samsons V. 80 — 5, 7—30*;
 81 — 79
 Sanda Z. 82 — 84
 Sapfo 84 — 124
 Saule-Sleine (Birkerte) M. 80 —
 110, 111; 81 — 41, 42, 44, 45—
 61*, 188
 Sauleskalns V. 84 — 100
 Saulietis A. 77 — 69, 71, 95;
 78 — 40, 41, 47; 80 — 90, 97,
 200, 215, 219; 83 — 34; 84 —
 155—158, 160, 164, 166—168;
 86 — 155; 87 — 207, 209, 215,
 219
 Saulītis B. 87 — 67
 Segantīni Dž. 80 — 71, 89, 97
 Segliņš V. 81 — 68—72
 Segrests E. 85 — 88
 Selga V. 84 — 102
 Selindžers Dž. 79 — 105
 Sēlis R. 77 — 34; 80 — 110;
 82 — 15, 32, 33, 38, 42; 83 —
 162, 167; 84 — 3, 34, 95—96,
 96—107*
 Seļicka D. 78 — 124, 125
 Semjonovs B. 84 — 151
 Sendbergs K. 80 — 72
 Senkēvičs H. 87 — 180
 Serafims E. 84 — 136, 138—141
 Sergejevs-Censkis S. 87 — 214
 Serovs V. 84 — 42
 Serebrovs (Tihonovs) V. 78 —
 65, 83
 Servantess Saavedra M. de 79 —
 143; 83 — 49; 87 — 178
 Seržants K. 87 — 16
 Setons-Tompsons E. 87 — 181
 Sidnejs F. 78 — 140
 Sighele Š. 79 — 39
 Siguldiets K. — sk. Kasparsons K.
 Sila M. 81 — 119, 143, 151
 Silēzijs A. 85 — 66
 Siliņš M. 79 — 53, 54; 85 — 18
 Siliņš V. 87 — 158, 165, 166
 Simroks K. 80 — 210
 Simsons H. 81 — 30, 31
 Simsons J. 79 — 16
 Singajevska V. 87 — 99
 Sirsone S. 80 — 160—163*
 Sitins I. 80 — 208
 Skaidrite J. 81 — 56; 84 — 78;
 86 — 172
 Skalbe A. 77 — 134; 87 — 67

- Skalbe Jānis¹ 79 — 114, 115, 127*
- Skalbe Jānis² 79 — 98, 118, 119
- Skalbe Jekabs 79 — 116—118
- Skalbe K. 77 — 54, 57, 74, 78, 122; 79 — 5, 96, 98—113, 114, 115—127, 128; 80 — 20, 37, 79, 83, 100, 104, 142, 212; 81 — 9, 14, 17, 24, 37, 40, 55, 108, 109, 173, 184; 82 — 81, 124, 126, 128, 131, 143, 144; 84 — 36, 37, 46, 52, 53, 56, 80, 117, 155, 156, 162—164, 167; 85 — 5, 156—165, 173; 86 — 114; 87 — 37, 38, 66, 178
- Skirmunts S. 79 — 90
- Skosirevs P. 78 — 86
- Skots L. 79 — 21
- Skots R. F. 87 — 178
- Skots V. 80 — 188; 82 — 42; 85 — 84, 85; 86 — 82, 90
- Skuja A. — skat. Klītija
- Skujeniece B. 79 — 19; 81 — 63; 84 — 55
- Skujeniece L. 84 — 54
- Skujeniēks E. 83 — 167, 168
- Skujeniēks Kn. 87 — 120
- Skujeniēks M. 83 — 16, 23
- Skujiņa A. 77 — 114, 116; 78 — 88; 80 — 111; 81 — 60, 86, 90—94*
- Skujiņa R. 77 — 56; 80 — 111; 81 — 60
- Skuju Frīdis — sk. Milbergs G.
- Skulme Dž. 87 — 89
- Skulme O. 80 — 20; 84 — 48
- Smiļģis E. 78 — 13; 80 — 20; 81 — 110; 86 — 155—157, 178, 179; 87 — 40, 44
- Sobinovs L. 82 — 33
- Sokolova I. 84 — 100
- Sologubs F. 80 — 70
- Solovjovs L. 81 — 117
- Spāģis A. 84 — 112; 86 — 5—36, 37, 38, 44
- Spāģis J. 84 — 121, 122
- Spīrsa R. 79 — 136, 140, 142
- Sproģis J. 85 — 67, 78; 86 — 68
- Spure Z. 78 — 86; 81 — 136, 137
- Stabulnieks F. 81 — 7
- Stālbergis K. — sk. Stālbergs K.
- Stankevičs A. 80 — 190; 81 — 156, 165, 167
- Starks L. 78 — 70, 73, 84
- Stavenhāgens K. 78 — 151
- Stefenhāgens J. F. 83 — 70, 77; 86 — 36
- Stegers A. 78 — 127—128, 128—134*
- Stegļavs J. 86 — 167, 169
- Steinbeks Dž. 77 — 126
- Steklovs J. 80 — 154
- Steķis 86 — 129
- Stelmaha M. 82 — 3, 77—94*; 87 — 4, 170—185*
- Stemps A. 87 — 51, 54
- Stendāls-Beils A. 82 — 87
- Stenders A. J. 81 — 192
- Stenders G. F. 78 — 145; 79 — 56; 81 — 192, 199, 200, 205; 82 — 67, 75; 83 — 63, 69—74; 84 — 120—122, 125; 85 — 35, 37, 40, 63, 67; 86 — 30, 88, 90, 109, 115, 116; 87 — 186, 190, 191
- Steņka 82 — 32
- Stepermaņu Krustiņš 86 — 131, 140—143
- Stērs H. 80 — 218; 84 — 87

¹ Dzejnieka Kārļa Skalbes dēls.

² Dzejnieka Kārļa Skalbes tēvs.

- Stērste E. 77 — 5, 133—136;
 79 — 136; 84 — 54; 85 — 6,
 188, 189—201; 87 — 211
 Stērstu Andrejs 79 — 48; 85 —
 188—190
 Stikāne A. 80 — 100, 102
 Stolipins P. 80 — 124, 125; 87 —
 177
 Stradiņš A. 77 — 115
 Stradiņš J. 80 — 131; 84 — 152
 Stradiņš P. 87 — 67, 213
 Straubergs J. 81 — 63; 82 — 113
 Straubergs K. 82 — 112; 86 —
 105, 109, 119
 Straujāns J. 77 — 121; 78 — 5,
 64—65, 66—84*; 81 — 25—27,
 32; 84 — 3, 34, 108—118, 118;
 87 — 15
 Straume J. 79 — 63, 64
 Strautbergs K. 85 — 154
 Strindbergs A. 79 — 144; 80 —
 84; 81 — 111; 83 — 107
 Strunke N. 80 — 20; 81 — 64;
 84 — 48, 117; 86 — 181
 Stubavs A. 84 — 89
 Stučka D. 78 — 64; 80 — 128
 Stučka P. 77 — 7, 117; 78 — 64;
 79 — 7, 9, 11, 14, 17, 29, 30—
 32; 80 — 14, 15, 21, 22, 27,
 152, 198; 81 — 82, 153, 166,
 179; 82 — 77; 83 — 68, 141;
 84 — 147, 169; 85 — 23; 86 —
 53, 121; 87 — 8, 16, 88
 Students K. 82 — 47
 Stukuls V. 78 — 53
 Stulpāns J. 87 — 113
 Stumberga L. 82 — 79—82
 Stumbergs J. 82 — 79, 80
 Sudmalis E. 77 — 121; 80 — 137
 Sudrabkalns J. 77 — 7, 8; 122;
 78 — 100, 102; 79 — 108, 136,
 138, 139; 80 — 102; 81 — 119,
 127, 133, 136; 84 — 3, 94,
 169—187; 86 — 153, 186; 87 —
 40, 64, 73, 105, 209, 215
 Sudrabs J. 83 — 30, 51, 52
 Sudrabu Edžus 78 — 116, 118,
 119; 80 — 213, 219; 81 — 159;
 87 — 219
 Suhebators 78 — 107
 Suhovo-Kobiļins A. 86 — 159
 Sūna-Penģerote Z. 82 — 96
 Sūniņš K. 87 — 213
 Suta J. 82 — 123
 Suta R. 80 — 20; 81 — 68
 Suvorovcevs J. 87 — 119
 Suvorovs A. 81 — 163, 167, 168,
 170—173, 177, 181; 82 — 37,
 53, 55, 146; 84 — 75; 86 —
 173
 Svarāne M. 81 — 197
 Svemps L. 81 — 68; 84 — 48
 Svifts Dž. 82 — 10; 87 — 178
 Svīle-Penģerote M. 81 — 166, 167
 Sviris P. 77 — 117; 80 — 159;
 86 — 183; 87 — 15
 Svjatoslavskis V. 80 — 210

 Šāberts J. 84 — 79
 Šabraks K. 83 — 44, 45
 Šacs P. Ē. 80 — 200
 Šadrins L. 83 — 32
 Šahnovičs M. 86 — 92
 Šalkonis 77 — 7, 10, 94; 82 —
 3, 16—17, 17—26*; 84 — 106
 Šaļapins F. 81 — 55; 86 — 178
 Šamiso A. 85 — 166
 Šanteklērs L. 80 — 142
 Šaņavskis A. 84 — 72
 Šatriāns A. 83 — 165, 168
 Šaurums G. 83 — 140, 147, 148,
 152
 Ščipačovs S. 81 — 140
 Šefers V. 81 — 157
 Šekspīrs V. 77 — 83; 78 — 13,
 139, 140; 79 — 143; 80 — 154,
 155, 188; 81 — 9, 55, 110, 112;
 82 — 84, 85, 114; 84 — 61;
 86 — 159; 87 — 206, 214, 216

- Sellijs P. B. 79 — 137; 82 — 88,
89; 84 — 174; 87 — 219
- Sēnbergs E. F. 83 — 65, 66; 84 —
121—123
- Sēnbergs K. 84 — 122
- Serrs J. 85 — 49, 50
- Sillers E. 80 — 140, 152; 83 —
30
- Sillers F. 77 — 83, 84; 78 — 137,
143, 144; 80 — 188, 189, 196,
203; 81 — 98, 107; 82 — 68,
69, 84, 88, 89; 83 — 37, 112;
84 — 120, 122, 126; 86 — 42;
87 — 152
- Sillings O. fon 84 — 151, 152
- Šimanis P. 84 — 139
- Šimanis T. 84 — 149, 150
- Sirvids K. 83 — 88
- Šķila J. 87 — 15
- Šķilters G. 78 — 48; 81 — 178
- Slāfs J. 80 — 71
- Sleihers A. 87 — 190
- Slipenbahs U. 83 — 68
- Smids K. 80 — 218; 82 — 70
- Smithene M. 79 — 16; 81 — 110;
84 — 89
- Smits (Birojs) E. 79 — 32
- Smits J. (Kārstenis) 87 — 215
- Smits K. 87 — 13
- Smits L. 86 — 155—157
- Smits P. 86 — 54, 64, 70, 71, 81,
96, 104, 105, 107, 117, 118;
87 — 207
- Snēfogts G. 83 — 102
- Sobērs F. 86 — 180
- Solohovs M. 77 — 22; 87 — 205
- Sopenhauers A. 83 — 114
- Sopēns F. 81 — 55, 109
- Sovs Dž. B. 82 — 84; 87 — 14
- Stālbergs K. 84 — 126; 86 — 42,
44
- Stāls M. 82 — 111, 116
- Steina S. fon 82 — 82, 87
- Steinbergs R. 87 — 40
- Steineks V. 81 — 5, 203—205
- Steintāls H. 87 — 190
- Stelmahers A. 84 — 140
- Stengele L. 84 — 81
- Stepere L. 78 — 21, 22, 24, 26,
34, 39
- Stepers V. 78 — 24
- Sterns L. 83 — 59
- Sterns M. R. fon 85 — 72
- Sterns R. 80 — 101, 110, 112,
114
- Stērs H. — skat. Stērs H.
- Stolpe H. 78 — 152
- Stuks F. 80 — 89, 97
- Strāla Z. 78 — 53
- Strāls A. 78 — 26, 28, 52, 54;
80 — 90, 97, 132, 171, 174, 177;
82 — 130, 141; 84 — 48
- Strāls K. 77 — 55; 78 — 26, 27,
52, 54; 79 — 123, 125, 128;
80 — 31, 97, 171, 171—177*;
81 — 171, 174, 175, 182; 82 —
81; 87 — 207
- Suberts Fr. 81 — 109; 86 — 180;
87 — 46
- Sūberts P. 79 — 19
- Sūlmanis A. 81 — 201
- Svābe A. 81 — 14, 17, 23; 87 —
75
- Svābs G. 80 — 210
- Svarcs Vilhelms 86 — 65
- Svarcs Voldemārs 86 — 166
- Sveicers B. 78 — 152
- Sveņķis D. 86 — 138, 139
- Tabūns B. 81 — 41; 79; 83 — 50
- Tacits 85 — 123; 86 — 42
- Tagore R. 79 — 112, 142; 80 —
70; 82 — 84, 85, 87, 112; 87 —
202, 203, 205, 206, 217—219
- Taivans L. 82 — 113
- Talcis Ā. 78 — 91, 104; 80 —
141; 84 — 103
- Talvio M. 82 — 84
- Tamašins L. 83 — 27, 29, 45
- Tāravas Anniņa — skat. Upīts A.

- Tarvels E. 83 — 149
 Taso T. 84 — 116
 Taukule E. 78 — 120, 125
 Tautmilis-Bērziņš R. 86 — 173;
 87 — 220
 Tēgners E. 82 — 82, 87, 92
 Teilors E. 86 — 65
 Tembergs J. 77 — 97
 Tentelis A. 82 — 120
 Terauds A. 82 — 110; 87 — 211
 Tianders K. 80 — 210
 Tifentāls K. 80 — 128
 Tihonovs N. 77 — 22; 78 — 107—
 109, 82 — 5; 87 — 105
 Tiks L. 80 — 211
 Tilings J. N. 86 — 26
 Tilta P. 78 — 27
 Timma A. 86 — 176
 Tipelis T. 78 — 141
 Tirkis H. 82 — 87, 91
 Tīrzmaliete 77 — 95; 80 — 212;
 84 — 54
 Tislava J. 77 — 120
 Tjūtčevs F. 79 — 124; 80 — 32
 Todlēbens E. 83 — 116, 118; 84 —
 70
 Tokarevs S. 86 — 93
 Tollers E. 83 — 35, 37, 39
 Tolstojs A. 78 — 19; 81 — 114;
 83 — 53; 85 — 166
 Tolstojs L. 79 — 88, 90, 104,
 105, 124, 136, 139, 154, 156;
 80 — 45, 155; 81 — 9, 11, 12,
 18, 55, 98, 107; 82 — 9, 10, 42,
 54, 84, 114; 84 — 152; 85 —
 114, 166; 87 — 17, 37, 82, 83,
 204, 206, 213, 214, 219
 Toma V. 77 — 56; 79 — 136,
 138
 Tomiņu Jānis 80 — 181
 Tomsons R. 80 — 184; 84 — 53
 Tone V. 79 — 147; 84 — 48
 Toporovs V. 85 — 4, 141, 154;
 86 — 113
 Tostenable H. 82 — 90
 Trajans 84 — 116, 118
 Tranzē A. fon 82 — 130; 84 —
 150
 Treijers K. 85 — 22
 Treimane I. 80 — 146—159*
 Treimanis-Zvārgulis E. 77 — 68,
 69, 71, 88, 94, 96; 78 — 148;
 79 — 88; 80 — 37, 61, 100,
 119—122, 124—127, 142; 82 —
 120; 83 — 140; 84 — 50, 52,
 86, 111
 Tretjakovs P. 78 — 5
 Tribvasers J. 87 — 11
 Tubjakovskis M. 87 — 218
 Tublins V. 87 — 119
 Tuglass Fr. 87 — 216
 Tulūzs-Lotreks 84 — 174
 Turgeņevs L. 79 — 88, 108, 124;
 80 — 177, 187, 188; 81 — 55,
 98, 107; 84 — 41, 42; 87 —
 180, 206, 214, 217, 219
 Tusnelda 83 — 166
 Tvardovskis A. 78 — 94; 79 —
 136; 87 — 105
 Tvens M. 82 — 42, 84; 83 — 167;
 87 — 178, 181
 Ubāns K. 84 — 48; 85 — 194
 Ulmanis K. (buržuāziskās Latvi-
 jas prezidents) 78 — 10, 25;
 80 — 17, 18, 27, 132; 81 —
 113; 82 — 96; 83 — 5, 17, 23,
 52; 84 — 84; 87 — 183
 Ulmanis K. (mācītājs, vārdnīcas
 autors) 85 — 37, 40, 46, 77 —
 83, 85, 86; 87 — 188, 192, 193,
 201
 Ulpe P. 83 — 55, 56
 Uļanovska S. 85 — 183
 Unāms Z. 80 — 19, 20
 Undrics K. 80 — 110
 Upenieks K. 86 — 69, 70
 Upīte J. 83 — 153, 154
 Upītis J. 77 — 24; 78 — 7*;

- 80 — 190—197*; 84 — 95—96*,
100, 104, 106
Upītis P. 87 — 213
Upītis A. 77 — 5, 22—23, 24—
41*, 65, 121, 122, 123*; 78 —
5, 7—20*, 56, 69, 86, 88, 90, 96,
99, 151; 79 — 9, 10—12, 16, 17,
21—27, 29, 32, 66, 68, 71, 100,
101, 108, 113; 80 — 13, 18, 19,
21, 36, 68, 103, 111, 127, 128,
137, 140, 141, 151, 152, 155—
157, 160, 161, 164, 190—195,
197, 198—199, 199—213*, 213—
210; 81 — 5, 14, 16, 17, 22,
28, 31, 40, 56, 62, 80—82, 85,
86—90*, 153; 82 — 6, 15, 39—
41, 48; 83 — 3, 27, 31, 156—
157, 158—160*, 162—165*, 166—
168; 84 — 74, 75, 95—99, 101—
104, 154, 155; 86 — 186, 189,
190; 87 — 10, 11, 14, 15, 17,
18, 40, 183, 184, 204, 206, 207,
209, 217
Upmanis J. 82 — 37, 39; 83 —
160, 161, 167, 168
Ušpelis F. 82 — 126
Vācietis O. 79 — 140; 83 — 73;
87 — 3, 4, 69—70, 70—80*,
81—87, 107
Vāgners R. 81 — 34, 110; 83 —
92; 84 — 44
Vaidelaitis — sk. Straume J.
Vaidis O. 80 — 140; 81 — 14,
108, 113; 82 — 84; 85 — 166;
87 — 178
Vainovskis J. 77 — 44; 81 — 35,
37; 84 — 72
Vairaidošu Zanders — skat. Vē-
bers A.
Valdemārs K. 77 — 79; 79 — 45,
92; 82 — 63; 83 — 58, 60, 65;
84 — 122; 85 — 67, 75; 86 —
7, 10, 15, 20, 37, 39, 41, 44, 46;
87 — 173, 186, 192, 193, 201
Valdmane I. 78 — 35—39*
Valdšmits T. 86 — 172, 173, 178,
179
Valeinis V. 78 — 56; 80 — 23,
100—109*; 84 — 170, 171
Valentinovs V. 85 — 98
Valeri P. 79 — 140
Vainere R. 87 — 124
Valters A. 77 — 97; 78 — 118;
81 — 60, 61; 83 — 157, 166
Valters E. 79 — 144; 85 — 4,
88—92*; 86 — 156, 159
Valters M. 81 — 13
Vanags Ā. 78 — 88
Vanags J. 77 — 114; 78 — 86,
87, 101, 102; 79 — 136; 81 —
131, 152; 82 — 14; 84 — 103;
85 — 8; 87 — 205
Vanags V. 81 — 155, 156, 163,
166, 167, 177, 178
Vārdaunis Ā. 82 — 123, 124, 135,
138—145
Vārdaunis E. 82 — 138
Vārs F. D. 85 — 36, 37, 46, 56,
84, 85; 86 — 82, 83, 88
Vatsons K. 84 — 122
Vazdiks H. 84 — 89; 86 — 155
Vēbers A. 77 — 12, 18; 79 —
57—60; 84 — 149, 150; 86 —
169
Vēbers K. M. 81 — 109
Vecais Stenders — sk. Sten-
ders G. F.
Vecgailis A. 81 — 46
Veclatvis K. 78 — 148
Vecozols J. 78 — 66, 151; 80 —
219; 81 — 25—27, 32
Vēdekinds F. 81 — 13, 16
Vegners A. 78 — 151
Veidemanis T. 86 — 59
Veidenbaums E. 78 — 113, 116;
79 — 21, 88; 80 — 37, 41, 62,
64, 83, 189; 81 — 184; 83 —
134, 135, 137, 139—143, 145,

- 148, 149, 151, 152, 154; 86 — 189; 87 — 11, 213, 217
- Veinbergs A. 78 — 112, 119; 83 — 165, 168
- Veinbergs E. 84 — 125
- Veinbergs F. 77 — 31; 80 — 123; 84 — 142
- Veinis P. 77 — 7, 118; 80 — 128; 84 — 90
- Veismanis J. — sk. Pavasaru Jānis
- Veismanis P. 87 — 211
- Vējāns A. 77 — 134; 87 — 67, 73
- Velme J. 86 — 39
- Vējus N. 86 — 108, 114
- Vensku Edvards 79 — 50, 53, 59 — 62
- Verdi Dž. 81 — 110
- Veresajevs V. 79 — 88, 90; 84 — 112
- Verfēls F. 83 — 35
- Verharns E. 80 — 72, 127; 81 — 14—16, 23
- Verlēns P. 78 — 45
- Verns Z. 80 — 188; 82 — 27, 39, 42; 83 — 157—159, 165, 167
- Veselovskis A. 80 — 209—211; 85 — 102, 103
- Vēsmaņa-Kokale I. 79 — 19
- Vēsmaņš — sk. Krūza K.
- Vēveris E. 77 — 5, 109—113
- Vēveris V. 78 — 46
- Viesture E. 86 — 156
- Viese S. 77 — 12; 79 — 45—54*; 80 — 5, 178—189*; 85 — 3, 7 — 13*; 87 — 3
- Vignere M. 77 — 58
- Vijolīte — sk. Prūsa E.
- Vīksna A. 83 — 3, 134—155*, 154
- Vīksne P. 77 — 118, 119; 80 — 152, 157; 87 — 15
- Vīlānds K. 78 — 145; 83 — 150
- Vilde E. 81 — 158, 164, 166
- Vilde K. 83 — 157, 166
- Vildraks S. 84 — 115, 118
- Vilhelms II 84 — 143, 150, 152
- Vilpils P. 77 — 115; 82 — 14, 15; 87 — 46
- Vilks A. 81 — 95
- Vilks E. 77 — 5, 125—132*
- Villerušs V. 81 — 202
- Vilsons A. 83 — 139, 142
- Vinči L. da 81 — 55
- Vinkelmanis J. 78 — 138
- Vinnigs A. 85 — 74
- Viola 78 — 55
- Virza E. 79 — 69, 71; 80 — 17—19, 213; 81 — 112
- Visendorfs H. 85 — 67, 77, 78; 86 — 39
- Visockis I. 85 — 71
- Višmanis J. 83 — 71
- Vitmens V. 80 — 32, 45, 71—76, 79, 81 — 85
- Vitols J. 80 — 13; 81 — 56, 184; 85 — 69, 185; 87 — 206, 207, 209, 213, 217
- Volfs H. 80 — 89
- Volkova L. 82 — 95—110*, 138; 83 — 152; 84 — 134; 85 — 3—6*, 86 — 37—39*; 87 — 3
- Volteris E. 83 — 86; 86 — 68
- Volters J. A. 85 — 78
- Volters J. K. 86 — 5, 6, 29
- Volņovs I. 78 — 75
- Voronskis A. 83 — 43
- Vorovskis V. 84 — 115
- Vrhlickis J. 85 — 76
- Vulfs E. 83 — 34; 86 — 4, 144—155
- Vundts V. 77 — 39
- Zābers J. 77 — 129
- Zabolockis N. 79 — 111
- Zalcmanis K. G. 81 — 193, 201
- Zāle K. 77 — 38
- Zālite Elīna 77 — 95; 80 — 20; 83 — 34; 84 — 86; 87 — 217
- Zālite Emma — sk. Birzmaliete

- Zālite M. 85 — 4, 5, 118—154*;
86 — 4; 87 — 114, 115, 121
- Zālite P. 79 — 92; 80—90; 81 —
158, 160, 179; 84 — 53; 87 —
161
- Zālite T. 79 — 146
- Zālītis J. 77 — 118; 79 — 111,
81 — 184; 82 — 111, 116; 83 —
19, 23; 84 — 56
- Zalkalns T. 77 — 134; 81 — 183,
185; 84 — 48; 85 — 194
- Zamaiča L. 77 — 117, 121
- Zanders O. 77 — 46—59*; 78 —
40—41*; 79 — 87—99*; 80 —
171*; 81 — 203—205*; 82 —
67—76*; 83 — 3, 55—67*; 84 —
48—49*
- Zaprovskā A. 77 — 121; 83 — 53,
54; 84 — 90; 87 — 15
- Zariņa K. 80 — 133
- Zariņš J. 86 — 153, 154
- Zariņš K. 87 — 215
- Zariņš K. R. 77 — 27
- Zariņš Margēris 81 — 95, 171
- Zariņš Miķelis 80 — 41, 42
- Zariņš R. 87 — 176
- Zēbergs F. 86 — 128
- Zeberīņš I. 82 — 43, 46; 83 —
160, 167; 87 — 178, 213
- Zēgners J. 84 — 48
- Zeibolts Jēkabs 86 — 121, 126,
134, 135, 138; 87 — 219
- Zeiferts T. 77 — 57; 79 — 65, 67,
68; 80 — 104—107, 120, 192;
81 — 26, 27, 45, 158, 167—169;
82 — 79, 111, 112, 117, 118;
83 — 70, 99; 84 — 126, 127;
86 — 38, 39, 69, 71, 73; 87 —
175, 178, 204, 207, 213, 216
- Zeile P. 78 — 151; 80 — 23, 44
- Zeltiņš D. 82 — 51; 83 — 124;
84 — 50; 86 — 138, 139; 87 —
168, 176, 177
- Zeltiņš V. 84 — 48
- Zeltmatis 81 — 68
- Zeļeņenko V. 80 — 126
- Zemgališu Biruta 78 — 5, 40—
41, 41—51*
- Zemītis A. 83 — 77
- Zemzarītis J. — sk. Ozols-Pried-
nieks K.
- Ziedonis I. 82 — 126; 85 — 6,
174—181; 87 — 107, 124, 209
- Ziemeļis E. 82 — 111, 117
- Ziemeļis S. 80 — 154; 81 — 7—
22*; 87 — 3
- Ziemeļnieks J. 77 — 103, 105, 106;
79 — 126; 80 — 139; 82 — 47,
81; 84 — 185—187; 87 — 204
- Zīle E. 87 — 59
- Zīverss J. 78 — 137, 151
- Zolā E. 79 — 91; 81 — 9, 14, 15;
82 — 84
- Zommers A. 79 — 16
- Zosts V. 80 — 165
- Zoščenko M. 80 — 164; 82 — 5
- Zvaigznīte J. 78 — 146; 83 — 3,
55—67; 84 — 128
- Zvārguļu Edvards — sk. Treima-
nis-Zvārgulis E.
- Zvirgzdiņa D. 84 — 3, 154—155*
- Zubatijs J. 85 — 76, 78, 82
- Zubens J. (Rūķītis) 81 — 69
- Zudermanis H. 77 — 78; 82 — 84;
86 — 139
- Zebērklis A. — sk. Avens A.
- Zibalts G. 81 — 56, 71; 86 —
178
- Zigare A. 85 — 6, 189—201*
- Zīgurs J. 78 — 88
- Zilinskis A. 87 — 128
- Zirgulis P. 77 — 64, 65
- Zirmunskis V. 78 — 136, 152
- Zīteckis P. 80 — 209
- Zonvāls M. 85 — 4, 88, 90
- Zukovička S. 87 — 89
- Zukovskis V. 77 — 84; 80 — 209
- Zvīgule L. 86 — 156

ILGONIS BĒRSONS

LITERĀRAIS KALENDĀRS 1989. GADAM

275

27. augustā — valodniekam prozaiķim un dzejniekam Gothardam Frīdriham Stenderam (miris 1796. gadā).

220

1. novembrī — prozaiķim un publicistam Garlibam Helvigam Merķelim (miris 1850. gadā).

150

12. maijā — prozaiķim Reinim Kaudzītem (miris 1920. gadā).

130

28. martā — grāmatu izdevējam Jānim Ozolam (miris 1906. gadā).
2. septembrī — tautas pasaku kopotājam un prozaiķim Ansim Lērim-Puškaitim (miris 1903. gadā).

125

5. martā — prozaiķim Jānim Purapuķem (miris 1902. gadā).

120

7. janvārī — dzejniekam Jānim Frīdenbergim-Mieriņam (miris 1894. gadā).

21. augustā — LPSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam

J. Raiņa dzīves un daiļrades pētniekam un publicistam Paulam Daugem (miris 1946. gadā).

26. septembrī — prozaiķim, dzejniekam un tulkotājam Ezerietim (Kārlim Augenbergam; miris 1923. gadā).

22. decembrī — prozaiķim, dzejniekam un dramaturgam Augustam Saulietim (miris 1933. gadā).

25. decembrī — valodniekam un folkloristam Pēterim Smitam (miris 1938. gadā).

110

5. aprīlī — dzejniekam, dramaturgam, prozaiķim un tulkotājam Kārlim Jēkabsonam (miris 1946. gadā).

16. aprīlī — prozaiķim un dzejniekam Mākonim (Jēkabam Kalniņam; miris 1918. gadā).

11. jūnijā — prozaiķim, dzejniekam un dramaturgam Kārlim Kraujiņam, humoristam Rožmīlim (miris 1975. gadā).

12. augustā — dzejniekam, bērnu literatūras kopējam Jūlijam Dievkociņam (miris 1906. gadā).

7. novembrī — prozaiķim, dzejniekam un publicistam Kārlim Skalbem (miris 1945. gadā).

100

26. janvārī — publicistam un prozaiķim Klusajam (Ernestam Eferam; miris 1927. gadā).

29. aprīlī — literatūrzinātniekam un tulkotājam Rūdolfam Eglem (miris 1947. gadā).

11. augustā — dzejniekam un prozaiķim Ludvigam Santeklēram (miris 1941. gadā).

15. augustā — dzejniekam un dramaturgam Eduardam Šilleram, satīriķim Sprunguļu Jurim (miris 1944. gadā).

11. novembrī — literatūras vēsturniekam un kritiķim Alfrēdam Gobam (miris 1972. gadā).

1. decembrī — prozaiķim, dzejniekam, literatūras kritiķim un redaktoram Pāvīlam Rozītim (miris 1937. gadā).

12. decembrī — prozaiķim un dramaturgam Kārlim Zariņam (miris 1978. gadā).

90

28. februārī — dzejniekam un tulkotājam Kārlim Eliāsam.

12. martā — tulkotājam un literatūrvēsturniekam Jānim Bundulim.

20. maijā — dzejniekam Jānim Aizenam (miris 1941. gadā).

14. jūnijā — prozaiķei un dzejniecei Alijai Baumanai (mirusi 1941. gadā).

10. oktobrī — tulkotājai Annai Ozolai-Saksei.

24. decembrī — tulkotājai Marijai Sūmanai.

80

6. janvārī — prozaiķim Mārtiņam Krieviņam (Mārtiņam Zaķim).

10. februārī — dzejniecei Austrai Skujiņai (mirusi 1932. gadā).

12. februārī — literatūrvēsturniekam un bibliofilam Steponam Seiļam (miris 1979. gadā).

13. aprīlī — prozaiķim, dzejniekam, kritiķim un redaktoram Ignatam Muižniekam (miris 1983. gadā).

24. maijā — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam prozaiķim un kritiķim Jānim Niedrem.

16. jūnijā — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam prozaiķim un redaktoram Jānim Grantam (Jānim Jēkabsonam; miris 1970. gadā).

6. oktobrī — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam dzejniekam un dramaturgam Fricim Rokpelnim (miris 1969. gadā).

27. oktobrī — dzejniekam Augustam Smagaram (miris 1985. gadā).

75

2. februārī — prozaiķei Margaritai Stārastei.

4. februārī — dzejniecei Elzai Vēciņai.

21. maijā — dzejniekam Jānim Loginam (miris 1943. gadā).

27. jūlijā — dzejniekam Erikam Drēziņam (Jānim Tauriņam; miris 1942. gadā).

17. oktobrī — prozaīķim un redaktoram Pēterim Bauģim.

18. novembrī — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam dzejniekam un prozaīķim Anatolam Imermanim.

19. decembrī — dzejniekam un tulkotājam Vilim Cedriņam (miris 1946. gadā).

25. decembrī — dzejniekam Laimonim Pēlmanim.

70

22. janvārī — tulkotājai Laimai Rūmniecei.

27. februārī — dzejniecei Montai Kromai.

21. aprīlī — dzejniekam, prozaīķim un redaktoram Fricim Rūmniekam (miris 1960. gadā).

22. jūnijā — tulkotājai Lūcijai Rambekai.

23. oktobrī — tulkotājam Paulim Kalvam.

25. decembrī — dzejniecei, prozaīķei un tulkotājai Cecilijai Dinerei.

60

4. janvārī — dzejniekam Vitālam Ogam (miris 1984. gadā).

4. martā — dzejniekam un publicistam Gunāram Selgam (Gunāram Zaķim; miris 1986. gadā).

5. aprīlī — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam dzejniekam un prozaīķim Laimonim Vāczemniekam.

5. jūnijā — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam prozaīķim un publicistam Andrejam Dripem.

25. jūlijā — Latvijas PSR Nopelniem bagātajai kultūras darbiniecei teātra zinātniecei un prozaīķei Lilijai Dzenei.

12. decembrī — literatūras zinātniekam un dzejniekam Valdim Ķīkānam.

20. decembrī — folkloristam Kārlim Arājam.

21. decembrī — prozaīķim, kinodramaturgam un redaktoram Antonam Brokam.

31. decembrī — literatūras zinātniecei Verai Vāverei.

13. janvārī — prozaiķei un dzejniecei Dzirtrai Zuravskai.
1. aprīlī — dzejniekam un prozaiķim Vikam (Viktoram Kalniņam).
19. jūnijā — prozaiķim un dzejniekam Tālvāldim Treicim.
30. jūnijā — Latvijas PSR Nopelniem bagātajam kultūras darbiniekam dzejniekam un publicistam Jānim Peteram.
30. augustā — dzejniecei Janai Morei.
14. septembrī — kritiķim Reinim Ādmīdiņam.
26. septembrī — prozaiķei Gundegai Zikmanei un tulkotājam Vinifredam Kraučim.
26. oktobrī — kritiķim Ivaram Aļķim.
1. novembrī — dzejniecei un prozaiķei Norai Kalnai.
5. decembrī — dzejniekam Aivaram Neibartam.
7. decembrī — prozaiķei Aldai Darbiņai-Epnerai.

SATURS

[Volkova L.] Priekšvārds 3

SIMTGADES

Kalniņš J., Priede G. Andreja Pumpura eposs «Lāčplēsis» (1888) (<i>Saruna Kriitikas un literārā mantojuma redakcijā. Pierakstijusi L. Volkova</i>)	6
Villeruša V. Ieskats Andreja Pumpura dzimtas ģenealoģijā 18./19. gs.	13
Treimane I. Kārlis Ieviņš	28
* Upīts A. Arveds Svābe (<i>J. Garjāna ievads un publikācija</i>)	34
* Skujeniece B. Strīds strīda dēļ (<i>M. Enģeles ievads un publikācija</i>)	45
Augustu Giezenu atceroties	61
Rubina I. Isi biogrāfiski dati	61
Lazovskis I. Mans skolotājs	62
Lorencs V. Caro, arbor, linter, cos...	68
[Plaudis E.] Trojas lauva	70
Feldhūns A. Redaktora atmiņas	73
Everte A. Gleznieciskums Jāņa Jaunsudrabiņa krāsu tēlojumos	78
Viksna A. Krāsu epitēti Friča Bārdas dzejā	87
* Skujiņa A. Vēstules Pēram Gintam (<i>A. Konstes ievads un atlase</i>)	100
* Poruks J. Nezināms dzejolis (<i>A. Kursiša ievads un publikācija. L. Brieža atdzejojums no vācu valodas</i>)	110
Zanders O. Kārlis Egle — Druviena — Jānis Poruks	116

FOLKLORISTIKA

Kursite J. Iespējamais latviešu variants indoeiropiešu mītam par mirstošo un atdzimstošo dievību	132
Grāvītis V. Ausekļa kāzas	146
Goba A. Jāniša kults. <i>Apcere par mitoloģisko Jāni latviešu tautas tradīcijās</i>	156
[Vēvers A.] Personu rādītājs (1977—1987)	174
Bērsons J. Literārais kalendārs 1989. gadam	204

* Arhīvu materiālu pirmpublicējumi

СОДЕРЖАНИЕ

[Волкова Л.] Предисловие	3
СТОЛЕТИЯ	
Калныньш Я., Приеде Г. Эпос Андрея Пумпура «Лач-плесис» (1888) (Беседа в редакции. Записала Л. Волкова)	6
Виллеруша В. Экскурс в родословную Андрея Пумпура в 18/19 веке	13
Треймане И. Карлис Иевиньш	28
* Упитс А. Арвед Швабе (вступление и публикация Я. Гарьяна)	34
* Скуенице Б. Спор ради спора (вступление и публикация М. Энгеле)	45
Памяти Августа Гиезена	61
Рубина И. Краткие биографические сведения	61
Лазовский И. Мой учитель	62
Лоренц В. Caro, arbor, linter, cos...	68
<u>Плаудис Э.</u> Троянский лев	70
Фелдхун А. Воспоминания редактора	73
Эверте А. Цветовая изобразительность в произведениях Яна Яунсудрабина	78
Виксна А. Цветовые эпитеты в стихотворениях Фрициса Барды	87
* Скуиня А. Письма к Перу Гюнту (отбор и вступление А. Консте)	100
* Порук Я. Неизвестное стихотворение (вступление и публикация А. Курсита. Перевел с немецкого Л. Бриедис)	110
Зандер О. Карлис Эгле — Друвиена — Янис Порук	116
ФОЛЬКЛОРИСТИКА	
Курсите Я. Латышский вариант индоевропейского мифа об умирающем и воскресающем божестве	132
Гравитис В. Свадьба Утренней Звезды	146
Гоба А. Культ Янитиса. Очерк о мифологическом Янисе в латышских народных традициях	156
[Вевер А.] Указатель имен (1977—1987)	174
Берсон И. Литературный календарь 1989 года	204

* Архивные материалы; публикуются впервые

РАДУГА 1988

Ежегодник литературного наследия

Рига «Лиезма» 1988

На латышском языке

Составитель Л. Волкова

Редакционная коллегия:

И. Киршентале, Я. Ниедре, И. Пийолс

Художник О. Берзиньш

Фоторепродукции Г. Краузе

ИБ № 5212

VARAVIKSNE 1988

Redaktore Ligita Bībere

Mākslinieciskais redaktors Indulis Zvagūzis

Tehniskā redaktore Irēna Soīde

Korektore Astrīda Giptere

Nodota salikšanai 4.06.87. Parakstīta iespiešanai 10.12.87. JT 00603. Formāts 70×108/32. Tipogrāfijas papīrs № 1. Literatūras garnitūra. Augstspiedums. 9,62 uzsk. iespiedl.; 9,79 uzsk. krāsu nov.; 11,45 izdevn. l. Metiens 4000 eks. Pasūt. № 752-1. Cena 65 kap. Izdevniecība «Liesma», 226047 Rīgā, Padomju bulv. 24. Izdevn. № 39 /32785/ Klm-471. Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību, poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas tipogrāfijā «Cīņa», 226011. Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

СОДЕРЖАНИЕ

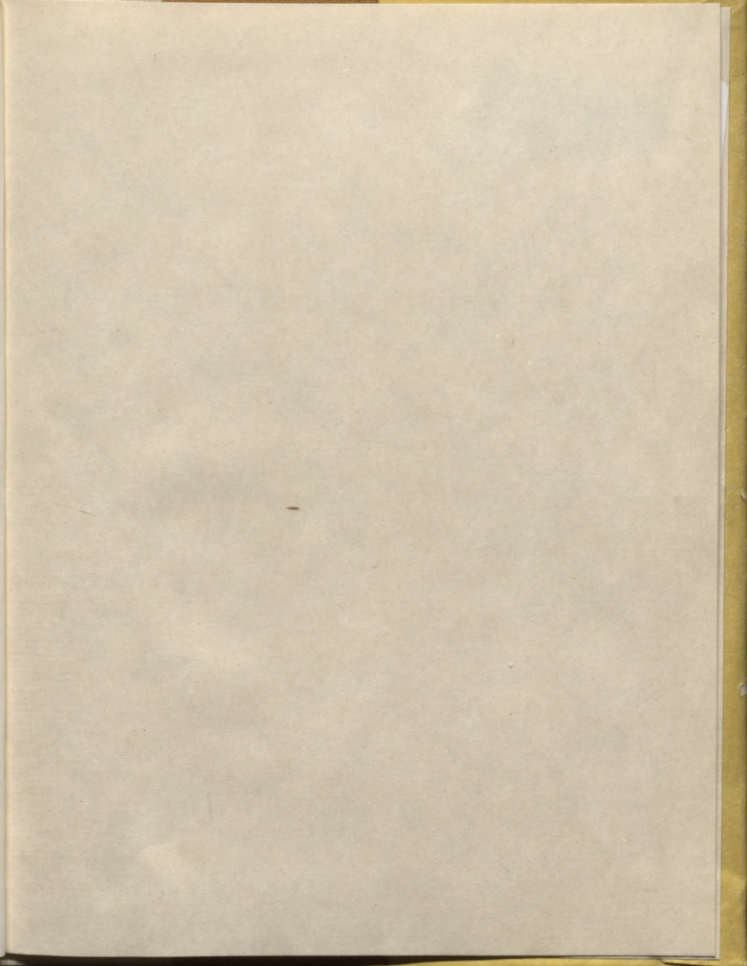
[Имя] Предисловие	1
Коллекция В. Проста	2
Коллекция В. Проста	3
Коллекция В. Проста	4
Коллекция В. Проста	5
Коллекция В. Проста	6
Коллекция В. Проста	7
Коллекция В. Проста	8
Коллекция В. Проста	9
Коллекция В. Проста	10
Коллекция В. Проста	11
Коллекция В. Проста	12
Коллекция В. Проста	13
Коллекция В. Проста	14
Коллекция В. Проста	15
Коллекция В. Проста	16
Коллекция В. Проста	17
Коллекция В. Проста	18
Коллекция В. Проста	19
Коллекция В. Проста	20
Коллекция В. Проста	21
Коллекция В. Проста	22
Коллекция В. Проста	23
Коллекция В. Проста	24
Коллекция В. Проста	25
Коллекция В. Проста	26
Коллекция В. Проста	27
Коллекция В. Проста	28
Коллекция В. Проста	29
Коллекция В. Проста	30
Коллекция В. Проста	31
Коллекция В. Проста	32
Коллекция В. Проста	33
Коллекция В. Проста	34
Коллекция В. Проста	35
Коллекция В. Проста	36
Коллекция В. Проста	37
Коллекция В. Проста	38
Коллекция В. Проста	39
Коллекция В. Проста	40
Коллекция В. Проста	41
Коллекция В. Проста	42
Коллекция В. Проста	43
Коллекция В. Проста	44
Коллекция В. Проста	45
Коллекция В. Проста	46
Коллекция В. Проста	47
Коллекция В. Проста	48
Коллекция В. Проста	49
Коллекция В. Проста	50
Коллекция В. Проста	51
Коллекция В. Проста	52
Коллекция В. Проста	53
Коллекция В. Проста	54
Коллекция В. Проста	55
Коллекция В. Проста	56
Коллекция В. Проста	57
Коллекция В. Проста	58
Коллекция В. Проста	59
Коллекция В. Проста	60
Коллекция В. Проста	61
Коллекция В. Проста	62
Коллекция В. Проста	63
Коллекция В. Проста	64
Коллекция В. Проста	65
Коллекция В. Проста	66
Коллекция В. Проста	67
Коллекция В. Проста	68
Коллекция В. Проста	69
Коллекция В. Проста	70
Коллекция В. Проста	71
Коллекция В. Проста	72
Коллекция В. Проста	73
Коллекция В. Проста	74
Коллекция В. Проста	75
Коллекция В. Проста	76
Коллекция В. Проста	77
Коллекция В. Проста	78
Коллекция В. Проста	79
Коллекция В. Проста	80
Коллекция В. Проста	81
Коллекция В. Проста	82
Коллекция В. Проста	83
Коллекция В. Проста	84
Коллекция В. Проста	85
Коллекция В. Проста	86
Коллекция В. Проста	87
Коллекция В. Проста	88
Коллекция В. Проста	89
Коллекция В. Проста	90
Коллекция В. Проста	91
Коллекция В. Проста	92
Коллекция В. Проста	93
Коллекция В. Проста	94
Коллекция В. Проста	95
Коллекция В. Проста	96
Коллекция В. Проста	97
Коллекция В. Проста	98
Коллекция В. Проста	99
Коллекция В. Проста	100

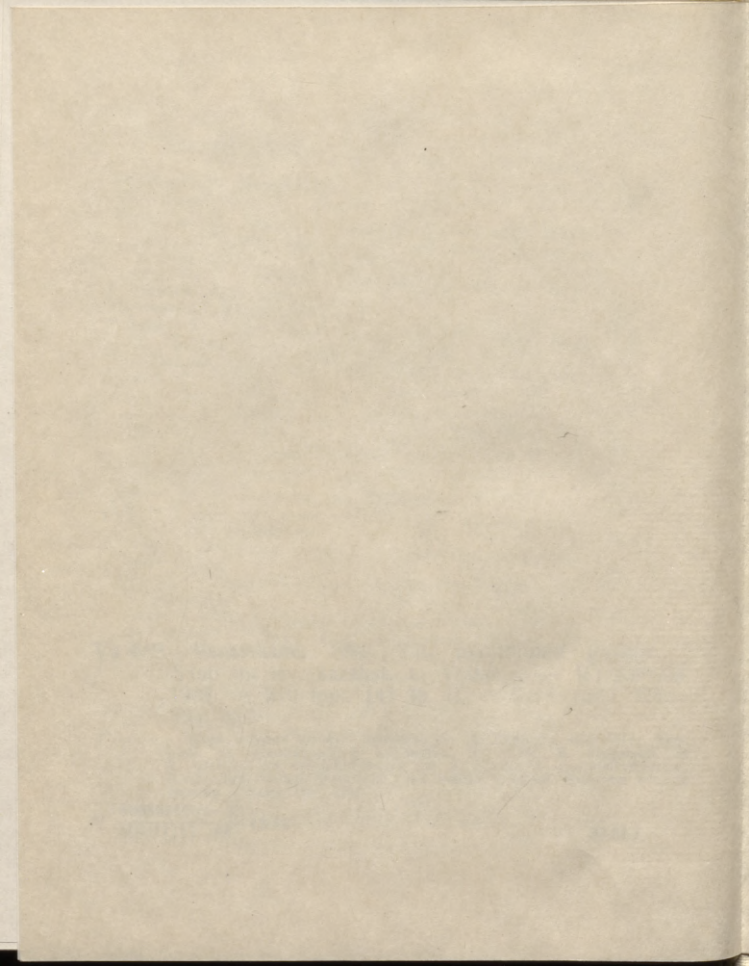
Va 649 **Varavīksne**, 1988 : Lit. mantojuma gadagr. /
 Sast. un iev. sarakst. L. Volkova. — R.: Liesma,
 1988. — 210 lpp., [4] lp. il. — Pers. rād.: 174.—
 203. lpp.

Sajā laidienā ievietoti materiāli par A. Pumpura «Lāčplēša» simtgadi, par simtgadniekiem K. Ieviņu, A. Svābi, B. Skujenieci un A. Gieženu, kā arī publikācijas par F. Bārdu, J. Jaunsudrabiņu un A. Skujiņu. Neliela materiālu kopa veltīta folklorai. Krājumu noslēdz personu rādītājs (1977—1987).

V 4603010201—39
 M801(11)—88 13.88

83.3L1

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTEKA

0305071734

65 kap.